Radu Sergiu Ruba

O VARĂ CE NU MAI APUNE

ROMAN

EDITURA HUMANITAS

2014

MULŢUMIRI

Dator îi sunt spiritului locului de unde vin personajele precum şi oamenii de condei sătmăreni ce mi-au pus la îndemână informaţii, documente şi cărţi: poetul şi jurnalistul Dumitru Păcuraru, poetul George Vulturescu, dr. în istoria artei Imola Kiss, dr. Ernst Hauler cu *Istoria nemţilor din ţinutul Sătmarului*, jurnalistul de investigaţie Iosif Ţiproc cu volumul său despre *Vasile Blidaru, luptătorul anticomunist*.

Îi mulţumesc totodată Magdalenei Bedrosian pentru atenţia subtilă faţă de manuscrisul meu şi pentru îndreptările sugerate. De asemenea, Simonei Soare-Ivănescu pentru veghea permanentă asupra textului, de la start până la linia de sosire, Lidiei Bodea şi soţiei mele Nicole pentru reacţia entuziastă la lectura primelor capitole, empatie care m-a ajutat să merg până la capăt.

Îndatorat îi sunt şi lui Gabriel Liiceanu pentru *Scrisori către fiul meu*. Este cartea care m-a convins că, spre a scoate din noi la lumină adâncimi ce dau semne de retractilitate, recursul la literatura personală poate fi o opţiune inspirată. A doua lectură a *Scrisorilor* m-a determinat să depun mărturia care urmează.

Tuturor, viaţa mea va şti să le consacre o Zi a Recunoştinţei.

Autorul

CUVÂNT ÎNAINTE

Maşina de citit

Rândurile de faţă, cuvintele, literele şi punctuaţia lor îmi sunt invizibile acum, când le scriu. Nevăzute îmi rămân ele şi când le citesc ori le recitesc. Nu scriu însă şi nu citesc pe întuneric, iar frazele nu le aştern pe coli de hârtie. Le ascult într-o limbă aproape română. Dacă aş redacta în italiană, engleză, spaniolă sau franceză, ele mi-ar vorbi fără cusur. Scriu pe claviatura unui ordinator obişnuit, unde însă fiecare tastă se prezintă vocal sub tuşeu, în chiar clipa proiectării semnului ei pe ecran. Apoi, la o altă apăsare pe taste, textul astfel cules se rosteşte singur pe sine de la un capăt la altul sau pe fragmente,după gust şi aflările omului în treaba cu pricina. Va să zică, scrisul gravat în memoria ordinatorului, trimis prin poşta electronică sau postat pe internet, e preschimbat cât ai clipi în voce aproape naturală, fluentă narativ, cu pauze la virgulă şi pusă pe retorica dictată de semnele întrebării şi ale mirării. De glasul omenesc o deosebesc câteva infirmităţi: absenţa temperaturii şi a surâsului lecturii, atotputernicia pustiului emoţional, ergo, nicio bâlbă, niciun tremolo. O deosebeşte şi o monstruozitate: prefacerea textului în voce poate ajunge la viteze uluitoare, până la limita de rupere a sensului, până la ininteligibil. Maşinii nu-i pasă, ea sporeşte ritmul sub imboldul transmis tastelor de buricele celor zece degete, niciodată mai puţine.

Este una din tehnicile de scriere şi de citire ale orbilor, cea mai recentă, cea mai eficientă, întemeiată pe abilităţile „sintezei vocale", după cum a fost botezat programul în stare de isprăvile înfăţişate mai sus şi a căror serie este departe de a se încheia. Aşa cum şi înşiruirea aici a tehnicilor de scriere ale orbilor se află abia la început. Eu m-am îndeletnicit cu vreo nouă din ele, iar viaţa mea de până acum, în tot ce are ea mai intim, mai insolit, mai adânc, e legată de aceste meşteşuguri ale întreţeserii grafemelor în cuvinte vii, care să-mi poată vorbi mie şi mai cu seamă altora. Fiindcă iată, în timp ce scriu, ordinatorul mi se adresează şi mă confirmă printr-o voce sintetică, iar cu omul obişnuit, văzător, comunică prin tuşul virtual al ecranului. Aceluiaşi cititor îi transmite el mesajul odată cu fila iţindu-se înnegrită din imprimantă, pe mine lăsându-mă undeva în urmă, în locul meşteşugarului de care marfa, odată croită, se îndepărtează - spre nostalgia lui şi spre confortul altora. Nu e mai puţin adevărat că, dintr-o altă imprimantă, pe o hârtie mai groasă, pot să scot şi pentru mine textul formulat într-un sistem de puncte în relief. Maşinăria izbuteşte astfel ca, în orizontul aceluiaşi text, să antreneze auzul, văzul şi pipăitul, cele trei simţuri cu acces la feluritele modalităţi de scriere şi tipărire.

Despre toate astea am scris şi am vorbit mai rar, îndeosebi în interviuri, răspunzând la întrebări precis ţintite sau în pledoarii despre accesul orbilor la cultură şi mai cu seamă la educaţie, documente de multe ori destinate sfredelitor timpanelor bine capitonate ale autorităţilor. Am mai curtat tema în eseuri asupra unor creatori ai codificării şi descifrării sistemelor de semne, asupra unor inventatori ai criptării şi deznodării intimităţilor materiei.

E prea puţin însă, faţă de rolul pe care l-au jucat în devenirea mea toate aceste moduri de codificare prin semne grafice a lumii inteligibile precum şi a penumbrelor ei înşelătoare. E nevoie pentru asta de o carte, de o poveste limpede, pe care am amânat-o prea mult, zic eu acum, dar poate că, la capătul călătoriei, voi găsi că aventura şi-a ales singură ceasul potrivit.

Am ajuns la această mărturie pe un drum lung, întârziat de ezitări, de ocolişuri, de escale cu sau fără voie, de lunecări în capcane, de ieşiri anevoioase de acolo, de reveniri spre ţintă din alte unghiuri, de lene şi de teamă. De spus, am mai spus-o, cu abţinere de la detalii însă: vederea, câtă a fost, mi-am pierdut-o pe la unsprezece ani. Iar dacă paradisul e asimilabil copilăriei, înseamnă că, între cei zece şi unsprezece ani ai mei, lumina Raiului a fost cea care s-a dus să asfinţească undeva, nimeni nu ştie unde. Copilăria, cu accidentele ei paradisiace, a mai rezistat o vreme, s-a zvârcolit, a refuzat să cedeze odată cu lumina. Dar nu există paradis în absenţa luminii, drept care strălucirile şi curcubeiele mele de după unsprezece ani au lunecat pe alte ceruri, mai joase. Pe ret

ina interioară s-au deplasat ele, menţinându-se acolo până în ziua de azi. Căci omul poate să-şi piardă vederea, dar nu şi memoria vizibilului, funcţia ochiului poate să dispară, însă nicidecum amintirea lumii arate cu privirea. În spatele pleoapelor, învie lumea ca reprezentare. Nu o văd, dar mi-o filmez spontan, mi-o reprezint pornind de la profilurile ei reale. Cel puţin la început, nu adaug nimic din propria-mi imaginaţie.

Am aproape doisprezece ani. Intru în gradina de flori de acasă. Cunosc toate aleile, le ştiu pe dinafară. Nu văd potecile, dar e ca şi cum le-aş avea lipite de retină. Înaintez pe alee şi ocolesc locul unde se află stropitoarea verde. Dincoace de pleoape, ea mi se arată ca fiind acolo, dar, ca să fiu sigur, întind mâna. O găsesc şi am impresia că lumina nu a dispărut de tot. O reaprinde atingerea metalului cald. E vară. Înseamnă că şi uriaşa dalie galbenă e la locul ei, uitându-se la mine de pe tulpina ei scundă. O ating, iar auriul ei îmi arde privirea lăuntrica. E şi mai strălucitoare acum, după mângâiere. A doua zi, mă strecor din nou pe poteci. Stropitoarea verde îmi face cu ochiul. Întind mâna, dar nu mai e la locul ştiut. Merg mai departe şi genunchiul drept se loveşte de un obiect metalic, gol şi răsunător când îl răstorn. E stropitoarea care, pe filmul meu accelerat dintr-odată, nu uită să rămână verde.

Mărturiseam adineauri că mi-a fost cumva teamă să înfrunt într-o carte tema lipsei vederii ca experienţă trăită. „Este un mod de viaţă ca toate celelalte", afirma pe bună dreptate Borges, numai că de aici până la înţelegerea calmă a fenomenului e cale lungă. Scriitorul nevăzător care astăzi, la noi, ar veni cu o asemenea mărturie suficient de insolită prin ea însăşi, s-ar pune în primejdia de a rămâne, în percepţia mediatică şi în cea a publicului, autorul unui singur subiect literar. Din motive igienice, nu aduc aici în discuţie precaritatea şcolară, chiar pestilenţialitatea educaţională a multor slujitori mass-media. Dar şi jurnalişti înzestraţi şi aparent onorabili, interpelându-mă cu diverse prilejuri, se grăbesc să ocolească ţintele principale ale dialogului şi lunecă în curiozităţi biografico-senzoriale. Semnalmentul cel mai evident al apariţiei mele, detectabil de oricine la prima privire, e suprasolicitat, riscând să eclipseze, ba să înghită şi să mistuie întreaga-mi identitate.

Înainte de 1990, lucrurile stăteau diferit: pesemne că cenzura de fond a sistemului infiltra misterios şi securistic un fel de lichid de frână în popularul instinct băgăcios. Intimitatea omului nu era asaltată, ci tratată cu precauţie, cu introduceri politicoase, cu pretexte plauzibile. Sunt invitat însă mai ieri la o emisiune de televiziune cu incursiuni în viaţa socială şi culturală, iar genericul proclama: „Lumea văzută de un orb!" Aşadar, nu de un scriitor, de un profesor, de un radiojurnalist ori simplu, de un cetăţean, repere la care se

poate adăuga semnalmentul „orb”, ci de un „Zoon Exotikon”. Efectul vizat prin contrast de participiul „văzută” nu scuză mizerabilismul rudimentarei logici oximoronice. În atari împrejurări, când simţul comun acuză şocurile insolitului, salvarea de moment vine de la reluarea unor truisme precum cele ce urmează: omul, nu cel generic, ci orice om, nu este ceea ce pare, ci ceea ce devine... Devenire desigur în ambele sensuri: al ascensiunii sau, dimpotrivă, al drumului la vale, lin şi pe nesimţite, de-a dura ori în cataracte.

Şi totuşi, tema cecităţii personale nu m-a intimidat de tot. În *Epistolar, schimb feminin de scrisori între iniţialele onomastice E şi A*, partea a doua din volumul de poeme *Graţia Disgraţia*, am pus în gura a doua domnişoare, una insolentă şi altitudinară, alta iscoditoare şi receptivă, speculaţii asupra personajului Ruba, care „e ceva şef pe acolo, pe la ei / la orbi” şi care ţine să recruteze voci feminine, ceea ce, la urma urmei, înseamnă tot femei, „pentru nu ştiu ce fel de studio de-al lor unde se înregistrează cărţi / te pui la microfon şi le citeşti cu voce tare”. Vine vorba în *Epistolar* tot de citit şi de ascultat, pe alocuri şi de scris în regimul absenţei vederii. Dar se intră şi în labirintul imaginaţiei orbilor şi al felului lor de a visa, se urcă în acest turn al sensurilor lui Babel şi se iese pe scara de incendiu.

Apoi, nu m-am putut stăpâni să nu scriu romanul *Demonul confesiunii*, foarte probabil primul din literatura română redactat cu ajutorul unei voci electronice, povestire în care apare ca personaj secundar, însă cu suficient rol catalizator, orbul Andrei Cuc.

- Bine-ai venit, măi Andrei Cuc, mă întâmpină un prieten poet din Iaşi, bucurându-mă cu dovada citirii cărţii.

- Nu sunt eu frate, e doar o parte din mine în Cucul ăla! Eu, ca şi Flaubert cu Emma, sunt mai mult Eliza.

Cu toate acestea, scriitori din generaţia mea, unii chiar prieteni creditabili, în pofida tuturor amabilităţilor de context, au pregetat să abordeze *Demonul*. L-au evitat nu pentru că nu ar exista acolo cârlige de captare a interesului de la bun început, ci deoarece, faptul l-am aflat de la unul din ei, nu-şi închipuiau că Ruba e în stare să deseneze, cromatic şi volumetric, configuraţiile contingentului. Cu poezia, e altceva: ea are un limbaj propriu, diferit de tranzitivitatea obligatorie a prozei, iar proza, oricât de interiorizată ar fi, are nevoie de epic, de concretul existenţei reconstruite, recolorate cel puţin în convenţiile sale elementare. Or, potrivit lor, poate R.S.R. să ofere mai mult decât o imagine sărăcită a realităţii, coborîtă la al doilea sau al treilea nivel de reflectare?... Reflectare o dată în mintea lui de parţial văzător în copilărie, apoi în memoria sa vizuală de mai târziu, maturizată ori nu. Sau, cel mult, ar putea R.S.R. să scoată un roman liric în virtutea experienţei sale poetice, iar proza lirică nu ne interesează. Aşa cum nu ne poate fi de folos, repovestită de prietenul Rubobostes, o lume descrisă de alţii şi reţinută de el pe bucăţi. Cum adică? Să ne pierdem vremea cu ce a înţeles el din fantezia altora?...

„Ce roman cinematografic!”, au exclamat alţii, abstracţie făcând de biografia mea senzorială. Iar dacă propria scriere, înlănţuirea de semne vreau să zic, i-a rămas invizibilă autorului, numeroase privelişti şi figuri au ţâşnit din pagină ca să i se atârne cititorului de gene. De geana lăuntrică, de bună seamă, fiindcă Victor Hugo, în timp ce-l plăsmuia pe Gavroche, nu-l contempla ţopăind pe masa lui de lucru, Tolstoi nu şi-a scris epopeea în chip de spiriduş strecurat în coafura Annei Karenina şi purtat de ea pretutindeni, iar Rebreanu nu a ţinut el de coada sapei cu care George l-a altoit în cap pe Ion. Asta ca să nu mai vorbim de Cervantes care, inventând risipa de drumuri de-a lungul şi de-a latul Spaniei, nu încăpea cu Don Quijote pe aceeaşi mârţoagă şi nici cu Sancho pe acelaşi măgar.

O lumină fosilă

În internatul unei şcoli pentru orbi, dispariţia brumei de vedere a câte unui copil ţine mai curând de banalitatea supărătoare, de sâcâielile previzibilului:

- Aţi auzit? A orbit Mircea de la C!

- Păi, asta-i veche de două săptămâni. Iar până duminică, cred că orbeşte şi Vasile de la A. Ba nici Ruby de la noi nu se întoarce în regulă din vacanţă, prea pipăie totul în jurul lui în ultima vreme...

Bănuiseră cu temei. Mă tem că cel din urmă crâmpei de lume pe care l-am zărit a fost un dar al apei mării. Nu îndrăznesc să spun că am văzut marea, ci doar reflectarea tăioasă a soarelui din undele ei. Intrat în apă aproape de mal, încovoindu-mă şi aplecându-mă, expunându-mă valurilor care-mi intrau în nări, izbuteam uneori să mai prind cu un colţ de retină această rază. Nu-mi mai amintesc cum îmi reuşea, pare-se că eram tare caraghios. Mă prefăceam că mă lansez înot în apă până-n brâu şi, răsucindu-mă cumva, captam reflexul luminii, o senzaţie suficient de intensă ca să mă mai bucure. Îmi doream atât de mult să nu pierd această comoară, încât devenisem, prin desele mele contorsionări, o curiozitate pentru ceilalţi copii. Mama m-a scos de câteva ori afară, îndemnându-mă să mai stau de vorbă pe plajă cu fata unei doamne din Târgovişte cu care ne împrieteniserăm şi să-i povestesc istorii cu profesorii mei de la Cluj.

Ne luase mama, în vara aceea a lui 1965, pe mine şi pe sora mea Lia, şi ne dusese la Eforie Sud. Aici mi-a incendiat retina şi mi s-a cristalizat pentru totdeauna în memorie cel din urmă rest de lume, de spaţiu, de cosmos, o linie de aur, găsită cu greu şi pierdută îndată, o rază indirectă, deviată, adierea unei răsfrângeri. Era prin luna august. În a doua jumătate a lui septembrie, cu siguranţă, nu mai vedeam nimic, dar faptul nu-l înţelegeam pe deplin. Aveam să-l pricep curând, într-o după-amiază, în curtea şcolii pentru orbi din Cluj, când m-am luat la întrecere la fugă cu alţi băieţi, cu toţii simţind despre noi că păstrăm urme de lumină între gene. Alergam în direcţia clădirii şcolii. Ceilalţi s-au oprit la linia de sosire, în schimb, eu am scăpat mai departe, intrând cu tot avântul în zid. Câştigasem, dar ce folos!... Cabinetul medical, după ce m-a pansat, m-a dat în grija unui băiat mai mare, care să mă ducă la spital. Deschiderile rănii au fost prinse în copci, port şi astăzi semnul în mijlocul frunţii.

„- Ruba a vrut să dărâme clădirea şcolii cu capul, dar capul lui s-a dovedit mai slab!” - se rîdea pe seama mea la acel început de trimestru.

Numai că din privirea mea, cea venită de departe, lumea nu dispăruse. Vorbeam cu colegii, simţind că le disting trăsăturile: cutare era tot roşu în obraji, celălalt negricios, profesorul Secăşan apărea îmbrăcat întotdeauna în halat alb, cel de matematică într-un costum gri, iar doamna de botanică purta o eşarfă cu mari pete galbene, care-mi plăcea mult. Totul plutea scăldat în lumina de amurg a unei veri nespus de strălucitoare. Cicatricea din frunte mă incomoda, copcile fuseseră extrase, dar rămăsese o umflătură pe care o cercetam mereu cu degetele. Oglinzi nu aveam la îndemână, însă începeam să înţeleg şi fără ele. Iar într-o dimineaţă, m-am trezit la patru şi jumătate, atâta îmi arăta ceasul meu cu puncte în

relief în chip de cifre, discret şi fidel, nicio piedică să-l cercetezi cu degetele pe întuneric. Sub pleoape însă, aceeaşi inundaţie, o amurgire fără sfârşit. Era mijloc de noiembrie şi vara din ochiul meu ciudat şi invizibil, ascuns, nu dispăruse. Nici şalul galben de la gâtul profesoarei mele favorite nu se îndepărtase de chipul ei, nici halatul de doctor al dascălului Sorin Secăşan şi nici pantofii lui roşiatici, lucitori de te puteai oglindi în ei, nu-şi schimbaseră stăpânul. Colegii mei, la rândul lor, nu-şi înlocuiau îmbrăcămintea de la o zi la alta, dar ei măcar erau supuşii uniformei şcolare. Totuşi, parcă-i vedeam jucându-se cu aceleaşi obiecte: unul cu un briceag, altul cu un fluier mut, al treilea cu o bilă legată de un fir. Într-o pauză, am întins mâna să ating bila. Băiatul ţinea în mână un tub răsucit din hârtie. M-a plesnit cu el peste degete, crezând că voiam să i-l iau. Spre iarnă, mă dumirisem: vederea se ascunsese, plecase de tot. În schimb, rămăsese undeva în mine, nu-mi dădeam seama unde, vara aceea în nesfârşită scăpătare, străpunsă uneori de tăişul razei de la marginea mării, ultimul fulger care-mi trecuse pe dinainte, târînd cu el întreaga lume. Căci, de atunci încoace, totul a fost să fie închipuire.

În vara lui ’65, la Eforie Sud, m-am întâlnit nu numai cu cea din urmă pentru mine răsfrângere de lumină a spaţiului, cel ce ne-nconjoară cu plinurile şi cu golurile sale până la capătul capătului, m-am întâlnit tot acolo şi cu timpul... Cu timpul istoriei. Nu aveam de unde să ştiu atunci, dar am aflat mai târziu, că orăşelul se numise o vreme Vasile Roaită, iar între cele două războaie, purtase numele poetei Carmen Sylva, regina care întemeiase la Bucureşti Aşezământul orbilor Vatra Luminoasă. Acolo, la Vatra Luminoasă, împotriva tuturor aşteptărilor, aveam să ajung şi eu, prin 1978, să crestez pe răboj *Munci şi zile*, predându-le tinerilor orbi limba în care poeta scrisese *Les pensées d’une Reine*.

De la vârsta de unsprezece ani, aşadar, de o jumătate de veac, trăiesc într-o lume imaginară... Poate nu tocmai închipuită, dar impusă mie ca alt soi de imagine. Întotdeauna mai mult sau mai puţin diferită de ceea ce văd ochii din jurul meu, dar o lume cu aceeaşi identitate. În sensul că, iată, biroul la care scriu este unul lung şi de lemn bine şlefuit, potrivit pentru tastatura plus boxele ordinatorului şi adăpostind comod dedesubt unitatea centrală a acestuia. Apartamentul în care locuiesc are pentru toată lumea, ca şi pentru mine, trei camere şi două săli de baie, manuscrisul de faţă am început să-l redactez la o altă masă, în casa de la Tisa, de sub munţii Prahovei şi ai Buzăului, iar soţiei mele îmi place să-i spun Nicole. Nu am văzut-o niciodată, dar fiinţa ei este, înainte de toate şi înainte de orice, o emisie neîntreruptă de lumină. Mai este ea pentru mine, ca de altfel pentru orice privire limpede, o frumuseţe de un rafinament şi o delicateţe unice.

Cât despre asfinţitul acela fără seamăn, pe care în copilărie încă nu-l deosebeam de realitatea cu adevărat vizibilă, el s-a estompat cu timpul. Radiaţia lui a virat către alb, către fumuriu şi mai ales către sepia. Vederea interioară s-a dovedit a fi o spontană şi irepresibilă reacţie a mea la tot ceea ce se găseşte în jur. Nu văd persoana cu care vorbesc, dar mi-o reprezint schematic, ca pe o umbră pe un fundal mai deschis. Dar e o umbră cu faţă umană, nu poate avea altă incarnare.

Mă încântă volubilitatea unui copil, ne jucăm, rîdem. Îmi e cu neputinţă să nu mi-l reprezint ca având o anume culoare a părului, un fel al lui de a privi de jos în sus. Sunt fără îndoială imagini standard ale copiilor pe care-i ţin minte de pe vremuri, de la joacă ori din fotografii. Puştiul de acum poate fi brun, iar eu mi-l închipui blond. Nicio încurcătură: el îşi poate duce liniştit pigmentul mai departe, că şi eu îi voi păstra blondeţea în memorie.

Mai greu e, ca în orice împrejurare, cu femeile. Când ele se desprind din neant, deci, când îşi fac simţită dintrodată prezenţa, înfăţişarea le este pictată dinlăuntru, vocea e cea

care le-o ilumineză, cuvântul. Dacă se întâmplă ca interlocutoarea să mă încânte, ea mi se arată pe retina din adânc...Dar ce anume se iveşte acolo?... Oricum, ceva strălucitor, vaporos, feminomorf şi foarte, foarte plăcut. Ce mai?! O zână! „Cum arăt, după părerea ta?", mă trezesc că mă întreabă câte o domnişoară proaspăt întâlnită. Simte că proximitatea ei mă cutreieră în toate direcţiile şi aşteaptă răspunsul zâmbind. „Eşti... eşti şatenă, cu ochii verzi, cu o privire... oarecum întârziată, tinzi a mă studia dintr-o parte... Eşti..." „Sunt foarte brunetă, am ochi negri mari, gene neobişnuit de lungi, iar acum mă uit direct la tine cam mirată. Sunt din zodia..."

Se prea poate să arate taman precum pretinde, dar intensitatea simţirii mele aprinde cum îi vine mai la îndemână amănuntele înfăţişării ei ajunse în privirea mea dispărută. Eu pot să mi-o reprezint cu totul altfel decât în carnea şi-n oasele sale, dar, dacă apariţia ei îmi transmite anume semnale, negreşit mi-o închipui minunată. Şi culmea este că o văd instantaneu, ca o răsărire din valuri, ca o inflamare de culori. Ciudatul meu ecran lăuntric se însufleţeşte dintr-odată. Ajung până la nuanţele vestimentaţiei, care cu siguranţă mi se arată întotdeauna diferită faţă de ceea ce poartă ea chiar în acel moment, percep o îmbrăcăminte de stiluri cel mai probabil ieşite din modă, dar orice emoţie autentică obligă la cromatism. În sepia, rămân femeile placide, birocratele, nesăratele, iar liturghioasele şi voluntarele o cotesc spre negru şi se scufundă. Să ne ferească însă Dumnezeu şi aici, pe retina cu pseudo-imagini feminine, de marile jerbe de scântei... Sau să nu ne ferească, să ne lase pradă arderii până la capăt.

De cele mai multe ori însă, adică aproape întotdeauna, pe retina mea din adâncuri defilează umbre... Umbre desprinse dintr-o ceaţă străvezie, dintr-o zi învolburată de nori sau dintr-o noapte mânjită de raze. Borges avea dreptate spunând că orbii nu trăiesc în întuneric, ci într-un fel de ceaţă luminoasă. Nimic nu e clar, afară de un singur amănunt, unul de căpătâi: senzaţia de lumină se naşte în zona ochilor, chiar dacă globii au fost evisceraţi. Pentru câteva năluci colorate, sunt de ajuns şi două orbite goale. Organul lipsă îşi duce înainte viaţa sa fantomatică: mâna retezată de la cot simte că mişcă braţul, piciorului spulberat de schije de la genunchi în jos i se pare că atinge pământul, că aleargă, urcă treptele şi coboară panta. Treptele sunt de piatră, săpate în deal, coasta e acolo, toate sunt vizibile, palpabile. Proteza piciorului amputat poate călca anume pe ele. Dar ce e cu lumina din ochii stinşi, de unde vine ea?

În absenţa luminii, ochiul e inutil. Liliacul şi alte vietăţi ale întunericului se descurcă de minune fără ochi. Dar iată că vin nişte foşti văzători, astăzi orbi, pretinzând că pe retinele lor pustii, la ocazii, frumuseţea femeilor îşi deflagrează aureolele. Lumina totuşi înseamnă energie, fotoni, fuga fără oprire între corpuscul şi undă, lumina poate fi reflectată, refractată, focalizată, o înţelege oricine. A orbilor însă, foşti văzători, e doar o amintire, o aparenţă. Aşa cum aparentă e şi lucirea stelelor expirate demult pe la marginile galaxiei. Greu de ţinut sub control admiraţia pentru adecvarea cu care Eminescu a plasticizat acest adevăr despre „Icoana stelei ce-a murit". Era doar lumina fosilă a unui fost astru, după cum fosilă este şi lumina din memoria orbilor, cea care dă splendoare doar de ei gustată chipurilor altfel comune ale unor femei cu biocâmpuri iscoditoare. Stranii se dovedesc însă spaţiile în care ştie lumina să se fosilizeze: eterul interstelar şi infinitul minţii omului.

Iată prin urmare măcar două dintre apele pe deasupra cărora alege să se poarte Duhul.

Valea Măriei

Cu lumina acestei lumi, m-am întâlnit doar pe alocuri, dacă stau să socotesc bine, prin nu mai mult de nouă aşezări omeneşti şi pe drumurile dintre ele. Cinci dintre aceste aşezări sunt sate din ţinutul Sătmarului, a şasea e reşedinţa judeţului cu pricina, apoi un colţ din Baia Mare iarna, curţi, străzi şi coline din Cluj, dar şi pădurile de la marginile sale, iar în depărtare, vreo două crâmpeie de Bucureşti, între care Florească, dimpreună cu lacurile ei. De Carmen Sylva nu aduc vorba, fiindcă acea ultimă rază din amintirea mea s-a potrivit să ţâşnească din cioburile de oglindă ale mării, nu din clipirile oraşului. Dar o pată pe faţa pământului, una măruntă acolo, am zărit-o şi de sus. 35 de lei pentru copii şi 75 pentru părinţi costa avionul de la Satu Mare la Cluj, câţiva lei mai mult ca acceleratul. În jumătatea de oră de zbor pesemne că aparatul nu se ridica deasupra norilor, de vreme ce zăream până şi eu imensa întindere verde a

ţinutului Codrului, străvechea Sylvania, dincolo de care, aruncând privirea, ungurii dăduseră, acum o mie de ani, de Terra Ultrasylvana, de Trans-Sylvania, nume atât de eufonic încât a ieşit din sine, ajungând să acopere, geografic şi muzical, o întindere mult mai generoasă, una de Mare Principat.

Niciodată ochii mei n-au fost cu totul teferi, atinşi fiind din naştere de un rău ireversibil. Dar, atâta timp cât s-au putut minuna de toate cele dimprejur, s-au priceput să reţină că lumina Bucureştilor e mult mai vie decât aceea de prin alte locuri, că toamnele Clujului lasă să curgă din văzduh un fel de miere diafană, iar la noi, în nord, aceeaşi memorie a retinei crede că razele erau de un galben îmblânzit, rarefiat, neauriu, necopleşitor. Amintirea lasă însă deoparte iernile a căror luminozitate venea mai degrabă din pământ.

Există din fericire un perimetru nu prea mare, unde universul a adunat cu dărnicie forme de viaţă şi reliefuri felurite. Mi-a scos tocmai mie în cale acele locuri, pentru ca, pesemne, cutreierându-le şi admirându-le cu puterile câte-mi rămăseseră, să iau aminte şi să nu uit chipul lumii. Aveam la îndemână Pădurea cea Mare şi Păduricea, coaste de dealuri, gârla şi bălţile ei, tăpşane cu iarbă, livezi, pante suite de viţa-de-vie. Vinul, unul rosé, curgea din toate ulcelele. Îl ştiu de pe la cinci ani, când baciu` Martin Baumgartner îmi turna câte un pahar în care punea o linguriţă de bicarbonat de sodiu, ca să facă spumă şi să-mi placă mie cum fierbe. Vinul alb nu mi-l amintesc. Această culoare s-a vândut însă îmbuteliată prin anii ’80, sub eticheta Dealurile Răteştilor, după ce înălţimile din preajma satului fuseseră abundent acoperite cu plantaţii de viţă nobilă, adusă de prin podgorii mai cu faimă.

Răteşti este, iată, numele satului primelor mele amintiri din viaţa aceasta, a treia aşezare cum vii dinspre nord, de la Sătmar prin Mădăras şi Ardud, pe şoseaua care duce la Zalău şi mai departe, la Cluj. Era pe atunci un colţ pierdut de ţară şvabă. „Pierdut” în mai multe sensuri, între care acela că şvabii nu-şi mai vorbeau dialectul german, preferând limba ungurească. Generaţia părinţilor mei o rupea încă binişor pe şvăbeşte, în schimb, a mea nu mai ştia o boabă de nemţească. Vorbea numai maghiara, pe care am deprins-o şi eu destul de repede de pe uliţe, de la joacă. Marea majoritate a numelor de familie erau însă pur germane: Müller, Merk, Schaffner, Geiger, Fischer, Mesmer, Tepfenhart, Baumgartner,

Napholz, Werner, Alt, Schwarz, Reiss, Baum, Winkler.[1] Familiile cu nume curat ungureşti le numărai pe degetele de la două mâini. Le ştiam şi noi, copiii, fiindcă acei oameni nu mergeau la biserica cea mare, romano-catolică, din Răteşti, ci la Ardud, la opt kilometri, la o biserică despre care se spunea că are deasupra, în loc de cruce, un cocoş şi o stea. Târziu am înţeles că, atunci când tata mă înjura cu simpatie de „cocostea", lua la ţintă simbolurile bisericii lui Jean Calvin.

Locuiam în partea de jos, cea veche, şvăbească a satului, cu case mari, lipite cu faţadele de trotuar. Prietenului Tibi Fromercz părinţii sau bunicii îi vopsiseră casa în albastru. Dar nu orice fel de albastru, ci unul umbros, greoi, te strivea când te uitai într-acolo. Îmi plăceau mai mult casele românilor, din partea de sus a satului, în Cerhat, toate albe, iar unele încinse cu un brâu de un albastru atât de deschis că, dacă n-ai fi simţit în culoare huma tencuielii, s-ar fi uitat la tine ochiul cerului. Toate stăteau departe de drum, ocrotite de pomi. De aceea ele-mi păreau mai mici ori chiar aşa şi erau. Nu auzeai aici vorbindu-se ungureşte ori şvăbeşte, oamenii nu se salutau cu „servus", ci cu „Lăudat fie Iisus". Din şosea, nu porneau uliţe lăturalnice, românii nu apucaseră să-şi întindă gospodăriile peste pământuri, se aţineau pe firul de cale, între pădurea de arbori şi cea de butuci de vie.

Ai fi zis că partea de sus, Cerhatul, şi partea de jos, Schwabendorf-ul, erau două mici sate împinse unul spre altul din cine ştie ce întâmplare. Totul le deosebea: stilul caselor, umbra, limba vorbită, relieful, iar printre ele, curgea cum putea Valea Măriei. Coborai odată cu şoseaua dealul Cerhatului, casele dispăreau şi de-a dreapta şi de-a stânga, dar veneau cele două poduri de piatră, primul peste gârla îngustă, al doilea peste o baltă din vreo veche revărsare de-a Văii, având pesemne izvoare proprii, de vreme ce nu seca niciodată. Nici bucata de drum dintre poduri nu era flancată de vreo casă. Abia dincolo de baltă, se înălţa pe stânga casa robustă, gospodăroasă a lui Hárász, iar pe dreapta, în roşu de cărămidă, a nu mai ştiu cui. Înţelegeam cu toţii, mai cu seamă noi, copiii, că Valea Măriei era locul cel mai de jos al Răteştilor, că prin spărtura lărgită de ea în rânduiala caselor, orice şi oricine se putea strecura înăuntru.

În primul rând, vântul şi ţiganii. Căci luminişul ăsta din mijlocul Răteştilor era treimea cea mai atrăgătoare, cea mai ispititoare din întreaga aşezare întinsă de-a lungul semicercului şoselei pietruite. Aproape de primul pod, pe dreapta, sub dealul Cerhatului, duruia din când în când o moară. Măcina grâu, dar asta nu era treaba noastră. În schimb, storsul sâmburilor de floare-de-soare aduna acolo liota de prunci, fiecare cu câteva bucăţi de pâine de cufundat în uleiul fierbinte, spumegos, prin jgheabul din jurul teascului. Când au demolat moara ca să mute presa mai la oraş, toţi băieţii eram acolo. Eu îi strânsesem. Aflând cel dintâi vestea, îi strigasem din fugă pe la porţi pe Zoli, pe Tibi, pe Jani si pe Duczi:

- Gyertek! Le bontyák!
- Mit?
- A malomot!
- Ne bontyák le! Ne bontyák le![2] - strigam cu toţii să ne spargem piepturile.

---

[1] În text, unele nume germane apar transcrise potrivit unei duble ortografii: cea originară, germană sau cea maghiară, în funcție de mediul etnolingvistic în care evoluează personajele. (n.a.)

[2] „- Veniți! O demolează!
- Ce?
- Moara!
- Nu o demolați! Nu o demolați!" (magh.)

Nimeni nu făcea mai multă zarvă ca Vilmoş ţiganul. Era mai mare cu câţiva ani decât noi, ceilalţi, se pusese în fruntea cetei, şuierând cu două degete-n gură ca la speriat graurii. Cel mai mânios şi mai necăjit era însă baciu` Şipoş oloierul, pe care-l vedeam pentru întâia oară nemânjit de ulei. S-a răstit la noi:

- Mă! Când vă văd şi pă voi aci, îmi vine să mă omor mai iute! Împrăştiaţi-vă, dracului, odată!

Glasul lui a fost urmat de altele mai lătrătoare şi de câteva mutre necunoscute, cu şepci de oraş, ieşite din dosul morii. Înainte de a strânge din dinţi de indignare, ne-am risipit şi ne-am ascuns pe unde-am nimerit ca să nu ni se audă suspinul. Ne-am pierdut pe râturi, pe sub răchiţile Văii Măriei. Aşa i se spunea platoului ierbos din dreapta podurilor şi de pe stânga Măriei - „rât", ungureşte „rét", întins generos şi slobod până sub grădinile din satul de jos şi nedespărţit de ele până în capătul de sud al aşezării. Era pesemne zona inundabilă a gârlei, lunca ei ori poate o fostă insulă, fiindcă, pe sub grădini, ieşea timid de prin tufe un alt curs de apă ce sporea încet în lăţime şi adâncime, căruia i se zicea tot Valea Măriei (Mária Patak) şi care se unea cu celălalt braţ în hotarul de Beltiug.

- Cocosteaua voastră de prunci! Cu Partidul vă puneţi voi, mă? Cu Partidul?... Ăsta era tata, primarul Răteştilor, ajuns seara acasă, adică tot în clădirea primăriei unde locuiam noi şi suduind mai mult de uimire decât de furie, cocosteaua voastră!

Şi astfel am înţeles eu că Partidul, al cărui nume îmi mai zumzăia uneori pe la urechi, era ceva tare de tot, de la oraş, care avea puterea de a dărâma mori, ca noi să nu ne mai muiem pâinea în ulei înspumat, şi cutezanţa de a-i trage trei şuturi în cur lui Vilmoş pentru că ţiganul nu fugise odată cu noi şi mai fluierase de vreo câteva ori. Iar Vilmoş unde să se ducă? S-a retras şi el peste rât, pe cărarea folosită de toată lumea ca scurtătură, şi a ieşit în sat pe la brutărie. S-a întâlnit cu vreo doi băieţi de-ai noştri, anunţându-i că „Bistoş, sută-n sută moara va cădea peste demolatori!", fiindcă el, Vilmoş, îi blestemase scuipând în vânt şi că, dacă scuipatul prinde bine vântul, blestemul se leagă. A luat-o apoi pe ocolite către coliba lui.

Locuia, ca toţi ceilalţi ţigani, de-a stânga Văii Măriei, mai sus de poduri, drept în faţa dealului Cerhatului. Ca să urce coasta, „bandele" de ţigani treceau Valea prin vaduri ştiute şi bătute numai de ei. „Banda", atunci şi acolo, era taraful de lăutari - o vioară, un acordeon, o gordună, uneori două viori şi, în plus, un ţambal de piept. De jos, de la ei, vedeau negreşit care dintre marile uşi de lemn ale pivniţelor săpate în deal stătea deschisă şi unde era rost de petrecere. Se strângeau pesemne iute laolaltă şi, neauziţi, nesimţiţi de nimeni, răsăreau în pragul cramei.

- Cum, dracu', făcea taică-meu, cum mama dracului...? N-am auzit scârţâind o ceteră, n-am văzut umbră de om şi ne-am trezit cu ei la uşă bătând ceardaş!

Pivniţele sunt cea mai de laudă ispravă din tot ce a crescut în timp sub peticul de cer al Răteştilor. Când vii de la sud, dinspre Beltiug, îţi sar în ochi de îndată ce ajungi între cele două scurte poduri de piatră. Le vezi din şosea, uşor spre dreapta, sculptate în dealul din faţă, rânduindu-se pe trei nivele ca pe platformele nespus de largi ale unei cataracte cu trei căderi, cu câte un drumeag între prima şi a doua cădere, între a doua şi a treia treaptă. Arată ca nişte cozonaci uriaşi, bine rotunjiţi, năpădiţi de iarbă, separaţi prin defilee adânci. Par arcuiri de talazuri strivitoare, înmărmurite locului ca să nu se prăvale unele peste altele. Ai zice că fiecare e capătul dinafară al unui tunel ce coboară în pântecele pământului. Înăuntru, sub bolţile de cărămidă, butoaie din ce în ce mai mari, pe măsură ce te afunzi în grotă. Meşteşugul cultivării viţei şi al stoarcerii vinului nemţii l-au adus din Valea Dunării

Superioare şi de pe ţărmurile Mării Suabiei. Pare-se că, în Europa, viţa-de-vie nu răzbate la nord de linia care uneşte Tokaj cu Sătmarul, ţinut unde oricare aşezare nemţească ar fi putut să-şi sape boiereşte un iaz pe care să-l umple cu vin. Nu departe de Răteşti, către est, răznite de la şoseaua principală, întâlneai trei colonii de şvabi care vorbeau curent germana lor de secol XVIII: Homorodul de Sus, de Mijloc şi de Jos. Crame şi acolo cu nemiluita. Când, în toamna lui 1944, satele au fost atacate de trupele ruseşti, populaţia s-a retras în păduri. Ruşii au spart uşile masive, ca de biserică, ale beciurilor, au tras cu puşca în butoaie şi s-au întins pe jos să soarbă tot vinul. Cum găuriseră multe doage, vinul s-a revărsat într-atât încât i-a înecat pe bravii soldaţi sovietici beţi de mult. Şvabii s-au întors, au mai secerat dintre ruşii care dormeau ori se clătinau pe afară, eliberându-şi satele. După război, într-unul din Homoroade, s-a înălţat un monument ţanţoş în memoria eroismului Armatei Roşii.

Printre cramele din Răteşti, pornind de la nivelul de sus, ne dădeam drumul iarna cu sania. Trebuia să ai curaj, nu glumă, ca să te-ncumeţi să zbori prin defilee. Drumul dintre etajele de pivniţe funcţiona ca o trambulină. Mulţi băieţi nu nimereau văiuga dintre ele, căzând şi rămânând pe acoperişul câte uneia, în timp ce sania luneca liberă la vale. Odată ajunşi cu săniile la faţa locului, fluieram peste gârlă după Vilmoş. Mai zdravăn decât oricare din trupa noastră, pe ţigan îl simţeam în stare de orice îndrăzneală. Zbura cu sania, pilotând-o printre pivniţele celor trei etaje, cu uşurinţa cu care se scărpina în cap. Odată ajunşi pe platoul neted de jos unde, cu toate că mai era mult până la gârlă, ţipa la noi să frânăm ca nu cumva să lunece el în apă. Zbiera atunci că nimic nu e pe lume mai primejdios ca apa, că focul e o joacă faţă de ce poate să facă Valea Măriei şi ne înjura gros dacă simţea că nu frânăm cum se cuvine. Nu ne supăram, mai degrabă râdeam de spaima lui.

Într-o zi, când suiam la deal cu Vilmoş ca să ne mai dăm o dată, m-a înhăţat tata confiscându-ne şi sania. Dracu' ne pusese să ne alegem traseul chiar pe lângă crama în care-şi exercita el autoritatea locală. Era pălincia comunală. Cald şi mireasmă tare în beciul acela, bărbaţi îmbujoraţi la faţă, voioşi că nu mi se întâmplase nimic rău, fiindcă pare-se că, de multă vreme, se chinuiau să ne dibuie. Tata a ieşit până la crama vecină să aducă pentru odorul lui recuperat nişte vin, doar nu era să-i dea pălincă. S-a întors cu o damigeană şi cu Vilmoş.

- Ia zi, mă, s-audă tovarăşii ce mi-ai spus şi mie afară!

- Biro ur[3], făcu pilotul, dacă dus Radule cu sanie, nu dai şi la Vilmoş egy pohár bort[4]?

Nu i-a dat. L-a îndopat mai întâi cu pâine şi slănină, abia apoi i-a turnat un pahar. Îmi dăduse şi mie. Era uşor dulce, pişca la limbă şi, mai ales, avea o culoare frumoasă, un apus de soare mai supărat. Nu din damigeană ne-a fost turnat vinul, ci dintr-un tub de sticlă cu un dovleac, tot de sticlă, la capătul de sus. Ţeava o ţinea rezemată de umărul drept baciu Martin Baumgartner, iar mingea roşie de vin din cucurbăta de sus lucea ca o bombă. Băşicuţe mărunte alergau întruna de-a lungul tubului, spărgându-se repede. Baumgartner oprea vinul cu degetul mare, pecete la capătul de jos al ţevii, iar când îi dădea drumul, valul umplea într-o secundă paharul, făcea deasupra o spumă albă, apoi roz, ca, după domolirea sfârâitului, să ajungă la acea încruntare ca de apus de soare.

- Nagyon[5] frig afară, făcea Vilmoş.

- Atunci stai aici şi cântă ceva, îl îndemnă taică-meu.

- Asta nem szabad[6] la mine! Aduc tata!

---

[3] Domnu` primar (magh.)

[4] un pahar de vin (magh.)

[5] foarte (magh.)

- Mă, până vine tătâne-tău, cum mulţumeşti tu pentru pâine şi vin?

Şi-l învăţă cum să zică: „Éljen a Román Munkás Párt! – striga vesel Vilmoş, éljen!”

Într-o vară, pe la sfârşitul studenţiei, am dat pe la Răteşti. Cu băieţii care nu luaseră încă drumul Germaniei Federale, ne-am regăsit tot la pivniţe. Stăteam în gura uneia dintre ele, când aud un căruţaş îndemnându-şi caii şi grăbind spre noi:

- Trăiască Partidul Muncitoresc Român!

– Draci! am făcut eu.

- Trăiască, Radule, de ce să nu trăiască, dacă tot s-a terminat cu el şi l-au făcut Partidul Comunist? Cum de ai mai venit pe la noi?

O românească atât de curată în gura lui Vilmoş mă mira numai pe mine. Ajunsese, îmi povesteau prietenii, pe la Turnu Severin cu armata şi tot într-acolo trăsese după aceea ca zilier pe la oprit spulberăturile de nisip. Pusese mâna pe el o olteancă bălaie şi-l făcuse aproape bucureştean. Se întorsese la Răteşti ca să-şi ia un frate la muncă în sud. Vorbea româneşte tare şi corect, ca să se audă limpede că el e domn, şi întreba pe toată lumea:

- Ştii cum o cheamă pe nevastă-mea? Uite, o cheamă Ioana... Aşa, Ioana. Pe aici, numele ăsta nu se prea poartă, dar pe acolo...

Povestea că Oltenia e cea mai bogată ţară din lume, că vinul roşu e mult mai tare ca la noi şi că la fiecare stup de albine cresc vreo zece salcâmi. Chiar aşa spunea - „salcâmi”, nu „fraxăni”, nu „acăţi”, nu „acăţari”, ci salcâmi, ca să se simtă că el nu mai e ce a fost şi că e mai bine aşa cum e acum.

- Dar ţie, îl întreb, nevasta cum îţi spune?

- Willi. Domnul Willi îmi zicea şi ea la început ca toată lumea, acuma, acasă, mi-s numai Willi.

Prea ne uimea acum pe toţi Vilmoş ăsta ca să nu-l înţepăm puţin, aşa că unul l-a zgândărit dacă nu cumva se mai teme că va luneca cu sania-n Dunăre...

- Numai de valea asta de aici mă tem... Numai ea ne putea lua casa primăvara, pe ea o treceam şi de zece ori pe zi, numai în ea îmi îngheţau picioarele toamna...

Bietul Vilmoş! Gârla asta puţin adâncă şi întortocheată fusese pare-se cel mai mare coşmar din viaţa lui. În ceea ce mă priveşte, iubeam cu toate fibrele din mine Valea aceea a unei Mării, iată, de neuitat prin însuşi numele firului domol de apă galbenă. Petrecusem vreo şapte veri mai mult pe malurile şi prin nămolurile ei, decât acasă. O singură adiere de gând mi-a dat fiori după, ce mai!, o viaţă de om... Pe Ionel Caiţa nu-l mai întâlnisem de vreo patruzeci de ani. Îl căutasem în câteva rânduri traversând în maşină Răteştii când spre Sătmar, când de acolo înapoi spre sud, dar nu se întâmplase niciodată să fie acasă. Însă în vremea în care scriam la această carte şi poate tocmai pentru că scriam la ea, m-am oprit din nou şi am dat de el chiar în poartă. Nu i-a venit să-şi creadă ochilor şi, preţ de un minut, nu a scos o vorbă, lăsându-mă doar pe mine să mă pierd în efuziuni. L-am îmbrăţişat cu putere pe fostul meu vecin, nu atât cel mai bun prieten al copilăriei de la Răteşti, cât singurul băiat care m-a luat strâns alături de el după stingerea celui de al doilea ochi al meu, cel drept. Atunci, în copilărie, s-o fi uitat îndelung la mine cum soseam năucit în vacanţă de undeva din nourii depărtărilor, o fi înţeles repede totul, drept care m-a luat cu el în toate jocurile şi peregrinările, pretutindeni.

Ei bine, acum, desfăcându-se din îmbrăţişare, a rostit primul gând care i-a trecut prin cap după aproape patruzeci de ani de despărţire:

---

[6] nu e voie (magh.)

- Mai ţii minte când era să ne înecăm în spatele şcolii? Crescuse Valea Măriei... Noroc că m-ai împins tu tare şi te-am tras şi eu spre malul din dreapta, nu în partea aialaltă unde se făcuse apă mare! Mai ţii minte?... N-am mai fi apucat să ne vedem acuma...

Scena asta nu rămăsese de-a lungul anilor la suprafaţa amintirilor mele. Se scufundase undeva în adâncuri, zăcuse în mâlul trecutului. A reînviat, însă, îndată orbitoare, pe întregul ecran al memoriei: Caiţa şi cu mine într-o zi însorită, după multă ploaie, sărind în balta din josul grădinilor şcolii, eu afundându-mă într-o groapă din albia gârlei, el aruncându-se după mine, eu îmbrâncindu-l cu putere înapoi, iar el trăgându-mă de mâna cu care-l apropiasem de mal. Asta a fost tot, câteva secunde, senzaţia că ne ducem şi ne pierdem. El a rămas pesemne cu acea teamă de moarte, preţuind de aceea atât de mult gestul meu, cu siguranţă inconștient: „Noroc că m-ai împins tu tare spre mal”, repeta acum. Cu el mă mai întâlnisem de câteva ori după ce plecasem din Răteşti spre toate oraşele pământului. Mă căutase la Satu Mare, luându-mă la o cârciumă de-i plăcea lui ca să radem câte un kevert, un amestec de vodcă și lichior triplu sec. Se puneau de regulă două treimi de vodcă şi o treime de triplu. Numai poveşti vesele îmi turuise atunci, pățanii năzdrăvane din armată şi de pe fel de fel de şantiere, spre deosebire de ce-i relatam eu umflând isprăvile, ca să-mi dau importanţă cu oraşele prin care ajunsesem cu şcolile mele fără de sfârşit. Acum însă, în anul acumulării lente a cărţii de faţă, o fi simţit şi Ionel respiraţia brumată a amurgului generaţiei noastre şi o fi legat picatul meu ca din cer de regăsirea la fel de neașteptată a gustului vieţii, atunci, demult, la desprinderea chinuită din îmbrăţişarea galbenă a Măriei.

Cărţile bătrânului Weisz

Într-adevăr, pe Ioan Caiţa l-am simţit a-mi fi cel mai apropiat prieten, poate singurul, prin locurile în care am fost izgonit din paradis, mai cu seamă după izgonire. Dar prietenul din vremea dinainte, a luminii, a fost Zoli. Cu el am învăţat ungureşte fără ca el să fie de faţă şi fără s-o ştie până în ziua de azi. Spre deosebire de alţi băieţi, cu Zoli puteai să vorbeşti despre toate câte ar fi în stare să existe pe lumea asta: câte avioane încap pe cer, câte biciclete pe şosea, dacă există biciclete cu o singură roată, după cum sunt dintre cele cu trei, câte tractoare cu şenile umblă prin părţile noastre - fiindcă noi văzuserăm unul scoţând un Wartburg din noroiul drumului către Socond şi ne era dor să-l vedem şi pe al doilea. Mai puteai să ghiceşti cu Zoli dacă va fi asfaltat vreodată sau nu drumul pietruit din Răteşti. Aflase de la Baum Erika, o fată mai mică decât noi, dar al cărei tată avea serviciu la oraş, că mai întâi vor trage beton peste drumul din Ardud, apoi peste cel din Beltiug, urma la rând Mădărasul şi abia la final, trebuia să venim noi. Una ca asta o fi fost sau nu de crezut, sigur e că n-o puteam înghiți. Aşa că, în frunte cu Zoli, după ce l-am luat şi pe Duczi, ne-am dus să aflăm adevărul de la Ilu. Ştia de toate pentru că sârmele de telegraf şi de telefon coteau şi intrau în clădirea poştei unde lucra ea. E adevărat că Ilu era fată, dar dintre toate fetele mai mari decât noi, singură ea se oprea pe drum când ne întâlnea, ne lăuda de cele mai multe ori şi răspundea la tot ce o întrebam. Ilu l-a lămurit mai întâi ungureşte pe Duczi, însă numai după ce ne-a făcut cu ochiul. A vorbit special pentru el, aşa am hotărât mai târziu eu şi cu Zoli, tocmai pentru că tatăl lui Duczi, plecat de mult de acasă, se întorsese cu echipele care repietruiau drumul şi, de aceea, cu prietenul nostru, nu se putea discuta decât despre drumari şi despre acel tată. I-a explicat că, aşa cum pietruirea a început de la Sătmar spre Beltiug ajungând în a treia comună, adică la Răteşti, tot aşa se va întâmpla negreşit şi cu asfaltul. Pe mine şi pe Zoli, care voiam să plecăm pentru că înţeleseserăm totul, ne-a oprit cu două degete ridicate şi ne-a vorbit româneşte, de vreme ce urma să mergem la şcoală la secţia română, spunând chiar aşa:

- Asfaltul nu are cum să zboare peste noi şi să se ducă direct de la Ardud la Beltiug!...

- Să zboare peste noi, s-a mirat Zoli, să zboare?...

De atunci, a rămas cu ideea că fâşia de asfalt ar putea să se arcuiască peste comună, ca să aterizeze şi să se întindă în altă parte, sub roţile altor maşini.

Ăsta era Zoli... Puteai să te joci cu el româneşte, dar şi să înveţi cu el limba maghiară, şi când era de faţă, şi când pleca acasă. Pentru că eu, rămas singur în curtea Sfatului popular, mă jucam mai departe cu el în gând. Nu închideam ochii cum făcea Baum Erika atunci când povestea ce i s-a spus la biserică, îi ţineam deschişi, dar tot îl vedeam pe Zoli. Erika spunea că numai dacă închide ochii îşi poate aduce aminte de Jézuska[7]. Mie însă îmi apărea în faţă Zoli când vorbeam cu el sub frunte şi numai dacă vorbeam. Toate numele de lucruri, care altfel abur s-ar fi făcut şi s-ar fi ridicat în aer până a doua zi, îmi cădeau la loc, înăuntrul capului. Acolo povesteau singure cine sunt şi ce le trebuie: „En egy hosszú kés vagyok, kenyeret kérek vágni!”[8] Să nu fi existat Zoli, ungurească poate că nu s-ar fi lipit de mine.

[7] Diminutiv de la Iisus (magh.)

[8] Eu sunt un cuțit lung, vreau să tai pâine! (magh.)

Am dat să vorbesc în minte şi ziua, şi seara cu Duczi, numai că el nu-mi povestea nicio noutate. Apoi, Duczi era slab, purtând mereu pantaloni şi bluze cenuşii. L-am încercat, dar tot degeaba şi pe Fromercz Tibi, mai ales că el avea un obraz roşu ca Zoli şi unul alb. Zoli îi avea pe amândoi la fel de înroşiţi şi asta tot timpul. Iar dintre noi, el părea cel mai puternic. Nu era mai înalt, dar avea braţele mai groase şi capul mai rotund, cel mai rotund dintre toate capetele de băieţi de la secţia română, dar şi de la secţia maghiară.

Aşa că la Zoli am alergat de îndată ce tata mi-a dat drumul după explicaţii. Mă chemase de la joacă şi mă ameninţase că am s-o păţesc, dacă nu stau nemişcat lângă aparatul de radio cu ochişor verde şi cu acumulator negru. Ceva foşnea dinăuntru puternic, sâsâia, vâjâia. Am aflat atunci că Gagarin se suise în cosmos, am priceput repede cam ce poate fi cosmosul şi că ne vorbea nouă de acolo în limba rusă, o limbă pe care am s-o învăţ şi eu cândva ca să mă pot lăuda că ştiu ceva de sus, din cer. Până la prietenul meu, mai erau casa lui Müller, apoi cooperativa comunală în faţa căreia stătea mereu multă lume. Am intrat în curtea casei cu magazinul şi am urcat în partea din spate. Zoli era ţinut lângă alt aparat de radio cu acumulator de către tatăl său, cel mai bătrân om pe care l-am văzut la Răteşti, în afara bătrânilor din familia noastră. Nu numai că era bătrân, dar era şi înalt, şi gras, făcând podeaua să scârţâie când mergea cu un picior de lemn şi cu altul viu. Cred că mai mult de la piciorul de lemn, decât de la cel viu scârţâiau scândurile şi de la cioca zdravănă, bine lustruită, foarte curbată la vârf, de care se ţinea păşind. Mă temeam de fiecare dată pentru el când cobora cu lemnul piciorului în beci. Scara scârţâia mai puternic, de fapt, mai mult plângea şi credeam că plânge întunericul dinăuntru asupra lui. O dată mi-au scăpat şi câteva suspine.

Acum însă şedea pe scaun şi-l obligase pe Zoli să asculte acelaşi vuiet din cosmos la Kossuth Rádió Budapest, care e cu o oră în urmă faţă de noi şi unde şi cosmosul ajunsese pesemne mai târziu. Weisz bácsi era tare bucuros, dar pe ungureşte:

- Vedeţi că n-au fost nemţii primii, vedeţi?...

Apoi a spus acelaşi lucru pe româneşte şi m-a trimis să-l chem neapărat la el pe tata:

- ...că am ceva bun pus deoparte... Înţelegi ce înseamnă „pus deoparte?”

- Separat!, m-am fudulit eu şi am tuns-o la fugă cu invitaţia.

Treaba asta cu nemţii care trebuiau să fie primii, a stârnit multă sfadă prin Răteşti. Erau oameni care se îmbătau ca să se poată supăra şi să spună că ruşii nu aveau cum să ajungă ei cei dintâi în cer, „în cerul lui Dumnezeu”, adăuga câte unul. Acolo, credeau ei, primii nu puteau ajunge decât germanii sau americanii, singurii de pe acest pământ care ştiu să facă tehnică. Din cauza asta, tata şi cu miliţianul au avut mult de vorbit cu nişte oameni pe care i-au chemat la Sfatul popular, punându-i, zic eu, să mai asculte o dată cosmosul la radio.

Tare bine trebuie să se fi înţeles taţii, al meu şi al lui Zoli, după primul lor cosmos. Atât de bine, încât tata mi-a atras atenţia dimineaţă, la ceai:

- E un om şi jumătate nenea Weisz, ăsta. Să-l saluţi întotdeauna cu mult respect când mergi pe acolo! Ia să văd cum ştii tu să saluţi?

I-am arătat şi, fiindcă a fost mulţumit, am îndrăznit să-l întreb ce a văzut în cărţile tatălui lui Zoli. Mi-a spus că nu văzuse acolo nicio carte şi că ei vorbiseră despre altceva. Eu, dimpotrivă: primul loc pe care-mi cădeau ochii, la intrarea în casa din spatele prăvăliei, era masa lui Weisz cu o carte mare deasupra, cu ochelarii lui lângă ea, cu file lucitoare şi cu cele mai colorate poze pe care le putea vedea cineva pe hârtie. Nici hârtie nu ştiu dacă era, ci un fel de piele netedă, lunecoasă. Nu foşnea când o mângâiai cu mâna. La drept vorbind, cartea

avea o strălucire a ei şi-ţi abătea privirea într-acolo oriunde te-ai fi aflat în încăpere. Mă mir cum de nu o văzuse taică-meu. O răsfoiam ori de câte ori bătrânul Weisz mă lăsa s-o fac.

Ţin minte câteva imagini: nişte bărbaţi îmbrăcaţi în haine lungi, de un roşu întunecat stând în picioare aproape de uşa ce dădea în altă odaie. În mijlocul ei, un mănunchi de copii îngenuncheaţi care parcă se rugau, parcă studiau ceva. Când l-am întrebat pe Zoli, ce pândesc oamenii aceia, mi-a spus, cu fantezia lui neînfricată, că vor să-i omoare pe copii. Scena era dominată de roşu, de violet şi de brun, culori adânci ce mă îndemnau să-l cred. În altă parte însă, totul era clar: doi şerpi de culoarea brumei încolăceau un arbore cu frunze foarte rare, în care tremurau nişte porumbei cenuşii. De neuitat era şi silueta cărămizie a unei cetăţi pe o creastă de munte, înconjurată de prăpăstii adânci şi de luciul unor săbii sau cuţite pe fundul gropii. Îmi mai amintesc de o casă impunătoare din streşinile căreia curgeau flori mari, aurii şi purpurii, iar doi bărbaţi cafenii, înarmaţi cu nişte pari groşi care aveau câte un bostan plin de ţepi în vârf, păzeau o uşă mare deschisă. Am mai văzut şi un copil (aici culorile dispăreau, lăsând locul nuanţelor de argintiu şi cenuşiu), culcat la pământ, cu faţa în sus şi cu o cruce înfiptă în pântecele umflat.

Poze am întâlnit şi-n alte cărţi, ba chiar şi-n unele reviste. Pe cele din poveştile lui Creangă le-am redesenat cu migală, căutând să redau cât mai exact castaniul prietenos al ursului din grădina faimoasei salate, albastrul şi vişiniul din straiele lui Harap-Alb, galbenul-muştar al blănii cerbului şi razele nestematei din fruntea lui. Dar culori mai vii într-o carte, în cei unsprezece ani de lumină ai lor, ochii mei nu au văzut, iar file mai plăcute la atinger, nu am întâlnit decât în revistele glossy de după 1989 unde, oricum, nimic nu mă interesa afară de velinul paginilor.

Însă pe cartea ori pe cărţile lui Weisz (trăiesc cu impresia că erau cel puţin două) am încercat, de asemenea, să învăţ a citi. Câteva litere le ştiam, pe cele rotunde mai ales, pe O, pe C, chiar şi pe R şi P, aşa cum le găseam şi le culegeam din cuvântul „cooperativă”. Dar aici, în cartea lucioasă, nu dădeam de niciun O, de nicio încercare a liniilor de a se face cerculeţ ori de a se curba puţin. Rămâneau aşa, ca nişte pătrăţele cu câte un purice dedesubt din când în când. Am hotărît să merg acasă şi să învăţ toate literele de tipar, ca nu cumva în cartea bătrânului să se afle tocmai cele pe care nu le ştiam eu. Când m-am lăudat lui Zoli că ştiu toate literele, mi-a dovedit că şi el le ştia, ba chiar se pricepea şi la unele ungureşti cu ţepi în vârf. N-a vrut însă pentru nimic în lume să-mi spună ce scria în cărţile *alea*. O tot ţinea pe a lui că „ce facem, prindem fluturi ori ne jucăm cu mingea”, până când s-a supărat pentru că „de ce nu-l întreb pe taică-său şi că, dacă eu nu schimb vorba, el nu se mai joacă”.

Abia am aşteptat ziua în care să trec din nou pe la el. Cartea era acolo, pe masă, răspândea o lucire domoală în toată casa, aşa simţeam, iar nenea Weisz citea din ea. Am pus repede degetul pe o literă din aia colţuroasă:

- Nu-s nici litere româneşti, nici ungureşti, le-am învăţat, pe toate le ştiu, astea de care-s?

- Asta-i o carte evreiască, uită-te tu la poze, o să pricepi când o să fii mare...

- Evre... cum?

- Evreiască, dragă, evreiască, să-ţi spună tata!

- O să vorbesc cu el, îmi spune tot, am conchis eu.

- Da, da, întreabă-l, a încuviinţat Weisz.

Pe tata l-am întrebat, mi-a explicat, dar era mai greu de înţeles decât racheta lui Gagarin şi n-am mai zis nimic.

Când l-au întins pe Zoli pe masa din prima cameră a casei din spatele cooperativei, cartea nu era acolo. În ziua aceea înnorată, ne duseserăm, cu bunicul lui, Schimpf bácsi şi cu căruţa, să scoatem lut dintr-o groapă. Schimpf, tatăl mamei lui Zoli, era aproape la fel de bătrân ca Weisz, dar mai mic şi mai slab, îmbrăcat întotdeauna în nişte haine groase, ţepene, maronii. Locuia într-o casă mică, la colţul uneia dintre uliţele care dădeau pe Jip, cea mai joasă parte a Răteştilor, nu departe de Valea Măriei. De pe aceeaşi uliţă l-am luat cu noi şi pe Báholczer János. Baciu` Schimpf ne-a suit în carul lui tras de un cal şi ne-a dat fiecăruia câte o lopată, bucuros că are cine să-l ajute la săpat. Am trecut cele două poduri, iar sub dealul Cerhatului, am luat-o la stânga, apoi la dreapta, suind pe la marginea pădurii. Zoli ne-a atras atenţia asupra unei colibe din crengi împletite într-un desiş de arbuşti. Era mai mult un adăpost deschis pe latura dinspre noi, cu câteva ramuri căzute din acoperiş, semn că nu mai fusese folosit în ultimul timp. Ce ascunzătoare minunată, ne gândeam, am putea să ne facem noi acolo ca să pândim ieşirea din pădure a vulpilor despre care se vorbea mult, dar dintre care nu văzuserăm niciuna. Moşul lui Zoli ştia ceva mai sus o groapă galbenă cu lut moale, bun pentru uns casa lui măruntă pe dinăuntru şi pe dinafară. Ajunşi la faţa locului, am dat şi noi, băieţii, din hârleţe şi din lopeţi cum ne-am priceput până când, încet-încet, un dâmbuleţ galben, bine rotunjit a ajuns să umple carul. Ne-am cocoţat veseli deasupra, înfigând lopeţile în lutul cleios şi rece. Schimpf bácsi mâna mulţumit calul pe drumul de întoarcere, iar noi sporovăiam înainte. Zoli s-a ridicat uşor ca să ne arate pe unde ar trebui să dregem noi coliba ca să putem locui ca lumea în ea. Într-o secundă, nu l-am mai văzut... L-am auzit însă ţipând ascuţit, cumplit de undeva, de jos. Parcă tot el, de acolo, de la pământ, frânase carul şi se ţinea cu greu după noi. Îl târa roata din spate, cea din dreapta. L-am zărit înainte ca bătrânul să poată opri calul. Când am sărit din căruţă, m-am auzit ţipând: „Roşu, ce roşu!”

Balta purpurie se lăţea în jurul roţii căruţei. Vedeam pentru prima oară sânge, mult sânge, sângele altuia, nu al meu, cel din rănile de la genunchi după câte o cădere, nu sângele meu rozaliu din zgârieturi, ci unul limpede ca focul, strălucitor, scurgându-se pe pământ şi în pământ. Zoli se sprijinise în lopata implântată în lut ca să se salte şi să ne arate colibiţa, lunecase odată cu lopata pe care n-a apucat s-o lase la timp din mână, iar un picior îi scăpase între spiţele roţii.

Mai ţin minte saltul disperat şi vaietul bătrânului Schimpf şi-n rest, o spaimă cum n-a mai fost, cea mai straşnică din întreaga mea copilărie. De la sperietura asta, eu şi cu János am zvâcnit înainte, într-o fugă fără aer până acasă. Am izbutit să schimbăm câteva vorbe pe drum. Alerga în stânga mea, înspre şosea, poate ca să mă ocrotească. Ne-am salutat în dreptul uliţei lui, iar el a cotit-o spre Jip. Mi-am continuat cursa, am trecut pe lângă casa noastră, am intrat ca o furtună în curtea din spatele prăvăliei şi am ţâşnit pe scară în sus la părinţii lui Zoli ca să le dau de veste. Dar, minune! Zoli era deja acasă şi plângea în braţele maică-sii. L-au întins apoi pe masa pe care citea nenea Weisz, iar felcerul, ajuns şi el ca prin vrajă acolo, urma să se uite la el. Am văzut din nou mult sânge şi am plecat. Eram atât de ameţit şi de uimit, nu de alta, ci de sosirea acasă a lui Zoli accidentat înaintea mea care alergasem cu sufletul la gură, că mama a trebuit să-mi explice de mai multe ori că bunicul lui oprise o maşină care-l adusese iute pe băiat acasă. Alergasem fără oprire cel puţin patru kilometri.

Cât timp a stat piciorul lui Zoli în ghips, am urcat şi mai des în casa din dosul magazinului. Mergeam cu mama şi cu Lia ca să-l vedem pe bolnav şi să-i vorbim frumos. Atunci am înţeles pentru întâia oară limpede că nici noi, copiii, nu suntem cu toţii la fel. Că,

în aceeaşi împrejurare, ne purtăm diferit. Eu intram cu aceleaşi întrebări în camera lui Zoli: din ce e făcut ghipsul, dacă-l doare, pe cine a mai văzut la oraş la spital, dacă erau mulţi doctori acolo şi câte injecţii a încasat. După care făceam planuri: în septembrie, urma să mergem la şcoală şi aveam multe de pus la punct împreună. Dar Lia, de cum trecea pragul casei, începea să fluiere încet melodii inventate pe loc şi nu se oprea până nu plecam. Greu scotea o vorbă în tot acest răstimp. Din spusele mamei, dar şi din spionajul meu, mi-am dat seama că Lia fluiera încetişor pentru că-i era tare milă de Zoli şi-n felul ăsta al ei, îşi oprea lacrimile. Ochii mici şi albaştri i se roteau mai repede şi străluceau mai tare, iar ea luneca şuierând şoptit între masă şi sobă şi dintr-o cameră într-alta. Mi se învârteau şi mie ochii peste tot, cel din dreapta mai cu spor, cel slab din stânga mai domol, după ceea ce putea fi mai de luat în seamă şi nimic nu li se părea mai vrednic de atenţie decât cartea lui nenea Weisz. Poate că-n perioada aceea a convalescenţei prietenului meu, i-am răsfoit mai des paginile. E adevărat că o vedeam acolo şi pe Klári, sora cu şase ani mai mare decât Zoli, de a cărei claie de păr blond şi creţ ochii mei imperfecţi şovăiau de fiecare dată să se dezlipească. Mai înaltă ca noi, părea o păpădie zveltă, cu pălăriuţa ei de aur, gata să se preschimbe în nouraş şi să se risipească în aer.

Lacrima de cerneală

Tot uitându-mă la ghipsul lui Zoli, mă temeam că, în locul lui, se va ivi într-o bună zi un picior de lemn ca al lui Weisz bácsi. O fi căzut şi tatăl lui din vreo căruţă când era mic... Dar, către sfârşitul verii, i-au scos prietenului meu ghipsul şi l-am văzut mergând din nou singur. Descria la început cu piciorul drept un arc de cerc, iar noi ziceam că voia să cosească.

Şi astfel, cu Zoli înaintând o vreme mai încet, întotdeauna într-o trupă de cinci-şase băieţi, am mers noi la şcoală în clasa întâi. Pe Ionel Caiţa îl aşteptam în faţa Sfatului popular și, împreună, îl luam pe Zoli de lângă cooperativă. Apoi pe Duczi, iar la cinci case de acolo, pe Fromercz Tibi. Între timp, János, care venea de mai departe, ne ajungea din urmă. Treceam în formaţie prin faţa celor două biserici, mai întâi cea romano-catolică, tencuită în pământiu închis, cu faţada la drum, poruncitoare, cu o turlă foarte înaltă şi cu o bătaie de clopot puternică, grea, răsunătoare. Apoi biserica ortodoxă, albă, mai mică, odihnitoare, rotunjită la colţuri, aşezată cu spatele la şosea şi având intrarea de cealaltă parte. Clopotul ei bătea mai subţire. Bisericile convieţuiau în aceeaşi curte, despărţite doar de un covor de iarbă. Băieţii îşi făceau semnul crucii trecând pe dinaintea lor pe care, după ce m-am uitat în dreapta şi în stânga, de la o vreme, am început să-l fac şi eu. Şcoala se ivea dincolo de biserici, intram în curte şi ne îndreptam, Caiţa, Zoli şi cu mine, spre secţia română, iar Duczi, Tibi şi János spre cea maghiară.

Nu eram decât şapte băieţi şi o fată în clasa întâi şi cinci fete în clasa a doua. Învăţam simultan. Stăteam în prima bancă din dreapta, alături de Vasile Borlan. În spatele meu, Zoli îl avea coleg pe Ioan Pintea, zis Biga. În prima bancă din partea stângă, la geam, fuseseră aşezaţi fraţii gemeni Vasile şi Viorica Lupan. Nu ştiu cât de gemeni erau, el mi se părea mult mai ciolănos decât soră-sa, îmbrăcată întotdeauna în alb şi, de aceea, foarte fragilă, după efectul bluzelor şi fustiţelor ei asupra mea. În spatele lor, stăteau Ionel Caiţa şi Ghiţă Grosoş, cel mai greu de cap coleg pe care mi-a fost dat să-l am pe parcursul întregii mele instruiri.

Am fost plasat în banca din faţă nu numai pentru că eram mărunt de statură, ci ca să fiu mai aproape de tablă şi ochii mei slabi să bată mai uşor până acolo. Ba uneori, când oboseam, învăţătoarea îmi dădea voie să mă ridic şi să mă apropii atâta cât aveam nevoie de ceea ce dumneaei scrisese cu creta pentru toată clasa. Iar doamna Margareta Şpan i-a prevenit de la bun început pe toţi că numai mie mi se îngăduie să mă mişc de la locul meu în timpul orei tocmai din cauza a ceea ce lor, spre deosebire de mine, nu le lipseşte. Nu ţin minte ca vreunul dintre ei să-mi fi imputat atunci acest privilegiu.

Cel dintâi an de învăţătură s-a dovedit a fi cu totul altfel decât tot ceea ce a urmat în aventura şcolirii mele. A fost singura dată când am plecat la ore de acasă şi m-am întors de acolo tot acasă. Era în 1961-1962. Din ianuarie ’63, aveam să trec scurt din internatul altei şcoli în banca din sala de clasă din aceeaşi clădire, iar mai târziu, din căminele studenţeşti în amfiteatrele şi sălile de seminar ale universităţii. Numai în acel prim an am pornit-o în ceată

la drum, sporovăind ungureşte şi din ce în ce mai româneşte pe măsură ce ne apropiam de şcoală, numai atunci am întâlnit chipuri ce ne salutau încântate şi amuzate, am numărat în joacă arţarii, teii, gutuii popii şi castanii directorului, cuiburile de berze şi cozile coţofenelor în zbor, ne-am lăsat învăluiţi în norii de praf ridicaţi de camioane pe drumul pietruit şi am acceptat măguliţi escorta plină de simpatie a câinilor mai slobozi. Ne-am minunat îndeajuns că cele două biserici se înălţau drept în faţa colectivei agricole Drapelul Roşu, gândindu-ne că toate aşezămintele importante trebuie să se afle în acelaşi perimetru de vreme ce, în vecinătatea celor numite mai înainte, se găseau şcoala, căminul cultural, grădiniţa şi oficiul poştal, iar Sfatul popular unde locuiam şi eu, împărţea aceeaşi clădire cu miliţia.

Banda video a acelui an şcolar unic mai poartă pe dinaintea memoriei mele imaginea abacului din penar, scăriţă pe ale cărei vergele transversale de oţel se înşirau, ca nişte pietricele preţioase, rotiţele albastre de la una până la nouă, în completarea altor rotiţe, de data asta albe, de la nouă până la una, apoi tocul, peniţa şi călimara la care ţineam mai mult decât la cea mai mare şi mai colorată minge de cauciuc. Asta pentru că inventasem un joc la care nu voia să ia parte nimeni, toţi se plictiseau repede, dar de care nu puteam să mă las. Băgam tocul în călimară şi-l ridicam în aşa fel ca un singur strop de cerneală să ajungă în despicătura din capătul peniţei şi să rămână în aer, gata să cadă. Dar nu cădea, ci se-nclina doar a picurare până-l plimbam eu prin lumină ca să scânteieze. Se desprindea în cele din urmă şi picura pe bancă, pe caiet ori pe podea, uneori chiar înapoi în călimară. Preţ adevărat avea numărul de clipe cât, ţinându-se de vârful peniţei ca de o geană, rămânea lacrima albastră în soare, uneori mai mult, alteori prea puţin.

O revăd apoi pe învăţătoarea noastră, doamna Margareta Şpan, mai mult o prezenţă decât o figură clar definită. O energie diafană o purta peste tot. Se găsea în mai multe locuri deodată, la fetele dintr-a doua, la mine ca să nu copiez din caietul de aritmetică al lui Zoli, la tablă ca să ne scrie ceva, la florile de la fereastră ca să le mute ghivecele în lumină. Se iscălea în caietele noastre, după ce ne trecea notele, cu o fulgerare roşie. O clipă după aceea, o auzeam criticând scrisul lăbărţat al câte unuia. I-l şi îndrepta pe loc.

Mă revăd şi pe mine, în faţa învăţătoarei noastre, ridicându-mă în două picioare pe cât de sigure pe atât de inspirate şi raportând:

- Tovarăşa, să ştiţi că elevii (urma aici o scurtă listă de nume), când trec prin faţa bisericii, şi când vin la şcoală, şi când pleacă, îşi fac cruce!

- Da, o să vedem, a zis dânsa, o să vedem.

Când l-am auzit pe acel „o să vedem”, mi-am dat seama că rupsesem o punte şi că nu se mai putea trece nici înainte, nici înapoi. Doamna Şpan îi ştia pe toţi, şcolari sau nu, care-şi făceau semnul crucii în dreptul bisericilor, fiindcă locuia peste drum de ele, lângă sediul colectivei. Nu avea nevoie de turnătoria mea. Sper că a fost ultima din viaţa asta şi că nici în vieţile care vor urma, orice s-ar întâmpla, nu voi mai trânti alta. O vreme, nu m-am mai dus la şcoală în banda noastră zgomotoasă. Cum să fi dat ochii cu ceilalţi, cum să-şi mai fi făcut ei semnul crucii în faţa mea?... A doua zi nu, dar în ziua următoare, câţiva băieţi m-au căutat ca să mergem împreună ca de obicei. Îmi alesesem însă un alt drum, de unul singur: o luam pe sub grădini, pe râtul plin de iarbă, treceam Valea Măriei printr-un vad peste pietre, urcam Dealul P

opii şi intram în curtea şcolii pe poarta din spate, dinspre căminul cultural. Într-o săptămână totuşi, eram recuperat. Toată trupa s-a prezentat la mama într-o dimineaţă destul de devreme ca eu să nu fi scăpat deja de unul singur pe alte cărări. M-au flancat bine din dreapta şi din stânga şi nimeni nu a adus vorba despre pâra mea. Ba mai mult, nici nu s-au

mai închinat la trecerea pe lângă biserici. Am făcut-o eu primul la întoarcerea spre casă şi obiceiul s-a reluat.

De la povestea cu semnul crucii aveau să mi se tragă multe. Am început să fiu mai atent la explicaţiile prietenilor legate de biserică şi de nişte lecţii frumoase pe care le ţinea cu ei părintele romano-catolic. Ne-au invitat pe toţi la preot acasă să vedem cât de interesant este. Caiţa a spus din capul locului că el la un popă unguresc în casă nu are ce să caute, pentru că nici la biserica lui nu va merge niciodată. Bilingvismul meu fiind mai avansat, n-am avut nimic împotrivă, ba chiar voiam să-mi spăl anume păcate cu această participare. Invitaţia au acceptat-o şi Zoli şi Duczi. Părintele, un bărbat slab, nu prea înalt, îmbrăcat în gri, ne-a poftit în ceea ce trebuie să fi fost casa parohială şi ne-a condus într-o încăpere întunecoasă, cu perdelele trase şi cu mai multe lumânări aprinse. Ne-a ţinut în picioare şi a început prin a-l lua la rost pe Duczi că de ce maică-sa nu dă pe la biserică. Când ăla a răspuns că mama lui merge la o biserică în Ardud, a devenit mai sever. Ne-a lăudat pe mine şi pe Zoli că venim pentru prima oară şi a tras nădejde că nu va fi şi cea din urmă. După care nu am mai înţeles nimic din ungurească lui. Eu pricepeam deja şi vorbeam bine maghiara jocurilor şi a hoinărelilor noastre, făceam faţă discuţiilor cu oamenii mari, dar din bisericeasca popii nu înţelegeam o boabă. Bănuiam că e vorba de un tărâm minunat al pătlăgelelor roşii: „Paradicsom, a paradicsomba fogunk jutni”[9], rostea din când în când preotul. Mâncasem cu plăcere atâtea „paradicsom”, ba pe unele le şi furasem prin gardul grădinilor, le ştersesem de praf cu mâna şi-mi înfipsesem dinţii în ele umplându-mă de zeamă fără prea multă bătaie de cap, doar pentru că muream de sete după câte un meci de fotbal. Vocea aspră a preotului nu se domolea, iar noi stăteam smirnă. Nu-mi dau seama dacă ne-a întrebat sau nu câte ceva, oricum, nu ţin minte ca eu să fi scos vreun sunet.

- Ţi-a plăcut? – m-au întrebat amicii.

- Da, am răspuns eu, dar era cam întuneric.

Au zâmbit, asigurându-mă că data viitoare va fi mult mai interesant.

A devenit primejdios de interesant când au aflat părinţii mei că mă lăsasem catehizat de popa unguresc. Nu ştiu dacă la un popă românesc ar fi fost mai grav sau nu, dar ţin minte că tata mi-a trântit aproximativ aceste vorbe:

- Eu ţi-am mai spus ţie că n-ai voie să-ţi pui mintea cu Partidul! şi mi-a sucit urechea stângă până la o mare fierbinţeală. De mult nu mai poruncesc popii în ţara noastră, toată comanda e-n mâna Partidului, iar de Partid, în comună, mă ocup eu şi tovarăşii de la raion, ai înţeles, măgarule?

– Iai!

- Te doare, hai? Dar mie să-mi placă dacă tu trădezi cauza Partidului şi mergi pe la popi pe acasă ? Dacă vrei să-nveţi la popa unguresc, Partidul o să te scoată de la şcoală şi o să te lase la popă!

- Nu vreau, am mormăit, pentru că una ca asta chiar că nu-mi plăcea.

Când i-a mai trecut mânia, tata m-a întrebat ce ne învăţase de fapt preotul maghiar.

- Despre nişte roşii...

- Cum?!

- Paradicsom, am devenit eu mai explicit.

Răspunsul meu a stârnit un hohot uriaş de râs. Supărarea alor mei, chiar îngrijorarea lor s-a risipit cât ai bate din palme.

[9] „Paradis, vom ajungem în Paradis.” (magh.)

- Ai să vezi, mi-a zis tata, că popii ăştia ai ungurilor vor să te ducă-n Rai şi să-ţi dea să mănânci numai roşii verzi...

M-am minunat eu atunci până am ameţit de cap, dar am înţeles că ungureşte, între roşie şi Rai, există o anume legătură. M-am edificat cu timpul că tomatelor li se spune în maghiară paradicsom, cuvânt care desemnează de asemenea Paradisul, Raiul. Iar de la acest faimos „paradis unguresc", sătmărenii şi moroşenii au derivat pentru pătlăgeaua roşie un nume pe care ar trebui să-l rostească pios ca pe unul de sfântă: porodică.

Afară de Zoli şi de Caiţa care-mi erau vecini, cu camarazii clasei întâi m-am reîntâlnit rar. Cu gemenii, bunăoară, nu m-am mai regăsit niciodată. Peste Gheorghe Grosoş însă am dat într-o vară. Aveam amândoi treisprezece ani, el tolănit pe malul unei bălţi a Măriei, eu hoinărind cu Ionel Caiţa.

- De ce l-ai adus aici? – s-a oţărât Ghiţă.

Fostul lui coleg de bancă i-a explicat că am şi eu dreptul de a umbla peste tot prin comuna asta.

- Mă! – s-a răţoit Grosoş – du-l înapoi la orbii lui de la Cluj şi aruncă-l acolo! Nu pot să mă uit la el, vrei să orbesc şi eu?

Şi mi-a azvârlit în faţă un pumn de ţărână.

L-a chemat în ajutor pe unul Mecker, întărâtându-l să dea în mine. Grosoş nu se ridica de jos, dădea de acolo toate comenzile. Mecker era mai mare decât noi, aşa că Ionel a încasat câteva, dar a şi dat, oprindu-l pe ăla să ajungă la mine. Eram şocat: la Răteşti, nu mi se-ntâmplase niciodată ca cineva să încerce să mă lovească ori să mă înjure. Am încercat să-l potolesc pe Grosoş, aducându-i aminte de trecutul nostru comun. S-a ridicat urlând:

- Ce? Mai vrei să râzi şi-acuma de mine? Râzi dacă poţi: colografie, călimărie, cali... Să-ţi mai umble gura! Bine-au făcut doctorii ăia de la Cluj că te-au orbit, ce nevoie ai tu, mă, să mă vezi pe mine?...

Mi-a sucit mâna stângă la spate, dar iute am fost întotdeauna şi m-am smuls cât ai clipi. Caiţa se certa cu Mecker şi-l ameninţa cu şeful postului de miliţie, tovarăşul Marinescu. Cei doi s-au pus atunci pe suduit că-i arătăm noi la orbul ăsta, că dacă n-ar fi taică-său cine e, ar mânca o bătaie soră cu moartea, că norocul lui e că stă la Sfatul popular şi lângă miliţie, că să vă ia dracu' şi plecaţi odată de-aici!

Am plecat. Şi am înţeles că Grosoş voia să mă bată din cauza caligrafiei. Fusesem cel mai bun la această disciplină, ca de altfel şi la desen. Era paradoxul vederii mele slabe care se agăţa cu inconştientă disperare de meşteşugul frumosului vizual. Desenam litere cât mai subţiri şi uşor înclinate spre dreapta, cu rotunduri şi ovaluri atent trasate. Ghiţă avea cel mai urât scris din clasă, iar doamna învăţătoare m-a dat de exemplu şi m-a pus să-l corectez. Am râs când l-am auzit că nu ştie să pronunţe nici măcar plăcutul cuvânt „caligrafie". După şase ani încă nu-l nimerise, dar nici nu uitase că râsesem de el în clasa întâia, iar acum, la treisprezece ani, încă nu mă răbda în preajmă. A fost oricum, până în ceasul de faţă, singura bătaie pe care era s-o încasez din cauza scrisului.

Ionică Pintea, cel din banca din spatele meu, de lângă Zoli, a avut inspiraţia să mă abordeze în gara Cluj, într-o toamnă, la câţiva ani după '89. Nu ne mai revăzuserăm până atunci şi regăsirea ne-a bucurat pe amândoi. Aşteptam rapidul de Bucureşti, iar el pe cel de Satu Mare. La Cluj venise de nevoie, avea un băiat de vreo optsprezece ani, internat cu o tumoare pe un organ intern, un diagnostic pe cât de ciudat, pe atât de dur. I-am simţit îngrijorarea din voce. Şi dacă atunci speranţa din încurajările mele a putut să-i micşoreze

întrucâtva tulburarea, aş vrea ca acum, când ştiu că băiatul a pierdut războiul cu boala, compasiunea mea să aline în parte durerea tatălui.

În schimb, reîntâlnirea cu fostul meu camarad de bancă Vasile Borlan a fost bizară în sine, penibilă pentru mine şi de neînţeles pentru el şi prietenii lui. Prietenii lui şi ai mei, căci era însoţit de Tibi Fromercz şi de János Báholczer, toţi trei urmând cursurile de mecanică auto ale unei şcoli de meserii din Cluj. M-au căutat într-o duminică la Liceul pentru nevăzători, siguri că pot să mă ia cu ei în oraş. Nu puteam să ies fiindcă eram consemnat în internat. Făcusem o boacănă oarecare. M-am prezentat înaintea lor, la poartă, cu povestea de vitejie care-mi atrăsese pedeapsa, debitându-le-o pe nerăsuflate, reluând-o cu explicaţii suplimentare, ba mai mult, relatându-le istorii şi mai fantasmagorice, ca să mă pun singur sub reflectoare parcă spre a sublinia sublimul experienţei mele din acest internat faţă de insignifianţa vieţii lor într-o profesională de reparat maşini. Când am tăcut, m-au întrebat:

- Şi... tu ce mai faci?

E adevărat că le vorbisem de parcă ne-am fi despărţit cu o zi înainte, de parcă ei ar fi fost pe deplin familiarizaţi cu ciudăţenia vieţii mele de cititor cu degetele şi de jucător de fotbal cu mingea sonoră. Stăteam în picioare în faţa clădirii şcolii, ei la fel în faţa mea, o jenă ticăloasă mă oprise să întreb dacă e vreun loc liber pe una dintre băncile de la intrarea în liceu, în părculeţul îmbrăţişat de semicercul edificiului.

- Ce mai fac? – am răspuns eu – uite, tocmai am citit *Jocul cu mărgele de sticlă* de Hermann Hesse, sper c-aţi auzit de ea...

- Nu, a răspuns Vasile şi cred că la întâlnirea aia, dintre ei, a vorbit numai el.

- Păi, să v-o povestesc, m-am ambalat eu şi am început să-i dau cu Castalia, cu Joseph Knecht şi cu Plinio Designori. Am terminat repede fiindcă mare lucru nu poate fi narat, drept care am încheiat cu: şi tot aşa mai departe. Bine-ar fi s-o citiţi şi voi.

- Atunci, a vorbit din nou Vasile în numele grupului, o să venim altădată când n-o să fii consemnat.

N-au mai venit. În acea seară, în internat, îmi venea să mă dau cu capul de toate sobele de teracotă. Ce-mi trebuise mie să mă îmbăţoşez într-un rol pe care îl jucasem cum nu se poate mai prost?... Sancţiunea ar fi expirat, iar în săptămânile următoare, aş fi putut ieşi cu ei pentru câteva ore, aflând totodată noutăţi de la Răteşti. Aş fi reînnodat prietenii ce mi-ar fi fost de mare folos în vacanţele plicticoase de vară de la Satu Mare unde ai mei se mutaseră de câţiva ani, dar unde nu aveam prieteni, aşa că lâncezeam multe zile singur, ascultând la nesfârşit radioul. Aş fi putut da din nou pe la ei ca să mai tragem o scaldă în ochiurile de apă ale Mării ori o hoinăreală prin păduri şi pe la pivniţe. Blestemam şi consemnarea aceea, nedreaptă, după mine. Mi-o hotărâse tocmai omul din partea căruia mă aşteptam mai puţin la una ca asta şi la care ţineam mult. Ne citise din Cehov şi ne insuflase un anume gust al libertăţii. Pentru un elev de liceu intern care-şi petrece, de luni până vineri la prânz, toate ceasurile în perimetrul aceleiaşi clădiri şi al aceleiaşi curţi, orele de permisie de vineri după-amiază, de duminică şi uneori de sâmbătă, aveau preţul oxigenului de la suprafaţă după un înot îndelungat pe sub valuri. Nu apucam să facem mare lucru în afara zidurilor în cele câteva ore marcate pe biletul de voie. Ieşeam de obicei cu Augustin Zegrean şi ne instalam, la o cafea şi un suc, la cofetăria zisă „Arizona” unde, la etajul întâi, se fuma. Cafeaua ţinea trei ore, răstimp în care şi sucurile se făceau vreo patru. Gusti

, căruia restantul vizual şi ochelarii plini de dioptrii i-o permiteau, citea cu voce tare ca să-l aud şi eu, din „Echinox” şi din „Tribuna”, alteori, din volumele de poezie, numai de poezie, proaspăt cumpărate de la librăria Universităţii. Astfel mi l-a citit într-o după-amiază

pe divinul Dylan Thomas cu *Viziune şi rugă*, incendiu absolut la lectură!... Cititul avea o cu totul altă savoare în afara cazărmii. Augustin m-a luat odată deoparte ca să-mi şoptească în deplină clandestinitate că va primi de la cineva o carte nemaivăzută, cu condiţia să se prezinte într-un anume loc, la o anume oră, dacă vreau, pot să vin şi eu, duminică, la ora 3, pe podul Garibaldi, în dreptul Parcului Municipal. Omul cu cartea va sta rezemat de balustrada podului şi va privi în susul râului, aflându-se aşadar cu spatele la traficul stradal. Asemenea repere conspirative ne-au inundat de euforie şi cutezanţă ca la pregătirea unui atentat sau, mai grav, ca la anticiparea unei întâlniri în care ştii cu siguranţă că vei face dragoste pentru prima dată.

Eu am rămas la intrarea în parc, iar amicul s-a întors curând cu *Viaţa şi opiniile lui Zacharias Lichter*. Împrumutase cartea pentru o săptămână de la un student, nu de la filosofie, nu de la filologie, ci de la agronomie. Pe o bancă, sub o coroană de ramuri protectoare din care, la răstimpuri, cădeau cu pocnete înfundate castanele, Augustin a dat glas câtorva pagini. Am ameţit amândoi şi am pornit-o pe patru cărări spre Terasa Chios. Cele două sticle de bere ne-au mai trezit. Dacă la întoarcerea în internat, ne-ar fi prins că mirosim suspect, nu mai călcam noi pe străzile Clujului până la sfârşit de trimestru.

Consemnul de a nu părăsi incinta liceului de care am pomenit mai sus îl încasasem pentru că intervenisem în sprijinul unui coleg, îi susţinusem cauza. Băiatul protestase împotriva absenţei cănilor cu apă de la masă, iar profesorul de serviciu îl trimisese la cana de tablă legată cu sârmă de robinetul singurei chiuvete din cantină, o cană pasămite pentru toţi.

- Doar n-o să bem apă ca vitele din acelaşi jgheab, am intervenit eu, încasând pe loc interdicţia de a ieşi în oraş preţ de două săptămâni, pentru că vorbisem neîntrebat chipurile, dar, în realitate, pentru comparaţia vehementă cu jgheabul şi cu vitele şi pentru tonul rebel. L-am întrebat a doua zi pe profesor, într-un moment când eram singuri, de ce mi-a dat o sancţiune atât de severă, când ştia prea bine cât de mult ţin la ieşirea în oraş.

- Trebuie să te doară şi pe tine ceva. Nu era cazul să faci în gura mare aluzia aia la vite şi la jgheab, că nimeni nu vă tratează aşa.

Aş fi putut continua discuţia cum că tocmai dumnealui ne trimisese la acea singură cană a tuturor legată cu sârmă, dar n-am mai spus nimic. A venit după mine pe coridor şi mi-a spus că, dacă am să trec pe la dânsul peste o săptămână fără să fi comis între timp vreo altă abatere, îmi va reduce pedeapsa. Nu am trecut. Iar lui Vasile, lui Tibi şi lui János, care se gândiseră să mă scoată din internatul meu cum şi ei ieşiseră dintr-al lor şi să petreacă din nou câteva ore cu mine, nu le puteam spune toate astea. Ultimilor doi n-am cum să le-o spun nici de acum înainte. Unul dintre ei, azi Johann Bachholzer, trăieşte, sper că bine, undeva în Germania. Celălalt, cu numele corect transcris conform ortografiei germane a strămoşilor săi drept Tiberius Fromerz, întors din Vest de mai multe ori la Răteşti, unde declara mereu că el se va omorî, ca dovadă că există cuvânt pe lumea asta, el, prietenul copilăriei noastre, s-a spânzurat sub un pod de cale ferată din Nürnberg.

Cei doi deportaţi

Drumul de pământ, care pornea chiar din faţa primăriei din Răteşti, ducea la Socond şi mai departe, în Ţara Codrului. Nici o sută de metri nu făcea acest drum, că era tăiat de albia unui torent peste care se usca la soare un pod de bârne. Asta în timpul verii, când şi albia era secată, iar noi bântuiam în susul şi-n josul ei, pe sub sălciile umbroase, pe sub tufele de cucută şi rugii de mure. Dar în martie 1965, după o iarnă cu zăpadă multă ce se topea cu repeziciune la sosirea precipitată a căldurii, pârâul umflat urla din toate puterile. Era un canal de scurgere săpat de localnici pentru colectarea apelor de primăvară de pe dealurile din jurul satului. După întortocheli complicate prin care părea că se întoarce de mai multe ori din drum ca să traverseze grădini şi chiar curţi, se vărsa în cele din urmă în Valea Măriei. În acel martie, auzeai sloiurile lovindu-se din când în când de picioarele podului. Tot în faţa primăriei, dar puţin spre dreapta, mai precis, în dreptul casei lui Müller, se găsea o staţie de autobuz acoperită, un fel de adăpost cu o săliţă de aşteptare, o construcţie măruntă, cărămizie, înconjurată, culmea, de o grădină cu plante neroditoare, deci, un parc închis, inaccesibil publicului. Prin spatele parcului, vuia torentul. La şase dimineaţa, pe întuneric, îndărătul unei stive de coşuri, genţi şi valize, familia Weisz aştepta cursa de Satu Mare. Nu în reşedinţa raională voiau să ajungă, ci la aeroportul aflat înainte de intrarea în oraş, de unde să ia avionul spre Bucureşti, iar de acolo, spre Tel Aviv. Bătrânul evreu hotărâse să-şi sfârşească zilele în Ţara

Făgăduinţei. Îl conduceau la rată socrii lui, soţii Schimpf, cu fiul lor slab de minte Jóska. Afară de Weisz, plângeau cu toţii. Nici primarul nu lăcrăma. Venise şi el să-şi petreacă prietenul de care se simţise tare apropiat în ultimii ani. Mama plecase la Cluj să mă ia pe mine acasă, în vacanţă. Deplasarea asta fusese aranjată în aşa fel încât să nu fie de faţă la despărţirea de Weisz Mari néni, cea mai bună prietenă a ei.

- La ce te gândeşti, domnu' Weisz? – întrebă tata.

– Nu mă gândesc, spun o rugăciune...

- Te temi de avion?

- Mă tem ori nu mă tem, acuma totuna-i. Mă rog, cum fac toţi evreii de pe lumea asta, să plouă la Ierusalim...

Familiei Weisz i s-a repartizat o locuinţă la Ashdod, pe ţărmul Mediteranei. Pe bătrân l-a toropit căldura sudului, s-a prăpădit în vreo doi ani. Scăpase din două războaie mondiale, din primul fără un picior, din al doilea, cu Auschwitz-ul şuierându-i pe la urechi. A lovit însă din plin acelaşi Auschwitz în cea dintâi familie a lui. Klári şi Zoli erau copiii lui Weisz din a doua căsătorie. Prima lui soţie şi trei dintre cei patru copii pieriseră.

Era în primăvara anului 1944 în partea de Ardeal ocupată de unguri în urma celui de al doilea Dictat de la Viena, foarte exact, în satul Szakasz, nemţeşte Sagas, româneşte Răteşti din comitatul Sătmarului. Cetăţeanul Weisz din localitate, proprietarul magazinului general, este convocat imperativ la jandarmeria din Ardud. Se întâlneşte acolo cu fratele lui din

Socond şi cu alţi evrei din aşezările din jur. Unii erau comercianţi, alţii cârciumari sau proprietari de terenuri agricole. Li se ordonă ca în ziua cutare, la ora cutare, să fie pregătiţi cu întreaga familie şi numai cu ce poate duce fiecare cu sine, fiindcă vor veni, însoţite de jandarmi, nişte căruţe care îi vor prelua şi-i vor duce pentru anume verificări în capitala comitatului. Nu se admite a se lua nimic în plus. Decret semnat de Serenissima sa alteţă, regentul Regatului Ungar, Horthy Miklós. Căruţele au sosit la Răteşti pe la începutul lui mai, jandarmii cu pană de cocoş la clop de asemenea, iar familia Weisz cu bagajele ei strict numărate şi cântărite din ochi, compusă din doi adulţi, fiica lor de nouăsprezece ani şi trei băieţi de vârste mai mici, şi-a început călătoria. Nu înainte însă de a auzi, de la unii din consătenii adunaţi ca la bâlci, că ei, jidanii, nu sunt vrednici să respire aerul de la faţa locului. Altul, care auzise de cele ce se pregăteau, venise în crucea nopţii să nu-l vadă nimeni, dar să-i poată propune ovreiului ca, dacă i se va confisca prăvălia, să declare că i-o lasă lui, fiindcă şi el îi va returna mai târziu, dacă-l va mai găsi în viaţă, un sfert din câştig.

În Sătmarul de atunci, cârmuirea ungurească a ales un perimetru de case şi străzi pe care l-a împrejmuit cu sârmă ghimpată şi unde i-a vărsat pe toţi evreii ridicaţi din împrejurimi, grămadă peste alţii strânşi deja din oraş. Axa acelui ghetou era Strada numită astăzi a „Martirilor Deportaţi". Printre spaimele şi lacrimile celor înghesuiţi acolo în mai '44, se auzea şi glasul băiatului de treisprezece ani al lui Weisz, cel mai înzestrat dintre toţi copiii lui, precoce după spusele tuturor dascălilor săi: singur se abonase la ziarele din oraş, singur îşi procura, prin corespondenţă, cărţile care-l interesau:

- Tată, a zis el, venind încoace, am văzut în apropiere o fereastră prin care aş putea sări într-o pivniţă să mă ascund. Lasă-mă să fug!

Weisz a dus cu el în Israel şi foarte probabil în mormânt remuşcarea că nu l-a lăsat pe băiat să încerce să evadeze. Pentru că, în curând, tatăl se trezi despărţit de nevastă şi de copii. Stărui pe lângă toţi gardienii şi slujbaşii, ajunse până la temutul Sárközi Béla, comandantul ghetoului, plângându-i-se şi lui că trebuie să fie o greşeală în ridicarea sa, fiindcă, iată, aici sunt documentele, toate până la ultimul, cu sigiliul împăratului Carol de Habsburg şi cu semnătura primului-ministru Tisza al Ungariei, atestând condiţia lui, a lui Weisz, de invalid de război din prima încleştare mondială, rănit la datorie pentru dubla monarhie, pe frontul rusesc; iată dovada, piciorul acesta de lemn, iar acum, armata ungară se bate tot cu ruşii, priviţi, excelenţă, încă o dovadă, cererea mea de a fi luat voluntar în oştirea chezaro-crăiască, misiune pentru patrie îndeplinită până la sacrificiul fizic, aveţi aici şi medaliile primite din partea contelui Tisza, să trăiţi şi trăiască de asemenea...

Birocraţia militară maghiară, năucită, l-a oprit pe loc până la noi dispoziţii. Restul familiei a fost însă urnit la drum spre Germania. Weisz a rămas în ghetou în mâinile tremurânde ale unor funcţionari mărunţi, care nu ştiau ce să-i spună, după cum nu ştiau nici ce-i de făcut cu el. Îi tulburau judecata cu tot felul de scenarii, că evreii vor ajuta la refacerea stricăciunilor provocate marelui aliat de către barbari, că femeile vor îngriji copiii nemţoaicelor aflate în servicii ale statului, vor ajuta în gospodării unde militarii plecaţi pe front apără civilizaţia, iar bărbaţii vor sprijini şi ei cu priceperea lor prea binecunoscută toate serviciile şi meşteşugurile care au nevoie de mână de lucru. Comandanţii din Sătmar prezentau actele lui Weisz ba unui şef, ba altuia, se temeau ca nu cumva să comită o eroare de nereparat cu un patriot cu evidente semne de loialitate în însăşi fiinţa sa, faţă de „Marele Stat Ungar". Pesemne că au întrebat mai sus, au dat telefoane, au bătut telegraful, s-au consultat. Probabil de asemenea că, în tensiunea şi graba lor de a îndeplini norma de deportaţi strict supervizată şi accelerată de la Budapesta de însuşi Adolf Eichmann, şefii le-

au trântit vreun „descurcaţi-vă!” atât de cunoscut de toate neamurile din această parte de lume, chiar dacă de unii mai mult, de alţii mai puţin. Iar ei s-au descurcat, hotărînd să se descotorosească de incomodul deportabil, dându-l pe mâna nemţilor care, în împrejurările cu pricina, trebuie să ştie ce e de făcut cu un invalid de război evreu, fost supus al împăratului de la Viena. L-au dat în seama a două grade inferioare germane cu ordinul de a-l duce şi a-l preda la cel mai apropiat comandament al armatei lor. Când nemţii au obiectat, ofiţerul ungur le-a reamintit că la mijloc e un ordin emis de un grad superior şi le-a făcut semn spre vest. Weisz, cu actele şi medaliile recuperate, a fost suit într-o altă căruţă. Odată ieşiţi din oraş, soldaţii au început să discute îngrijoraţi între ei: ce facem cu omul ăsta, să-l ducem la comandamentul Wehrmacht-ului de la Carei, să-l abandonăm undeva pe drum, să-l împuşcăm noi... Oricum, la comandament, are toate şansele unui glonte. Prizonierul cunoştea bine germana, aşa că a scos din nou medaliile şi documentele de la împăratul. Tinerii au rămas uimiţi de povestea lui, înrolat voluntar la Filach în regimentele austriece şi plecat imediat pe frontul sârbesc, apoi cu contingentele maghiare pe cel rusesc. Weisz a dat la iveală şi un săculeţ camuflat, numai el ştia cum, plin cu o sumă mare de bani. Era pe la cinci ale după-amiezii când căruţa a ajuns la marginea satului Moftinu Mare despre care militarii ştiau că e locuit de şvabi. S-au sfătuit mult între ei, apoi unul a îndrăznit să bată la o poartă. După un răstimp destul de lung, s-a întors cu un bărbat cam de vârsta prizonierului. Alte târguieli, alte presupuneri.

- Nu ni s-a dat niciun act, spuse unul dintre soldaţi, din care să se înţeleagă că e în mâna noastră. Ni s-a spus să mergem la comandamentul Wehrmacht-ului la Carei, dar, venind încoace, putea oricând să ne cadă o bombă-n cap. Ne-au îndemnat chiar să-l împuşcăm pe drum că nu va şti nimenea de el. Dar acum dumneata ştii şi mai ştii că are şi foarte mulţi bani... Noi nu avem nevoie de niciun pfennig, toţi sunt ai dumitale, dacă ai grijă de el. Nu ne cunoşti, nu ne-ai văzut, noi plecăm mai departe cu norocul nostru. Omul a ajuns întâmplător la dumneata, de unde să ştii că-i jidan?... L-ai găzduit ca pe un rănit în oricare din războaie, chiar şi-n ăsta, o fi vreun înrolat în serviciile auxiliare, am mai văzut oameni de vârsta lui mobilizaţi ca auxiliari, o fi scăpat din prizonierat de la ruşi, abia se târăşte pe drum spre casă, e bolnav, l-ai luat să-l ţii până se întremează, arăţi medaliile de la împăratul, dacă te întreabă careva.

– Mergeţi cu Dumnezeu!

Şvabul din Moftin l-a ţinut ascuns pe Weisz până prin aprilie 1945, când se vorbea deja în gura mare, rostindu-se nume de oameni şi de aşezări, că unii dintre evreii deportaţi se întorseseră acasă. Jidovul rătăcitor Weisz a ajuns atunci la Răteşti, intrând în sat pe jos şi amuţind pe toată lumea. Cu nările, încerca să simtă dacă aerul e demn de respiraţia lui. Autorităţile române reinstaurate în comună printr-un frontist al plugarilor ca primar, un moţ cu glas tunător şi pumnul greu, l-au repus degrabă în drepturi, i-au dat înapoi casa şi prăvălia.

Nimeni nu i-a putut da înapoi însă soţia şi cei trei băieţi. Numai Clara, prima lui fiică, avea să reapară după alţi doi ani.

Dar reluarea traiului de unul singur în vechea casă n-a fost deloc uşoară pentru Weisz în primele două-trei luni. Răteştenilor nu le venea să creadă că era chiar el, în carne şi oase, drept care o luau prin şanţ, nu pe trotuarul din faţa casei în care bănuiau că se aciuase nu omul, ci stafia lui. Ba se mai spunea că toate fantomele membrilor familiei sunt acolo şi fac noaptea tot felul de vrăji jidoveşti. O delegaţie de muieri s-a înfăţişat în ziua de Rusalii, după liturghie, la preotul romano-catolic, cerându-i să descânte locurile bântuite şi să ţină o

slujbă de alungare a spiritelor necurate din mijlocul obştii. Popa, care nu era străin de agitaţia împotriva familiei Weisz la deportarea din urmă cu un an, s-a înfăţişat la casa acestuia înconjurat de o liotă de credincioase. A apărut şi primarul cu poliţaiul şi cu doi ruşi, un ofiţer şi şoferul său, poposiţi cu trupa în preajma localităţii, în drumul lor de întoarcere acasă.

- Tovarăşul Weisz - a tunat primarul adaptat deja, în prezenţa puterii sovietice, la regula apelativelor potrivite -, tovarăşul cetăţean Weisz se află sub protecţia eroicei Armate Roşii, dracu' să vă ia! Împrăştierea toată lumea!

Femeile continuau să cânte o veche litanie maghiară, nedând semne de intimidare. La care şoferul a scos un pistol şi a tras trei focuri în aer.

- Ce v-am spus eu? – urla primarul. Armata Roşie, jos cu superstiţia! Trăiască, lua-v-ar dracu', generalissimul Stalin!

Preotul n-a luat-o la fugă odată cu enoriaşele lui şi a dat să se apropie ca să furnizeze explicaţii. Rusul l-a ţinut la distanţă cu acelaşi pistol şi i-a făcut semn în direcţia opusă.

Nu cunoşteam niciun amănunt al întâmplărilor de mai sus pe vremea când băteam uliţele, dealurile şi bălţile Răteştilor. Nici Zoli, nici sora lui, cea de a doua, Clara, după cum se poate înţelege acum, nu mi-au suflat o vorbă. Cred că nici ei nu ştiau mare lucru pe atunci. Iar multă vreme, eu nu am avut nicio informaţie. Abia prin 1992, tata, care s-a lăsat întotdeauna greu tras de limbă cu privire la episoade de cea mai mare însemnătate din trecutul lui şi al celor apropiaţi, abia în acel an, încurajat pesemne de dispariţia cenzurii precum şi de îndeletnicirea mea de jurnalist, a cutezat să rupă două peceţi de pe ceea ce ţinea ferecat în el: povestea lui Weisz şi propria sa poveste, a lui Valeriu Ruba, din anul 1944.

Din drama lui Weisz din acel an nu mai pot fi deslușite prea multe. Tata şi cu el legaseră o prietenie, o alianţă strânsă odată cu zborul în cosmos al lui Iuri Gagarin. Se întâlneau de atunci mai des. Părintele meu, trecut de la secretar la funcţia de preşedinte al Sfatului popular comunal, ca, mai târziu, să apuce oficial şi titulatura de primar, se consulta în multe privinţe cu bătrânul evreu. Acesta, aşezat în Răteşti de câteva zeci de ani, îi cunoştea bine pe oameni, apucase din partea lor şi bune, şi rele, se pricepea să-i citească destul de limpede şi să-i anticipeze din timp. Şi, cu toate că cei doi, în discuţiile lor din odăile din spatele prăvăliei, au întors pe faţă şi pe dos mica lor lume de pe întinderea întregului ţinut, Weisz, nici în ruptul capului, nu a vrut să spună cine l-a ascuns la Moftinu Mare. A admis să mărturisească doar că l-au adăpostit nu numai în casă şi în beciul de sub ea, ci şi în şură şi într-o pivniţă de sub podeaua grajdului. Auzea deasupra boii şi vacile mugind, dând din copite şi pişându-se îmbelşugat.

- Domnu' Weisz, încerca tata, vremurile de groază de altădată s-au terminat, Hitler s-a dus în mă-sa, Szálasi a sfârşit în ştreang, numai porcul de Horthy a apucat să moară-n patul lui...

- Ehei, adăuga bătrânul, dacă punea mâna pe el Armata Roşie mai aveam o spânzurătoare de admirat lângă Parlamentul din Buda...

- L-au făcut scăpat ticăloşii de americani! Ce striga mereu tovarăşul Tito? Predaţi-mi-l mie pe criminalul ăla de război! Dar te poţi înţelege cu imperialiştii?... De-aia zic: acuma, sunt cu totul alte vremuri, Partidul are toată puterea în mâna lui. Poate c-ar fi bine să ştim cine e omul care te-a ferit de nenorocire, pentru că, vezi dumneata, i se poate acorda o răsplată, o decoraţie a luptei pentru pace, îl putem face erou al clasei muncitoare, i se poate mulţumi de la Partid şi eu zic că merită...

Nimic nu l-a convins pe Weisz să spună mai mult de atât:

- Să-l lăsăm mai bine pe om în plata Domnului. Şi-apoi, nu se ştie: vremurile n-o să rămână aceleaşi până la sfârşitul lumii, roata timpului se-nvârte, câteodată, repede ca-n război, acuma încet , dar se-nvârte. Poate că mâine, n-o să mai bucure pe nimeni faptele bune ale acelei familii, ci dimpotrivă. Eu nu pot să-i dau în vileag.

Scriind rândurile de faţă, mă mir şi mi se pare că încep să înţeleg: Weisz se înscria, cu scepticismul şi circumspecţia lui, în logica şi mentalitatea adâncă, cromozomială a neamului său, exprimată, între alţii, de rabinul Moscovei care, în 1930, la un an după expulzarea din Uniunea Sovietică a lui Troţki, cugeta: „Asta-i viaţa: Troţkii fac revoluţia, iar Bronsteinii plătesc."

Primăvara lui '44 a produs o schimbare însemnată şi în viaţa lui Valeriu Ruba. De câţiva ani, fusese nevoit să renunţe la cursurile seminarului greco-catolic din Oradea, petrecându-şi acum tot timpul în casa părintească unde dădea o binevenită mână de ajutor la muncile câmpului. Gospodăria şi pământurile familiei se aflau la Pişcari, un sat în care, alături de români, se mai stabiliseră două familii de evrei şi, la margine, un pâlc de ţigani. Era o aşezare de câmpie netedă ca tabla mesei, cu uliţe largi, nisipoase, trasate geometric ca două cruci cu braţele orizontale unite. Din aceste drumuri, se mai desprindeau câteva ulicioare lăturalnice. Ploile lăsau în urmă un noroi atât de cleios, că oamenii găsiseră cu cale să întindă pe trotuare nişte scânduri ce se îmbucau la capete şi pe care se putea merge încălţat în zi de sărbătoare. Alergând desculţi, copiii lipsiţi de băgare de seamă se răneau serios în capătul câte unei scânduri scăpate din încheietură şi săltată deasupra celeilalte. Valeriu Ruba avea nouăsprezece ani şi, alături de alţi băieţi de vârsta lui ori de ani apropiaţi, participa la exerciţiile de premilitărie impuse de administraţia maghiară. După Paşti, să fi fost pe la sfârşitul lui aprilie în acel an, 1944, toţi premilitarii au primit o convocare la primăria centrului de comună dintr-un sat vecin. Tinerii erau convinşi că vor fi înrolaţi şi trimişi pe frontul de est. S-au sfătuit îndelung între ei, încheind că nici nu-şi doreau altceva. Nu ca să lupte pentru gloria statului maghiar visau ei linia frontului, ci din pricina felului în care îşi închipuiau desfăşurarea războiului. Se gândeau că armatele aliate ale Germaniei luptau frumos rânduite pe câmpie, unele lângă altele, cu duşmanul aliniat în faţa lor. Plănuiau aşadar să dezerteze şi să treacă la români. Zis şi făcut. Premilitarii s-au prezentat cu încredere înaintea autorităţilor, siguri că vor primi ordinul de înrolare şi de plecare în foc. Numai că Horthy hotărâse altfel: cetăţenii premilitari de etnie română din acea zonă a Regatului Ungar vor fi mobilizaţi la muncă, pe frontiera de est, în munţii Maramureşului, la construit cazemate în faţa iminentei primejdii bolşevice. Urechilor tinerilor le-a fost dat să audă cuvinte de necrezut din partea autorităţilor de ocupaţie care se rugau la Dumnezeu ca România să reziste sub presiunea puhoiului roşu pentru ca şi graniţa Regatului lui Horthy să fie cruţată de pericol. Premilitarilor li s-a cerut ca, pentru o anume dimineaţă, să-şi pregătească o traistă cu cele trebuincioase vieţii de zi cu zi şi o cergă de învelit. Vor veni jandarmii şi-i vor însoţi la tren şi în tren până la destinaţie.

- Aţi înţeles tot?

– Da.

– Aveţi întrebări?

- Nu.

Atâta doar că socotelile flăcăilor se băteau cap în cap cu noul program. Au decis să refuze înrolarea în brigăzile de muncă şi, odată ieşiţi în ceată din reşedinţa de comună, s-au pornit să cânte *Pe-al nostru steag e scris Unire* şi altele la fel de încinse.

- Potoliţi-vă, măi băieţi, că vă omoară ăştia! îi sfătuiau oamenii întâlniţi pe drum, dar ei nici pomeneală. Au intrat cu cântec în Pişcari, oprindu-se drept la cârciumă. După două, trei pahare de vin, şi-au mai sporit repertoriul, iar Ioan al lui Vagău a adus de acasă un tricolor mare, bine dosit până atunci, fixându-i lancea între basorelieful Madonei cu Pruncul şi verticala crucii din piatră în care era sculptată imaginea, în principala răspântie a aşezării. Văzând cum flutură culorile naţionale asupra lui Iisus de parcă însăşi mâna Maicii Domnului înălţa stindardul, tinerii, cărora li se alăturaseră şi multe fete, ziceai c-au înnebunit. Cântau şi jucau ca la sărbătoarea recuceririi Raiului. Nu mai era chip ca bătrânii să-i poată potoli, iar unii chiar se uitau cu drag la ei.

Dezmeticirea a venit însă şi ea foarte curând. Nu mai văzuse satul până atunci atâtea pene de cocoş la pălărie ca a doua zi. Toţi premilitarii au fost adunaţi la Casa Naţională, după cum era cunoscută clădirea în care se organizau de obicei cele mai însemnate evenimente. Pe Valeriu Ruba l-au luat primul ca fiind capul valahilor răzvrătiţi, întrucât el, şi nu altul, dăduse tonul la cântece. Iar jandarmul unguresc (toată Europa Centrală o ştie), dacă se pricepe bine la ceva, apoi ştie să bată straşnic. Şi i-au rupt în bătaie două zile la rând. Noroc că erau tineri, că altfel, nu s-ar mai fi ales nici aşchiile din ei. Au urmat alte câteva zile pentru o refacere de Doamne-ajută, timp în care jandarmii n-au părăsit Pişcarii, iar apoi, fiecare cu straiţa şi cerga lui de acasă, a fost îmbarcat sub pază înarmată în „Suzana", trenul pe şină îngustă, astfel alintat prin părţile locului, pe urmă transbordat în trenul mare, din nou în Suzi, până la Vişeu, iar de acolo, tot sub pază, în sus pe râuleţul Repedea, la Havas Mezö. Se tălmăceşte prin „Câmpul Înzăpezit", nume făurit de unguri pentru Poienile de sub Munte, în Maramureş, la graniţa de nord, între munţii Copilaşu, Vinderelu şi Popivan. I-au vărsat în nişte barăci cu priciuri late, supraetajate de-a lungul pereţilor. Aici urmau să doarmă cu straiţa sub cap, cu cerga deasupra şi cu picioarele obligatoriu spre centrul barăcii. De gătit, aveau să-şi gătească singuri la cazan pe seama a ceea ce li se va pune la îndemână: cartofi, fasole, alte legume, făină de porumb, slănină uneori, oase. Vor căpăta şi pâine bine drămuită, în funcţie de cum se vor strădui să muncească.

- Ăştia-s meşterii voştri, ascultaţi-i ca pe Dumnezeu. De raportul lor la comandament, depinde soarta voastră. Aveţi datoria... Aţi înţeles?

– Înţeles.

- Are, a lofaszba[10], de pus careva vreo întrebare?

- Nu.

Săpau şanţuri, spărgeau piatră, o cărau de colo-colo, topeau smoală, doborau copaci, erau alergaţi şi suduiţi de meşterii mai ai dracului, mângâiaţi cu o vorbă de cei mai omenoşi, mâncaţi de purici, într-un cuvânt, construiau în trecătorile munţilor cazemate care să oprească asaltul bolşevicilor. Căpeteniile erau încrezătoare că ruşii nu vor trece de stâncile munţilor şi de betoanele lor. În colonia de muncă fusese adus şi Ioan Costin, cel mai bun prieten al lui Valer şi fratele fetei căreia îi făcea el curte şi pe care avea să o ia până la urmă. Ioan suporta greu regimul de muncă forţată, se agita, se frământa până când, fără să sufle cuiva o vorbă, prin iulie, a evadat. Trei săptămâni l-au vânat jandarmii pe acasă şi pe te miri unde, ca, într-un sfârşit, să izbutească să-l înhaţe. L-au adus înapoi la Havas Mezö unde, alături de alţi evadaţi capturaţi şi alţi răzvrătiţi, a fost atârnat de stâlp, cu mâinile legate la spate, preţ de două ceasuri. Fiecare stâlp era păzit de câte un soldat pentru ca nu cumva pedepsitul să recurgă la vreo înşelăciune spre a-şi uşura chinul. Toţi deportaţii trebuiau să asiste ca să ia aminte. Cei mai mulţi condamnaţi nu rezistau până la capăt, leşinau, dar erau

[10] În pula calului (magh.)

aduşi în simţiri cu o găleată sau mai multe de apă rece. Pauza era cronometrată şi adăugată celor două ore, iar scripetele îl trăgea pe osândit la loc pe stâlp. Nici Costin n-ar fi rezistat. Vârful piciorului aproape că atingea pământul, aşa că tendinţa omului era să se tragă în jos, omorându-şi astfel spinarea. Când durerea era cât pe ce să-l rupă în două, a auzit din spate un „pst!”. A sperat să se-ntâmple ceva de bine şi a simţit îndată că talpa lui atinge o piatră. Soldatul i-o împinsese uşor cu piciorul ca punct de sprijin. În acea clipă, a înţeles că va supravieţui.

Când s-a mai înzdrăvenit şi a revenit la muncă, i-a spus lui Valeriu că pe prietenul lor Izsi nu-l mai găsise acasă. De fapt, toată casa Reiszmánn era goală, ca şi casa Hermánn. Pe cele două familii jidoveşti din sat le ridicaseră şi le duseseră nimeni nu ştia unde, că aici, la spart piatră în munţi, nu erau.

Pe la sfârşitul lui august, în toată colonia s-a produs o mare tulburare. Şefii de orice fel, militari ori civili, îi înjurau pe români că, la Bucureşti, au trădat cauza războiului, s-au dat cu ruşii, iar acum vin peste Ardeal. Frontiera era păzită de regimente de grăniceri în rândurile cărora mulţi erau români. Soldaţii au început să dezerteze pe capete. S-a pornit o debandadă de bătălie pierdută pe care n-o mai putea stăpâni nimeni. Unii se bucurau că vine sfârşitul războiului, alţii se văicăreau că-i vor jupui ruşii. Deportaţii la muncă au început să evadeze. Costin printre primii. Valeriu Ruba a rămas mai la urmă, reţinut de reputaţia lui de căpetenie a rebelilor şi, în consecinţă, de teama că, dacă va fi prins, risca mult mai mult ca alţii. Rău a făcut că a întârziat, pentru că, după un moment iniţial de derută, ungurii au început să-şi refacă rândurile, blocând căile de acces spre vest. Se mai putea fugi peste munţi, pe cărări nebătute, prin păduri până în Moldova, ori tot peste creastă, spre nord-vest, către Sighet. Ajuns acolo împreună cu un camarad, au fost sfătuiţi să nu ia trenul din gara Sighet fiindcă e plină de jandarmi. Să caute, mai bine, să treacă podul peste Tisa la Slatina, de unde să-şi încerce norocul.

În orăşelul ce se aflase între cele două războaie în Cehoslovacia, domnea o tăcere apăsătoare. Nimeni pe străzi. În gară însă, forfotă de front: oameni alergând şi ascunzându-se după vagoane, sărind dintr-un tren într-altul, patrule pe urmele lor, focuri de armă. Fugarii au hotărît să se despartă şi să-şi joace fiecare cartea. Valeriu l-a văzut ultima oară pe celălalt căţărându-se într-un vagon pe fereastra spartă. El a dat să se agaţe de o locomotivă care şuiera a plecare, dar a fost împins jos de fochist cu un vătrai încins. A simţit atunci o ţeavă de pistol în spate. Locomotiva plecase. I s-a ordonat în germană să se mişte spre clădirea gării. Se împleticea, nu-l duceau picioarele de teama că va fi predat poliţiei. Neamţul nu-l slăbea, îl împingea înainte, dar i-a cerut să ocolească staţia şi să se aşeze pe un petic de iarbă în faţa lui. Pistolul îl ţinea la vedere.

- E prizonierul meu, le-a spus din vorbe şi prin semne gărzilor maghiare care veniseră să-l ia la întrebări. I s-a adresat nemţeşte şi prizonierului, dar ăla a dat din cap a nepricepere. Atunci neamţul i-a arătat şinele de cale ferată şi ora 2 pe ceas. Pesemne că la acea oră urma să vină ori să plece un tren... Nu putea s-o ia decât spre nord sau spre vest. Înainte de război, exista un tren care, ca să ajungă de la Satu Mare la Iaşi, traversa mai întâi graniţa în Cehoslovacia, o lua în susul Tisei, urca şi cobora coastele munţilor reintrând în România, trecea prin Cernăuţi, iar de acolo, cotea spre sud până în capitala Moldovei.

Spre amiază, câte doi-trei captivi legaţi între ei părăseau gara Slatina sub paza unui jandarm. Din protestele lor, reieşea că-i duc spre podul de peste Tisa ca să-i predea la chestura din Sighet. Valeriu nu şi-a zărit camaradul printre cei prinşi, dar a recunoscut feţele altor deportaţi de la Havas Mezö, fiind şi el recunoscut de aceia. Au avut cu toţii

înţelepciunea de a nu-şi vorbi şi a nu-şi face semne. N-a apucat să vadă însă ce se mai întâmpla, pentru că neamţul avea multe întrebări de pus slujbaşilor şi militarilor şi-l mâna cu pistolul din spate peste tot pe unde-şi căuta interlocutorii. La un moment dat, părea că a găsit ce-l interesa şi l-a dirijat pe Valer drept spre un vagon, ordonându-i să urce. Aceleaşi explicaţii date pazei că prizonierul e al lui.... De aici încolo, captivul n-a mai priceput nimic, dar bănuia că se dau amănunte privind destinaţia şi predarea lui în mâinile vreunei autorităţi. Îl durea capul de când căuta şi nu găsea un şiretlic prin care să-i smulgă neamţului pistolul. De aceea nu a izbucnit în urale, asemenea celorlalţi călători, când trenul s-a pus în sfârşit în mişcare. Vagonul lui, împins şi tras de colo-colo, fusese strecurat într-o garnitură care iată, se aşternea la drum. Neamţul a scos din raniţă o bucată de pâine şi două mere şi i le-a întins:

- Trebuie să-ţi fie tare foame, ia şi mănâncă, i-a spus el ungureşte.

- Cum, s-a minunat prizonierul, nu sunteţi german?

- Ce importanţă mai are în vremurile astea ce limbă vorbim şi la care Dumnezeu ne închinăm?... Te duci acasă, nu? Unde?

- Acolo, bâigui prizonierul.

– Vin cu tine până la Ghilvaci. De acolo, te descurci singur, eu trebuie să merg mai departe. Pe tot drumul ăsta, nu uita că eşti prizonierul meu!

- Şi nu mă daţi pe mâna jandarmilor?

Tânărul îmbrăcat în uniforma Wehrmacht-ului să fi avut cu vreo cinci-şase ani mai mult decât Valeriu Ruba. Nici la despărţire, în gara Ghilvaci, n-a vrut să-i spună încotro merge şi dacă e neamţ sau ungur.

De două ori Clara şi o dată fata din Bagdad

Weisz nu a crezut până nu a atins cu degetele faţa şi mâinile minunii răsărite în pragul casei lui în 1947. Era într-adevăr semn că Dumnezeu există: o îmbrăţişa pe fiica sa Clara. O crezuse dispărută pentru totdeauna. Zvonuri cum că ar fi fost zărită ba la Bratislava, ba la Budapesta precedaseră, ce-i drept, sosirea ei. Nu le putea da crezare câtă vreme aceleaşi vorbe se auziseră şi-n legătură cu cei trei băieţi ai lui, dar niciunul nu apăruse. I s-a redeşteptat şi această speranţă, se gândea că poate măcar băiatul cel ager la minte, nădejdea familiei... Dar, cu muchia palmei în dreptul gâtului, Clara îi făcu semnul prin care se retează orice vis. Nici ei nu i-a fost uşor. Apariţia sa neaşteptată a stârnit noi tulburări printre localnici. Se întrebau: „să fie în viaţă după atâta timp?... Parcă nu e ea, înainte avea părul mai închis la culoare, dar dacă tot e părul ei, de ce şi-l ascunde sub pălării?... Asta de a venit are şi obrazul mai ars de soare... Nu-i de mirare că-i mai slabă, dar de ce e mai înaltă?...” O muiere i-a tăiat într-o zi calea şi a făcut asupra ei semnul crucii. Clara nu s-a destrămat în aer ca un fum, ci i-a dat ăleia un brânci, văzându-şi mai departe de drum. De atunci, din „diavoliţă”, gura satului n-a mai scos-o. „O să vedeţi, ziceau, a venit doar ca să vadă cum stau treburile pe aici şi să ştie precis ce are de făcut, cum să-i aducă şi pe ceilalţi, pe mă-sa şi pe toţi fraţii, acum trebuie să fie nişte zdrahoni în toată legea! O să ne scoată ochii pentru orice vorbă scăpată pe seama lor, pe toţi o să ne-nşface ruşii să ne ducă-n Donbas, că nu li-s de ajuns ăia pe care i-au ridicat anul trecut!...” Au dat unii şi pe la Weisz ca să-l cerceteze mai de aproape, ba aruncând o vorbă-n doi peri, ba comandând câte o pălincă şi-ncercând să-l cinstească şi pe dumnealui. S-or fi liniştit poate, constatând că cea care a dispărut din nou a fost tot Clara.

Repus în drepturi la ieşirea lui din pământ, din iarbă verde în 1945, Weisz şi-a recăpătat şi prăvălia din centrul Răteştilor, confiscată de regimul Horthy după deportarea familiei. Destui oameni au sărit să-i dea o mână de ajutor ca s-o pună din nou în rânduială, pe alţii i-a plătit pentru muncile mai pretenţioase. Dar el trecuse deja de cincizeci de ani, speranţele în întoarcerea alor săi erau firave, de invaliditatea din celălalt război nu-l vindecase nimeni, dimpotrivă, cu vârsta, necazurile cu piciorul amputat ameninţau să devină din ce în ce mai apăsătoare, cu alte cuvinte, înţelegea limpede că avea nevoie de cineva ca sprijin permanent în casă şi în comerţ. Doar soţii Schimpf, cea mai nevoiaşă familie din toată obştea de şvabi, au acceptat ca fiica lor de şaisprezece ani, Maria, să lucreze la Weisz. Fata făcea de toate: deretica, spăla, gătea, îl ajuta pe stăpân la vânzări, la tejghea. Când a sosit Clara în 1947, Maria era gravidă cu Weisz, care făgăduise că o va lua de nevastă. Şi-a informat şi fiica de intenţia lui, nebănuind însă că detonează o bombă:

- Cum?! Una mai tânără ca mine şi pe deasupra odraslă de nemţi?! Ştii ce mi-au făcut nemţii mie?! Uiţi c-au omorât-o pe mama, la ea nu te gândeşti, fătarnicule! Mama-i fum şi scrum, iar ţie-ţi arde de ibovnică!

Urechile paterne au mai auzit multe: el cum de a scăpat să nu fie îmbarcat în trenurile de Germania, ce a făcut pentru asta, iar pe ei, pe ceilalţi din familie, de ce nu i-a salvat dacă s-a

priceput atât de bine să se salveze pe sine?... Ce a meşterit în tot acest timp, cu cine s-a înhăitat şi câţi evrei a vândut ca să-şi scape împutita aia de piele personală?...

- Astea m-au salvat, spuse tatăl aşezând pe masă diplomele şi medaliile din primul război.

- Ptiu! izbucni Clara, dând cu ele de toţi pereţii. Plec în America!

Din clipa aia, Weisz nu a mai văzut-o, iar la cei din preajma lui nu a ajuns niciodată vreo ştire despre ea. Chiar dacă o fi căpătat veşti cu timpul, le-a închis sub peceţi grele. Omul s-a ţinut de cuvânt căsătorindu-se cu Maria, iar fetei care s-a născut în anul următor, i-a pus tot numele Clara, ca dovadă că nu trăgea nicio nădejde s-o mai revadă pe cea dintâi.

În anul venirii pe lume a Clarei celei mici, a fost rândul regimului de democraţie al clasei muncitoare din Republica Populară Română să confişte magazinul evreului, permiţându-i însă acestuia, după câţiva ani, în baza unei legi a invalidităţii de război, să ţină un debit de tutun şi de băuturi alcoolice în locuinţa ce-i fusese lăsată în spatele prăvăliei. Aici îl vizitam eu pe Zoli, aici admiram luciul hârtiei şi coloritul pozelor din cărţile tatălui său. Urcând scara casei spre sfârşitul ultimei vacanţe de vară petrecută alături de prietenul meu, pipăiam treptele cu piciorul ca nu cumva să îmi scape vreuna. La trecerea de la lumină în umbra zidurilor, vederea mea pâlpâia ca o lumânare întâlnind o pală de vânt. Slăbise evident. Devenisem conştient de asta. Ajuns sus, îl vedeam totuşi pe domnul Weisz, masiv, greoi, încet, coborând, mai bine zis, dispărând pe scara pivniţei cu piciorul lui de lemn şi cu cârja atârnată pe braţ. Auzeam totodată treptele tot de lemn gemând a plânset. Iar atunci am ştiut că nu scara plângea, ci eu îmi ascultam suspinele. Eram, din fericire, singurul care le auzea, pentru că numai mie mi se putea întâmpla să simt o legătură între riscul de a urca o scară cu vederea slabă a unui singur ochi şi pericolul coborârii altei scări fără un picior. Simţeam că şi mie, şi bătrânului ne lipseşte ceva de mare însemnătate pentru a putea ţine pasul cu viaţa de zi cu zi, că numai noi doi suntem nevoiţi să ne mişcăm mai încet ca să nu ne expunem primejdiei. Ştiam de asemenea că, în locul ochiului meu stâng şi-n locul piciorului său drept, sunt montate nişte proteze, a mea de sticlă, a lui de lemn. O căpătasem înainte de a ajunge la şcoala pentru orbi din Cluj şi de aceea poate cea dintâi comuniune de simţire pe temeiul infirmităţii, una deosebit de stranie pentru că e rară şi solitară, am încercat-o faţă de bătrânul Weisz. Niciodată nu i-am ştiut prenumele. Memoria alor mei a clacat şi ea în acest punct, nu se puteau hotărî pentru vreunul, fiindcă nici nu-l folosiseră. Ne obişnuiserăm să i ne adresăm ori să ne referim la el întotdeauna cu „nenea, domnul sau bácsi”. Numele de familie monosilabic i l-am transcris aşa cum o făcea şi el, potrivit unui mixaj de reguli de pronunţie: germană pentru grupul de litere „ei”, maghiară pentru grupul „sz”.

Omul s-a stins departe, la Ashdod, sub briza orientală a Mediteranei, printre măslini şi, aşa visez eu, sub mireasma portocalilor în floare. Văduva lui, Mari néni, care nu împlinise încă patruzeci, s-a recăsătorit după câţiva ani, devenind doamna Miriam Nizzani alături de un brăilean cu chef de viaţă. Când, revenind de peste mări şi ţări, ne-a vizitat pentru prima oară, vorbea mult mai bine româneşte decât atunci când plecase, îi curgeau din gură formulări sprintene, munteneşti, pe lângă care ardelenească prietenelor ei hodorogea ca o căruţă neunsă peste bolovani de râu. Doamna Miriam anticipa cu câţiva ani experienţa lui Vilmoş. Nu contenea să le povestească tuturor câte plăci are Nizzani al ei cu Gică Petrescu, cu Ioana Radu şi cu unul Zavaidoc de care ea, până s-ajungă-n Israel, nici nu auzise. Ba mai pretindea ceva de necrezut, cum că acolo se cântă atât de multă muzică românească, încât imnul statului Israel se cheamă *Cucuruz cu frunza-n sus*!

Avea oarecum dreptate, imnul fusese construit pe motivul acelui cântec popular dus în Palestina de unii dintre pionierii sioniști plecați din Moldova înainte de 1900. Nu era însă singurul imn național izvorât din România și îmbrățișat de alții. Albanezii fremătau patriotic pe melodia lui *Pe-al nostru steag…* La mijloc, era una dintre farsele politicii secolului XX: după ce au ajuns la putere, comuniștii albanezi au avut nevoie urgentă de un nou imn național pe o muzică mobilizatoare. Era urgent, ardea tare, pofta de putere îi strângea de boașe, îi mâna înainte. În jur, pustiu de talente muzicale proletare. Pe cine să întrebe, cui să-i ceară? Păi, lui Victor Eftimiu, cel mai mare poet în viață născut între granițele statului lor. În 1948, apreciind că în lume comunismul e veșnic și că nu se vor mai întoarce vremurile de altădată, poetul le-a propus melodia lui Ciprian Porumbescu pusă deja la index de bolșevicii de la București. Piesa a plăcut la Tirana, iar după ce regimul lui Enver Hoxha s-a prăbușit, schipetarii n-au schimbat muzica, poate doar textul. Așa se face că astăzi, imnurile de stat a două țări de pe Mediterana sunt de origine moldovenească.

Dar nu ca să ne aducă nouă noutățile muzicale din Palestina venea Maria Weisz la Satu Mare. Tatăl ei murise, iar pe maică-sa, slăbită, temătoare, decrepită, trebuia s-o interneze într-un azil de bătrâni în care să-l ducă și pe fratele Jóska cel sărac cu duhul. Altă instituție de protecție pentru astfel de oameni în România Socialistă nu se găsea. După moartea maică-sii, anevoie a mai izbutit să-l țină pe Jóska în azilul de bătrâni, fiindcă nu îndeplinea condițiile de vârstă. A plătit bani grei ca să fie tolerat în continuare acolo, deoarece alternativa ar fi fost strada ori alte așezăminte îndoielnice, printre asistați loviți de metehne mult mai grave. Jóska nu avea el mintea întreagă, dar nici nu era lipsit de luciditate și de anume îndemânări. Bine ar fi fost să i se dea de trebăluit ceva nesolicitant, spre ocuparea timpului și alungarea responsabilității.

- Ghici cine a venit la noi?, făcu maică-mea într-o după-amiază de iulie a anului 1976, într-una din vacanțele mele de student, smulgându-mă de lângă aparatul de radio la care tocmai începea programul Europei Libere. Mă gândeam să mă las greu, nu de musafiri aveam eu chef, ci de politică, dar îndată mi s-a spus că e vorba de Zoli picat de la Tel Aviv. Mă găseam la Satu Mare, în casa cu curticică și grădină cumpărată de ai mei pe strada Pionierilor, azi Wolfenbüttel. Oricine ar fi vrut să mă caute, știa că poate da de mine acolo, de la finalul sesiunii de examene până la reluarea cursurilor la mijlocul lui septembrie. Nu plecam nicăieri, nu pentru că nu aș fi vrut, ci fiindcă nu aveam cu cine. Colegele mele de la Limbi Romanice, Clasice și Orientale se prăjeau la soare la Costinești, unele aveau să se laude cu nudismul lor de la Schitu, băieții băteau Delta și peșterile Apusenilor, eu în schimb ascultam toată ziua, întins pe spate, Radio Europa Liberă și BBC. Nu chiar toată ziua, fiindcă informația politică debuta de fapt pe la șase după-masa. Până atunci, stăteam degeaba, compuneam poeme în cap și așteptam ca sora mea, verișoara Sanda sau alți veri mai mici să-și facă timp și să-mi citească din vreo carte. Sanda citea elocvent și cu mare plăcere, dar ăia mici, i-am prins odată, săreau paginile ca să termine cartea mai repede. Nu câștigau mare lucru pentru că de regulă îi dibuiam, punându-i să le reia. Un concitadin de la latină, din același an cu mine, a înțeles ușor ce-mi lipsea, drept care venea și el când nu era plecat din oraș, citindu-mi după program, cu zile prestabilite, ore și durată, dar dispărând după aceea cu treburi la care eu nu aveam acces.

Vestea sosirii lui Zoli m-a înviorat brusc, arc m-am făcut sărind în picioare ca să ies în întâmpinarea lui! De cum i-am strâns mâna, am sesizat la el o ezitare. A trecut repede peste și s-a revărsat în cuvinte. Într-adevăr, avea de ce să șovăie: nu mai stătuserăm față în față de la zece ani când, cu ochiul meu deja nesigur, încă mă uitam la el. Acum însă am întârziat și

eu să mă îndrept înspre el, aşteptându-l să vorbească cel dintâi ca să-l pot localiza. Surprinzător, era la fel de scund ca mine, nici el nu se înălţase prea mult. Venise cu soţia lui, erau de curând căsătoriţi, voia să-i arate locurile natale. O chema Edna şi vorbea engleza. Mi-am presimţit şi mi-am adulmecat şansa:

- Şi... ce fel de engleză preferi, am întrebat-o, americană sau britanică?

- Nu-nţeleg, ce anume?

Eram în lumea mea... M-am lansat în explicaţii privind diferenţa dintre americană şi britanică, m-am lăfăit în exemple, mi-am clătit gura şi mi-am încreţit buzele cu tot felul de pronunţii şi am încheiat inspirat:

- Dar tu, Edna, de unde eşti, familia ta, vreau să spun?...

– M-am născut la Bagdad.

Nici că aveam nevoie de ceva mai excitant... N-am scăpat şansa de a o întreba dacă arabii cred într-adevăr despre Coran că ar fi o carte preexistentă în cer şi dictată de acolo lui Mahomed, de ce British Petroleum nu s-a opus mai energic pe lângă Saddam Hussein la creşterea preţului petrolului şi dacă la Bagdad mai există urme din palatul lui Harun al-Raşid. Ea s-a consultat îndelung cu Zoli în ivrit, iar amicul a tradus:

- Zice că eşti foarte deştept. Mai zice că ea a plecat când era mică din Iraq.

Pe mine nici nu mă interesa de fapt răspunsul ei. Am mai spus ceva despre Şeherezada şi tehnica suspansului în literatură, după care mi-am adus aminte că Edna trăia în Israel şi am adus vorba de Marea Moartă. Aici discuţia s-a animat cumva, pentru că Zoli avea câteva observaţii de făcut, iar soţia lui a adăugat aprecieri despre calităţile nămolului din acea mare. Bineînţeles că mama ne-a întrebat de vreo trei ori despre ce vorbim în engleză şi a nimerit peste cheful meu de a-i declara că-l bârfim pe Harun al-Raşid. În trei zile, toate vecinele ştiau că am discutat cu evreica politică despre regele Harmon Şi-Nu-Mai-Ştiu-Cum.

Iar despre Edna şi Zoli n-am aflat cine ştie ce. În treacăt, am dedus că aveau o maşină Subaru. Ei nu ştiau, dar îmi ridicaseră mingea la fileu şi cu maşina asta: i-am hărţuit cu cunoştinţele mele de la Radio Europa Liberă despre producţia japoneză de automobile în condiţiile crizei petrolului, felicitându-i că şi-au luat un Subaru care, evident, consuma mai puţin combustibil. Mă aprobau fără comentarii. N-am apucat să aflu nici cu ce sendeletniceau, din ce şi unde-şi câştigau pâinea, când şi unde s-au cunoscut, cum e nunta la ei, iar a lor cum s-a petrecut... Au fost informaţi în schimb insistent că eu studenţesc la Bucureşti. Edna a îndrăznit, în context, să se intereseze de hoteluri rezonabile în capitală, fiindcă cel la care trăseseră la sosire nu le plăcuse. Am luat aerul potrivit pentru a-i lămuri că, totuşi, competenţele mele sunt altele (aici cred că s-a râs aprobator), bibliotecile, de pildă. Dar, dacă ei vor veni vreodată pe la Bucureşti pe parcursul anului universitar, fireşte că le voi organiza un program interesant. Acolo am prieteni, relaţii, mă rog, e altceva...

După ce au plecat, m-am dumirit că, afară de a-i năuci, nu le oferisem nimic. Nu-i invitasem nicăieri, într-un loc unde să fim numai noi, eventual, cu prieteni de aceeaşi vârstă, tineri cu toţii, vorbitori de engleză, iubitori de muzică rock, oameni care, chiar dacă eu nu eram familiarizat cu ele, să poată vorbi cu Zoli şi cu Edna despre filmele în vogă în lume, nimic. Apărusem în faţa lor în pantaloni scurţi şi-n şlapi, într-o bluză de casă, fumând ţigări chinezeşti puternic aromate, pufăind îndelung în căutarea câte unui cuvânt mai epatant, făcusem paradă de cultură mai mult ca să mă aud pe mine decât pe ei şi mă-ntorsesem în colivie. Niciun anturaj, nicio distracţie, zero barat peste tot. Când i-am spus mamei că ar fi trebuit să ies cu ei undeva, mi-a trântit-o:

- Nu vă trebuie vouă bar şi restaurant! Plăcinte le-am dat, pălincă n-au vrut, supă n-au mâncat, le-am pus dinainte de toate, ce să le mai fac?

Noroc că, în timp ce se pregăteau de plecare, mi-am amintit şi l-am întrebat pe Zoli dacă luptase în războiul Yom Kippur. În sfârşit, mi-a răspuns cu mai multă însufleţire: se aflase sub arme, dar nu în acţiune. Să mai fi ţinut conflictul o săptămână, preciză el, ar fi ajuns pe front. Iar despre Edna, ce să spun? Vorbise atât de puţin că nici nu puteam să mi-o reprezint şi asta mă irita cumplit. Era indiscutabil brună, de vreme ce venea din Mesopotamia. Dar ce fel de brun? Speram că nu nuanţa aia nămoloasă a pielii, ca la ţigani... Mă agasa faptul că nu aveam o imagine stabilă a ei, nu avusese timp să mi se contureze, nu o lăsase să vorbească histrionul din mine! Iar dacă nu vorbise, nu se iluminase dinăuntru înspre afară, nu i se formase imaginea în ochiul meu pineal... N-am întrebat-o pe mama cum arăta fata, pentru că ea începea întotdeauna cu defectele şi, chiar dacă predominau calităţile omului, nu avea timp să ajungă la ele. Am deschis discuţia cu Lia:

- E de o mare fineţe, m-a lămurit sora mea, are segmente suple, brunetă bineînţeles, cu un bronz, să zic aşa, care simţi că vine din adâncul fiinţei ei. Iar Zoli, îl mai ţii minte?... are părul de un blond închis, le stă foarte bine împreună, mai ales că ea face o figură de fetiţă curioasă. Ştii cu ce ochi mari te asculta?

Cu ochii ei uimiţi şi negri, ea ar fi avut tot dreptul să ne descrie nouă Orientul din Mesopotamia până în Canaan şi ar fi trebuit lăsată să se minuneze în voie, cum începuse la un moment dat s-o facă, de verdele abundent al centrului nostru de Europă, mai cu seamă că Zoli o preumblase printre colinele copilăriei noastre, şi aş fi putut afla de la ochii aceia obişnuiţi cu deşertul, cum se răsfrânge în ei singurul crâmpei de cer înaintea căruia mirarea mea se încumetase cândva să numere stelele.

Între Sfatul popular şi miliţie

Aveam paisprezece ani când am părăsit definitiv Răteştii. Aici îmi petrecusem vacanţele, în casa din incinta primăriei. Acolo crescusem, de acolo contemplasem şi memorasem în bună parte curgerea luminii. Pe prispa acelei case, erau să mă doboare lacrimile la dispariţia bolţii de viţă ce mă ocrotea în umbra ei şi mă apăra de toamna de dincolo. Căci într-adevăr, într-un octombrie, în lipsa frunzelor late şi dese, culese în mare grabă odată cu strugurii, cerul dăduse dintr-odată peste mine şi mă făcuse să mă refugiez de ruşinea plânsului în prima încăpere la îndemână, tindă îi spuneam noi, lipsită de ferestre. M-am apărat trăgând zăvorul. Noroc că nu m-a surprins nimeni, dar lacrimile erau acolo, multe şi curgătoare, după verdele verii.

Ai mei nu avuseseră la sosirea în comună o casă a lor, iar statul le dăduse o locuinţă de serviciu tocmai în acea clădire fiindcă tata ajunsese secretar, apoi preşedinte de Sfat popular, altfel spus, primarul comunei. Mama, secretara şcolii, rămânea adesea la serviciu peste program ca să bată şi să rebată la maşină articole din „Scânteia”. Când, spre vacanţa de primăvară a clasei întâi, am primit toţi copiii revista „Luminiţa”, mi-a cerut-o imediat. Până nu a consimţit să m-asculte cum îi citesc din revistă, nu i-am dat-o. Mi-a înapoiat revista a doua zi.

- În ziar prea se repetă aceleaşi cuvinte, mi-a spus.

– De ce?

Nu mai ştiu ce lămurire am primit, dar formula am reţinut-o şi o descifrez acum: în ziar, în „Scânteia” adică, cuvintele prea sunt aceleaşi... Deci, în „Luminiţa”, cuvintele erau altfel, iar mama avea nevoie de ele ca să se antreneze la maşina de scris şi să devină o dactilografă de neegalat.

Pe tata, înainte de război, moşu’ Ştefan voise să-l facă învăţător sau preot şi pentru asta îl trimisese la Seminarul greco-catolic din Oradea. Nu ştiu dacă bătrânul meu ar fi fost în stare să oficieze ca preot, e nevoie pentru asta de un sâmbure de har, iar el nu dădea semne a-l fi ascuns pe undeva. Nici în misiunea de învăţător nu-l văd. I s-au potrivit mult mai bine birocraţia comunistă şi poziţia aceea călduţă de nomenclaturist rural. A dat şi Miklós Horthy o mână de ajutor când, intrând în Ardealul cedat, le-a impus seminariştilor uniţi atât de multe materii în limba maghiară şi taxe suplimentare atât de mari, că moşu’ s-a văzut nevoit să-şi retragă de la învăţătură feciorul în care-şi pusese speranţe misionare. Acesta apucase totuşi să facă ceva carte pe la Oradea. Altă mână de ajutor în carieră, decisivă de această dată, i-a dat-o Iosif Vissarionovici Stalin năvălind cu comunismul peste Transilvania şi desfiinţând Biserica greco-catolică. Familia a rămas însă cu nostalgia preoţiei tatii şi, când rudele îl vedeau cu chef şi-l auzeau cântând „Fută-vă morţii, ţigani, / Iar ziceţi că n-aveţi bani!”, nu se puteau abţine să nu-l complimenteze:

- Popă trebuia să te faci, Valer dragă, cu glasul ăsta fain, că iaca, nu avem popă vrednic la noi, la...

- Psst, făcea preotul ratat, arătând grav cu mâna că om fi petrecând noi în familie, dar ne găseam totuşi în casa statului, la Sfatul popular, iar alături, e postul de miliţie. Miliţianul chefuia şi el cu noi, dar postul lui era post şi i se datorau frică şi respect. Mătuşa cu regretul şi cu nostalgia se potolea, vinul spumega în pahare cu ajutorul apei minerale Borsec, Bodoc sau Buziaș (un leu şi cinci bani sticla de-un litru, etichetă galbenă cu roşu, uşor de desprins cu puţină apă), iar vinul acela se bea de regulă după heringi la butoi, cu ceapă tocată mărunt.

Clădirea primăriei din Răteşti se uita la lume cu o faţă deschisă, de culoarea argilei gata de modelat. Avea forma literei L. Pe latura de la stradă, orizontala, vedeai patru ferestre de la tot atâtea birouri. Intram şi călcam desculţ pe podelele lor, inspirând adânc izul de motorină, semn de mare curăţenie. Mă jucam mai ales la telefonul cu manivelă. Răspundea de fiecare dată Herminke néni de la poştă.

- Te vagy, Ráduka?

- Én vagyok[11], săru' mâna!

Când ridica domnişoara Ilu, sporovăiam îndelung în limba română, îi răspundeam la toate întrebările în legătură cu şcoala, mai întâi cea din Răteşti, iar în anii următori, cea din Cluj.

Cealaltă latură a literei L mare de tipar cuprindea odăile noastre: tinda în care mă baricadasem de frica cerului, pe urmă o cameră mai spaţioasă, la îndemână peste zi pentru tot lucrul, iar noaptea bună de dormitor al părinţilor. Era ocupată de o mobilă de culoare roz. Astăzi, reprezentările mele nu se pot obişnui, chiar dacă le forţez, cu o asemenea culoare a dulapurilor, mesei, spetezelor de scaune, a suportului şi a ramei oglinzii de pe peretele din stânga cum intrai. Mă studiam adesea în oglinda aceea: o faţă albă ca de coală de hârtie, păr negru, ochiul stâng mai mare decât dreptul, capul înclinat în stânga tocmai din cauza ochiului drept care vedea mai bine. Îmi corectam mereu poziţia capului în oglinda mai înaltă decât mine, neputând să spun că, în ţinuta corectă, eram mai la largul meu. Cu rozul acela al camerei, mă simţeam desprins de tot ce era în jur, culoarea asta nu o regăseam nici pe afară, nici în restul casei.

De aici, dintre mobilele roz, intrai în altă încăpere prelungă, de folos pentru te miri ce, pentru bucătărie de iarnă, bunăoară, de loc de dormit pentru copii şi de poveştile spuse nouă de mama Floare. Greu mi-a intrat în cap, în legătură cu ea, ideea de străbunică. Urma un mic şpais. Verticala literei mai adăpostea, între odaia îngustă şi lungă a mamei Floare şi prispa de afară, postul de miliţie. Ne despărţea un perete comun de care stătea lipit patul meu. Dincolo de miliţie, cât o fi fost ea de mare şi de întortocheată pe dinăuntru, în vârful verticalei L-ului mare de tipar care va să zică, fumega o bucătărie de vară tot a noastră, a familiei primarului. De-a lungul părţii interioare a celor două aripi ale clădirii, se întindea, de la un capăt la altul, o prispă cimentuită, străjuită de stâlpi de lemn şi, până la acoperiş, de o perdea de viţă-de-vie. Cele două catete ale edificiului ocroteau în unghiul lor o grădină de flori, iar în dreptul bucătăriei de vară, un liliac în care mă suiam şi cântam fals de mama focului, spre amuzamentul tuturor tovarăşilor de la raion sosiţi cu munca de teren. Îi ţin minte pe toţi, ba chiar şi figurile lor mi-au rămas proaspete. Mă opreau adesea, întrebându-mă cum merge şcoala şi strecurându-mi câte o hârtie roşcată de trei lei. Îmi plăcea mai ales de un tovarăş domol, gras şi atent cu copiii, nu vorbea niciodată tare. M-a luat într-o dimineaţă deoparte, cercetându-mă dacă aş putea să-i cânt ceva în limba maghiară. Nu ştiam decât două cântece: unul de copii mici care nu mai corespundea maturităţii mele de nouă ani

[11] - Tu ești, Răducu?
- Eu sunt. (magh.)

şi jumătate, coaptă la Cluj şi tăvălită prin multă imaginaţie. Aşa că i-am cântat, cu voce mai scăzută, ceva despre una Piri care făcea de toate prin gară, sărea şi peste şine, iar când a sărit peste vagoane, tot trenul a văzut ce avea ea sub săritură. A râs, m-a bătut prieteneşte pe spate, rugându-mă să-i mai zic una. N-am avut încotro şi i-am dat drumul: „Boci, Boci tarka / Se füle, se farka" (Viţeluşa mea tărcată / n-are nici urechi, nici coadă). Am dat aici o traducere personală, fiindcă niciodată nu mi-am putut închipui că „boci" ar putea fi viţel, şi nu viţică.

Preşedintele Sfatului popular al comunei mi-a pregătit odată o întâlnire mai deosebită. Obligându-mă să-mi trag şosetele şi sandalele, a luat o carte scrisă în braille pe care o adusesem de la Cluj, m-a prins de mână şi m-a dus în biroul lui. Acolo ne aşteptau patru tovarăşi de la raionul de Partid.

- Răducu, tu eşti băiat deştept. Uite, tovarăşii vor să ştie cum e cu punctele astea ale tale...

- E simplu, eu le-am învăţat foarte repede.

L-am surprins pe tata zâmbind de încântare. Îmi tot explicase că e bine să vorbesc, să nu tac ca să nu se creadă că…, să nu se presupună cum că…., să nu se spună altceva. Mă mai pusese odată să-i citesc în braille unui prieten de-al lui, dar cum nu găsisem altceva decât scrisoarea unui coleg de şcoală în care ăla povestea că e îndrăgostit de vecina sa Jenica cu un an mai mare, mi-a fost ruşine să citesc una ca asta cu amănunte cu tot şi m-am plâns că punctele sunt şterse pentru că au fost prea tare presate în timpul transportului poştal.

- Nu simt nimic cu degetele!

- Ai uitat să citeşti, se supărase tata.

Acum însă era altceva. În faţa mea se aflau tovarăşii de pe urma cărora ronţăisem mult zahăr candel, din cel ca nişte ciorchini de ţurţuri, mă uitam mai întâi la ei cum răsfrâng lumina, abia apoi îi zdrobeam în măsele.

Volumului pe care-l aveam în mână îi spuneam „carte", dar i s-ar fi potrivit mai degrabă denumirea de „caiet". Chiar eu îi cususem laolaltă filele la orele de lucru manual, cu un ac lung şi cu sfoară de legat pachetele. Paginile erau deja scrise în momentul coaserii, aveau o margine îndoită şi prin îndoitura aceea treceam acul în două locuri. Iar înainte de a coase împreună foile groase şi a face din ele un caiet, le perforasem cu poezii, care luate din manualul de română, care din antologii împrumutate de la biblioteca şcolii. Nu transcriam pentru mine decât pasteluri, adică poezii ce puteau fi văzute, celelalte precum *O, mamă, dulce mamă*, nu mă atrăgeau, mă şi temeam de unele dintre ele. Li se alăturau pasaje în proză, întotdeauna cu descrieri de natură, extrase de regulă din partea de gramatică a manualului unde abundau fragmentele cu fraze lungi, bune de analiză, din Sadoveanu, Hogaş şi Brătescu-Voineşti.

Vederea nu mi se împuţinase încă prea tare de când fusesem transferat la şcoala pentru orbi şi slabvăzători din Cluj. Citeam cu degetele punctele în relief şi cu ochii semnele vizuale. De aceea am putut să le arăt tovarăşilor uimiţi diferenţa dintre literele compuse din puncte şi cele de tipar dintr-o „Scânteie" aflată pe birou, o duceam la ochi şi identificam îndată literele de care aveam nevoie pentru comparaţie. Prietenul meu, cel cu Piri, a şi spus:

- Extraordinar! N-am văzut încă pe nimeni citind şi cu mâna, şi cu ochii în acelaşi timp.

- Păi, el, acolo la Cluj... Şi tata a spus ceva neobişnuit despre mine.

Am continuat ştergând ziarul cu vârful nasului:

- Fostul preşedinte american, cu c de la kilogram, Kennedy a declarat că rachetele... Eu aici, la puncte, nu am cuvinte cu c de la kilogram. Dar el se face aşa: şi le-am desenat pe postavul biroului cele două puncte care alcătuiesc litera k în braille.

Nu ştiu dacă a curs din toţi o mirare sinceră. Nu le citisem ceea ce se citeşte atunci când se ci teşte... Le pipăisem poezii, aşa că unul dintre ei m-a întrebat dacă nu cumva le ştiam dinainte pe dinafară, că dumnealui despre mine auzise tot felul de năzdrăvănii... M-a salvat pentru moment preşedintele de Sfat comunal, deschizând cartea la întâmplare şi dându-mi să pipă i paginile nimerite.

- Le ştie pe de rost, ăsta-i bandit mare! – a insistat şeful de la raion. Mare bandit, nu-i aşa?

- Da, am făcut eu măgulit.

- Nu, el nu e bandit, a intervenit necăjit tata, cum ar putea să fie?!

În aceeaşi seară, m-a luat deoparte cu vorbele:

- Să nu mai spui niciodată că eşti bandit, asta nu-i o glumă bună, să nu mai spui, promiţi?

Am promis, neînţelegând de ce tatii nu-i plăceau inşi ca Negoro şi ca Ben Jois. În lumea lui însă, cuvântul „bandit" avea pare-se un cu totul alt înţeles.

L-am descifrat şi eu în ultima mea vacanţă de vară ca licean, în 1973. De câţiva ani buni, ai mei cumpăraseră, cum am mai spus, o casă în Satu Mare, încăpătoare pentru noi, dar şi pentru părinţii tatii, moşu' Ştefan şi mama Maria. Se umplea numai în vacanţe şi la sfârşitul săptămânii când, la faţa locului, mă găseam şi eu, mutat din internatul şcolar la domiciliul familial şi când se întorcea tata de la noua sa primărie, unde fusese transferat odată cu reforma administraţiei teritoriale din 1968. Era tot primar, dar la Terebeşti, comună de care aparţinea, spre bucuria bătrânilor, şi aşezarea lor strămoşească Pişcari, satul cu minunea.

În zilele de lucru, acasă rămâneam nepoţii şi bunicii. Iar într-o astfel de miercuri sau joi, ne-am pomenit cu vizita unei femei foarte vorbăreţe şi a unui domn. Nu cred ca Lia să fi fost prin preajmă, doar cei bătrâni şi cu mine i-am întâmpinat. Musafira, o consăteană de a lor, întâlnită de moşu' la piaţă şi invitată pe la noi împreună cu soţul ei, a vorbit mult şi despre toate, citeam uşor în ea ţăranca tenace şi răzbătătoare. În schimb, de cum a deschis gura bărbatul, am înţeles, din accent şi din discurs, că aveam de a face cu un intelectual. Femeia se plângea mereu că unui om cu pregătirea lui nu i se dă o slujbă pe măsură, că nu e apreciat, nu e înţeles, poate că Valer ar putea face ceva... În jurul unei tăvi cu prăjituri, au depănat amintiri din Pişcari. Vorbeau de vii şi de morţi, de nunţi şi de divorţuri, de Maica Sfântă, de electrificare, de biserica satului şi de asfaltarea trotuarelor din porunca noului primar – „Valerucu nost', deie-i Dumnezău zile şi noroc!". După care musafira îşi relua jeluirile pentru câte un necaz, câte un ghinion. Nu biruiau a se lămuri dacă lumina electrică în biserica din Pişcari, unde pogorâse mai demult Sfânta Fecioară, era o faptă vrednică şi de seamă ori o ispită pentru cel ce o hotărîse, adică tot noul primar. După nenumărate vorbe, moşu' Ştefan a zis:

- Ascultaţi-mă: mai mândra luminare a bisericii şi a icoanelor nu poate fi decât o lucrare plăcută Domnului...

- Că Dumnezău dac-o făcut lumea asta, interveni şi bătrâna, n-o vrut s-o lese tăt acolo unde-o fost începută. Le-o dat la curvele de oameni putere s-o lucre în tăt felu'... Apoi felu-n care oamenii tomnesc lumea, nu-i îngăduit a fi cu păcat...

- Bine zici, nană Mărie, şi bine-ai zis şi dumneata, baciu' Ştefan, aprobă vizitatoarea.

Au conchis că, dacă e vreun păcat la mijloc, acela nu poate fi decât al Partidului, că singur Partidul ăstora adună ape mari în munţi, cum scrie şi la ziar, le mână şi le adună până ce se fac eletrică. Iar eletrica o împrăştie pe atâtea sârme şi antene, că n-ai cum să mai dai de ea, iar când o vezi, o vezi pentru că te lasă ei cu lumină în lampa spânzurată de plafon, că într-o zi, o s-o aprindă pentru toţi şi o s-o stingă deodată de la Bucureşti, când dau ăia din radio ora exactă.

Bărbatul tăcea. Căutam un pretext de a intra în vorbă cu el, dar sporovăiala muierilor nu mă ajuta.

Îşi amintea şi el cu siguranţă de Pişcari, aşezarea de pe Crasna, plată şi prăfuită, de la marginea pustei. Într-o seară de la începutul anilor ’50, intrase în cârciuma satului şi comandase o pălincă. Bănuindu-l ori chiar recunoscându-l, vânzătorul îi ceruse buletinul.

- Ăsta-i buletinul meu, ar fi spus omul, trântind revolverul pe tejghea, toarnă ţuica!

- Poftiţi!

- Unde-i telefonul? Deschide uşa de la cealaltă cameră să văd dacă umblă careva la telefon!

A băut deţul de pălincă şi a trecut chiar el la telefon de unde a sunat la Securitatea din Satu Mare: Veniţi, bolşevici împuţiţi, v-aştept în pădurea de Pişcari!

Hotarul Pişcarilor dădea în două păduri - una singuratică, nu foarte mare, împresurată de câmpie, şi alta întinsă dinspre Baba Novac către est, până la Ardud şi Răteşti. Omul cu automatul mizase pe posibila nehotărâre a Securităţii între cele două păduri. Dar nimeni nu era nebun să-şi atragă adversarii în cea izolată, uşor de înconjurat. Nici alţii nu erau proşti să creadă una ca asta, aşa că potera a sosit, începând îndată să pieptene pădurea cea mare. Văzând uimit că revolverul său credincios nu percutează, răzvrătitul, la adăpostul unui baraj de buşteni, a ridicat mâinile, având norocul ca trupa să nu tragă, ci să şi-l dorească legat. A luat ani grei de temniţă, dar se pare că tocmai inspiraţia lui de a arunca arma şi a se preda, l-a scăpat de condamnarea la moarte.

Povestea lui Alexandru Soponaru, de a cărui vizită a aflat şi el până la urmă, mi-a spus-o chiar tata. Nu s-a mai arătat temător, ci doar mirat de farsele pe care i le poate juca întâmplarea.

- Soponaru ăsta, zis Maioru’, că a fost ofiţer în armata regală, e unul din bandiţii ăia, cum li se spunea nu demult, un partizan care se ascundea înarmat prin păduri şi prin sate, îndemnând oamenii să se opună colectivizării şi politicii Partidului. A făcut multă închisoare pentru asta, mă mir cum a mai ieşit teafăr de acolo. Oricum, şi prăjiturile cu cremă, am auzit că abia a putut să le mănânce...

- Săracu’ om, făcea mama Maria, n-are dinţi în gură, da’ are tăt atâta minte ca Neculae Iorga, alduiască-i Dumnezău p-amândoi că rău o mai fost chinuiţi!

În vorbele tatii se răsfrângea trecerea timpului dintre primăvara lui 1964, când mă sfătuise să nu mă mai mândresc că aş fi „bandit”, şi vara asta a lui ’73 cu ciudatul musafir picat de te miri unde. Iar din cuvintele bătrânei, răzbătea cultul faţă de Iorga pentru sufletul căruia, împreună cu moşu’, se ruga în fiecare seară deoarece, ca şef de guvern, dăduse Legea conversiunii datoriilor agricole şi-i scăpase de la sărăcie şi de la robie în închisoarea datornicilor. Mila faţă de oamenii schingiuiţi sau omorâţi picura de-a dreptul din lacrimile ei pentru Iisus.

- Aţi auzit cine-i Soponaru? îi întrebă tata pe bătrâni.

- Că doară ştim noi bine ce-o făcut, îi răspunse moşu’, s-o bătut ca să nu vină colectiva peste oameni, da’ n-o biruit, săracu’...

- Bine, bine, dar nu-l mai aduceţi pe-aici că poate încă-i urmărit, nu ştie nimeni peste ce necazuri putem da.

- Lasă Valer, zise bătrâna, că nevastă-sa îi femeie de la noi din sat, bine că s-o-ndurat să-l ieie aşa nenorocit cum l-o aflat, cum să n-o poftim în casă, că n-om fi păgâni! Tu vorbeşte mai bine acolo, la Partid, să-i deie lui pace şi să nu-l mai bolunzască de cap... Mai bine să-i afle oarece bun de lucru, că el...

- Bine, bine, mamă, vorbesc, oi vorbi...

- Cu cine-i vorbi tu?

- Cu cine-i de serviciu pe la Partid...

Cu mine avea chef tata să stea de vorbă acum, nu cu bătrânii. Le-a făcut semn să-şi găsească ceva de lucru pe afară şi a continuat: să-ţi mai spun ceva - Soponaru Sandu care a fost aici şi cu care ai stat la masă, e din Baba Novac, n-a apucat să se bată foarte mult pe păduri, l-au prins la vreo câţiva ani după căderea regelui. Avea ce avea cu republica, o înjura şi la fiecare înjurătură, trăgea cu pistolul. La un chef al unor ştabi de Partid la Ardud, a intrat peste ei, i-a înşirat la perete sub ameninţarea armei şi i-a pus, comunişti şi lăutari laolaltă, să-i cânte *Trăiască regele!*. Atunci umbla împreună cu Blidaru, ăsta a rezistat până târziu, până prin ’58, am văzut şi eu trupe de securitate grupate la noi, la primăria din Răteşti. Au plecat de acolo spre Ţara Codrului... Ştiu şi eu când l-au lichidat pe Blidaru. Au trântit securiştii un chef ca la câştigarea unui război! Trei zile le-au cărat vin, slănină şi cârnaţi Geiger şi Baumgartner şi tot nu i-au săturat.

Eram numai urechi. Nu înţelegeam: cum putuseră nişte inşi izolaţi să ţină piept regimului stăpânitor pretutindeni? Şi iată că se putuse. Mă temeam ca nu cumva tata să se oprească din povestit, fiindcă rar i se întâmpla să se atingă de tainele lui ori de ale altora trăite de el.

- Bine, dar, am îndrăznit, cum au reuşit oamenii ăştia să reziste, puterea Partidului e peste tot?...

- Eu îţi mai spun câte ceva, dar nu c-ai să te duci să umpli Clujul cu ce-ţi povestesc aici... Lucrurile astea le cunoaşte puţină lume.

- Nu spun, nu spun, m-am grăbit să făgăduiesc, având în gând în acelaşi timp bucuria cu care voi destăinui istoriile inedite prietenilor mai apropiaţi din liceu şi profesorului meu de română şi latină, Valentin Tăutu.

- Cum ţi-am spus, a reluat tata, am aflat chiar de la soldaţi cum a fost împuşcat Vasile Blidaru. I-au întins o cursă. Văzând că nu-l prind, securiştii s-au apucat să aresteze oamenii de prin sate pe la care trăgea el ori în curtea cărora fusese zărit. Şi aşa l-au ridicat şi pe bărbatul unei femei din Huta, satul ţine de Băiţa de sub Codru, în Maramureş. Femeia s-a dus la Securitate propunând un târg: „Eliberaţi-mi bărbatul că vi-l dau prins pe Blidaru!” Atunci, securiştii i-au făcut femeii în casă o instalaţie cu baterii şi cu un fir întins în sus până la ieşirea pe gura hornului, la un bec mic de lanternă. Blidaru nu dădea pe la gazdele lui decât noaptea. S-au înţeles ca ea să-l ademenească pe bărbat la masă, mă rog, iar când va fi înăuntru, să apese doar cu degetul ca să închidă contactul la baterii. Beculeţul urma să se aprindă deasupra hornului, iar trupa să dea năvală. Trebuia să fie prins viu. Dar Blidaru a înţeles că se-ntâmplă ceva când gazda şi-a căutat de lucru pe neaşteptate în încăperea de alături, aşa că a sărit pe fereastră şi a tras el primul. Atunci, l-au retezat cu o rafală de mitralieră.

Tremuram tot de atenţie şi de curiozitate:

- Cum, cum ai spus, tată? Mai descrie o dată instalaţia electrică, n-am înţeles prea bine...

- Mă, tu abia aştepţi să le torni altora tot ce-ai auzit de la mine!

- Nu, am bâiguit, pentru că să vezi...

- Lasă că te ştiu eu. Nu te-am auzit cu cât drag povesteşti întâmplări din astea, mai neobişnuite?... Le mai şi înfloreşti câteodată, numai să-ţi iasă cum îţi place!

- Uite, îţi promit...

- Nu mai promite tu atâtea, mai bine uită că le ştii de la mine. Pentru că toate astea le-am aflat nu numai de la soldaţii trimişi în misiuni pe păduri, dar şi din instructajele care se făceau pe atunci cu aparatul administrativ de prin comune. Totul trebuia tratat ca secret de stat. Acum, după amnistia generală din ’64, când a fost eliberat şi Soponaru, faptele pot fi privite şi altfel. Lumea a început să vorbească despre ele, n-o poţi opri, dar e bine ca istoriile astea să nu se răspândească.

- Bine, dar prin alte părţi din ţară, unde au mai luptat partizani?

- Gata, ajunge. Poate că nici eu nu ştiu, dar ajunge.

Încheierea asta o hotărâse nu tata, ci primarul. Eram dezamăgit de mine însumi. Nu fusesem în stare, din cauza unei prudenţe nelalocul ei, a unei inhibiţii neaşteptate, să-l abordez pe Alexandru Soponaru şi să aflu totul de la el. Visam deja întâlniri numai între noi doi în care el îmi dezvăluia toate tainele clandestinităţii şi ale tacticii de partizan, toate tehnicile de camuflaj, îmi descria armele, întreţinerea şi confecţionarea lor, aprovizionarea cu muniţii, ambuscadele, ciocnirile cu poterele regimului, evadările, îmi desluşea urzirea reţelei lui de tăinuitori. Deveneam depozitarul tuturor mărturiilor sale, urmând să le scot la lumină într-o carte publicată în Occident şi să le ascult difuzate în serial la Radio Europa Liberă.

Când, după 1989, mult după captivanta povestire a părintelui meu, am citit documente despre asasinarea lui Vasile Blidaru, am constatat că versiunea lui se deosebea cu un singur amănunt de cea a unui martor ocular, un securist ce participase la operaţiune şi care s-a destăinuit în „Informaţia Zilei” din Satu Mare: beculeţul de la gura de sus a hornului era înlocuit de o sonerie activată într-o ascunzătoare a comandoului. Înclin să cred că au fost declanşate ambele semnale.

Vasile Blidaru a fost un machisard anticomunist, deci, un haiduc al celei de a doua jumătăţi a secolului XX, un lup singuratic, liber chiar şi de întovărăşirea cu alţi lupi asemenea lui. Singur maiorul Soponaru i-a inspirat încredere întru asociere din când în când. S-a haiducit, precum confraţii săi din urmă cu câteva veacuri, din pricina unei nedreptăţi: însuşirea de către nişte proaspeţi bolşevici a unor produse destinate ca ajutor săracilor satului Odeşti din Maramureş. Denunţat ca „duşman al poporului”, a fost arestat, dar a evadat de sub escortă. Armurier fiind el de meserie, şi-a făurit singur puştile şi pistoalele cu care s-a retras în codri şi cu care a hărţuit poterele comuniste. Se pare că, în afară de miliţieni şi de soldaţi secu, a lichidat doar doi bărbaţi care îndrăzniseră să se atingă de casa lui. În rest, i-a iritat doar şi şi-a bătut joc de bolşevici. Legendele îl preumblă peste tot prin întinşii codrii ai Silvaniei, atribuindu-i doar isprăvi justiţiare, gesturi caritabile şi multe farse curajoase: masa luată incognito cu securiştii, bileţele semnate cu numele lui limpede şi întreg, lăsate pe sub dosare la şedinţele de partid la care participa deghizat, înspăimântarea activiştilor pe care, la câte o nuntă, la câte o băută, îi surprindea şi-i obliga, sub ochiul vigilent al ţevii de puşcă, să cânte până şi *Mândră tinereţe legionară*. Ar fi trecut graniţa în Iugoslavia şi ar fi ajuns la Triest unde serviciile occidentale l-ar fi instruit ca spion, pregătindu-l pentru paraşutare în România şi intrarea în legătură cu rezistenţa din Făgăraş. Sigur e că de pe codrii din nord a dispărut o vreme, iar la întoarcere (unde o fi fost paraşutat

nu se ştie), a tras tot spre locurile sale. Astfel a apucat el să mai trăiască vreo câţiva ani.. Căci despre planul lui de a ajunge în Făgăraş, Bucureştiul trebuie să fi fost informat de la Londra de Kim Philby, cea mai credincioasă cârtiţă a Sovietelor, infiltrată în serviciile secrete apusene şi care dejucase aproape toate paraşutările de partizani în România. Dar lumea credea despre Blidaru că are un dispozitiv special sub piele, poate un nerv fermecat care-l avertiza de fiecare dată când se apropie primejdia, făcându-l să se-ntoarcă din drum sau s-o ia în altă direcţie. Într-o bună zi, s-a ridicat din scaunul frizerului cu un obraz ras şi altul plin de clăbuci, a plătit la repezeală şi s-a făcut nevăzut. La cinci minute, miliţia dădea năvală în frizerie scotocind peste tot. Bine că a tăiat-o el după paraşutare spre nord, cedând poate, după cum umbla vorba, dorului de neostoit după Florica Rogoz, ibovnica lui din Huta, o femeie al cărei chip, din fotografiile păstrate şi din mărturiile cunoscuţilor, apare ca o lumină greu de uitat, o frumuseţe nobilă, cu stil, mult deasupra obşteştii drăgălăşenii rustice de mândruţă cu bujori în obrăjori. Era, pare-se, o muiere care pe unde călca, provoca drame, cerea jertfe. L-a vândut pe amant, pe Blidaru, în schimbul soţului eliberat curând după aceea de la Gherla. Dar trădarea asta şi pesemne oprobriul codrenilor au muncit-o cumplit şi au doborât-o. A murit în 1973, la numai cincizeci şi trei de ani, răpusă de cancer, aşadar, chiar în anul în care tata mi-l evoca pe Vasile Blidaru. Pe patul de moarte, i-a cerut iertare văduvei haiducului, iar fiica acestuia, Maria, a venit la înmormântare.

Citind şi alte documente despre rezistenţa armată anticomunistă din munţii României, atât de diversă, de necoordonată, de idealistă şi, după 1956, atât de văduvită de speranţă, am dat peste o coincidenţă stranie: ciuruirea lui Vasile Blidaru cu mitralierele şi capturarea trupei lui Toma Arnăuţoiu de pe versanţii de sud ai Făgăraşului, au avut loc în aceeaşi zi, 20 mai 1958. Arnăuţoiu şi oamenii lui, vânduţi de un consătean de încredere care le-a adus în dar ţuică tratată cu narcoticele Securităţii, au sfârşit în faţa plutonului de execuţie, în valea Piersicilor de la Jilava. Trupurile lor zac sub straturi de pământ pe undeva, prin această vale a plângerii.

- Unde e îngropat Blidaru? – l-am întrebat pe tata în după-amiaza acelei ultime vacanţe liceale de vară.

- Nu are mormânt şi, chiar dacă se ştie, nu se spune unde e. Când l-au dus împuşcat la Cehu Silvaniei, la Securitate, ca să-l arate la lume, unii din cei care l-au văzut au spus că nu era el. Iar nevastă-sa n-a fost adusă ca să-l recunoască, numai mândra care-l trădase a fost chemată pentru identificarea cadavrului. Dar ţi-am spus, ajunge cât am vorbit.

- Valer dragă, zise mama Maria venind din curte, îţi spun io cu cine să vorbeşti la Partid pentru Sănducu din Baba Novac: du-te, gândesc, pe la omu' ăla bun care-l punea pe Radu să-i horească în mălin, la casa comunală din Răteşti...

- Bine, mamă, o să mă duc să-l caut prin Israel, dacă nu l-or fi mâncat cumva egiptenii în război...

Bătrâna a dat să confirme ceva despre răutatea faraonului Egiptului faţă de evreii lui Moise, dar tata pusese de acum capăt oricărei conversaţii despre partizani şi şefi de Partid comunist, de la noi ori de aiurea, de pe lumea asta ori de pe cealaltă.

Bunicii, Ştefan şi Maria, veniţi din Pişcari, cunoşteau bine clădirea Sfatului popular din Răteşti şi de aceea o evocase bătrâna. Locuiseră şi ei acolo preţ de vreo cinci ani, după întoarcerea mamei Floare la fiica ei, tot la Pişcari. Au rămas în aşezarea verde dintre colinele dulci ale Văii Mării până la reforma administrativă din 1968, când au reapărut judeţele în locul raioanelor şi al regiunilor, dar când Răteştii şi-au pierdut rangul de comună, devenind sat arondat primăriei din Beltiug, cinci-şase kilometri mai spre sud. În toţi aceşti

ani, moşu' era încântat de ce vede în jur, de mulţimea pomilor şi de atingerile mult mai dese ale umbrei. Pe bunica o bucura belşugul fructelor, dar o supărau dealurile din pricina cărora nu putea, ca la Pişcari, să vadă, dac-ar fi vrut, până-n Ungaria. Moşu' a fost cel dintâi care, într-o vacanţă, a băgat de seamă că-mi slăbise vederea. M-o fi urmărit la joacă şi o fi înţeles că nu mă mişc cu aceeaşi siguranţă, cu aceeaşi sprinteneală ca înainte, că zăbovesc cercetând în jur, că mă împiedic. Mi-a pus în faţă un ziar ca să-i citesc din el. Literele obişnuite din corpul articolelor îmi scăpau. Abia am putut să-i descifrez un titlu, pesemne al rubricii de reportaje, n-am să-l uit în veci: *Din toată ţara*. M-a copleşit, ca de multe ori după aceea, o ruşine a neputinţei, simţeam nevoia să mă revolt, să plâng, să mă ascund. Nu mai ţin minte cum a izbutit el să mă reţină locului. Şi, în faţa acelui semn evident al sorţii care nu lucra cu noi şi pentru noi, a pus stăpânire pe el o amintire pe care, întrezărind în ea tot jocurile destinului, a ţinut să mi-o destăinuie şi mie, nepotul lui de zece ani cu luminile în scăpătare.

Era, mi-a spus, în 1940, la vreo lună de când ungurii intraseră în Ardeal. Noile autorităţi l-au chemat la Sătmar, la un centru de recrutare unde se temea că va fi încorporat, el, bărbat ajuns la 46 de ani, cu primul război făcut pentru împăratul, în Serbia, în Muntenegru şi în Galiţia. De emoţie, la vizita medicală, inima i-a bătut foarte tare şi, credea el, la vârsta lui, a fost înregistrat ca nerecrutabil, chiar dacă, în anii care au urmat, alţi români de o seamă cu el din părţile locului au fost înrolaţi. Ieşind tulburat de la acel centru militar şi umblând fără vreo ţintă pe străzi, a văzut o inscripţie: Mis Mia. Nu înţelegea despre ce putea fi vorba, dar a intrat, împins înăuntru de o putere care-l purta după voia ei. Acolo, un bărbat legat la ochi ghicea... Ghicea nu numai ce era întrebat cu glas tare, ci şi întrebări nerostite. Când i-a venit rândul, a auzit de la acel om legat la ochi vorbe care i s-au adeverit pe loc şi altele în care nu a sperat că va crede vreodată. Acum însă se vedea nevoit să creadă. I s-a spus că era născut pe 12 iulie 1894, că avea patru copii şi că, în portofel, ţinea atâţia bani ungureşti şi atâţia româneşti care circulau încă în paralel în părţile de Ardeal ocupate. Bărbatul l-a asigurat că va scăpa de front, adăugând un lucru în care multă vreme moşu' nu a crezut: „Gândeşti acum, i-a spus ghicitorul, gândeşti că la bătrâneţe te va ţine feciorul dumitale cel mare, Silviu. Află că nu Silviu te va ţine, ci Valeriu. Mai află că ai să trăieşti 82 de ani."

Silviu se prăpădise de câţiva ani când îmi erau povestite toate astea, răpus de un atac de cord, iar Valeriu îşi adusese părinţii deocamdată în casa statului, la Răteşti, apoi avea să-i ia la Satu Mare, unde moşu' Ştefan a şi murit la sfârşitul lui noiembrie 1975. Din acea vară, păşise în cel de al optzeci şi doilea an de viaţă.

Foarte intens mi se luminează şi acum imaginea moşului Ştefan: bărbat înalt, subţire, drept ca o linie, călcând uşor, dar sigur şi fără grabă, ca un minutar de cadran solar. Fiii lui şi nepoţii nu-i semănăm, am ieşit mai scunzi, mai îndesaţi, nu avem nimic din ţinuta lui aeriană. Nu-i cunosc nicio boală, nicio slăbiciune: nu fuma, bea numai vin, rar pălincă, nu făcuse pasiune prea mare nici pentru cai. Îmi povestea că unii oameni din sat, chiar ameninţaţi de grea strâmtorare, şovăiau să-i vândă pentru că prea şi-i aduseseră lângă suflet. În schimb, el îi vânduse ori de câte ori găsise cu cale să o facă. La scurtă vreme după ce se întorsese din primul război, de la Vladimir-Volînski din Galiţia, tatăl lui, cu numele tot de Ştefan Ruba, îl luase şi-l dusese cu căruţa, alături de alte zeci de oameni, până la Alba-Iulia.

- Atâta Românie câtă am văzut acolo, mă tem că n-oi mai vedea niciodată, îmi mărturisea moşu', tulburat până la lacrimi când îşi amintea de neaua ce căzuse atunci din cer asupra mulţimii, ca o binecuvântare din noaptea Sfântului Andrei.

Poate de la acel miracol al Unirii, poate de la întâmplările primului război, căpătase un simţ original al mersului lumii. Deşi fusese la Alba sau poate tocmai de aceea, susţinea, spre supărarea multor ardeleni, că România Mare o făcuseră Ferdinand şi Brătianu, nu Maniu, iar, când comuniştii l-au ameninţat că-i dau afară din facultate băiatul cel mic, s-a înscris cu tot pământul în colectivă, numai de dragul de a-l vedea pe Sabin inginer agronom. Avea cultul şcolii şi al şcolirii: pe singura lui fată ţinuse s-o vadă absolvind liceul comercial în 1940, eveniment rar pe atunci pentru o domnişoară. Pe tata visase să-l facă învăţător, cât despre avere, mare parte din ea, ca să nu se risipească, se gândise s-o lase pe mâna lui Silviu, cel mai mare şi mai de încredere dintre fii. Nutrea o foarte ciudată mistică a oraşelor... Am să mor şi n-am să-i descifrez cauzele. Trata cu răceală Viena, cu dispreţ Budapesta, cu neîncredere Clujul, în schimb, idealiza Bucureştiul şi, n-am să înţeleg niciodată de ce şi cum, Praga. Mă sfătuia:

- Tu, fătu-meu, la Bucureşti să-ţi cauţi norocul şi să ajungi cumva în viaţa asta la Praha... Iar dacă-i ajunge şi-n America, la fel ca Avram, fratele lui moşu-meu, n-a’ fi niciun bai.

Floarea Nodului

În patul meu, lipit de peretele care ne despărţea de postul de miliţie, am ascultat, aproape seară de seară până la plecarea la şcoala din Cluj, dar şi câteva vacanţe după aceea, istorii de un spectaculos şi o intensitate greu uneori de suportat. Nici cele *O mie şi una de nopţi* din care, câţiva ani mai târziu, mi-a citit o domnişoară prin aceleaşi locuri, în birourile Sfatului popular adică, nu au întrecut în efect poveştile mamei Floare. Aveau în ele ceva înfricoşător, neobişnuit, strălucitor şi autentic, conferit de prezenţa ei ca personaj în toate naraţiunile şi de tonul convingător cu care le depăna. Într-o seară, a apărut alergând din fundul curţii şi, pierzându-şi aproape răsuflarea, mi-a spus că greu mai scăpase de o motohaliţă şi că aia pândeşte dincolo de şură, nu cumva să mă duc într-acolo. Niciodată însă nu a ştiut ori nu a vrut să ne descrie o motohaliţă, aşa că eu mi-am închipuit-o pornind de la răsunetul numelui ei, combinaţie între matahală, motor şi caracatiţă. Rezulta o masă neagră, informă lunecând pe urmele mele desigur, cam la o jumătate de metru deasupra ţărânii, ceea ce îi dădea o iuţeală deosebită, practic, ca vântul. Spaimă mare!... Văzând că uşa postului de miliţie e deschisă, am bătut şi am intrat grăbit. La birou, şeful de post Stan Marinescu, prietenul meu iute la vorbă.

- Nenea miliţianu', ştiţi, o motohaliţă...

- A cui, mă, cum o cheamă?

- Ăăă… a fugărit-o pe mama Floare, acuma, la şură …

- Cum zici că o cheamă? Mai zi o dată!

- O motohaliţă, dar să vă luaţi şi puşca cu care aţi împuşcat ieri alea două ciori!

Stan Marinescu era un bărbat cu mişcări repezi, venit din Argeş, albastru de tot în uniforma lui, lucitor în cizme şi cu un fluier de arbitru în gură mai tot timpul când se găsea în misiune, adică atunci când stătea în faţa clădirii Sfatului, la stradă, şi-i oprea cu şuierătoarea pe biciclişti: "Stop, mă! De ce nu stai? Te prefaci că nu înţelegi româneşte, ai?" Unii chiar se prefăceau. Când a auzit-o însă pe cea cu puşca şi cu ciorile, m-a potolit:

- Lasă că ne întâlnim mâine cu tata şi vedem ce-i de făcut, bine?

A şi închis cu ocazia asta postul, trăgând la sfârşit, peste toate uşile încuiate, o alta exterioară, parcă era totuna cu peretele casei, asigurată pe deasupra cu o bară de fier şi un lacăt greu la capăt. Mama Floare dispăruse. A doua zi însă, a fost poftită împreună cu mine la preşedintele comunei în birou şi a trebuit să răspundă întrebărilor miliţiei. Alături, tata răsfoia cu zâmbitoare importanţă nişte dosare.

- De ce m-aţi chemat, deschise vorba bătrâna, că încă nu-s gata plăcintele?

- Lasă că plăcinte ne dai mata mai târziu, dar acuma…

Începutul cu plăcintele m-a liniştit.

- Amu, ce-i?

- Ia spune, tuşo Florico, zicea Marinescu, cum e cu mangaliţele alea ale dumitale?

Floare s-a jurat că a văzut la viaţa ei zeci de motohaliţe, ba-n copilărie, alături de tatăl ei, l-a văzut chiar şi pe dracu' pescar în carne şi oase, noaptea, pe Crasna, când stătea ăla cu o sită mare în susul râului şi nu-i lăsa pe bieţii oameni să prindă nici măcar porcuşori, le fura toţi peştii, iar dacă ei se mutau mai sus, spurcatul urca şi mai spre izvoare şi abătea şuvoiul numai spre el. Ba-l zărise şi-n altă noapte, când dormea ea pe prispă, cărând necuratu-n spate o sarcină de lemne cât o şură şi purtând-o uşor ca pe o straiţă de grâu...

- Bine, bine, dar pe Fecioara Maria la Pişcari ai văzut-o?

- Da' cum nu, că doară din icoană o scoborât şi o venit spre mine când...

- Uite, pe asta n-ai voie s-o vezi, ai înţeles? Pe dracu', tanti Florico, poţi să-l vezi matale de câte ori vrei, îţi dăm voie! Şi pe matangaliţele alea, motopraştiile, cum le-oi fi zicând, poţi să le vezi, ai voie să te-ntâlneşti cu ele, mă rog... Dar pe Precista, să nu te mai aud c-ai văzut-o că ne supărăm!

- Ştii una, domnu' jendar? Nu dumneata porunceşti ce să i s-arate omului din lumea asta şi ce nu!... Că mie mi s-o arătat atâtea câte nu-i vedea dumneata, cu nevastă-ta Stela, nici pe lumea cealaltă, priceputu-m-ai?

- Pe Stela las-o că are ea destule bătăi de cap. Iar pe băiatul ăsta să nu-l mai sperii că şi gloanţele mele-s numărate. Ce să scriu în raport către comandanţii mei, că v-am apărat pe voi de, cum ziceai, rapangaliţe? Tu, Răducu, dacă mai vezi vreuna, să vii să-mi raportezi!

La raport nu m-am prezentat, dar poveşti de la mama Floare am ascultat în continuare. Erau de două soiuri, la fel de încinse: primele mişunau de strigi, diavoli, vrăjitoare, de iele şi de pricolici, iar celelalte vorbeau despre America şi despre Bucureşti, împestriţate cu minuni la fel de nevăzute ca și cele dintâi, cum ar fi vapoarele de porţelan însoţite de păsări albe pe ape largi cât cerul, furtuni pe mare care sting soarele în plină zi, valuri cât casa, case cât norii de înalte, trenuri care umblă pe casă, alte trenuri care se fugăresc între ele pe sub pământ, dolari de argint, o moară de mână pentru făcut bani, oameni cu pielea neagră, butoaie de bere care vin singure acasă la lucrătorii din fabrică la fiecare sfârşit de săptămână şi un cântec - engleza lui mi-a scăpat -, dansai pe el bătând din palme, sâmbăta seara, în pivniţa lui Lewandowsky de la o margine de Chicago, cum mergi către Hegewisch, Illinois. Li se adăugau, câte am apucat să reţin, decupaje din vechiul Bucureşti: pământul cutremurându-se şi legănând ameţitor lampa din tavan, braga şi borşul, dulăi zdraveni răsturnând tarabele cu bragă şi cu halva urmăriţi cum erau de hingheri, mulţimea de moşi de pe o anume Cale a Moşilor, pompa de apă iarna îngheţând în curte de atâta ger, tramvaiul tras de cai şi cântecul „Cin' te mâncă, mielule? / Dumneavoastră, domnule." Dacă ar fi luat-o în serios, regimul comunist ar fi putut s-o condamne pe mama Floare şi pentru agitaţie mistică, şi pentru propagandă capitalistă.

Era bunica maică-mii. Bărbatul îi murise nu ştiu în ce an, pe străbunicul va să zică nu l-am cunoscut. Văduvea în casa ei din Pişcari, iar mama s-a gândit să n-o lase singură, ci s-o aducă la Răteşti să aibă grijă de mine şi de Lia. Era o bătrână slabă, uscată, de talie mai degrabă mijlocie, oricum, nu măruntă. Se îmbrăca numai în negru, pe cap purtând o năframă tot neagră. Îşi aduna părul alb într-un conci, prinzându-l c-un ac mare de oţel, sub formă de U, şi ne arăta adesea cum făcea. Ţeapănă, în negru de sus până jos, uşor adusă de spate, stătea înaintea câte unei adunări de musafiri, ţinea în mână un păhăruţ de pălincă şi nu-l mântuia până nu le cânta ălora ceva ori până nu le povestea o snoavă.

Nu-mi dau seama în ce an se născuse cu exactitate. Afirmaţiile ei, spusele altora, calculele mele iniţiale îşi întind curse cu egală reciprocitate. Punând până la urmă cap la cap relatările ei cu consemnările din arhivele americane, socot că cel mai probabil an al venirii

Floarei pe lume este 1886, poate ’87, în satul Giungi, pe Crasna, câteva aşezări în amonte de Pişcari. Casă sărmană cu patru fete, toate frumoase, dar nu oricum, să furi clopotul bisericii de dragul lor, nu alta.

Bal în sat la care iese şi Floare, cea mai mică dintre ele. Ca obrajii să-i fie mai în rândul lumii, şi-i freacă cu hârtie creponată roşie. Îi cade cu tronc nu oricui, ci tocmai feciorului primarului Pomean din Pişcari, om înstărit, cu nume în satele de pe toată valea. Foc mare, de nestins la inima flăcăului, drept care primarul hotărăşte o vedere a celor doi, iar cum, dintre toţi, el era omul cel mai adâncit în treburi, n-a putut alege pentru ospeţie în casa fetei decât o zi de miercuri. Gazdele s-au trezit cu chipuri noi la poartă şi grijă mare: ce să le pună pe masă în zi de post? I-a scos Floare din încurcătură, sărind iute şi, câtă vreme părinţii au stat la vorbă, a gătit nişte lăşti cu curechi de s-au lins cu toţii pe buze la sfârşit. De la tăiţeii ăia laţi şi de la varză, peţitorul a fost sigur că făcuse pasul cel bun.

Bucurie mare în amândouă casele, s-a rânduit prin urmare cununia lui Gheorghe, feciorul primarului Pomean din Pişcari, cu Floarea Nodului din Giungi. Aşa era poreclit tatăl fetei, nu de alta, ci pentru că încărcase odată carul cu atâta fân, că a avut nevoie de multe noduri la funiile cu care înţepenise claia. I-a asigurat pe gospodarii îngrijoraţi de primejdia răsturnării carului că nodurile sunt multe şi tari. Nodu i-a rămas numele din acea zi, fiindcă prin părţile locului, cuvântul era o noutate sunătoare de care nimeni nu avea nevoie de vreme ce, de când lumea, la funii ei făceau „cioturi”, iar o legătură strânsă temeinic se chema că e bine „încioturată”.

Numai că voia bună era să fie stricată de un amănunt de care toată lumea uitase, un fleac ţinând de încăpăţânarea timpului de a curge în legea lui: tinerii trecând pe la preot înainte de cununie, pentru îndrumările cele de cuviinţă, acesta băgă de seamă că Floare nu împlinise încă şaisprezece ani, îi mai rămânea o lună până atunci, având aşadar nevoie de o dispensă de la stăpânirea lumească pentru căsătorie. Până s-ar fi dus şi s-ar fi depus cererea la oraş, până s-ar fi emis aprobarea şi s-ar fi tradus oficial din limba ungurească a statului în româna Bisericii greco-catolice, răstimpul buclucaş de o lună ar fi trecut de mai multe ori, iar apoi, nunta era deja rânduită peste o săptămână, cu nănaşi aleşi, cu nuntaşi poftiţi, cu muzicanţi tocmiţi. Preotul a hotărît să ţină de ochii lumii o scurtă slujbă, nu de cununie, ci de binecuvântare cu sănătate şi de întărire a credinţei pentru cei puţini de faţă, însurăţeii, părinţii lor şi nănaşii, ca peste o lună, sub cuvânt că vor păstra taina cu toţii, să-i cunune pe cei doi cu adevărat. Până atunci însă, sub jurământ, tinerilor le era oprit să se atingă unul de altul.

- Tu fată, până la vreme, îi dormi cu mine-n pat, decretă soacra mare. Şi aşa s-a făcut. Numai că mirele a tot înghesuit-o pe Floare în acest răstimp, a tot pândit-o prin poiată şi prin şură şi, cum nici el nu prea ştia ce-i de făcut, mai mult o ciupea şi o învineţea, asuprind-o prin toate cotloanele.

Nunta s-a ţinut cu multă voie bună, a trecut ea şi luna aceea, s-a făcut cununia legiuită, s-au întocmit şi s-au înaintat hârtiile trebuitoare, aproape că a trecut şi anul. Cu voioşia, frumuseţea şi hărnicia ei, mica noră devenise podoaba casei primarului care nu pridídea s-o laude tuturor. Numai bărbatul ei mârâia, auzind-o pe nevastă-sa că-l strigă când Gheorghe, când Gyuri. Ea încerca să-l convingă că nu poate altfel, fiindcă lumea-i atât de plină şi de Gyuri, şi de Gheorghe, că nu poţi s-alegi şi-i musai a lăsa graiul slobod să strige numele care-i vine la îndemână.

Într-o luni, la vreo două săptămâni după Paşti, curtea primarului din Pişcari s-a umplut de jandarmi, de portărei, de aprozi, de oameni ai legii care s-au apucat să pună peceţi şi

semne de-ale tribunalului pe casă, pe grădină, pe acareturi şi animale, pe toată averea lui. Inimă largă, omul girase împrumuturile tuturor sărmanilor satului, iar acum sosise scadenţa. Avuseseră loc amânări peste amânări. Pomean a încercat să se mai judece o dată, a fost refuzat şi, când s-a întors de la lege, înţelegând că a pierdut totul şi că nu va mai trăi niciodată în casa lui, de cum i-a păşit pragul, a plesnit inima-n el. Totul se risipise într-o singură zi ca printr-o vrajă. Primăreasa stătea să-şi piardă minţile, zicea că lasă lumea asta, merge să se călugărească şi, cum mănăstiri de maici nu se găseau pe o rază de câteva comitate în jur, plângea că tot va îmbraca haina pocăinţei, chiar dac-ar fi să treacă pentru asta muntele la Bucovina.

Din toată nenorocirea, tinerii s-au ales cu o laviţă şi cu hainele de pe ei. Au primit găzduire, cu laviţă cu tot, la o mătuşă. Pe laviţa aceea şi-au întins masa, pe ea şi-a aşternut Gheorghe de dormit şi tot pe lemnul ei şi-au aşezat coatele ca să-şi poată sprijini capetele-n mâini, cătând la ziua de mâine. Lucrau pentru gospodăria şi pentru peticul de pământ al mătuşii. Numai că-ntr-o zi, Pomean cel tânăr s-a văzut silit să se ducă, alături de alţi săraci, dar aceia nevoiaşi de când lumea şi care se uitau cam chiorâş la nevoia lui încă crudă, într-un sat vecin şi să muncească la şvabi. Iar de la nemţi, din vorbă-n vorbă, a aflat ceea ce avea să-i schimbe curând viaţa. Aşa că într-o seară, întors de la sfatul cu alţi bărbaţi, a hotărît:

- Mă duc la o ţară, America. Nu ştiu unde îi, nimeni nu ştie, atâta că-i tare departe. Numa' că niciun om întors de la America nu o vinit fără bani... Tăţi o adus bani şi o cumpărat pământuri...

- Că bine grăieşti, du-te la ţara cum spui tu şi oi vini şi io, oarecând, după tine.

Pomean a zâmbit la vorbele nevestei, a găsit oameni tulburaţi de nenorocirea lui gata să-l împrumute cu bani de drum, s-a adunat laolaltă cu alţii mânaţi de necaz ori chiar de visuri şi a luat drumul spre porturile de la Adriatica. Floare s-a întors în casa părintească din Giungi şi s-a pus pe aşteptat. Părinţii şi surorile ei mergeau zilnic la câmp, la moară, la pădure, iar ea vedea de casă şi de gospodărie.

Greu de închipuit, la începutul secolului XX, într-un sat românesc din nordul Ardealului, sub împărăţia austro-ungară, câtă răbdare, câtă speranţă şi câtă nelinişte încăpeau în inima unei neveste de şaptesprezece ani al cărei bărbat pornise spre soare-apune, spre un nume de ţară ce făgăduia mântuirea de sărăcie. Mai uşor însă de imaginat drumul Pomeanului spre Lumea Nouă. Povesteşte Arthur Miller că, în satul din Polonia al strămoşilor săi, rudele adunau bani ca măcar unul de al lor să poată ajunge în America. Banii nu puteau fi strânşi pentru toţi în acelaşi timp, aşa că mai ales tinerii erau trimişi pe rând. A venit şi rândul unui băiat de doisprezece ani. I-au cusut biletul de vapor pe dinăuntrul cămăşii, iar pe dinafară, pe piept, i-au brodat inscripţia: „Acest copil trebuie să ajungă în America. Rugăm să fie ajutat!" Scriitorul arată că „civilizaţia acelor timpuri", cele de dinaintea primului război mondial, a făcut posibilă călătoria peste Atlantic a unui copil neînsoţit care avea să devină tatăl său.

În aceiaşi ani, a ajuns şi Gheorghe Pomean la Chicago. A început să trimită scrisori acasă, ba chiar şi dolari. Scria: „Lucru cu fierul. Când eu îl scot din foc şi-l ţin, un poleac dă în el. Când îl ţine poleacul, dau io. Atâta este din aiesta lucru, că nu se gată în veci."

Prima traversare

Dolarii au prins a picura de la Chicago, dacă nu în fiecare lună, măcar într-un ritm dătător de iluzii. A mai trecut un an cu ţârâita asta care a apucat totuşi să umple o ulcea. Floare nu ţinea însă banii la vedere. Îi cosea şi-i descosea dintr-o pernă din odaia ei. Scrisorile de la bărbat îl nedumereau şi pe preotul care i le citea şi i le deslușea. Pomean folosea de la o vreme nişte cuvinte de toată mirarea, spunea bunăoară că *basu*' lui îi *iriş*, că şede la *ofis* până seara târziu şi că acasă îl duce un *draiver* cu *caru*' de foc. Şi părintelui i-au dat multă bătaie de cap scrierile astea, dar i-a lămurit Floarei că *bas* trebuie să fie boierul, groful de America, celelalte-s meşteşuguri din fabrică. Pentru sine, a înţeles că un *iriş* trebuie să fie vreun irlandez, ţară unde ştia că biserica catolică e la mare cinste, aşa că patronul nu putea fi decât un om tare bun.

Curgerea mâloasă a acestei vieţuiri cu aşteptări fără zare, cu scrisori rare, cu bani adunându-se prea încet, cu vorbe noi şi sucite dincolo de care nu se întrezărea nimic, s-a oprit în pragul verii. Au bătut la poartă doi bărbaţi întrebând dacă nu cumva sunt prin casă pendule stricate, că ei le-ar putea pune din nou în mişcare. Floare chiar avea una oprită demult, cine ştie din ce pricină. Oamenii au cercetat-o, au umblat înăuntru şi au făcut-o să meargă.

- Dar de ce faceţi voi aiesta lucru? i-a întrebat gazda.

- Vrem s-adunăm bani şi să merem la America... Dacă om afla de lucru la pendulele oamenilor şi la ceasuri, om izbândi în vreo doi ani...

- Cât îi drumu' pentru un om până la America? a întrebat ea.

- Atâta.

Floare a socotit repede, s-a gândit la perna ei, a mai socotit o dată şi a hotărît:

- Bani vă dau io. Bărbatu-meu îi în America şi mi-o trimes dolari. Vă plătesc drumu' numa' dacă mă duceţi şi pe mine cu voi. Putem a purcede într-o săptămână.

A mai pus condiţia ca banii să-i ţină ea, iar bărbaţii să-i poarte tot timpul de grijă. Nu le rămânea decât să fixeze ziua plecării când ceasornicarii vor reveni să vadă cum merge pendula. Până în ziua aceea, a mai deşertat o dată perna în ulcea ca să măsoare volumul dolarilor. Mai sporise. I-a luat foaie cu foaie şi i-a cusut în haine, lăsând câte ceva şi la îndemână. Meşterii s-au întors, au văzut că pendula umblă, bate bine ceasurile şi jumătăţile, drept care s-au oprit pentru plecare asupra unei zile de lucru când femeia să fie singură acasă.

Tânăra nevastă pur şi simplu a evadat. Ştia că ai ei se vor opune plecării, căci tare se temeau de depărtări. A lăsat sub un ştergar câteva bancnote verzi şi un bilet scris de unul dintre meşteri: „Mă duc la Gheorghe peste apa cea mare. Sfânta Fecioară să se îndure de noi toţi."

Au luat trenuţul Suzi, apoi trenul cel mare, au mers pe jos, cu căruţa, din nou cu trenul şi călare pe catâri peste munţii Dalmaţiei, până în portul Fiume. Azurul Adriaticii era totuna cu cerul, iar Floare, când a aflat că de cealaltă parte a mării se găseşte Roma cu Sfântul Părinte Papa, s-a temut că a ajuns de acum chiar în Rai şi că de America nici că va mai fi nevoie.

- Până la America, dragu' mamii, atâta apă este, că-i numa' apă!... îmi explica ea în serile de iarnă din încăperea al cărei perete era comun cu al miliţiei şi nu-mi amintesc să fi auzit sau să fi citit vreo altă frază, care să concentreze mai exact în puţine vorbe, senzaţia infinitului. Indicarea capătului drumului, America, nu aduce aici nicio limitare, căci nu asupra acestui terminus se focalizează admiraţia, ci asupra instanţei separatoare, a cauzei izvorârii continue a depărtării: „atâta apă este, că-i numa' apă!"

De pe Coasta Dalmată până în portul New York, memoria mea e purtată de o succesiune de imagini, nu de şiruri de evenimente: un vapor mare şi galben încărcat cu mulţime de oameni la Fiume, păsări albe însoţindu-l de dimineaţa până la asfinţit, dar rărindu-se de la o vreme şi dispărând de tot, lacrimile Floarei rămasă în lipsa lor fără nicio legătură cu pământul; o furtună pornită în plină zi, înghiţind soarele şi prelungindu-se toată noaptea, vaporul clătinându-se a rupere, întunericul furtunii, lipsa apei de băut, sfaturile matrozilor ca oamenii să-şi păzească înainte de toate rezervele de apă, apoi potolirea stihiei şi întâlnirea cu un vapor alb, cu totul şi cu totul de porţelan, al cărui căpitan i-a strigat peste valuri camaradului său să-i treacă lui oamenii că-i îneacă, căpitanul de la Fiume refuzând, vaporul de porţelan pierzându-se cu iuţeală la orizont, iar al emigranţilor târându-se anevoie înainte, în sfârşit, dimineaţa în care călătorii au fost scoşi pe punte şi li s-a arătat, departe, înaintea lor, Femeia!

- Şi atunci am înţeles, dragu' mamii, că aceea femeie îi America.

Bucuria piciorului pus pe uscat a fost urmată îndată de uimire: insula Ellis nu le deschidea larg poarta de intrare în Lumea Nouă, ci îi lua strâns în braţe pe toţi pentru controlul medical şi pentru deparazitare. Abia după aceea au putut apărea rudele şi cunoştinţele care să-i ia în primire. A venit şi rândul tinerei doamne de pe Crasna şi a însoţitorilor ei. Floare le-a întins americanilor plicul cu adresa omului ei de la Chicago. Slujbaşi în mai multe feluri de uniforme l-au cercetat pe faţă şi pe dos, s-au privit între ei, l-au arătat meşterilor de pendule, au ridicat din umeri. Nu se putea citi nimic. Nici Floare, neştiutoare de carte, nu se dumirise din ce fel de hârtie îşi făcuse dop la sticla cu atât de preţioasa apă de băut în întunericul şi sub urletele furtunii de pe mare. Umezită, cerneala se întinsese şi era greu de înţeles vreun cuvânt ori vreo cifră. Americanii au luat plicul, s-au mai sfătuit şi cu alţii de ai lor, au încercat să descifreze.

Din tot ce trăise ea în Statele Unite, episodul cu cerneala întinsă pe plic îi stârnea mamei Floare cea mai mare indignare şi după şaizeci de ani. Pretindea că ştia unde se află bărbatu-său şi le tot spunea, „la Cigagău", dar ăia nu pricepeau. Ba mai mult, au aruncat-o, zicea ea, „în temniţă", şi pe ea, şi pe dregătorii de pendule, dar separat, ca să nu se poată înţelege între ei. Blestema mai ales Femeia, că dacă în locul ei ar fi fost, tot aşa, sclipitor şi de aramă, dar încă mai înalt, un bărbat, nu s-ar fi ţinut nenorocul de ei. Că lucru ştiut este că, atunci când păşeşti pentru întâia oară într-un loc necunoscut, bine-i să-ţi iasă înainte un om, nu o muiere.

În aşa-zisa temniţă, au mai fost ţinuţi o noapte.

- Unde ne-ai adus, nană dragă, se văicăreau din cealaltă încăpere ceasornicarii, ce-ai făcut cu noi?

- Io v-am adus, io v-oi duce şi de-amu-ncolo!

- Sloboziţi-ne la America, striga ea şi bătea cu pumnii-n uşă, nu ne ţineţi încuiaţi ca pe tâlhari, am dolari, vi-i arăt!

Serviciile de imigrare, de fapt, căutau să le lămurească situaţia, perindau prin faţa lor vorbitori de fel de fel de limbi, până când au găsit pe undeva un ungur din tălmăcirea căruia le-au înţeles povestea. A apărut îndată şi un domn care s-a întreţinut îndelung cu interpretul.

- Chicago, rostea foarte des a mirare acesta.

- Da, la Cigagău, confirma candidata la intrare în Statele Unite.

Domnul a semnat nişte hârtii şi i-a luat pe cei patru, cu tălmaci cu tot, în trăsură până la restaurantul pe care-l ţinea. Hotărîrea lui era deja limpede când i-a omenit şi le-a expus planul său: femeii îi va găsi ceva de făcut în local. Ungurul să mai dea pe acolo, va primi plată pentru asta, ca să mai aibă Floare cui să-i spună păsurile până o prinde un strop de limbă. Ceasornicarii vor căpăta bani ca să meargă la Chicago şi să-l găsească pe „Mr. George, Mrs. Flory's husband", pe care să-l aducă la New York să-l cunoască şi el, domnul Bailey, pe capul perechii de nebuni din fundul lumii în stare a străbate, nu împreună, ci pe rând, jumătate din planetă doar cu credinţa că le va fi mai bine. Pe smintita smintitelor o avea sub ochi: fugise din casa părintească fără ca bărbatul ei să ştie că ea era pe drum. Ajunsese poate la New York înaintea oricărei scrisori de la ai ei pornită spre Chicago. Numai că încotro anume să-i îndrepte mai întâi pe ceasornicari? Chicago era nu numai un oraş mare, dar se lăţise mult în ultima vreme, se ridicaseră numeroase fabrici, imigranţi cu nemiluita, business peste business. Tălmaciul a cercetat-o şi el pe Floare cu vreo două-trei întrebări cu privire la bărbatu-său, că ce anume lucrează, pentru cine şi de câtă vreme...

- Basu-i iriş, a proclamat ea cu mândrie, îi iriş şi plăteşte dolari pentru lucrul omului meu cu fierul. Dolarii vi-i arăt!

Ungurul zâmbi şi lămuri:

- I guess her husband's boss is Irish!

- Saint-Patrick! – făcu irlandezul Bailey, ridicând mâna în semn de binecuvântare asupra tuturor.

De aici încolo, povestea americană a lui Mrs. Flory curge o vreme ca orice apă tulbure din timpuri de pionierat. Curge ea nelimpezită până când, la un prag nevăzut, izbucneşte din nou ca un gheizer. Ceasornicarii au plecat spre Illinois în căutarea lui Mr. George, iar Mrs. Flory, tocmită la restaurantul domnului Bailey, alt iriş cum s-ar zice, a dat de încă o minune dintre cele multe câte o ameţiseră în ultimele luni: trebuia să adune şi să ducă la spălat vasele de pe o curea lată care umbla singură. A rămas ţintuită locului uitându-se la fâşia aia cum se duce, până când a trebuit să o rupă la fugă după blidele care n-o aşteptau.

Înainte de plecarea din sat, Floare o fi văzut, numai ea ştie cum, diavoli stârnind vânt cu cozile şi strigi, niciodată strigoi, rătăcind ca nişte lumini pâlpâitoare, noaptea, peste câmpie. Dar cu siguranţă, cea dintâi minune pe care s-au aşezat ochii ei, una care nu se găsea nicăieri în jur, au fost dolarii. Soseau de departe, dintr-o lume doar auzită, dar nevăzută, şi aveau mai mare putere ca orice lucru îngăduit pe care puteai pune mâna afară de cele sfinte. Trenul cel mare la care a ajuns după fugă nu i s-o fi părut chiar atât de nemaipomenit, de vreme ce umblase cu trenuţul Suzi, cu Suzana cea pe şină îngustă, încetucă şi harnică, bună de dus oamenii la târg şi la Bixad, de Sântămăria Mare. Nu călcase până atunci într-un oraş şi nu zărise un munte. A ajuns să treacă Alpii Dinarici, să tremure de mirare în faţa mărimii vapoarelor şi a porturilor, a mulţimii oamenilor. Trebuie că a dat din perplexitate în perplexitate, cea mai arzătoare fiind aceea care a făcut-o să redea, cu ochii măriţi ca la hierofanie, imaginea infinităţii vizibile: „Atâta apă este, că-i numa' apă." Despre America

simţea că aceasta există undeva, cu Gheorghe la mijloc, ori că există tocmai mulţumită omului ei pe care, dacă ea nu-l are alături, trebuie că sufletul lui bate într-un loc cu ziuă şi cu cer deasupra. Credea în Lumea Nouă la fel ca în lumea Ielelor ori a Frumoaselor, cum mai cutezau unii să le spună. Era încredinţată că poate întâlni America oricând şi ori încotro ar merge, aşa cum, în ziua dinainte de Sânziene, venind cu maică-sa cu sacii de făină de la moară, a întrezărit pe câmpie un fel de roată de lumină. Soarele stătea să scapete, iar drumul lor nu putea să treacă decât pe lângă hora aceea. Era într-adevăr un joc învârtit al unor femei tinere, atât de frumoase că strălucea văzduhul în jurul lor. Maică-sa le-a dat bineţe şi le-a zis:

- Înmulţească-vi-se jocul, că tare mândru-l mai jucaţi!

- Înmulţească-ţi-se şi dumitale făina, după cum ne-ai urat nouă. Iar dacă jocul nostru frumos vrei să fie însutit, mai vină să-l vezi şi-n altă sărbătoare!

Îi răspunsese un glas de femeie din vârtejul de văpăi, nu se ştia care, dar lucru dovedit e că, de atunci, nu le-a lipsit făina din casă. Cum dădea să se isprăvească, se umplea la loc sacul. Până-ntr-un alt ajun de Sânziene când, luându-se cu treburile, mama Floarei a uitat să mai dea pe la locul unde jucau Frumoasele. De a doua zi, sacul s-a golit şi au trebuit să ia din nou drumul morii.

America trebuie să-i fi părut tinerei neveste din ţinutul de câmpie al Sătmarului ca vârtejul acela de lumină dintr-un amurg de iunie, cu un glas dătător de noroc vorbindu-i neştiut de sus, din înaltul aerului. Dispunea de un organ aparte pentru tot ce era insolit. I s-au imprimat violent în memorie imaginile cele mai incandescente şi pe acelea mi le-a transmis - în stare primară, frustă, protoplasmatică -, nu pe altele. A fost, la propriu, dar şi la puterea imaginarului, un paradis pierdut America pentru Mrs. Flory... La fel cum e pentru mine o parte din lumea străbătută cu privirea preţ nu de unsprezece, ci de vreo opt ani de viaţă conştientă. Ea avea optsprezece sau nouăsprezece ani când a coborât pe insula Ellis. Scânteierile paradisului din amintirile ei s-au suprapus Raiului copilăriei mele, din care scăpătarea luminii încă nu mă alungase. Am putut aşadar să-mi reprezint prin asocieri de tot felul, prin comparaţii ceea ce încă nu-mi ieşise în cale. Astfel, bunăoară, mi-am lămurit, mai cu seamă că văzusem faţa câtorva oraşe, că New York-ul era plin de blocuri neobişnuit de înalte. Mama Floare descria o casă din asta, americană, ca fiind atât de mare că încăpeau în ea şapte cetăţi cât cea din Ardud, cu dâmbul de sub ea cu tot!

Alte imagini de neînţeles, pentru că mă munceau din greu, le-am ţinut minte şi le-am descifrat după mulţi ani. Aşa a fost cu ceea ce ea numea „moara de făcut bani la mână”. Domnul Bailey şi prietenii lui chefuiau uneori până după miezul nopţii şi se jucau la o maşinărie pe care o făceau să se-nvârtă şi care se uita la om cu un ochi roşu şi cu unul negru, din nou unul roşu şi altul negru . Puneau o batjocură de ban, nu rotuţe de dolari adevăraţi, pe una din holbăturile alea. Cum Floare îi tot servea cu câte ceva şi tot debarasa, Bailey a oprit-o şi a convins-o să pună şi ea un cercuşor cât gura de pahar, pe unul din ochii morii. Apoi, i-au cerut să învârtă cu mâna comédia. S-au auzit nişte huruituri, nişte pocnituri, şi un zornăit fără sfârşit: moara s-a stricat pesemne, pentru că toţi dolarii au curs afară, iar domnii s-au apucat a râde şi a bate-n palme. Ba cu toţii, vreo patru, au scos bani din portofele şi i-au dat basului ca să-l despăgubească de prostia femeii care-i prăpădise moara.

- Flory, tăţi îs ai tăi! – o zâs atunci basu’.

- Io n-am vrut a strica nimic, domnule, s-a pus Floare pe plâns cu lacrimi grele, niciun rău n-am vrut a face!

- Nu-i niciun bai, o grăit irişu’ cela de Bailey, pune-ţi-i pe tăţi în şorţ şi du-te la tine!

Peste o jumătate de oră, a bătut şi patronul la uşa ei.

- Io plângeam înainte, cu grămada de dolari lângă mine, pe pat – povestea Floare.

- Iaca, o spus basu', îi fac două grămăjoare, jumătate ai tăi, jumătate ai mei!

- D-apoi ie-i dumneata pe tăţi, domnule dragă, că doară ţi-am stricat moara!

- Dacă nu-i iei, m-o sfădit, nu-i avea cu ce mere cu George al tău la Chicago şi cu ce să vă cumpăraţi acolo ce-i de trebuinţă! Aşe o grăit americanu' cum vă spui, da' n-o scăpat vorba că moara lui era, Doamne feri, un gheip de făcut bani într-ascuns!...

Vreo două decenii mi-au trebuit până să înţeleg că, de fapt, Floarea nu stricase nicio maşină de fabricat bani, ci câştigase la ruletă. Luase toată casa. Dacă patronul ţinuse să-şi oprească jumătate din ea, înseamnă că suma era considerabilă. Maşinăria am identificat-o prin bunăvoinţa nuvelei lui Stefan Zweig, *Douăzeci şi patru de ore din viaţa unei femei*, povestea unei aristocrate de patruzeci şi doi de ani, care ajunge să petreacă o neaşteptată noapte de dragoste cu un tânăr de douăzeci şi patru pe care tocmai voia să-l salveze de viciul jocului la ruletă. Nu detaliile, oricum zgârcite, ale acelei nopţi mi le aminteam, ci lumina difuză din tripou, cu cercurile roşii şi negre ale ruletei hipnotizându-l pe tânărul polonez, sorbindu-l în clipirea lor. Să le fi fost ochilor mei la îndemână filmul, nu mi-ar fi trebuit atâta timp pentru a recunoaşte ruleta. Aşa, în lipsa Hollywood-ului împănat cu flash-uri din Las Vegas, mi-a rămas de ajutor, ca-n secolul XIX, literatura. Literatura şi jazzul, mai precis una dintre trompetele sale migratoare.

Lui Vasile Snacoveanu din Săvenii Botoşanilor îi lipseau nu numai cei doi ochi, ci şi patru degete de la mâna dreaptă. I le smulsese, odată cu ochii, la sfârşitul războiului, explozia unei mine lunguieţe şi lucitoare, numai bună de dat de-a dura pe câmp ca o jucărie mult dorită de copiii păzitori de capre. Cu urechile şi cu cele cinci degete de la mâna stângă neatinse, a ajuns să stăpânească trompeta ca un vraci şi să conducă o formaţie de estradă la Bucureşti. Orb şi ciung cum era, pe la începutul anilor '70, a forţat gratiile Cortinei de fier şi a aterizat în cele din urmă în Statele Unite. Acolo, alte cortine, alte fierătanii, alte straturi de rugină. A supravieţuit, încropindu-şi mici trupe de jazz şi de café-concert prin mai toate statele. Mai mult a zăbovit în California şi-n Illinois. Îmi mărturisea că, din toată America, cel mai bine se simţise la Chicago, nu numai datorită culturii jazz sănătoase a publicului, ci şi din pricina unui loc mai aparte unde muzicienii, după ce cântau la concerte contractate, se retrăgeau pentru nişte minunate jazz sessions în Pivniţa lui Lewandowsky...

- Cum?! – am tresărit eu sărind în picioare.

- Pivniţa lui Lewandowsky, un basement mare care fusese cândva depozit de mărfuri...

- Vreţi să repetaţi, pivniţa cui?...

- A lui Lewandowsky, my friend, vreun polonez, bag seama, o foloseau pictorii pentru expoziţii, noi pentru muzică, studenţii pentru trăsnăile lor cu teatrul cu măşti ori fără măşti, mă rog, avea o acustică foarte bună.

Cum să nu sar de pe scaun la una ca asta?... Floare le povestise celor opt-nouă ani ai mei că în fiece sâmbătă, negreşit, la casele lucrătorilor, sosea din partea basului un butoi cu bere. Mă chinuiam să-mi bag în cap cum de venea acel butoi singur, fiindcă niciodată ea nu arătase cine-l trăgea după el ori cine-l mâna la vale. De cum zvântau butoiul, muncitorii îşi schimbau hainele, dar nu tocmai cu cele de sărbătoare, şi mergeau la bal în - spunea mama Floare - „Pemniţa lui Levandowsky". Rostea însă acest nume ungureşte, cu accentul pe prima silabă şi cu gura căscată bine ca să poată slobozi vocalele deschise. Mai adăuga că „pemniţa era bugăt de lată, da' tare era lungă faţă cu cât era de lată. Iară trâmbiţaşii şedeau deasupra pe o cadă mare cu gura-n jos şi cu dobaşu' lângă ei."

Nea Snaco trompetistul apăsase fără să vrea pe o clapă a memoriei mele şi făcuse să-mi defileze din nou pe dinainte sala de bal subpământeană a muncitorilor imigranţi din urmă cu un secol. Am înţeles că tocmeau alămuri şi tobe, dar pe ce fel de muzică or fi dănţuit ei la 1907? Din cântările americane ale Floarei, am reţinut o bucată ritmată pe care am asimilat-o mai târziu piesei lui Chuck Berry *Let's twist again*. Twist-ul nu era încă inventat în zorii lui 1900, poate că melodia, cu sonoritatea şi ritmul ei, avea puterea de a absorbi toate liniile asemănătoare. Dacă străbuna ar fi avut har muzical, chiar şi urechile mele nedestupate ar fi captat cât de cât corect din glasul ei refrenele Midwest-ului dinainte de primul război.

Căci în Midwest, la Chicago, a ajuns Floare în cele din urmă. Ceasornicarii s-au întors din Illinois cu Mr. George cu tot şi, potrivit înţelegerii, i s-au înfăţişat lui Bailey. Acesta a făcut cum a făcut de i-a ferit de orice căutătură mai curioasă, de la amiază până seara. Pe la ora opt, şi-a umplut restaurantul de prieteni şi de clienţi mai de seamă, vestindu-i că vor lua parte la o întâmplare nemaivăzută şi nemaiauzită pe întinsul Americii, din Noua Anglie până la Rio Grande şi din Manhattan la Pacific. Marea sală ardea cu toate cristalurile aprinse în plafon, pe mese cu feţe scrobite şi cu tacâmuri de argint, anume spre a scânteia cât mai tare. S-au servit băuturi în pahare şi ele la fel de scăpărătoare. Domnul Bailey a apărut în frac, făcând semn că doreşte să fie ascultat. Şi-a salutat pe rând invitaţii, neuitându-i pe cei doi dregători de pendule, poftiţi şi ei ca martori a ceea ce avea dumnealui să spună. Şi-a amintit apoi de părinţii părinţilor lui alungaţi din Irlanda de foametea de la mijlocul secolului XIX, a lăudat cum s-a priceput întinderea Atlanticului şi, în sfârşit, a ajuns la povestea tinerei femei sosite nu din Irlanda ori din Anglia, insule aflate pe celălalt ţărm al oceanului, cu alte cuvinte, la doi paşi, ce mai, ci ivită din fundul Ungariei, de dincolo de Viena, adică de la capătul pământului. A istorisit pe larg cum o găsise el la serviciile de imigrare din port şi cum făcuse ea dop la sticla cu apă de băut din plicul cu

adresa bărbatului ei. L-a lăudat pe un domn, de asemenea irlandez, de la Chicago la care lucrează bărbatul femeii, a cerut confirmarea celor spuse de către însoţitorii lui Flory şi, la ora nouă punct, le-a dat drumul înăuntru celor doi soţi: Mr. George a intrat pe uşa din dreapta, iar Mrs. Flory pe cea din stânga. Să fi auzit atunci strigăte de uimire, hohote de plâns şi de râs, mulţumiri Sfintei Fecioare şi să fi văzut lacrimi şi îmbrăţişări, după care să fi auzit din nou vaiete şi bocete de bucurie... Americanii i-au bătut în palme şi i-au tropăit din picioare să dărâme casa pe ei, ba i-au mai şi împroşcat cu şampanie, făcând-o pe Flory s-o ia la sănătoasa spre primul robinet, tot ei oprind-o şi mai inundând-o o dată.

- Acum, reluă patronul, că i-am ajutat să se regăsească, am să-i las să plece la Chicago, dar am nevoie, gentlemen, şi de concursul domniilor voastre!

Drept care a intrat doamna Bailey, perindându-se pe la toate mesele cu o umbrelă deschisă, întoarsă cu vârful în jos, în care dolarii erau azvârliţi cu generozitatea aprinsă de sărbătoarea rară a acelei seri. Pe George ca pe George, dar pe Flory nu izbutea nimeni s-o convingă să se aşeze. Îşi tot cerceta hainele umede până când doamna Bailey i-a pus o mână pe umăr şi a îndesat-o într-un jeţ, zicându-i „madam"! Pe Floare, minunea revederii lui Gheorghe o vrăjea la fel de tare ca hora învăpăiată a Frumoaselor pe câmpiile de Sânziene, iar seara aceea scânteietoare o ameţea aproape la fel ca măreţia oceanului. De aceea nici nu fu în stare să scoată vreo vorbă.

Soţii regăsiţi au luat trenul spre Chicago a doua zi, petrecuţi la gară de cei doi ceasornicari. De muiere avuseseră grijă ca de sora lor pe tot drumul până pe coasta Americii, iar de urma bărbatului ei dăduseră şi i-l aduseseră. Le purtaseră noroc amândurora, dar de această dată voiau să se despartă de ei, rămânând la New York. De la ei au aflat cei doi soţi

ce se petrecuse în sala mare a restaurantului înainte de intrarea lor pe cele două uşi, de la ei au înţeles că, în valiza primită de la domnul Bailey, se află, între altele, o statuie a Sfântului Patrick care să-i ocrotească de rele şi să le întărească credinţa. Gândind că-i tot vreun Sânpetru, dar unul mai mic şi mai puţin însemnat, Mr. George and his wife au ajuns să-i spună „Sânpătruc".

Arhivele insulei Ellis

În 1997, am publicat un volum de opt povestiri, cea mai întinsă dintre toate fiind *La o ţară America*. Cărţii i-am dat titlul de *Contrabanda memoriei* întrucât, printr-o astfel de operaţiune ascunsă privirilor obişnuite, încercam a trafica peste frontierele timpului, din trecutul meu sau al altora, imagini ce mă prinseseră din urmă, ispitindu-mă să scriu. Din frânturi de poveşti şi din ţăndări de vise rostite cu voce tare, m-am încumetat să refac mozaicul aventurii americane a mamei Floare, după cum mi-a fost ea istorisită de bătrână, după cum am completat-o cu amănunte aflate de la fiica ei, bunica Maria Pomean, măritată Costin, şi de la mama, fiica Mariei Costin. Şi, firește, după cum am reuşit eu să o ţin minte. Între timp au ieşit la iveală noi detalii ale isprăvii Floarei şi de aceea am socotit că o repovestire a peregrinărilor sale şi ale bărbatului ei, cu noi conexiuni, cu iluminări proaspete, ar fi binevenită.

La câţiva ani de la apariţia *Contrabandei…* care reînviorase în familie taclalele despre America, cea din relatările emigrantei noastre, primesc un telefon de la Braşov, de la vară-mea Sanda.

- Ascultă, îmi spune, tu în ce an ştii că a ajuns străbunica noastră în Statele Unite?
- Cândva, între 1900 şi 1903, cred.
- Uite, scrie aici că a ajuns prima oară în 1906 cu vasul Pannonia.....
- Draci fripţi! Unde să scrie una ca asta?
- Scrie că a ajuns şi a doua oară, în 1913, cu vasul Caronia...
- Nu se poate, cine să fi scris, de unde ştia?...

Simţeam că cineva ne fură comoara, istoria asta era cunoscută doar în neamurile Costin şi Ruba, era un bun de patrimoniu, public trebuie să fi avut dreptul să-l facem numai noi, ca dovadă că eu nu tăcusem în cartea aceea de povestiri. Dar Sanda m-a liniştit, dezvăluindu-mi că, navigând pe internet pe urmele unei informaţii despre Statuia Libertăţii, dăduse peste situl ellisisland.org, iar acolo, nimerind întâmplător peste tabele interminabile cu nume de imigranţi debarcaţi în insulă, nesperând totuşi să dea şase-şase, îşi încercase norocul cu numele străbunei ortografiat în fel şi chip. O găsise.

M-am pus şi eu pe căutat şi am avut confirmarea. Într-adevăr, de pe vasul Pannonia, în iulie 1906, debarcase pasagera Pomjan Flore, loc de origine, satul Piskarkos, Hungary. Aceleaşi coordonate pe lista de pasageri a vasului Caronia, ajuns la New York în august 1913. Neîndoielnic era ea, Floare Pomean, cu numele transcris potrivit ortografiei maghiare şi cu denumirea localităţii de proveniență în aceeaşi limbă, Piskarkos pentru Pişcari.

- Ăştia-s nebuni!... Alt elogiu mai spontan ca acesta nu mi-a scăpat la adresa americanilor în stare să găsească acul din satul tău în vapoarele cu fânul imigraţiei de prin toate văgăunile lumii. Putem vorbi acum, i-am spus cu încântare Sandei, de atestarea istorică

a aventurii americane a Floarei Pomeanului din Pişcari, fosta Floarea Nodului din Giungi. Dar, trebuie, am adăugat, să refacem socotelile cu vârsta ei... Se pare că era mai tânără decât pretindea în faţa noastră...

- Păi, dacă e adevăr istoric, să facă alţii calcule, a conchis ea.

Am mai studiat o dată situl organizaţiei care se ocupa de Insula Ellis. O descoperisem acolo pe mama Floare dintr-o mulţime de 22 de milioane de imigranţi intraţi prin această poartă a Americii între 1900-1920. Pe lângă admiraţia faţă de meticulozitatea americană (jos pălăria pentru cine se gândise să-i numere bob cu bob şi să nu-i lase pradă uitării pe toţi cei ce meşteriseră într-un fel sau altul la făurirea Statelor Unite!), trăiam bucuria că îndrăzneala Floarei de a lua în piept aproape singură Mediterana şi Atlanticul, nu rămăsese fără urme în Lumea Nouă. Dar câţi ani să fi avut ea cu exactitate în 1906?

Se măritase la şaisprezece ani, la vreme de vară. În primăvara următoare, se petrecuse nenorocirea cu poprirea averii socrului şi cu moartea acestuia. Gheorghe nu cred să fi putut aştepta până la celălalt an pentru îmbarcarea spre America. Îi sufla rece şi tare sărăcia în spate, n-ar fi biruit a trece peste o iarnă fără casă, fără câştig, cu nevasta, o copilă încă, în casa unei mătuşi. Bănuiesc că prin toamna aceluiaşi an a luat calea Dalmaţiei şi a vaporului. Incertitudinea se iveşte de acum încolo... Să fi trimis el acasă, în şase-şapte luni, atâţia bani încât nevastă-sa să fi putut plăti, dacă nu pentru trei, măcar pentru doi oameni călătoria până la New York? Socot că Floare se găsea mai degrabă în pragul celei de a doua veri de petrecut în casa părintească, la Giungi, de unde şi lipsa răbdării de a mai aştepta întoarcerea omului ei. Ar fi fost chiar vara lui 1906, iar ea, care se măritase cu trei ani în urmă, la şaisprezece ani, trebuie că împlinea nouăsprezece în anul în care a coborât pe ţărmul ostrovului cu Femeia.

Iar dacă am găsit-o pe mama Floare în lumea virtuală, ca dovadă că s-a zbătut să atingă capătul lumii şi-n cea reală, m-am gândit că ar fi la fel de potrivit să caut în America numele Ruba. E un nume rar, nu l-am întâlnit decât în satul alor mei, unde îl purtau două familii care nu se înrudeau între ele. Mi s-a spus că a ieşit la lumină şi de prin alte penumbre ale Transilvaniei, dar eu nu am cunoscut oameni care să-l poarte în afara celor amintiţi mai înainte. Unii cred că ar avea origini slave, decurgând din „riba, reba, rîba”, (peşte) în felurite graiuri din jurul arealului românesc. Dar sunetele *e*, *i* şi *î*, spun lingviştii în rând cu care îmi permit să mă aşez şi eu, nu se schimbă niciodată în *u* în limba română. Asemenea nume de familie, terminate în litera *a* şi care nu coincid cu vreun substantiv comun şi nici cu vreun nume de botez, se întâlnesc mai cu seamă în Ardeal (Goga, Blaga, Moga, Bologa, Potra, Mera, Boca) şi la aromâni (Şaguna, Varghida, Capşa, Beza), provenind, afirmă specialiştii în structuri lingvistice vechi, printre care de această dată nu mă număr, din fondul tracic. Numele sunt într-adevăr complet autoreferenţiale, nu au nicio semnificaţie în afara identităţilor pe care le desemnează. Blaga, Boca, Şaguna sau Beza nu sunt nici arbori, nici pietre, nici păsări şi cu atât mai puţin artefacte ieşite din mâna omului. Cât despre Ruba, evrika! Potrivit istoricului latin Pompeius Trogus, cu mai bine de o sută de ani î.Hr., domnea undeva prin Transilvania un regişor dac cu numele de Rubobostes. Particula „bostes” cunoscută din „tarabostes”, este marca aristocraţiei în mediul dacic. Dar aşa cum *e*, *i* şi *î* nu se preschimbă în *u*, nici *a* nu trece în *o*. E bine totuşi că a existat acest Rubobostes, strămoş al nostru, nu numai al meu, fiindcă astfel pot eu să mă iscălesc uneori în joacă cu numele lui atât de sonor şi de bine ritmat.

Pornind motoarele de căutare, scormonind pe fel de fel de situri, deconspirându-mă pe te miri unde, intrând pe o fereastră şi ieşind pe alte trei, am dat până la urmă peste 151 de Ruba

în Statele Unite. Nu apare niciunul înainte de războiul de secesiune. Se indică un loc şi un an pentru cei care n-au cum să mai fie azi în viaţă şi câte o localitate de domiciliu pentru contemporani. Majoritatea acestor Ruba s-au perindat prin Noua Anglie şi prin Vestul Mijlociu, dar am dat peste omonimi ai zilei de azi şi prin California, Florida, Louisiana sau Tennessee. Niciunul însă în Alaska ori Hawaii. Nu înseamnă că semnele exotice au lipsit cu totul. Unul Benohoue Ruba respiră un aer metis sud-american şi s-ar prea putea ca numele de familie să-l fi împrumutat nu din spaniola care nu-l înregistrează, ci din quechua. Oare ce înţeles o fi având el pe platourile Anzilor? Oricum, e insinuat misterios în numele rîului Urubamba. Mai este şi un Luigi de Ruba, unde avem de a face desigur cu un italic, fie un aristocrat mărunt, legat de numele vreunui cătun de prin Egade sau Lipare, vreun colţ de stâncă acolo, asupra mării, fie cu un tâlhar care şi-a preschimbat porecla în renume, „rubare" însemnând în italiană nici mai mult nici mai puţin decât „a fura", iar „Ruba" tălmăcindu-se prin „furt". Va să zică, „una grande ruba" – un jaf de pomină.

Singurul nume la care am tresărit a fost cel al lui Aivrain (Avram) Ruba, 1876, New Haven, Connecticut. Parantezele explicative cu „(Avram)", precum şi anul indicat mă conving că e vorba de moşul moşului meu Ştefan Ruba, amintit uneori de bătrân... Invocat ca un crâmpei ceţos de poveste pe care-l auzise, dar nu-l văzuse cu ochii lui niciodată.

Neamul acesta cu nume tâlhăresc în italiană ar fi prins rădăcini, nici nu era greu după aria lui de răspândire, şi în Pennsylvania. Am aflat asta în mai 2013 dintr-o scrisoare primită de la o casă de avocatură din Londra. Curios însă că nu mi-au trimis plicul pe adresa de acasă, ci pe cea de la birou. Eram informat că inginerul Darren Ruba din Philadelphia a trecut la cele veşnice la vârsta de 87 de ani, în ziua de 13 septembrie 2012, şi, neavând moştenitori cunoscuţi, a solicitat prin testament să fie găsită totuşi o rudă oricât de depărtată ar fi ea pentru a i se înmâna cele opt milioane de dolari care i se cuveneau. Acea rudă aproape pierdută, dar iată, recuperată acum, eram eu, cu locul de muncă în Bucureştii Vetrei Luminoase. Eram rugat să confirm că exist şi se pare că existam şi să-mi declar sau nu disponibilitatea de a prelua moştenirea inginerului care lucrase şi condusese o firmă producătoare de helicoptere şi alte maşini zburătoare şi alergătoare. Am luat prin urmare internetul la scormonit şi am găsit firma, figura ca existând, ca fiind vie, reală, activă, prosperă. Doamnei avocat Flora More de la Londra i-am confirmat că sunt şi eu viu şi vioi şi că, în vioiciunea şi vitalitatea mea, accept moştenirea de opt milioane de dolari. Atâta doar că am şi eu o nedumerire de supus vigilenţei distinsei case de avocatură: cum de nu era vizat de moştenire un frate al tatii, cel mai în vârstă din neamul Ruba prin părţile noastre de lume, apoi veri şi nepoţi de veri de ai mei de care nu duceam lipsă. Dumneaei mi-a răspuns că e bine aşa cum e, că zarurile nu au căzut altfel, că onorabilul Darren m-a desemnat pe mine ca unic moştenitor şi că echipa ei de jurişti tocmai întreprinde demersurile de reidentificare a mea, semnele sunt pozitive; se pare că, inclusiv conform criteriilor lor de investigare, detectare, evaluare şi reconfirmare, fiinţez „in corpore et in persona", ceea ce înseamnă că, pentru a grăbi intrarea în posesia sumei lăsate prin testament pe numele meu ataşat inseparabil, în urma cercetărilor, corpului şi persoanei, eu şi nu altul sunt invitat să depun, în cutare cont al casei de avocatură londoneze, suma de 6800 de lire sterline. Testamentul a fost dovedit ca valid, legal, autentic şi inatacabil. Eforturile casei de jurişti m-au avut în vedere neechivoc numai pe mine, domniile lor au toată încrederea că eu înţeleg toate diligenţele cât se poate de corect. M-am arătat foarte înţelegător şi plin de gratitudine în scrisoarea următoare, am întărit că fiinţez într-adevăr „in corpore et in persona, in carne et annimo", plângându-mă totuşi că, est-european fiind, nu deţin suma aceea fabuloasă pentru

mine deocamdată de 6800 pounds. Dar, dacă nu se poate altfel, să continue excelenţele lor demersurile legiuite şi, la sfârşit, să reţină obligaţiile mele faţă de dânşii din cele opt milioane. Flora More mi-a citat nu mai ştiu care lege americană ce nu permite una ca asta, eu musai am de depus o sumă, dacă nu mă ţin curelele la 6800 pounds, atunci măcar 3600, reducere operată, se speră că pricep, special pentru mine. Dar nici eu nu m-am lăsat: i-am dat cu exploatarea mea de către regimul comunist, plusând şi cu discriminarea, şi cu persecuţia, şi cu marginalizarea. Am luat-o apoi ca-n studenţie că, vezi Doamne, no tengo dinero, că sunt victima inflaţiei din ţările din est, a Mafiei care mănâncă veniturile poporului... M-am încumetat să dau şi un telefon la numărul indicat în scrisorile Florichii londoneze, dar, la capătul firului se căsca - vorba scrisorii măsluite de *Gaiţele* lui Kiriţescu - „neantul, maman!”

De ce să cedez? Nu am cedat. I-am mai trimis un mail Florei More, cu rugămintea de a mă scuti de suma deja redusă sau de a mi-o împrumuta fie dumneaei personal, fie casa de avocatură că, vorba aceea, din opt milioane de dolari, pre mulţi voi înveseli şi eu.

„Şi restul e tăcere”, declară Shakespeare trăgând cortina peste Hamlet, după cum trag şi eu ce a mai rămas de tras peste cele opt milioane ale unchiului Darren. E un nume tradiţional celtic, irlandez acest Darren pe care nu-l întâlnisem totuşi pe lista celor 151 de Ruba americani. Drept care îi voi căuta de acum înainte pe omonimi şi prin insula Sfântului Patrick.

Rivulus Dominarum

Pentru aproape toţi oamenii, copilăria e asimilabilă paradisului. Pentru toţi, paradisul e o împărăţie a luminii. Pentru mine, copilăria e însăşi lumina, iar Zoli şi cărţile tatălui său, învăţătoarea noastră şi perla de cerneală, Vilmoş, Caiţa şi Valea Măriei, Floarea Nodului, America ei şi ielele rotitoare sunt locuitori ai acelui tărâm încă nu foarte îndepărtat. Dintre ei, câte unul s-a întâmplat să-mi taie calea când nu mă mai aşteptam, ca dovadă că lumina, asemenea Duhului, „suflă pe unde şi dincotro vrea". S-a potrivit astfel ca în noiembrie 1989 Richi

să ajung pentru câteva zile la Baia Mare. Toamna aceea boltea asupra noastră o aşteptare temătoare şi o speranţă cu noduri. Europa Răsăriteană pornise să se mişte: Ungaria îşi deschisese frontierele spre Viena, la Dresda, Leipzig şi în Berlinul de Est se ieşise în stradă şi Honecker căzuse, iar Polonia avea din iunie un premier din Solidarnosti. La noi însă, părea că nu se mai opreşte din lenta-i revărsare un gol istoric hărţuitor, atâta doar că acum, pustiul răsuna mult mai tare. Întâi, de la bătăile noastre de inimă, apoi, de la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist care-şi vestea iminenţa din toate trâmbiţele şi din toate răsuflătorile de hrubă, în fapt, un festival, ca multe altele înainte, al lui Ceauşescu. Spre mirarea mea, fusesem trimis în misiune în Maramureş de Asociaţia Naţională a Nevăzătorilor să supervizez un concurs pestriţ, un alt soi de festival, unul al artiştilor amatori, unde orbii au cântat bine, au recitat patetic, au venit cu grupuri vocale feminine şi masculine, apoi mixte, cu duete din nou unisex pe ambele genuri, dar şi amestecate, cu soliști instrumentişti de la fluier la orgă electronică, unii veritabili virtuozi. Recitările însă îmi displăcuseră, mă iritase chiar rântaşul gros turnat în versuri, unele zise „patriotice". Declamatoarea unui poem de război mă indignase mai mult ca alţii, cu monotonia ei urlată vers cu vers: „S-au tot dus la Oarba-n jos", gâjâia dânsa transsexual, ca dintr-un gâtlej de tulnic ars de băutură. Tocmai evocarea, în acest registru, a nenorocirii de pe Mureş din septembrie '44 mi s-a părut indecentă. Celorlalţi membri ai juriului, nicidecum. Nu aveau cum să se simtă jenaţi de repetiţia aceea agasantă „La Oarba-n jos", ca şi cum recitatoarea ar fi arătat înspre sine, exhibându-şi propriile răni. „Câtă sensibilitate, suspinase o doamnă. Ce soartă!"

Spectacolul se terminase, puţini mai rămăseseră afară de mine şi de ei în sala neîncălzită, între ceilalţi jurizanţi, profesori de muzică, etnografi, muzicologi, interpreţi de folclor, oameni de teatru. Cedaseră la inimioară în faţa lipsei vederii celor de pe scenă, nu mai întâlniseră un asemenea fenomen în masă, mulţimea orbilor îi copleşise, sunt sigur că lăcrămaseră la câte o poezea, la un duet mai reuşit. Găseau că toţi interpreţii fuseseră minunaţi.

- Dumneavoastră nu vă gândiţi cât se chinuiesc ei până învaţă toate astea, nici nu ştiu de ce-i obligă să vină aici de aşa de departe, îs extraordinari, nu vă daţi seama?

Se pare că nu-mi dădeam şi continuam să argumentez cu felul în care au fost ei şcoliţi ca toţi ceilalţi oameni, cu sensibilitatea lor firească la muzică, cu compensarea lipsei vederii printr-o memorie prodigioasă, dar şansele mele de convingere slăbeau secundă cu secundă.

- Cunosc aici pe cineva care vine rar pe la noi, am auzit atunci o voce feminină cu accent incert. O mână mi-a poposit pe umăr şi un parfum plăcut în nări. Am inspirat temeinic. N-am recunoscut-o după efluvii, dar am contraatacat în juriu, simţind că apariţia spectatoarei întârziate îmi va schimba programul. Am şarjat:

- Avem interpreţi mult mai buni decât cei de azi. Îi veţi putea urmări mâine. Nu trebuie să ne grăbim să le dăm tuturor nota maximă.

- Sunt Erica, ştii, soră cu Eva cea Mică din... - a spus apariţia, iar eu am înţeles din frisonul care a străbătut înaltul complet de judecăţi artistice, bărbaţi şi femei, fie că tânăra era o frumuseţe destabilizatoare, fie că ei nu se aşteptau ca unul ca mine să fie abordat astfel de o localnică. Ea îi cunoştea pe aproape toţi, i-a salutat pe rând. Muzicologul şi cântăreaţa de folclor i-au răspuns încântaţi, că „- De când nu te-am mai văzut… Dar bine că n-am avut motive de a da pe la tine pe la cabinet cu necazuri, ce bine că ne întâlnim aici."

Ceilalţi, în schimb, au mormăit ceva despre acordul lor cu mine, micşorarea uşoară a notelor, aşteptarea zilei de mâine, asigurarea că au consemnat totul şi un „la revedere" adresat numai mie cu apelativul „domnul de la Bucureşti". Nume nu mai aveam, graba lor de a dispărea le tulburase serios ţinerea de minte. Muzicologul şi solista, uimiţi pesemne de plecarea abruptă a celorlalţi, au bâiguit câteva amabilităţi de final şi ne-au lăsat singuri în sala rece.

Nu mă dumiream nicicum de unde s-o iau pe nou-venită. Nu o identificam şi pace. Creierul îmi lucra la turaţie mărită, dar poate frigul, poate picatul ei ca din cer îl blocaseră.

- Nu, nu... am dat să reiau eu conversaţia...

M-a strâns de mână:

- Sunt Richi Baum, ne jucam când eram mici, la Răteşti, m-ai pus o dată să închid ochii...

Abia după aceste vorbe ne-am îmbrăţişat. Mi-o aminteam, cum aş fi putut s-o uit? Fusese prietena de joacă a soră-mii, când Lia avea şase ani, Richi opt, iar eu vreo nouă. N-aş fi putut s-o recunosc după voce, nu mai era a fetiţei de altădată, în schimb, chipul era acelaşi. Privirea mea scufundată, deşteptată brusc, urcase până aproape de suprafaţă, iar acum o contempla în voie. Nici nu puteam s-o văd altfel decât ca-n urmă cu mai bine de 25 de ani - cu o şuviţă galbenă lunecându-i pe frunte ca ea s-o dea mereu la o parte, cu ochii de o culoare neobişnuită şi cu pielea atât de albă, că eu, sora ei Eva şi sora mea Lia susţineam că dacă va continua să fie la fel de lăptoasă, la un moment dat va deveni aurie ca un pişcot şi atunci se vor găsi unii care să vrea s-o mănânce pe ea, pe Richi, cu totul. Organizam concursuri de limpezime şi de luciu al pielii. Nu trebuia să faci nimic deosebit, ci doar să-ţi expui epiderma braţului spre cercetare privirilor celorlalţi. Lia pierdea întotdeauna, ocupa ultimul loc ca fiind cea mai bronzată. Urmam eu care aduc destul de bine cu o coală de hârtie, apoi Eva, Baum cea mică, situată doar pe locul doi fiindcă era stropită cu pistrui, iar campioană ieşea Erica, cea mai luminoasă dintre epidermele noastre greu încercate de soarele verii.

Ne jucam şi „de-a irisul albastru", după cum aş putea numi astăzi distracţia, ne luam adică de bărbie cu vorba: „Ia să-i văd dacă sclipesc!" şi ne-nfigeam privirea în ochii

încremeniți în faţa noastră. Cu toţii îi aveam albaştri. Chiar şi ai mei băteau spre culoarea asta, iar fetele ziceau: „Dacă ne uităm la tine, albastru mai tare e pe partea dreaptă”.

Cei mai interesanţi erau ai Liei, pe ea o chinuiam mai mult, mutând-o întruna de la umbră la soare, fiindcă nuanţele nu se hotărau între cenuşiu şi verzui. Eva, din cauza căreia pornise jocul, îi avea, după vorba noastră, „sclipitori”, va să zică, de un azuriu cumva fragil, dar cu lumină proprie. Toţi o strigam „Eva cea Mică” deoarece, pe câteva uliţe de jur împrejur, toate Evele, nu puţine la număr, erau mult mai mari decât a noastră, iar după ea, nu ne mai apăruse niciuna în cale. Cât de mititică era, de oriunde te uitai la ea, îi remarcai privirea. Ochii Ericăi mi-i amintesc, dar nu cred că mai sunt în stare acum să le explic nuanţa. Retrăiesc doar impresia ventuzei lor gravate în vreun cromozom mai însemnat de al meu. Prin comparaţie cu ai soră-sii, înotau într-un albastru mai închis. De fiecare dată când îi studiam, mă temeam că nouraşii lor se vor topi. Într-o după-amiază, în timpul regulamentar de joc, ţinând-o de bărbie, am rugat-o să închidă ochii. I-a închis, iar eu am sărutat-o pe buze. Lia şi Eva au început să ţipe: „Csókolóztak, csókolóztak!” Şi, ca toate neamurile să priceapă ce se petrecuse, au strigat şi mai tare: „Radu s-o ţucat cu Richi, Richi s-o ţucat cu Radu!”

Iar acum, în noiembrie ’89, între căderea lui Honecker şi congresul lui Ceauşescu, într-o sală îngheţată a culturii sindicale, tocmai asta fusese parola de recunoaştere: „Ne jucam când eram mici, m-ai pus odată să închid ochii...” Nu continuase, simţind că nu se poate să nu-mi amintesc. Sărutul acela furat şi nevăzut de cei şapte ani ai ei era tot ce aveam noi în comun mai de preţ, mai de nedat uitării.

Luând-o de braţul stâng, exteriorul degetelor mele i-a evaluat pe dată sânul. Volum şi fermitate de luat în seamă, însuşiri ce nu se mai integrau imaginii ei de la şapte ani. Nu ne hotărâserăm încotro s-o pornim prin oraş. Eram încă intimidaţi de hazardul acelei întâlniri, drept care am intrat mecanic într-un bar. Cafea nu aveau, băuturile erau dubioase sau imposibile, aşa că ne-am oprit la un sirop de vişine şi un pahar de sifon. Am aflat multe în fumul de ţigară pătrunzător, lipicios. Erica lucra ca asistentă medicală la spitalul judeţean. Divorţase de vreo doi ani, copii nu avea. Eva se măritase la Budapesta, iar părinţii le muriseră unul după altul, mai întâi Teri néni, apoi bătrânul Baum care nu-i putuse supravieţui soţiei sale mai mult de opt luni. Erica rămăsese singură şi depusese cerere de emigrare în Germania Federală. Partea din juriu care dispăruse la apariţia ei ştia pesemne de acest lucru aşa cum se ştia în oraş că, înainte de congresul al XIV-lea, vor avea loc şedinţe în întreprinderi şi instituţii, iar cei cu cereri de emigrare vor fi daţi afară din serviciu, în criticile şi aplauzele colectivelor de colegi. De două primejdii se temea foarte tare: de pierderea locului de muncă, deci, a sursei de venit. Mai avea ceva rude pe la Răteşti şi un unchi vag pe la Regensburg, dar, la nevoie, tot pe Eva s-ar fi bizuit. Sora mai mică o asigurase chiar că, atâta vreme cât o va duce bine cu Feri al ei, n-o s-o lase pe Richi să se chinuie.

Se temea însă mult mai mult de nerecunoaşterea germanităţii ei, nu de către autorităţile comuniste din ţară, ci de cele libere, vest-germane. Tocmai din cauza acestui refuz, o femeie dintr-unul din Homoroade îşi dăduse foc în faţa ambasadei Republicii Federale a Germaniei din Bucureşti. Nemţii o ţinuseră una şi bună că petiţionara ar fi fost unguroaică, după cum figura înregistrată oficial în România, potrivit propriei declaraţii. Şi sora Ericăi se declarase de naţionalitate maghiară încă înainte de a pleca din ţară, aşa că nu rămânea acum de sperat decât ca autorităţile să uite de iscălitura Evei şi să nu se folosească de ea pentru respingerea solicitării surorii mai mari. Aceasta, profitând de un recensământ al populaţiei - nu-şi mai

amintea dacă naţional sau doar local -, îşi susţinuse originile germane pe care părinţii i le confirmau ori de câte ori erau întrebaţi, refuzând însă tot de atâtea ori să-i explice de ce le vorbiseră în casă fetelor ungureşte când erau mici şi deloc şvăbeşte. Îi recitau, în maghiară desigur, aceeaşi frază speriată: „nu e voie să se vorbească despre asta!”

Richi îşi pusese în încurcătură părinţii cu soiul ăsta de curiozitate, pe când urma cursurile Liceului Eminescu din Satu Mare şi frecventa aici şi lecţiile de germană ale profesorului Ernst Hauler. Aflase astfel că generaţia părinţilor ei din Răteşti şi din alte sate, şvabi la origine şi încă vorbind dialectul din nordul lacului Bodensee, întrucât aparţineau naţiunii înfrânte în al doilea război şi supuse oprobriului mondial, au preferat să se declare unguri. De ce nu români, de vreme ce în 1945 nordul Transilvaniei se reîntorsese oficial la România? Pentru că erau romano-catolici, şi nu greco-catolici sau ortodocşi, iar biserica lor nu încetase o clipă, nici măcar în timpul României Mari, să-i maghiarizeze, apoi pentru că părinţii lor fuseseră instruiţi deja în maghiară în era dualismului chezaro-crăiesc şi deoarece aparţineau unei mentalităţi apusene, comună până la un punct cu a ungurilor. Iar în 1945, când a început deportarea în Uniunea Sovietică a nemţilor de prin toate statele Europei călcate de Armata Roşie, unii oameni, mai slabi de înger ori întrezărind vreo şansă în plus, fugeau de condiţia de german spre orice ieşire posibilă. Maghiaritatea li s-a părut multor şvabi sătmăreni o povară mai suportabilă decât germanitatea, mai ales că la vestul României, se ridica asupra Pustei Panonice, tot un regim de „democraţie populară”.

În acest talmeş-balmeş etno-politic, identitatea maghiară asumată li s-a părut mai puţin antisovietică decât cea germană, drept care şi-au inhibat germanitatea cu bună ştiinţă. Primii care nu i-au crezut au fost ruşii: i-au săltat pe mulţi dintre ei, ducându-i drept în Donbas, la smuls cărbune de sub pământ şi la reconstruit astfel patria Sovietelor. Le-au dat crezare în schimb de îndată primii şefi comunişti din nordul Ardealului, aproape toţi unguri, bucurându-se că le sporeşte neamul.

Erica ştia toate astea fiindcă, la Liceul Eminescu, dr. Ernst Hauler îi luase încet şi cu băgare de seamă pe adolescenţi. Le explicase de unde vin ei şi de când se stabiliseră şvabii în ţinutul Sătmarului, cum de îşi pierduseră unii dintre ei limba şi conştiinţa etnică şi le arătase că „nu funcţionează niciun motor pe pământ şi în aer în care să nu existe cel puţin o invenţie a unui şvab: Daimler, Bosch, Porsche, Messerschmitt, Domier, Zeppelin.” Mi-a mărturisit că demonstraţia asta cu inventatorii de maşini zburătoare şi alergătoare o cucerise definitiv.

- Am hotărât atunci, mi-a mai spus ea, că trebuie să fac în viaţă două lucruri: să învăţ bine limba germană şi să mă plimb cu zeppelinul. Primul cred că mi-a reuşit. Am tras tare cu germana în liceu, dar şi dup-aia, ori de câte ori am putut să-mi fac timp. La Răteşti, dacă-ţi aduci aminte, nu ştiam decât o propoziţie: „Ich trinke Wein”[12].

- Pe asta ar fi trebuit s-o ştim cu toţii în toate cele trei graiuri, am tresărit eu, fiindcă vin ni se dădea tuturor copiilor şi culmea e că ne şi plăcea.

- Dar îţi recit şi poezii, vrei?

S-a aplecat spre urechea mea. Mi-a turnat în ea ceva obscur, de esenţă tare, aşa simţeam. Era din Lenau, nu ghicisem autorul, a trebuit să mi-l deconspire ea, poemul fusese tradus şi în română, era sigură că-l cunoşteam. Eu, care mai şi publicasem două volume de poezie, habar nu aveam de poemul acela, nu înţelesesem din germana lui decât vreo trei prepoziţii şi două conjuncţii. Începeam să mă agit, bănuind că la mijloc e un mesaj, o aluzie, când ea m-a salvat:

[12] Eu beau vin. (germ.)

- Dacă mergem la mine, îţi arăt toate cărţile din care am învăţat versuri şi am citit povestiri... Iar dacă vrei, te las să-mi pipăi şi dicţionarele...

De regulă, oamenii îmi vorbesc firesc: „Hai să-ţi arăt grădina, vino să-mi vezi florile.” Nimeni nu va zice: „Ce frumoşi trandafiri, pipăie-i şi tu!” Ba dimpotrivă, câte o doamnă spune una şi face alta: „Să-ţi arăt şi ţie, să vezi ce frumos au înflorit trandafirii albi! Uite!” – şi-mi plimbă mâna peste petale şi, fără voie, peste spini.

Dar pe Erica n-am mai amestecat-o în asemenea paradoxuri. Înţelesesem. Ea voia să-mi dea dicţionarele la palpat ca să-mi dau seama cât de masive erau şi cât de serios fusese efortul ei de a învăţa limba antecesorilor săi. Povestirile, dar mai cu seamă poemele aveau o natură volatilă, puteau fi arătate ori reproduse de la distanţă. În schimb, dicţionarele, câte două într-un cărţoi - germano-unguresc şi maghiaro-nemţesc, nemţesco-român şi româno-german -, aveau corp, trăgeau greu în balanţă, te ţineau la sol, la cerinţele practice ale comunicării, puneai mâna pe ele ştiind că tot ce e înăuntru există şi în realitate, că adevărul poate sări din pagină în viaţa de zi cu zi, luându-te de guler pe stradă şi anchetându-te: „Cum se spune în germană *porumbel*?... Dar în portugheză?”

Totuşi, am palpat mai mult aşternuturile apretate şi pernele garnisite cu volănaşe, festoane şi fundiţe din dormitorul lui Richi. Am mângâiat pielea ei atât de albă la atingere, că oricând ar fi putut să devină aurie ca pulpa unui fruct exotic, aromat şi de o savoare pe care o sorbi încă multă vreme după ce ai întâlnit-o. Euforia tuturor papilelor gustative din fiinţa mea venea de foarte departe. Cu ochii închişi sau nu, mă săruta chipul ei de la şapte ani, cu gropiţe în amândoi obrajii, cu bucla blondă, rebelă de pe frunte. Dând să i-o aşez la loc, n-am mai găsit-o. Încercând să-i număr gropiţele cu degetele, şi alea dispăruseră. Nu mă puteam despărţi de faţa ei de atunci, cu toate că strângeam în braţe corpul ei de acum, unul suplu şi îngrijit, cu elasticitatea şi imprevizibilul celor treizeci şi un pic de ani. Simţeam că mă încălzeşte tot Richi a mea, cea de la joacă, la fel de pură ca lumina unei veri de altădată. Mă impregnasem de transparenţa acelor zile pentru totdeauna.

În patul ei larg cât o punte de corabie, i-am intuit până la urmă şi înălţimea. Nu crescuse mai înaltă decât mine, aşa cum îmi păruse în cizmele cu tocuri pe drumul spre casă, nici măruntă nu mai era ca în copilărie, după cum mi-o înfăţişa retina mea interioară ori de câte ori îmi retrăgeam mâna de pe trupul ei. M-a rugat chiar să nu-i mai caut şuviţa galbenă de pe frunte. Nu mai avea cum să se găsească acolo, iar părul, în răstimpul de două decenii şi jumătate, căpătase o culoare ceva mai închisă.

Eu trebuie să fi avut cel mult zece ani când o zărisem pentru ultima oară. După ce vederea mi-a dispărut, am mai petrecut câteva vacanţe la Răteşti. Mă simţeam la largul meu acolo, aveam prieteni, cunoşteam bine locurile, mă mişcam liber. Mă întâlnise, fireşte, dar nu mai intrase în vorbă cu mine. Şovăia, nu-şi dădea seama cum ar fi fost mai potrivit să se bage în seamă cu mine. Odată, când strigam la poartă un prieten, ea se oprise în dreapta mea, neputându-se hotărî totuşi să deschidă gura. Spera în apariţia prietenului salvator, dar ăla întârzia, doar câinele lui lătra mai mult la ea decât la mine. Înainte, când puteam s-o privesc și s-o recunosc, eu eram cel dintâi care saluta. Îmi povestea toate astea ştergându-şi ochii cu dosul palmei şi făgăduindu-mi că, dacă va ajunge în Germania, mă va scoate şi pe mine de aici. M-am agăţat de festonaşele ce mărgineau cearceaful, dând de-nţeles că de acolo nu mă va mai scoate nimeni. Aş fi vrut să pot spune că ea nu va mai pleca nicăieri şi că eu îi voi rămâne alături, acolo, la rivulus Dominarum.

N-am spus-o. Dar am căzut pe gânduri cu privire la vechiul nume al oraşului, cu izvoare în latina medievală. Rivulus Dominarum, adică Râuleţul Doamnelor...

Când a fost întemeiat oraşul, în secolul XIII, pentru minerii germani aduşi la scos aur şi argint, mă mir ce fel de doamne or fi bântuit pustietăţile locului... Judecător absolut fusese ochiul onomastului. Să fi văzut el în trăsăturile femeilor care or fi spălat rufe la râu atâta distincţie, încât nu s-a putut opri să nu le numească „stăpâne" ca pe nişte contese? Poate că da, luând seama la puritatea chipului şi la ţinuta dreaptă ca o lumină a muntencelor coborând coasta cu poveri pe creştet. Pentru oraşul vecin, Baia Sprie, fondat tot atunci în aceleaşi scopuri, s-a găsit măcar un nume mai adecvat reliefului: Civitas de Medio Monte.

Pe Erica am întrebat-o însă altceva:

- Unde ai vrea să te stabileşti în Germania?

- Pe ţărmul lacului Constanţa... Ca să mă uit peste apă şi să caut mereu din ochi celălalt mal. Sau la Weingarten, tot în Oberschwaben, dacă prima mea ispravă rostită corect pe nemţeşte a fost „Ich trinke Wein...".

Marea Şvabă

- Văd dedesubt un lac imens, îmi spune Nicole, e de fapt o mică mare. Mai văd, uite-l, şi un avion care se ridică, e mult sub noi şi lasă-n urmă o coadă lungă, lungă de fum. Foarte răsucită coada!...

Zburam spre Paris, pesemne pe culoarul de croazieră standard, la unsprezece mii de metri, într-o amiază de mai de o seninătate neobişnuită. Soţia mea nu poate să uite limpezimea acelei zile pe care rar a mai regăsit-o pe parcursul altor zboruri. A reţinut, cu alte prilejuri, mai degrabă o atmosferă tulburată de evaporări mai mult sau mai puţin abundente, desfăşurându-şi înceţoşarea între pământ şi cer.

- Ce formă are lacul? – am întrebat-o încercând să-mi conturez o imagine.

- E ca un... ca un melc fără casă în spinare, mai îngroşat spre coadă, aşa, târîndu-se pe pământ de la sud-est către nord-vest, încet-încet, înaintează cu corniţele, două golfuri prelungi, da, cred că spre nord-vest, e foarte frumos. Văd şi o insuliţă!

Nu putea fi decât lacul Constanţa sau Bodensee, zis şi Schwabisches Meer (Marea Şvabă). Pe ţărmurile sale de miazănoapte se întinde Suabia Superioară, azi în landul Baden-Würtenberg. Aici credea poetul bănăţean Nicolaus Lenau că a regăsit în fine paradisul.

Şi tot de aici au purces spre nordul Ardealului, apoi spre Banat, valuri de emigranţi începând cu anul 1712. Iar în mişcare nu s-au pus numai spre a-şi cinsti vechea zicală: „Şvabul îşi aşază pruncul pe sită şi-i doreşte să nu moară până nu va vedea tot atâtea ţări câte găuri sunt în ciur.” Au luat drumul străinătăţii, deoarece în acele vremuri ţăranul german era iobag, nu avea dreptul de a se căsători fără aprobarea stăpânului şi fără a deţine o casă. I se propunea acum şansa de a se răscumpăra şi a deveni proprietar liber pe o bucată de pământ generoasă, departe, în est, dar în acelaşi stat, căci pe atunci, Suabia făcea parte din posesiunile Coroanei Vieneze.

Candidaţii la viaţă slobodă şi nedijmuită în cealaltă margine a împărăţiei se îmbarcau pe cheltuiala lor pe nişte vase de lemn rudimentare - făurite parcă-n răspărul navigaţiei, aproape cubice -, botezate de cei ce le vedeau legănându-se şi plutind în jos pe Dunăre „lădoaiele din Ulm”, după numele portului de îmbarcare. Purtau asupra lor o Biblie masivă, legată în scoarţe de lemn, cu o cruce de fier pe coperta din faţă şi cu interiorul ambelor scoarţe potrivit de neted, ca stăpânul familiei să poată încrusta în scris cele mai însemnate evenimente. Duceau totodată cu ei fidelitatea nestrămutată faţă de Biserica Romei şi încrederea în patenta de colonizare a magnaţilor maghiari prin care li se garanta împroprietărirea cu destule iugăre de pământ, în funcţie de numărul membrilor familiei, şi păstrarea drepturilor şi cutumelor din ţara de obârşie, dimpreună cu scutirea de impozite preţ de o generaţie, scutirea de sarcini publice şi de obligaţia încartiruirii militarilor. Ba mai

mult, tinerele cupluri, care aveau ori aşteptau un copil fără să fi trecut pe dinaintea altarului, scăpau de pedeapsă dacă luau calea Răsăritului.

Era mare nevoie de oameni, dintre cei destoinici mai cu seamă, pe câmpiile fertile de la est de Oradea, înainte de toate, în Ţinutul Sătmarului. Regiunea fusese supusă la devastări vreme de vreun secol şi jumătate. Răzmeriţele, hărţuielile locale, războaiele se dezlănţuiseră curând după instituirea Paşalâcului de Buda. Rămas în vest şi în nord doar cu mici părţi din vechiul stat, noul Regat Ungar, cu capitala strămutată la Pozsony (Bratislava), se pusese, prin voinţa Dietei sale nobiliare, sub autoritatea Habsburgilor catolici de la Viena. Fiecare nou împărat urcat pe tron era recunoscut de Dietă şi ca rege al micii Ungarii.

Principii şi magnaţii calvini din Transilvania, acum autonomă, au ridicat de multe ori armele ca să pună ei mâna pe acele teritorii, ca pretinşi urmaşi legitimi ai marelui Regat Ungar. Pe acest fundal, s-a detaşat figura unui nobil provenit însă din Panonia septentrională, Imre Thököly, cu cetele sale de „curuţi". Termenul, cu înţelesul de „cruciat" din care și provine, desemna un luptător nu pentru eliberarea Sfântului Mormânt, ci cu ţelul reinstituirii "regatului autentic, nobiliar, etern, sacru etc." al adevăratei Ungarii. Cei dintâi care trebuiau alungaţi erau Habsburgii, drept care trupele lui Thököly s-au instalat în avangarda asediului otoman al Vienei la 1683.

Toate aceste mişcări prin care magnaţi belicoşi atacau Viena ori Bratislava, prin care paşalâcul de Buda se apăra şi contraataca, prin care oştile se retrăgeau ca să pornească iar în incursiuni, presupuneau traversarea comitatului de Sătmar, pustiirea lui de oameni, vite şi recolte, de grădini şi păduri. Ca şi cum răscoalele, războaiele, încăierările de la vedenii de sfinţi şi arătări de draci nu ar fi fost de ajuns, ţâşneau parcă de nicăieri, pe caii lor mici şi iuţi, în expediţii de pradă, patrulele zise „de recunoaştere" ale tătarilor. Nu se revărsau ca-n vechime prin trecătorile munţilor dinspre răsărit, ci se iveau din apus, ieşind din cetatea Oradei. Le poruncea un agă, cel mai temut dintre toţi fiind Hussein, la picioarele căruia tătarii depuneau roadele jafurilor, de multe ori femei şi bărbaţi răpiţi de pe unde îi lovise lipsa lor de prevedere.

După înfrângerea turcilor şi a lui Thököly la asediul Vienei, după împrăştierea curuţilor neconsolaţi prin fel de fel de ascunzişuri - de predilecţie, în mlaştinile din jurul oraşelor şi-n bălţile de nepătruns ale Ecedului -, când se credea că jarul rebeliunii nu mai mocneşte, flacăra a fost aprinsă din nou de principele Ferenc Rákoczi al II-lea în 1703, printr-o proclamaţie lansată din Galiţia, iar războiul împotriva puterii austriece a reînceput. Pe curuţi şi pe Rákoczi i-au susţinut şi cetele lui Grigore Pintea Viteazul. Se spune că Pintea, aflat în slujbă la curtea împărătească din Viena, o răpise pe Antonella, frumoasa fiică a unui colonel, şi o dusese cu el în munţii Maramureşului. Iată o doamnă pentru care merita să curgă acel Rivulus. Şi ar fi curs mult şi tihnit doar pentru ea, dacă tatăl ei, colonelul, nu s-ar fi pus în fruntea unei oştiri plină de tunuri şi n-ar fi pornit să-şi ia fata înapoi. Numai că n-a biruit a răzbate peste Someş, apă latră căreia hrisoavele din secolul XIII ale regelui arpadian Andrei al II-lea îi spun „fluvius". Colonelul şi-a oprit oamenii pe malul stâng, hotărât să doboare arbori, să făurească plute şi să treacă râul. Tocmai atunci, pe un dâmb de pe celălalt mal, s-a ivit Pintea cu pâlcurile sale. Oşteanul împăratului a poruncit tunurilor să pornească a bate. Dar de cealaltă parte, pe creasta de pământ, a apărut şi Antonella, făcându-i semn tătâne-său să se ducă. Iar Pintea i-a strigat: „Năpusteşte boambele dacă ai snagă, mânce-te franţu'!" Tare supărat s-a întors înaltul ofiţer la Viena, unde tot de supărare şi de dorul fetei a şi murit. Iar pe împăratul povestea l-a mâhnit aşa de adânc, că n-a mai îngăduit familiilor militarilor să locuiască în preajma garnizoanei, iar moroşeni în garda palatului n-a mai recrutat multă

vreme. Grigore Pintea însă a căzut şi el rănit la Rivulus Dominarum, curând după reaprinderea rebeliunii curuţilor sub principele Rákoczi căruia îi sărise în ajutor, voind să smulgă cetatea Băii Mari din mâinile austriecilor. L-a lovit o ghiulea „năpustită" din Turnul Măcelarilor şi l-a ucis în ziua de 14 august 1703.

Începând din aceeaşi vară, Rákoczi s-a bătut preţ de opt ani cu soldaţii împăratului Leopold, a supravieţuit unor capcane ingenioase, mai multor atentate şi trădări, unei epidemii de ciumă, iar în 1711, generalul trupelor sale, Sándor Károlyi, abandonând onoarea militară pentru a-şi arunca în joc abilităţile de politician, a pus capăt războiului, depunând armele pe câmpia Moftinului, la est de Carei, şi semnând cu Habsburgii Pacea de la Sătmar.

Împăratul a recunoscut meritele generalului în încetarea rebeliunii, i-a acordat rangul de conte, dăruindu-i totodată domeniul regal din Ardud şi imensele moşii ale lui Rákoczi. Norocoasă răsplată, după atâţia ani de înfruntări necruţătoare şi după mai multe incursiuni ale curuţilor conduşi de el până sub zidurile Vienei, când răzvrătiţii devastaseră totul în cale.

Oscilaţiile în opţiunile politice şi religioase aveau o oarecare vechime în familia Károlyi, răsplătite însă de Habsburgi ori de câte ori le erau favorabile. Astfel, cu un secol mai înainte, în 1609, bunicul lui Sándor căpătase din partea împăratului titlul de baron, fiindcă fusese singurul nemeş ungur din zonă întors la catolicism după o aventură calvină. Urmaşii lui şi-au păstrat loialitatea faţă de împărat şi de Vatican, iar în 1703, Sándor Károlyi încă mai era convins că privilegiile nobilimii maghiare nu pot fi menţinute decât alături de Casa de Habsburg.

Atâta doar că o vizită la Viena în vara aceluiaşi an a produs asupra sa un şoc revelator, comparabil cu cel provocat lui Martin Luther de pelerinajul la Roma. Nu se ştie prea exact ce l-a indignat pe tânărul baron atât de tare încât, odată întors acasă, a trecut de partea principelui răzvrătit, devenind până la urmă generalul noii generaţii de curuţi.

La 1711 însă, şi-a dat seama că i-ar fi fost mult prea greu să continue confruntarea cu austriecii. Hărţuielile nesfârşite, dar mai cu seamă ciuma îi răriseră trupele, iar neaşteptata refugiere, în fapt, fuga lui Rákoczi în Polonia îl decepţionase adânc. A preferat să fructifice disponibilitatea conciliantă a împăratului Leopold, pus şi el la grea încercare de dificultăţile războiului de succesiune din Spania. A iscălit aşadar pactul cu diavolul după ce-i impusese aceluia respectul şi a intrat astfel definitiv în elita nobilimii maghiare, fără a fi nevoit să-şi renege credinţa catolică.

Între timp, din Polonia, Rákoczi a coborât prin Iaşi la Bucureşti, la Brâncoveanu, pe urmă la sultan şi de la Constantinopol, la Versailles, la bătrânul Ludovic al XIV-lea. Unul dintre căpitanii lui de husari, Miklós Bercsényi, a ajuns atât de faimos ori atât de îndrăgit de bucureşteni, că mahalaua Berceni îi poartă până astăzi numele. Iar cronicarul principelui, pornit alături de stăpânul său pe cărările exilului, a înfăţişat cu atâta încântare priveliştile Moldovei şi ale Valahiei, că afli în paginile lui numai flori, mai cu osebire bujori şi lalele. Incitată parcă de acest "jurnal de călătorie", *Descriptio Moldaviae* se încheagă la numai câţiva ani după aceea.

Aşadar, războiul curuţilor se sfârşise, iar Rákoczi peregrina pe la curţile Europei. Câmpurile de bătălie din nordul Ardealului însă rămăseseră pârjolite, oamenii se trăseseră spre munţi, smârcurile şi nisipurile năpădeau pământurile nelucrate.

Părintele repopulării comitatului de Sătmar şi al relansării vieţii economice în zonă a fost tocmai Sándor Károlyi, cel ce se aflase în fruntea rebeliunii curuţilor, dar căruia i se datorează şi încetarea ostilităţilor. Contele dezvolta în jur o energie în stare a pune în mişcare mase însemnate de oameni, capabil fiind de asemenea să treacă pasional de la o

convingere solidă la alta total opusă şi asta cu aceeaşi forţă interioară făcută să mute munţii din loc. A pornit procesul resedentarizării populaţiei în Ţinutul Sătmarului prin colonizarea cu şvabi. Totuşi, nu i-a prea răsfăţat norocul pe cei dintâi nemţi aduşi de el pentru stabilire pe noile sale latifundii. Lădoaiele din Ulm i-au coborât cumva pe oameni pe Dunăre până la Pesta. De aici i-au preluat călăuzele pentru un drum de o lună de zile cu căruţele. Apa nepotabilă din pustă i-a făcut pe mulţi să-şi cheltuie florinii pe bere şi pe vin, pe alţii însă i-a prăpădit de-a dreptul. Cei rămaşi au fost aşezaţi în satele părăsite de iobagii din comitatele Carei şi Sătmar. Bucuroşi cei ce dădeau peste o cocioabă pustie la faţa locului, fiindcă alţii se vedeau nevoiţi a înjgheba un adăpost din ce găseau. Chiar în toamna aceluiaşi an, 1712, oraşul Ulm era plin de coloniştii disperaţi, întorşi în zdrenţe din aventură. De frica vreunei molime, municipalitatea i-a reţinut în lagăre de carantină. Abia următoarele operaţiuni de colonizare, mai bine organizate, au izbutit. Şvabii înşişi spuneau mai târziu că prima generaţie de colonişti a avut parte de *Tod* (moarte), a doua de *Not* (mizerie) şi abia a treia de *Brot* (pâine). Contele Károlyi, obişnuit cu confruntările majore, nici de data asta nu a dezarmat. „Neamţul e ca salcia - avea să afirme peste mai bine de două veacuri Alexandr Soljeniţîn -, unde-l pui, prinde rădăcini.” Inima contelui, la vremea aceea, trebuie că simţea asemenea scriitorului rus. În plus, voia să şi răsădească populaţie catolică pe moşiile sale pustiite. A mizat pe cartea germană şi a reuşit. Satele de şvabi din Sătmar au sporit ca număr, au apărut colonizările interne de la un sat mai populat la altul mai sărac în suflete ori pe câte un loc primitor, fără case. Károlyi a început să-i aşeze pe nemţi şi alături de români, fructificând avantajul absenţei tensiunilor religioase dintre cele două etnii, întrucât coloniştii erau catolici de rit roman, iar ceilalţi tot catolici, dar de rit oriental grec. De fapt, garda contelui la castelul din Carei era alcătuită din români, comandată fiind în limba română, cu ordinul scurt de alertare „Prinde pistol!”, un fel de „La umăr arm’!” din zilele noastre.

Drumul era extrem de lung până înapoi în Suabia, dar legătura dintre ţinuturile de obârşie şi noile colonii încă se păstra către mijlocul secolului XVIII. Delegaţii unei colonii proaspete, unde pesemne viţa-de-vie încă nu strânsese destulă sevă, au cerut permisiunea de a se întoarce la Ravensburg, de unde să aducă un nou cazan de preparat bere, fiindcă cel vechi se spărsese, iar din pricina apei stricate din noile lor pământuri, se aflau în primejdie de a muri de sete. Alţi doi colonişti l-au rugat pe conte să le emită paşapoarte pe cu totul alt temei: soţiile lor pieriseră într-o epidemie de ciumă, iar ei voiau să meargă să se închine pentru sufletul acelora şi în semn de mulţumire că ei scăpaseră, la Mănăstirea Maria Einsiedeln din Elveţia. Dar cei care se stabiliseră la Grossmaitingen (Moftinu Mare) nu aveau nevoie să se mai deplaseze nicăieri, câtă vreme aduseseră cu ei statuia din lemn a Madonei cu Pruncul, aflată şi azi în biserica satului. Le fusese dăruită, ca să-i ocrotească în purcesul lor spre răsărit, de parohia din Weingarten unde se înalţă cea mai mare şi mai frumoasă, aşa se spune, biserică în stil baroc din întreaga Germanie. Floarea de piatră barocă adăposteşte, într-un potir sacru, picuri din sângele lui Iisus. Nimic mai potrivit decât culoarea sângerie a vinului şi purpura sângelui Mântuitorului la Weingarten, nu departe de Marea Şvabă.

- Are într-adevăr formă de melc, marea asta interioară? – mă mir eu în avionul de Paris.

- Poate unul nemaivăzut, preistoric - crede Nicole nedezlipită de hublou -, se termină în partea de vest prin cele două corniţe, cum ţi-am spus. O lăsăm în urmă. Nu mai văd nici avionul care urcă, nici coada de fum şi nu zăresc nici Dunărea. Trebuie să fie şi ea prin părţile astea, un râuleţ încă, un ”rivulus”, cum tot spui tu. Şi e păcat că nu zburăm mai jos ca să vedem castelul din Sigmaringen. Se oglindeşte în Dunăre, din câte ştiu. Ai văzut? Şi regii

României provin tot de aici, nu numai şvabii Sătmarului... Dar uite: cornul din stânga al melcului e despicat spre capăt! Poate că am o iluzie optică, dar să ştii că aşezările de pe maluri şi colinele înlănţuie strâns marea asta şi parcă o ridică în braţe... Dacă în vârful corniţelor ar avea ca melcii nişte bobiţe de ochi, s-ar uita acum în urma noastră... Îţi imaginezi?

Mireasa poetului, statuia episcopului şi stafia prinţesei

M-am născut la Ardud, la 14 octombrie 1954. Mama îşi aminteşte că era către amiază, la spitalul local. Ardudul avea va să zică spital, liceu cu internat, un orfelinat, o fabrică de scaune, gară de şină îngustă, biserici de toate confesiunile, cetatea zisă a lui Rákoczi, dar clădită încă din 1481. Avea de asemenea, în hotarul dinspre Răteşti, un conac pentru o parte din administraţia întinselor moşii ale lui Sándor Károlyi şi ale urmaşilor lui. Găzduia de bună seamă mai multe cârciumi, iar în interbelic aici funcţionase pretura plasei.

La recensământul din 2002, înainte de a fi ridicat la rangul de oraş, număra peste 6.400 de locuitori: români, germani, maghiari, şvabi, ţigani, rromi şi un japonez. De vreme ce unii nemţi s-au declarat germani, alţii şvabi, iar minoritarii de obârşie indică au simţit că sunt fie ţigani, fie rromi, nu înţeleg de ce japonezul nu şi-a promovat şi el condiţia de nipon!... După înţelepciunea recensământului, putea s-o facă liniştit şi cu deplin succes. Îl abătuseră în localitate ochii albaştri ai unei blonde care, în felul acesta, din Kaldwasser, devenise Mikimoto. Băiatul ăsta de la soare-răsare produsese o oarecare tulburare în statistici, determinând activarea unei noi rubrici la apartenenţa religioasă. În acelaşi recensământ, pe lângă cetăţenii romano-catolici, ortodocşi, greco-catolici, reformaţi, baptişti, adventişti, trebuise asigurată şi rubrica „alte religii”. Astea erau pentru Mikimoto care nu se ştie la cine se închina.

Tocmai religia, mai exact, doctrinele şi disputele confesionale au făcut cunoscut Ardudul într-o parte însemnată din Europa. Pentru că aici a avut loc, în 1555, un important sinod calvinist, reunind lideri proaspăt reformaţi din întreaga Transilvanie şi din mărunţişul de Ungarie rămas după instituirea paşalâcului de Buda. Pastorii şi doctorii în noua credinţă se aflau sub protecţia contelui Drágfi, stăpânul ţinutului, care îmbrăţişase la rându-i preceptele lui Calvin, aplicând în aria lui de autoritate principiul „cuius regio, eius religio”. Tatăl şi bunicul său fuseseră catolici, iar străbunicul ortodox, mic voievod român de Maramureş cu numele de Drag, după unele surse. După alte izvoare, boierul Dragu venise în Transilvania din Ţara Românească odată cu Voicu, tatăl lui Ioan de Hunedoara. Regele Ungariei îl înzestrase cu domenii la sud de Sătmar şi-l făcuse conte Drágfi, adică Fiul lui Drag, poate tocmai spre perpetuarea memoriei genitorului său cu acelaşi nume. Sigur e că unul din neamul lor, Bartolomeu Drágfi, a ajuns principe al Transilvaniei în anul căderii Constantinopolului şi a domnit până spre capătul veacului.

Am aflat toate astea de la parohul bisericii romano-catolice, distinsul părinte Uhár. L-am vizitat în anii de liceu împreună cu colegul meu ardudan, Gyuri Dicsi alias Tytyrus. Înaintea unor oaspeţi ca noi, cuvintele preotului izvorau lumina lină a unei autentice desfătări sufleteşti... Trăia bucuria de a le vorbi unor tineri iscoditori despre lucruri pe care nu le

cerceta în fiecare zi şi care nici nu erau de interes direct pentru enoriaşii lui. Ne servise cu un coniac fin, cu alune şi cozonac. În răstimpul unei respiraţii îngăduite de curiozitatea noastră şi de promptitudinea explicaţiilor sale, mi-a spus că-l cunoştea pe tata din partea căruia s-a bucurat cândva de un serviciu aparent minor, dăruit însă tocmai atunci când era nevoie de el. Nu apelase direct la primarul Răteştilor, dar tata, aflând de la un prieten comun că preotul catolic din Ardud ar avea nevoie pentru o ceremonie mai deosebită de colegul său din Răteşti care se arăta cam îndărătnic, l-a invitat pe acesta din urmă la primărie pentru o discuţie despre chestiunile curente ale comunei. L-a rugat, între altele, să dea o mână de ajutor evenimentului în pregătire şi să se deplaseze până în comuna vecină. Preotul, cel cu catehizarea mea cu ajutorul paradisului ca pătlăgea, avansa tot felul de pretexte pentru a se eschiva şi era greu de combătut. Atunci, primarul a recurs la un argument biruitor :

- Partidul, a spus el, se îngrijeşte ca toate tradiţiile din ţara noastră să fie respectate şi să se desfăşoare în condiţii normale, spre mulţumirea populaţiei cu vechile sale obiceiuri. Dar tot

Partidul ar putea să constate că, în comună, se cer lucrări agricole de mare urgenţă şi că pentru efectuarea lor e nevoie de muncă suplimentară, de exemplu, duminică dimineaţa, când toţi bărbaţii, membri cooperatori, vor fi trimişi cu căruţele şi cu animalele în prestaţie. La liturghie, câteva duminici la rând, nu vor putea ajunge decât femei, dar şi dintre ele, numai cele în vârstă. În aceste condiţii, cum credeţi că ar fi mai bine să procedăm?

- Laudetur[13], răspunse faţa bisericească.

Ceremonia, un hram mai deosebit al bisericii din Ardud, pe 15 august, de Adormirea Maicii Domnului, s-a putut săvârşi cu participarea tuturor preoţilor de care a fost nevoie.

Acum, în timpul vizitei mele şi a prietenului Gyuri, când părintele Uhár ne explica pe înţelesul nostru ce era ordinul iezuiţilor şi că, făcând parte din el, urmase mai întâi studii de fizică şi chimie, abia apoi de teologie, menajera, intrând să întrebe dacă mai e nevoie de ceva, ni se adresă cu „tovarăşi”. Surîsul înţelegător al gazdei noastre a liniştit-o pe bătrână, iar pe noi ne-a lămurit că ea, auzind că în casa parohială se vorbeşte româneşte, crezuse că preotul maghiar e vizitat de autorităţile de Partid.

Părintele s-a oprit îndelung asupra bisericii în care slujea. Rezistase pe coama ei de deal din 1482, un an după ce fusese ridicată cetatea. Mi-o aminteam şi eu. Nu în amănunt, ci mai mult ca o impresie, profilul ei ivindu-se impunător de după o cotitură a drumului când veneam dinspre Răteşti cu autobuzul. Maşina urca greu serpentinele care îmbrăţişau biserica pe toate laturile. Motorul se chinuia la deal, iar ascensiunea lui gâfâită şi curbele strânse făceau să îngheţe de tot vorbăria călătorilor. La asfaltarea şoselei, au mai netezit serpentinele, le-au mai scurtat şi îndreptat. În jurul acestei biserici se ridicase şi crescuse Ardudul, mai ales prin defrişarea imensei păduri în mijlocul căreia prinsese a se înjgheba. De altfel, numele său spune totul, având la bază cuvântul maghiar „Erdö” (pădure). Cu o umbră de melancolie în glas, preotul ne-a împărtăşit cea mai mare părere de rău a sa: i-ar fi plăcut ca poetul romantic Sándor Petöfi şi Júlia Szendrey, fiica administratorului domeniilor Károlyi din Ardud, să se fi cununat în această biserică, nu în capela cetăţii. Înţelegea însă că, intendentul contelui locuind chiar în incinta fortăreţei, după ce s-a opus energic acestei căsătorii, văzând că nu o scoate la capăt nicicum cu fiică-sa, şi-a dat consimţământul, rânduind până la urmă ceremonia la faţa locului. Poetul o cunoscuse pe Júlia la un bal la Carei, lăsându-se cucerit de inteligenţa, de cultura şi de supleţea ei. Nu era o femeie

[13] Formă prescurtată de la „Laudetur Jesus Christus!” („Lăudat fie Iisus Hristos!”) (lat.), aici cu sensul de aprobare, de acceptare.

frumoasă, dar pentru tânărul bard romantic, preţ mai înalt a avut vioiciunea ei de spirit. Şi-au jurat dragoste veşnică, legându-se ca, dacă unul din ei va pieri, supravieţuitorul să nu se recăsătorească niciodată. Auzind acestea, destinul a decis să joace cinic partida cu cei doi. A făcut ca poetul, care era şi actor, să fie cel ce a dat glas, la 15 martie 1848, de pe treptele Muzeului Naţional din Budapesta, proclamaţiei ce avea să aprindă revoluţia maghiară impresionantă prin unanimitatea adeziunii populare. Numai că mişcarea s-a autosubminat, s-a automanipulat paseist, dovedindu-se,pe cât de libertară pentru unguri, pe atât de şovină faţă de neamurile din jur. Poetul şi soldatul Petöfi Sándor s-a bătut cu tot curajul pentru principiile ei, căzând în 1849 în lupta cu trupele intervenţioniste ruseşti la Albeşti, la sud de Sighişoara. Dar nimeni nu i-a găsit cadavrul pe câmpul de bătaie. Inevitabil, legendele au prins a înmuguri şi a da în pârg. Se spune şi azi că ar fi fost luat prizonier de ruşi şi trimis în surghiun în Siberia, că aici ar fi continuat să scrie poezie în maghiară, dar şi în rusă, semnând Alexandr Petrovici. Era de fapt numele său real, care-i atesta originile sârbeşti. Unii căutători de izvoare prin deşert chiar pretind că au găsit asemenea poeme şi le-au publicat ca fiind autentice. Oficial însă, el a fost declarat mort, erou al revoluţiei. Văduva lui, poate din cauza şocului,poate din pricina chipului ei nu prea arătos, când i s-a ivit proxima şansă de măritiş, a uitat de toate jurămintele faţă de tânărul bard idealist. Erau alte vremuri, se impunea restauraţia de după războiul revoluţionar. S-a afirmat în curând în societatea budapestană purtând pantaloni, lansând şarje feministe şi fiind una dintre primele femei ale Ungariei care a fumat în public. Acelaşi destin şi-a amintit de ea mai târziu, poate şi de încălcarea legământului, şi a torturat-o cumplit cu un cancer al ovarelor de la care i s-a tras moartea.

Júlia era cea mai faimoasă mireasă din întreg ţinutul Sătmarului, cine nu auzise de ea? Părintele se consola însă cu faptul că, în biserica sa, începuse, chiar în secolul durării ei, cariera strălucită a lui Tamás Bakócz de Ardud. Era fiul unui iobag, rotarul satului, dar, între altele, şi datorittă preţuirii arătate de Matei Corvin, a ajuns arhiepiscop de Strigonium şi, implicit, primat al Ungariei. După moartea papei Iuliu al II-lea, puţin lipsise să fie ales în scaunul Sfântului Petru. Despre el ne-a vorbit destul de mult preotul cu prilejul vizitei noastre, numai că, cu timpul, nemaiîntâlnindu-i numele prin cărţi, îl uitasem. Mi l-a readus în atenţie o întâmplare de după anul 2000 când, în curtea bisericii, i-a fost ridicată o statuie. Inscripţia de pe o placă comemorativă explică în ungureşte când a trăit Erdödi Bakocz Tamás (1442-1521) şi că a ajuns arhiepiscop de Esztergom. Dar episcopatul romano-catolic de Sătmar a preferat să lase inscripţia netradusă, iar consiliul local şi primăria nu s-au învrednicit să impună tălmăcirea mesajului ca, şi în limba statului, să devină cunoscută cariera remarcabilă în sine a unui vlăstar al locului.

Se întâmplă însă că pică în vizită un lider UDMR de la centru, iar consilierii locali îl conduc să vadă sculptura. Omul face ochii mari, sloboade o înjurătură pre limba lui, după care o ia la vale în vorbirea oficială:

- De ce i-aţi ridicat, mă, statuie la ticălosul ăsta? Sunteţi crazy, voi ştiţi ce a făcut nenorocitul?

- Păi, ca om al bisericii, nu putea să facă decât...

- Ăsta?! N-a făcut decât porcării, crime şi nenorociri! Un nemernic! Care primat, care Strigonium, ce papă, ce credinţă-n Dumnezeu?... O bestie! El a fost cu ideea tronului de fier încins pentru tortura lui Gheorghe Doja, de-astea-i umblau lui prin cap, nu iubirea aproapelui! Un sadic!...

Consilierii români, deşi surprinşi, zâmbeau. Ungurii şi nemţii rămăseseră şocaţi. Alături de Francisc Rákoczi şi de soţia poetului Petöfi, era cea mai însemnată personalitate cu rădăcini în Ardud şi prima în ordine cronologică.

- Credeţi că, dacă era s-ajungă papă... - îndrăzni un localnic.

- Dărâmaţi-o, arătă nervos udemeristul către statuie, daţi-o jos mâine. Baszom!...[14]

Numai că, pe trotuar, trecea şi tanti Luci, în plasă cu două pâini, o litără de pălincă, o tablă de slană şi o sticluţă cu mir luat de la altă biserică. Nu se putu abţine să nu se bage-n vorbă:

– Nu-i frumos, domnu', a scăpa vorbe aşa spurcate lângă sfânta biserică, nu-i îngăduit!

- Lasă, tanti Luci, du-te cu Dumnezeu! - interveni un consilier.

- Ba nu las nimic! Să nu creadă domnu' că, dacă-i de la Bucureşti, poate sudui unde şi când îi vine lui, înţelesu-m-aţi?

Degeaba i-a explicat udemeristul că statuia îl osândise pe Gheorghe Doja, eroul poporului, ba îl şi omorâse în chinuri, că Lucica, declarând că ea n-a trăit pe vremurile alea ca să vadă cu ochii ei cum a fost cu Doja, om bun, fără îndoială, dar că nu numai oraşele mari au dreptul să ridice statui, ci şi cele mici, iar ei să facă bine şi să-l lase acolo pe omul ăla sfânt, că ea ştie că, dacă-i în curtea bisericii, a lucrat cu Dumnezeu, nu ca toţi bucureştenii, cu politica. Zadarnic a căutat oaspetele să dea lămuriri că el e cu Uniunea Maghiarilor, Luci nu şi nu:

- Tăţi sunteţi la fel şi p-o mână: nişte politicarăşi mincinoşi! Lăsaţi-ne nouă omu' cela de piatră să rămâie la locul lui...

- Vezi că nu ştii, tanti Luci, se băgă în vorbă alt consilier, aia nu-i piatră, e bronz!

- Rău îi că nu-i aur! Da'-i bine că are o sabie-n mână, mintenaş l-a învia Dumnezeu cu ea cu tăt de v-a tăia urechile şi limbile şi la unu', şi la altu'!

Dacă tanti Luci credea că statuia episcopului poate învia într-o bună zi, oare ce o fi gândit despre cel mai faimos personaj al Ardudului, tot o muiere, dar una ce bântuia pe sub pământ, aşteptând de secole o minune care s-o aducă la viaţă?... Şi asta numai pentru că principele transilvan Francisc Rákoczi al II-lea nu se mulţumise a cutreiera ţinuturile Marmaţiei, Silvaniei şi Bihariei cu husarii lui curuţi, ci lăsase în urmă-i, alături de semnele bătăliilor, dâre îndelungi de poveste. Părintele Uhár, pe care căutasem să-l ispitim pe tărâmul legendelor, ne zâmbea bonom şi ne abătea mereu pe fronturile istoriei.

Călătorea însă liberă peste lume vorba că Rákoczi Ferenc călărea numai cai cu potcoavele întoarse, ca urmăritorii lui, soldaţii împăratului de la Viena, s-o ia în direcţie opusă. Mai mult, cetatea lui din Ardud ar avea o uriaşă reţea de beciuri şi tuneluri numai de el ştiută, niciodată deznodată de alţii. Unul dintre culoare ar ajunge până în hrubele castelului din Carei, altul s-ar opri în tainiţele unei biserici din Sătmar, iar al treilea, strecurându-se pe sub Someş, ar ţine până dedesubtul ruinelor din Medieşul Aurit. Unde mai pui că aceste tuneluri ar comunica între ele, prelungindu-se mult dincolo de ieşirile cunoscute ori bănuite. Atunci, cum să-l poată prinde imperialii pe Rákoczi?... Văzând ei că dau greş toate încercările de a pune mâna pe dânsul, au urzit un alt plan: l-au trimis la Ardud pe unul dintre cei mai chipeşi ofiţeri ai lor, cu misiunea de a o seduce pe Vilma, fiica principelui, şi a smulge de la ea tainele răzvrătitului. Fata şi-a pierdut într-adevăr capul în braţele tânărului cavaler, dezvăluind şiretlicul cu potcoavele întoarse şi câte ceva din cele ce le ştia despre secretele drumurilor pe sub pământ. A doua zi însă, cuprinsă de remuşcări, i-a mărturisit tatălui ei totul. Acesta a scăpat ca prin minune de urmăritorii lui. A dispărut în

[14] Futu-i! (magh.)

ultima clipă într-una dintre galerii, nu înainte de a arunca asupra prinţesei un blestem mare: să-şi coasă Vilma cămaşa de mireasă, cu îngăduinţa de a împunge cu acul doar de şapte ori pe an. După alţii, i se lăsase putere pentru o singură împunsătură, una singură, şi aceea cu păcat greu, numai în ziua de Paşti. Iar fără această cămaşă cusută gata, Vilma să nu se poată mărita. A mai azvârlit părintele vândut două anateme: să nu se poată spăla şi pieptăna fata lui decât o dată în an câtă vreme nu e dezlegată de blestem, iar după moarte, stafia ei să nu-şi afle liniştea, ci să bântuie prin catacombele cetăţii, putând reveni la viaţă, dacă tot i-a plăcut atât de mult dragostea, numai când un tânăr sedus de ea îi va săruta de trei ori fiecare din cele trei întruchipări fantomatice: de broască, de şarpe şi de femeie. Abia atunci dânsa, reîntrupată ispititor, îi va putea arăta cavalerului armele şi comorile tatălui ei, sub consemnul ca salvatorul s-o urmeze în adâncuri fără să privească îndărăt, spre a nu fi preschimbat în stană de piatră. Mulţi, nu neapărat ispitiţi de spectrul prinţesei, au căutat să străbată acele galerii subpământene de cârtiţă voievodală hărţuită, hotărâţi să iasă undeva la lumină, dar nu s-au mai întors niciodată.

Reţin limpede imaginea cetăţii, de fapt, un fort cu creneluri din piatră de un gălbui argilos, suită pe o cocoaşă de pământ năpădită de iarbă. Am zărit-o de multe ori tot pe fereastra ratei de Sătmar. Niciodată însă nu am apucat să mă caţăr pe dâmbul de la bază şi pe ruinele ei.

Cuibul de barză

Când m-am ivit eu pe lume, părinţii lucrau ca pedagogi la internatul liceului din Ardud. Un an şi jumătate mai târziu, după trecerea prin nu ştiu ce fel de şcoală de partid, tata a fost numit secretar al Sfatului popular din Răteşti. N-au primit locuinţă de serviciu de la bun început în incinta clădirii administrative pe care am cunoscut-o atât de bine, ci au stat în gazdă, pe drumul Socondului, la bătrânii Matthias şi Emma Geiger. Aceştia locuiau singuri, copii nu aveau ori, dacă i-or fi avut, le plecaseră departe. Casa se ridica pe partea dreaptă a curţii de cum intrai şi se întindea de-a lungul ei. Te întâmpinau, înşiraţi unul după altul de la poartă spre şură chiar în faţa casei, patru duzi, unul alb, doi roz şi unul negru, după culoarea fructelor. Cu toţii înalţi şi drepţi, aşezaţi în linie, la distanţe potrivite pentru învecinarea, dar nu şi atingerea între ele a coroanelor. Între casă şi uliţă, pe latura îngustă a clădirii, răsăreau câteva straturi de flori. O luai apoi la stânga prin spatele casei, iar aici, se ivea comoara lui Geiger: mai întâi, o grădină de crini, de boschete de buxus şi rugi de zmeură. După care intrai în livada de pruni. O iarbă abundentă, cu fir lung şi mătăsos, se răspândea pe sub toţi acei pomi cu prune albe, brumării, vinete şi cu renglote mari, rotunde, de un violet scăpat spre roşiatic. După ce am crescut şi ne-am mutat de la ei, Matthias şi Emma ne invitau, pe mine şi pe Lia, să ne petrecem câte o zi de vară prin grădină, îndopându-ne cu zmeură, cu prune şi cu ce fructe s-or mai fi aflat prin livadă, mângâind şi sorbind crinii şi oleandrii înfloriţi.

De casa şi de curtea lui Geiger se leagă cea mai veche amintire de care pot fi sigur. Era o dimineaţă de iarnă fără zăpadă. Pe nepusă masă, se hotărăşte ca eu şi cu mama Floare să mergem în vizită la tanti Neli. Pesemne că nu-mi convenea să merg, de aceea ţin minte anume insistenţele de a fi evacuat de la faţa locului. Pământul era cu siguranţă îngheţat, fiindcă, luând-o direct peste grădini, nu ţin minte nici vreo urmă de zăpadă ori de noroi. Ajungem la tanti Neli unde am stat plicticos de mult. N-am mai vizitat-o niciodată de atunci, dar nu pot uita întunecimea casei şi căldura dinăuntru plină de aburi. Ne întoarcem în sfârşit acasă, unde aflu uluit că barza mi-a adus o surioară.

În acest punct, mirarea din mine a lucrat cu atâta intensitate încât am ieşit intrigat în curte unde ţin minte în amănunt cum am cercetat duzii înalţi, lipsiţi de frunze, umbra rară a coroanelor lor goale, soarele cu dinţi şi cuibul de barză pustiu de pe şura vecinilor. Mi se povesteşte (aceste amănunte nu mi-au rămas) că, întorcându-mă agitat în casă, am proclamat cât am putut de tare: „Nicio barză nu-i pe şură! Unde-i fata?”

Aveam trei ani, trei luni, trei săptămâni şi trei zile. Eram în ziua dinaintea celei înregistrate oficial în acte ca dată de naştere a surorii mele Lia, ne găseam deci în 30

ianuarie 1958. E adevărat că trişez puţin când armonizez atât de frumos, de dragul numărului trei, diferenţa de timp dintre noi. Am avut în vedere anii cu cele 365 de zile ale lor, dar şi anul bisect 1956, iar lunile le-am calculat la 28 de zile, cât o revoluţie a lunii pe orbită. Aşadar, dacă mă iau după mişcarea pământului în jurul soarelui şi a lunii în jurul Terrei, am dreptate. Dacă uit de calendarul cu cele 30 şi cele 31 de zile ale lunilor sale, s-ar spune că greşesc. Prefer să rămân însă la adevărul astrelor. Va să zică, număram trei ani trei luni trei săptămâni şi trei zile, iar de barză trebuie că ştiam din vara dinainte...

Mărturisesc că ţinuta bățoasă a cocostârcului într-un picior pe marginea cuibarului de pe şură, precum și înfăţişarea verde şi înflorită a lumii le datorez, în mare parte, grădinii Emmei şi a lui Matthias Geiger. Într-un aprilie, când locuiam deja la Sfatul popular, bătrânul Matthias a venit la mama să ne dea voie să mergem cu dânsul, eu şi sora mea, să ne arate prunii înfloriţi. A fost cea dintâi şi cea din urmă oară când am văzut o asemenea sărbătoare.

- Uite câte fructe vor fi, a spus baciu' Geiger arătându-ne nourii de spumă din braţele crengilor. Unii nouraşi erau roz. Lia fluiera uşor melodiile ei nedefinite, ca în faţa ghipsului lui Zoli, iar mie nenea Matthias mi-a dat o cârpă moale să mă şterg la ochi: te supără lumina, e prea tare? Nu-i nimic, trece.

Am şi o fotografie din curtea lui Geiger, o ştiu bine. Sunt în pantaloni scurţi cu bretele, cu fes alb pe cap, la vreo patru ani, întind mâna şi mă ţin de crenguţa unui oleandru înflorit. Poza aceasta alb-negru luată din profil o ţine mama înrămată pe perete, în camera ei. Fotografia e încadrată de un passe-partout alb, iar rama e dată cu un bronz patinat, nuanţă de aur vechi. Alături se află o fotografie de asemenea înrămată, a soră-mii, făcută la Bucureşti, color, cu Lia pe la cei tot vreo patru ani, dar ai ei, în costum albastru, cu pălăriuţă albastră şi cu ochii ei aproape la fel de albaştri. Când a văzut-o prima oară, Nicole a îndrăgit atât de mult poza din curtea lui Geiger, că a vrut s-o ia cu sine. Se uita la băieţelul de sub oleandru ca la propriul ei copil. Credea că o va obţine, dar până la urmă, mama i-a făcut un semn mai ciudat înspre depărtări, în sensul că da, însă numai după ce ea se va fi dus. I-a dăruit în schimb un exemplar neînrămat. E aceeaşi fotografie, pusă acum la Bucureşti într-un album de unde Nicole o scoate din când în când ca s-o contemple şi să cadă pe gânduri... Dar şi pentru ca fotografia, simt asta, în imposibilitatea mea de a o face, s-o contemple pe ea.

După plecarea mea din Răteşti, pe tanti Emma Geiger am mai întâlnit-o o dată. Era în vacanţa studenţească în care revenisem şi dădusem la pivniţe de Vilmoş şi de alţi prieteni. Trăsesem la Ionel Caiţa, unde urma să rămân peste noapte. Când ne-am întors noi spre seară, tanti Emma mă aştepta. La Caiţa o adusese cineva, fiindcă ea îşi pierduse vederea de câţiva ani. Pe Matthias îl pierduse chiar mai înainte. O îngrijeau vecinele, era tare mulţumită de ele. Una dintr-însele o însoţea şi se minuna mereu ţâţâind din buze cum de pot exista doi orbi care mai şi stau faţă în faţă şi conversează de parcă nimic nu li s-ar fi întâmplat. Tanti Emma luase cu ea două perechi de ochelari pe care a ţinut să mi-i arate. Unii erau de vedere, îi purtase când mai zărea câte ceva şi spunea că o ajutaseră mult. A doua pereche avea o ramă metalică subţire. Erau ochelari fumurii, îi purta, spunea dânsa, ca să nu i se vadă ceaţa albă de pe ochi. Chiar şi în casă, unde se descurca destul de bine, le ştia pe toate unde se găsesc de o viaţă întreagă, până şi-n casă îi păstra pe nas...

- Pentru că, vezi tu, Răducu, nu se ştie cine vine în vizită şi nu-i voie să arăţi cum nu se cade nici în faţa alor tăi, nici înaintea străinului.

Împreună cu Ionel, am condus-o pe tanti Emma. Eu m-am oprit pe trotuar, în faţa porţii, iar el a însoţit-o cale de alte câteva case. În acest răstimp, au trecut pe lângă mine un bărbat şi o femeie, s-au oprit la vreo doi metri şi s-au pus pe şuşotit. Să fie el... Să nu fie... Se uitau

insistent şi vorbeau despre mine. Mă recunoscuseră, dar erau stăpâniţi de stingherealã, nu ştiau cum ar trebui să mă abordeze. Nici eu nu-i încurajam. Bărbatul şi-a dres vocea, credeam că va îndrăzni. Dar nu. Au mai şopotit între ei şi s-au îndepărtat.

Cam în acelaşi loc rămăsese nedumerită şi intimidată cândva şi Erica Baum. Ea să fi avut pe atunci vreo unsprezece ani, poate doisprezece. O lătrase câinele, o băgase în seamă. La ăştia doi nu se uitase nimeni. Pe ei doar urechea mea încercase să se aşeze.

Femeile altei dimensiuni

Şi cum spui că arată ochii mei? – mă întrebă Erica.

- Nu ştiu, sunt de un albastru greu de înţeles, nu am un cuvânt pentru ei...

- Atunci, cum îi visezi?

- Cred că nu le visez culoarea, ci intensitatea şi, ţi-am spus, te văd în vis cum arătai la nouă ani... Nu numai în vis, ci şi când mă gândesc la tine am, fără să vreau, aceeaşi reprezentare, e instantanee.

- Părul meu, parcă ţi-am explicat, nu mai bate-n galben ca-n fotografiile din copilărie, acum e ca de aramă. Iar buzele, ştii bine, le am date cu ruj. Mă visezi cumva ca pe o fetiţă rujată?

Se alinta. Nu o visam de prea multă vreme, ci doar din noiembrie încoace. După întâlnirea noastră neaşteptată de la Baia Mare, trecuse prin nişte peripeţii nu atât de intimidante precum le anticipase. O şedinţă avusese într-adevăr loc la spitalul unde lucra, pentru a se lua în discuţie, între altele, cererea ei de plecare definitivă din ţară. Dar, la sfârşitul lui noiembrie ’89, faţă de începutul aceleiaşi luni, în Europa de Est, se mai prăbuşiseră două palate: la Sofia, camarazii de partid comunist îl deproţăpiseră pe Todor Jivkov din vârful Bulgariei, iar la Praga, incitată de un agent secret deghizat, lumea se revărsase în stradă şi-l promovase pe Václav Havel la Hrad. Aşa că, la întrunirea de la locul de muncă al Ericăi, medicul destinat să conducă conclavul, intuind inflamabilitatea subiectului, îi propuse tovarăşei Baum să mai reflecteze asupra deciziei sale, cam imatură, credea dânsul, de stabilire în străinătate şi, acordându-i un timp de gândire de vreo două-trei săptămâni, ridică degrabă şedinţa. Cu amânarea asta, întrunirea tovărăşească de analiză a fost ajunsă din urmă de scânteia revoltei de la Timişoara, când naiba-şi mai bătea capul cu şedinţe de morală făcută altora, hotărâţi să se elibereze şi ei într-un fel.

Stăteam, când cu întrebarea lui Richi despre cum se strecura ea în visele mele, aşezaţi pe treptele de piatră ce coborau la peticul de lac din Parcul 23. Între noi, se ţinea în echilibru o sticlă pe care scria, exotic şi inedit pe atunci, „brandy”. Noutatea etichetei îndemna la cercetarea conţinutului. Trăgeam direct din sticlă, pe rând, ca soldaţii în permisie. Era în primăvara lui ’90, în vremea Pieţii Universităţii, când toate iluziile erau cu putinţă. Erica bătea cu plăcere drumul Bucureştilor, rămânea câteva zile la mine, timp în care se instala totodată la cozi şi prin anticamere la ambasada Germaniei Federale, pentru depunere de cereri, pentru completări de dosar, pentru ridicarea aprobării preliminare şi în aşteptarea acordului oficial de plecare „nach oben”[15]. După toate avizele, urma să ia trenul spre vest nu

[15] în sus (germ.). Aici, în sensul de *la izvoare, la origini.*

de la Bucureşti, ci de la Budapesta, ca să poată da înainte pe la soră-sa, Eva. Spera să ajungă în Germania înainte de unificare ca să nu fie repartizată în Est. Nu-i păsa până la urmă nici de acest inconvenient, vedea în repatriere, la două secole şi jumătate de la sosirea strămoşilor ei în comitatul Sătmarului, mântuirea de toate hărţuielile existenţei: de la banii insuficienţi, la bârfele colegelor. Vedea şi împlinirea tuturor dorinţelor sale, de la cauterizarea cu simţ estetic a unei aluniţe incomode de pe gât, la zborul cu zeppelinul. Se îmbibase de euforia unor vise nerostite până atunci, ataca subiecte neaşteptate, vorbea adesea ca-n transă. Îşi amintea de iubiri mai recente ori mai îndepărtate, nu-mi dădeam seama dacă erau jocuri cu miză ori simple flirturi, dar oricum, se întreba dacă să-şi ia sau nu rămas bun de la băieţii ăia, scăpându-i chiar amănuntul că pe la unul trecuse deja, poate că şi pe la ceilalţi, iar acum, repeta cu voce tare lista ca să nu rateze vreun nume. Se redresa după câteva fraze, amintindu-şi că mă are alături şi punându-se din nou pe făcut planuri cu mine, pe care mă va lua curând „nach oben, in Deutschland". Eu voi învăţa repede nemţeşte, voi exersa vorbitul, o vreme împreună cu ea, iar pe urmă voi începe să scriu direct în germană, devenind un scriitor celebru în întreaga lume.

- Nu plec, am spus.

- De ce? Îţi dai seama ce-ar însemna experienţa ta de viaţa pusă pe hârtie şi publicată la Berlin sau la München? Îţi dai tu seama?

- Tot nu plec...

- …sau la Zürich, la Frankfurt, poftim! Și de ce zici că nu vii după mine?

- Ca să te pot visa. Acolo mi-ar veni mai greu, aşa cred.

- Mein Got! Păi, dacă tu scrii acolo chestia asta, toate ziarele îţi vor lua interviuri!... Ştii, în Germania, există obiceiul lecturilor publice în librării, în biblioteci, teatre, în fine, îţi dai seama ce am putea face?... Am putea zbura de la o lectură la alta cu zeppelinul, ce zici?

- Asta mi-ar plăcea şi mie.

- Ai văzut? Şi mai ziceai că nu vii... Ia spune, cum arătam eu rujată la nouă ani?

În ziua aceea a ping-pongului de vorbe cu Erica Baum, pe treptele de ciment, la vale spre lacul din Parcul Stadionului 23 August, m-am lămurit pe deplin, definitiv şi fără cale de întoarcere, că în mintea mea, chipurile femeilor le preluau pe cele ale fetiţelor cunoscute în copilărie. Nu figurile micuţelor Cati, Eva, Betty, Magda, Erica, Maria, Vivi, Rita, Angela, Ildiko, văzute aievea altădată, înlocuiau, să zicem, chipurile colegelor mele de la Litere, alegându-şi fiecare favorita ca un fluture floarea. Se impuneau puține modele, nu mai multe de două sau trei. Dacă eu conversam cu o domnişoară şi mi-o reprezentam ca fiind blondă, în capul meu imaginea ei coincidea cu cea a unei copile din pepiniera şvabă a anilor mei de joacă. Era un chip în liniile generale ale fizionomiei feminine, fără detalii, dar cu o puternică luminozitate.

Şi toate, fără excepţie, toate femeile atrăgătoare de până atunci, de atunci şi de acum, mi-au apărut şi-mi apar ca fiind frumoase.

Frumoase, aşadar, mi se arată numai cele a căror companie îmi face plăcere, iar când bucuria unei întâlniri se intensifică, sporeşte şi spectacolul frumuseţii aprinse în centrul vizual din adâncul meu. Da, femeia e cu atât mai minunată cu cât mă încântă mai mult. Iar ca să mă încânte, e nevoie ca ea să vorbească, să râdă, să şovăie, să tacă, să zâmbească, să murmure, să îndrăznească şi să se mire. E o rostire de sine această femeie şi de necuvântare, o expresie, o prezenţă, nu e nevoie să o ating, e de ajuns că se învăluie în aura propriului ei surâs ca-ntr-o mireasmă. Nu înseamnă că pot s-o descriu în amănunt şi nici nu înseamnă că are de fiecare dată exact, dar exact aceeaşi înfăţişare. Detaliile, o aluniţă, o gropiţă în

obrazul stâng, trei pistrui, o bătaie gânditoare din gene apar dacă mi le-nchipui ca atare, dacă le inventez. Imaginea ei, ca să se construiască, să strălucească, are nevoie de timp. Poate doar de câteva secunde, dar asta înseamnă tot timp. Nu îmbrăţişez tocmai făptura pe care mi-o reprezint, dar pe cea reprezentată, cu mutra ei de puştoaică, pe aceea o iubesc, nu pe alta. Iar dacă domnişoara care mă atrage să-i fac curte e brună, peste chipul ei se suprapune aproximativ cel al tovarăşei mele de lecturi de la zece ani care, dacă surprinde acum ceea ce scriu, o face, ea Vivi C., de undeva, dintr-un colţ al cerului.

În schimb, ceilalţi bărbaţi, cei ai experienţei obişnuite de viaţă, bărbaţii regulii generale să zicem, întorc capul după femeile arătoase, le sorb din ochi, le contemplă îndelung, le fac cu ochiul, le dezbracă din priviri. Asupra lor impactul iniţial al feminităţii e vizual şi, de multe ori, pur vizual rămâne el până la capăt. Sintagma „coup de foudre" e de o mare forţă plastică nu numai pentru că asimilează îndrăgostirea la prima vedere instantaneităţii fulgerului, ci şi deoarece indică o descărcare fulminantă de energie vizuală. Aşadar, aici, pentru ca imaginea femeii să devină memorabilă, nu e nevoie de timp, ci doar de viteza luminii. Departe de mine intenţia de a lăsa să se înţeleagă că orice companie agreabilă de sex opus generează în percepţia mea lăuntrică încarnări ale eternului feminin în floare. Pot să stau liniştit de vorbă cu o distinsă doamnă în vârstă, pot să nutresc pentru dumneaei toată simpatia şi admiraţia, că nu e niciun pericol ca adierea vreunei emoţii erotice să mă atingă. Dar de îndată ce mi se iveşte în preajmă o tânără discret înfiorată de propriu-i farmec, ea împrumută faţa ştrengărească a Lolitei. E un semn aici că Nabokov simţea cu exactitate sau chiar ştia. Simţea că, în amurgul copilăriei, înfăţişarea luminescentă a fetiţelor şi graţia jocului lor sunt doar metafore ale unei erogenii subversive. Iar Vladimir Vladimirovici a luat în serios această dramă, ca dovadă că a înfruntat-o nu numai în *Lolita*, ci şi în *Ada sau ardoarea*. E adevărat că, în cazul meu, destituirea fizionomiei feminine mature de către cea infantilă ţine de istoria personală, de inevitabila confruntare concomitentă a realului şi a imaginarului în proximitatea iradiantă a aceleiaşi femei. Dacă vederea mi-ar fi dispărut la treizeci de ani, această hibridare perceptivă nu s-ar mai fi produs. S-ar fi ivit atunci o interiorizare vizuală a feminităţii la un alt nivel de subiectivitate.

Pretind însă că pot să devin şi agentul unei percepţii obiective. Mă simt în stare, adică, să-mi dau seama cu destulă precizie dacă o femeie nou apărută în preajma mea e sau nu frumoasă, mă rog, prezentabilă, atracţioasă. Vorbesc, prin urmare, despre o apariţie inedită, nu la o doamnă întâlnită deja, a cărei înfăţişare mi-ar fi putut-o descrie alţii. O femeie nearătoasă poate fi sumbră, resemnată, crispată, insipidă, chinuită, irascibilă, acră, ciufută, acrită sau dimpotrivă, volubilă, agresivă, băgăcioasă, excesiv tutelară, zgomotos voluntară şi de o nonşalanţă abuzivă. De vreme ce stilului ei îi lipseşte graţia, nu are parte nici de binecuvântarea frivolităţii. De cum îşi face apariţia, ea merge direct la subiect, la cestiune, la interes, la business, e amputată de introducere şi de încheiere, nu e o cometă cu cap, cu plete şi coadă, cu siaj luminos pe urmele ei. Simţi că activismul ei programatic e incitat ca să umple un gol,ca să mascheze o carenţă, să salveze întregul din teroarea principalului amănunt al fiinţei sale. Urâtele şi urâţelele vor să domine din start ori, tot din prima, dau să te tragă de mână după ele, asta dacă palpită de partea dinamică a jocului. Altfel, eroinele placidităţii te plictisesc cu cârtitul la adresa universului care,în cazul cu pricina, începe cu tine, te omoară cu jeluirile, cu revolta lor mocnită împotriva imperfecţiunilor de tot felul. Puţine, prea puţine izbutesc să facă, din carenţele înfăţişării lor, pretext de tandreţe. Reuşesc cele a căror feminitate profundă dă pe dinafară sau cele al căror

intelect produce spectacol până la harul artistic. Nourul translucid al talentului lor acoperă restul.

În anturajul meu, se arată însă auroral şi altfel de prezenţe. Resimt de îndată emisiile înviorătoare ale frumuseţii. Unei asemenea femei nu numai că-i coboară firescul în gesturi,în expresie în genere, ci construieşte, prin ocurenţa sa, însăşi naturaleţea relaţionării la alt eu. E greu să mă înşel în privinţa frumuseţii ei, o poartă către mine un fluid insinuant, continuu, o susţine atitudinea degajată, exerciţiul ei îndelungat de a vrea şi de a şti să placă, profesarea acestui rol fără efort. Nicio caznă, nicio poticnire, fiinţa ei doar unduire şi adiere. Privirea acestei femei nu poate fi niciodată încruntată, e curgătoare, sinceră sau nu, ajunge expertă în scenariile mirării. Se pricepe de minune să intre în jocul uimirii, al uluirii şi al perplexităţii... Şi să-şi revină îndată, împrospătată de surpriza contemplării insolitului. Sufleteşte, frumoasele se mişcă liber, iar această libertate le înrourează şi cu inteligenţă. E isteţimea fermecătoare a gesturilor mărunte, nu a mizelor capitale. „Frumoasă şi proastă", am decretat cândva într-un poem, dar acolo aveam sub ochi nu frumuseţea, ci estetica mecanică a unei imagini corporale. Dar splendoarea feminităţii e vie, se preschimbă ocult în vibraţii ce ajung până la mine, mă ating, epiderma mea le dă rezonanţă. În cuvintele a treizeci de secunde, multe sau puţine, detectez fără greş comoara. Iar pentru mine, foarte probabil cel mai limpede indiciu, asemenea flăcărilor de pe tezaur, creşte din senzaţia de independenţă, de neatârnare faţă de ceva dinafara ei pe care fata o aduce cu sine. Aici însă, în lumea mea, totul e logos, revărsare în logos şi în biomagnetism. Dar frumuseţea feminină e o energie discretă a constelaţiei, o putere adâncă şi, de multe ori, independentă de purtatoarele sale.

Şi totuşi, nici măcar graţia copilăriei din amintirile mele, atât de dominatoare, de subjugantă, nu izbuteşte să aducă feerie pe mutrele tuturor muierilor din lumea asta, chiar dacă sunt tinere. Cele antipatice poartă pe umeri un cap masculinizat, vag conturat, fiindcă el nu mă interesează.

Constrângerea aceasta subconştientă la reprezentare vizuală a trecut cumva şi în plan tactil, dar din nou, numai în contextul simpatiei sau al atracţiei erotice. Fetiţele sunt de regulă nu slabe, ci suple. Am fost atât de dependent de supleţea partenerelor, că, pe la douăzeci şi patru de ani, odată cu întâlnirea uneia mai robuste, dorinţa nu, dar erecţia mi s-a blocat. Sperietură, gânduri negre, nopţi albe, alte inhibiţii chiar şi cu partenere filiforme, disperare. M-a deblocat o dobrogeancă brună, zveltă ca un lujer, cu păr lung şi cu vorbă energică:

- N-ai nici pe dracu', treci colea şi lasă-mă pe mine!

- Ăăăă... păi...

- Tu n-auzi? Fără comentarii, că ştiu eu ce-i de făcut!

Avea ochii migdalaţi, de bună seamă negri. Migdalele astea n-au răsărit de la bun început pe retina mea subiectivă, ci doar după ce mi le-a descris ea.

A fugit după un timp cu un bun prieten de al meu. A reapărut însă la vreo doi ani, măritată cu altcineva şi pusă straşnic pe aventură. Despre prietenul cu care mă tradusese ştia că luase calea mănăstirii. O fi fost de la migdalarea ochilor ei negri asupra lui? Mă întrebam ce aş fi făcut eu dacă i-aş fi văzut la propriu migdalându-se asupra mea... Mă întrebam unde aş fi fost acum dacă aş fi continuat să văd ochii indefinibili ai Ericăi...

- Ascultă, Richi, am hotărât să-i răspund după niscai reflecţie, în capul meu buzele tale, oricât le-ai ruja, rămân de un roz pal, ca nişte petale şi ca în urmă cu mai mult de douăzeci şi cinci de ani, ai înţeles?

- Vino, nebunule, în Deutschland, o să merg cu tine peste tot, am să depun mărturie că eu sunt aceea cu buzele pale, chiar şi când sunt rujate, în carne şi oase, eu, Erica Baum von Sagas in Siebenbürgen...!

Proiectele ei deveneau tot mai incandescente pe măsură ce coniacul se împuţina. Am azvârlit o piatră în apă. A plescăit o dată şi a spart, fără-ndoială, lacul în cercuri.

- Bravo, a sărit ea sărutându-mă, cum de ţi-a reuşit?

- Dar ce, m-am mirat eu, e mare lucru?

- Da, e foarte mare lucru... Fiindcă tu nu trebuie să scrii pentru tine, ci pentru publicul obişnuit, pentru oameni ca mine, de ce nu vrei să-nţelegi?

Ochiul din vis

Brandy-ul o dezinhibase complet pe Richi. Făcea din nou planuri, imagina excursii la Paris, la Sevilla, în Canare, în Mexic. Apoi în Canada unde îşi aminti că, lângă Niagara, ar avea nişte rude. Începu să mă descoase cu privire la intimităţi de ale mele care n-aş fi crezut că o pot interesa. Avea tot dreptul s-o facă. Era singura femeie cu care făcusem dragoste şi a cărei faţă o văzusem cândva. Faţa de copil, e adevărat, dar era unica. Iar imaginea ei de jucărie cu ochi albaştri contaminase sau chiar înlocuise alte figuri nevăzute pe care apucasem să le îmbrăţişez.

Am mărturisit totul... Precum că am într-adevăr vise vizuale, uneori în culori, dar că plutesc de obicei într-o vizualitate impură. Mă mişc prin spaţii de pete maronii şi de penumbre de cenuşă, altfel spus, tocmai printre repere reale, dar vagi, greu de distins, cufundate în nuanţele din pragul întunecării. Ochiul meu oniric e la fel ca acela din starea de veghe: percepe mase informe, mai mari sau mai modeste, de fum translucid. Alteori, văd limpede arborii pe lângă care trec, însă până nu-i ating cu mâna, nu pot fi sigur de vecinătatea lor. Zăresc groapa din mijlocul drumului, dar o ocolesc numai după ce o încerc cu piciorul. Cu oamenii e mai simplu: în vis, ei îmi vorbesc, iar vocii i se ataşează spontan o figură mai mult sau mai puţin conturată. Nu e nevoie totuşi să ating fiinţa aceea ca să mă asigur că e acolo. Glasul ei o aduce de nicăieri şi o încarnează în faţa mea. Dar şi aici, apare un soi de metisaj: aud vocile contemporane, bărbăteşti ale foştilor colegi de şcoală elementară, dar le văd mutrele de băieţei din primele clase. Prietenul Gheorghe Vâţă, cu vederea spulberată la unsprezece ani în suflul unei explozii, îmi povestea acelaşi lucru în legătură cu cei patru fraţi ai lui: visându-i, le auzea glasurile mature, baritonale, dar îi vedea mărunţi, cu capetele de copii în curtea părintească din Muşeteştii Gorjului.

- Asta cu fraţii omului ăluia n-o înţeleg prea bine, interveni Erica.

- Trebuie s-o înţelegi... E o dovadă că lumina e mai puternică decât trecerea timpului. Fiinţa noastră o absoarbe în celule, nu ştiu unde, în ADN, fiindcă ea nu ţine numai de memorie. Iată, ca dovadă, reprezentările mele vizuale: ele se produc obligatoriu înaintea ochilor îndreptaţi asupra lumii, nici vorbă să răsară înăuntrul craniului. Imaginile generate spontan se situează numai în bătaia... să zic a privirii? Nu. Spun mai bine a fantomei privirii. Dar se alcătuiesc toate înafara mea, din materie luminoasă, oricât de intens colorate sau de stinse ar fi ele.

- Nemaipomenit! N-am înţeles mare lucru, dar e fantastic! Mai povesteşte-mi!

Nu ştiam ce i-aş mai fi putut povesti. N-o interesau decât trăiri de ale mele complicate şi volatile: cât interiorizez eu din realitatea din jur, cât aud din ea şi cât am impresia că văd, cât inventez din ea şi cât nu, cum se modifică în capul meu peisajele pe care le străbat, când activez reflectarea asta a lumii în mine şi când o sting şi aşa mai departe. Erau aspecte greu de explicat, mult prea personale, misterioase şi pentru mine în unele puncte. Nu mă slăbea, angajându-se că va reţine totul, va nota după aceea mărturisirile într-un carnet şi că, dacă din pudoare, eu refuz să-mi aştern experienţa pe hârtie, o va face ea în Germania şi mă va obliga să răspund unor interogatorii foarte serioase venite din partea altora, bănuieşte ea din partea cui, dar nu vrea deocamdată să mă tulbure.

Sărind de la una la alta, tot ea m-a scos până la urmă din impas, întrebându-mă cum se explică vitalitatea memoriei mele vizuale şi exactitatea cu care descriu natura. Am respirat adânc şi am pornit de departe. Mă asculta cu atenţie. Am ajuns până la urmă la poezie, ea era de vină pentru acurateţea cu care-mi reprezentam vizibilul. Poezia, pentru că scriind-o de pe la paisprezece ani, m-au preocupat, înainte de toate, imageria ei, invenţia plastică, spectacolul metaforei. L-am iubit enorm şi-l iubesc şi astăzi pe Macedonski pentru acuitatea descriptivă, pentru coloritul meridional al tablourilor sale, îl ador pe Arghezi pentru forţa cu care-ţi azvârle în faţă văpăi ascunse, prin care întreţine gherila fără şir a concretului, pe Trakl pentru priveliştile parcă preistorice, pe Apollinaire pentru epica şi cromatica lui cu brânduşele de culoarea cearcănelor, pe Rilke pentru capacitatea de a deflagra instantanee memorabile, pe Dylan Thomas pentru efectul exaltant al strălucirilor lui. Pe urmele lor şi ale altora, între care numeroşi contemporani, am căutat şi eu să fixez realul prin invenţii figurative, să-l aduc aproape. A trebuit să nu pierd contactul cu lumea vizibilului, cu formele desenabile şi volumele ce-şi aruncă umbra pe sol. Cred că am anesteziat-o cu acest limbaj, fiindcă nu scotea o vorbă, părea că mă urmăreşte vrăjită. Am trezit-o însă cu observaţia că prieteni de ai mei, cu vederea pierdută în copilărie, mărturiseau că pentru ei chipul lumii se cam estompase, se ştergea odată cu trecerea timpului.

- Înţeleg, dar dă-mi un exemplu, îmi ceru ea.

Aveam la îndemână melancolia ce-l încerca pe Viorel Şerban când nu izbutea să reînvie amintirea albastrului decât gândindu-se la zidul casei bunicilor. Abia recuperând acel pătrat de culoare, prin analogie şi extensie, putea să-şi reprezinte din nou cerul. M-am oprit la el fiindcă fusese eroul unei istorii ciudate care, bine povestită, era în stare să capteze interesul lui Richi. I-am dat deci drumul, explicându-i că, pe la mijlocul lui decembrie 1960, lună de iarnă seacă, fără zăpadă, la cei aproape zece ani ai lui, Viorel era un băiat ca toţi ceilalţi dintr-un sat de la poalele Zarandului. În ziua aceea, la şcoală, neatent, s-a împiedicat de o treaptă, iar în cădere, s-a rănit la o mână. Ajungând după ore acasă cu o colegă căreia urma să-i dea singurul manual de geografie al clasei, a lunecat în noroi şi a căzut în faţa porţii. S-a dus apoi la bunici unde ştia că se tăiase porcul, dar, din urechi şi din coadă, nu a mai găsit nimic. Întors acasă după atâtea ghinioane, dar hotărât să-şi facă datoria în gospodărie, a adunat cele şase oi ale familiei şi le-a scos la păscut pe deal. Iarba, fiind rară la vremea aceea, le-a mânat dintr-un loc într-altul în căutarea firelor răzleţe. În perindarea asta, a ajuns lângă o grămadă de pietre. Se găseau mai multe asemenea movile înşirate în linie dreaptă încă din timpul războiului, când nemţii plănuiseră să construiască o cale ferată între Brad şi Deva, pesemne pentru transportul minereurilor de aur. Lângă acele pietre, i-a sărit în ochi o cutie lunguiaţă şi roşiatică de tablă. Ridicând-o şi deschizând-o, a dat de un fel de ou cenuşiu din metal cu un inel la capăt. Cutia a aruncat-o, iar ovalul l-a strecurat în buzunarul hainei. Oile între timp se îndepărtaseră. A mers după ele şi le-a mai preumblat de la un smoc

de iarbă la altul până când a chibzuit că e vremea să le întoarcă spre casă. Pe cale, a dat peste încă un ou, din ăla metalic, întrebându-se ce e cu atâtea năzdrăvănii din astea prin iarbă. Dar vrând să-i scoată perechea din buzunar, ia-o de unde nu-i!... Pierduse obiectul, iar acum îl regăsise tot pe acela, nu erau va să zică două, ci unul singur. L-a băgat la locul lui şi a prins să coboare coasta. Spre casă ar fi putut s-o ia de la început pe alte trei poteci, dar a ales-o pe cea pe care venise şi unde se întâlnise astfel a doua oară cu jucăria cenuşie. În curtea casei, zărind o teslă, a ridicat-o şi s-a gândit că n-ar fi rău să aleagă o bucată potrivită de lemn în care să sape un jgheab pentru un izvoraş din deal, în aşa fel încât să-l călăuzească la vale, să nu-l lase să se risipească prin ierburi. Zis şi făcut, s-a aşezat pe o piatră, apucându-se de lucru. Numai că mânuind tesla, cotul mâinii drepte se lovea mereu de obiectul oval din buzunar. Uitase de el, dar iată că oul cenuşiu nebăgat în seamă, începea să-şi caute el ortacul. Furios că e sâcâit, băiatul a luat găluşca de fier, a fixat-o pe o muchie de ciment şi a izbit-o cu tesla o dată, de două ori. Flacăra care a ţâşnit a fost ultima imagine pe care Viorel a văzut-o în viaţa aceasta. A auzit şi detunătura grenadei înainte de a-şi pierde cunoştinţa. Că grenadă era oul care se ţinuse obsesiv pe urmele lui în acea zi, a aflat mai târziu de la oamenii mari.

Curios e că-şi aminteşte cele mai mici amănunte ale acelei zile de 14 decembrie şi că senzaţia de fapt trăit a rămas foarte vie: cum a căzut la şcoală, iar apoi în faţa porţii casei, cum a ratat urechile şi coada porcului, cum s-a întâlnit de trei ori cu grenada fără să ştie ce era, cum a uitat-o în două rânduri şi cum aceasta i-a tăiat de fiecare dată calea, cum, sâcâit de insistenţa ei, a lovit-o de două ori şi cum ea, tot în doi timpi, i-a retezat definitiv lumina şi i-a astupat pentru un timp urechile. Ca prin minune, nu l-a spulberat de tot. E de mirare că a supravieţuit.

Îşi mai aminteşte cu aceeaşi acuitate şi cu puzderie de amănunte visul straniu pe care l-a avut în noaptea dinainte... Se făcea că ieşise din casă sub puterea nopţii, pe uşa din dos spre grădină. Cu neputinţă să înainteze însă, fiindcă o pisică cenuşie, mare cât un câine, i-a sărit în piept. Înspăimântat, a fugit până în camera din mijlocul casei unde şi-a văzut tatăl întins îngrijorat în pat şi pe un unchi cu un cuţit îndreptat asupra părintelui, tocmai cuţitul pe care el, copilul, îl găsise în pod în urmă cu vreo două săptămâni.

- Asta cu mâţa aia fioroasă nu mi-a plăcut, zise Richi, hai acasă!

- Hai!

- Ba nu încă! Aici, nu mă sperii aşa de tare,văd păsări, apa, văd florile... Mai spune-mi un lucru, nu mi-e frică... Cum visează ăia, cum să zic, care n-au văzut niciodată în viaţa lor,care s-au născut aşa... Ce fel de vise au ei?

Subiectul mă preocupase şi pe mine cândva. Făcusem, pentru propria-mi curiozitate, un studiu pe elevii mei orbi din naştere, băieţi şi fete în jurul a optsprezece ani, îi chestionasem. Şi-au amintit mai întâi de glasuri, de zgomote, de sonoritatea viselor lor. Am vorbit cu fiecare în parte, după care am organizat o discuţie în grup. Se vedea limpede că nu deschiseseră niciodată gura pe seama subiectului. Îl conştientizau, intuiau că e numai al lor, al orbilor nativi, dar îl formulau anevoie. Una dintre fete chiar m-a înfruntat cum că ce rost are să analizăm bazaconia, câtă vreme la ei e altfel decât la restul lumii... Se lăsau greu, de parcă tema ar fi fost una ruşinoasă, ezitau, retractau cele spuse iniţial, se refugiau în clişee. Abia după ce le-am descris felul meu de a rătăci pe câmpii onirice, au prins a da drumul mărturiilor. Se molipseau unul de la altul, se încurajau fără cuvinte, ideea timidă a celui dintâi o prelua al doilea şi o ducea mai departe. Aşa am ajuns să aflu că, în visele lor de inşi intraţi în viaţa conştientă ca nevăzători, pe lângă sunete, voci şi obiecte atinse cu mâna, mai

apărea o puternică senzaţie de prezenţă a interlocutorului ori a reperului material mai apropiat. Dacă senzaţia asta ţine de simţul tactil, apoi ea se produce în zona tactilităţii inefabile, e o impresie de câmp energetic format în jurul celuilalt, fiinţă sau lucru, ce te opreşte la marginea elastică a aurei sale, nu treci de o linie de demarcaţie şi astfel nu te ciocneşti de obstacol, simţi că între tine şi acesta e o pernă de aer mai pufoasă sau mai vârtoasă. Poate că unora li se pare că se şi ciocnesc de câte ceva, dar atunci omul îşi visează de fapt propria lipsă de atenţie.

- Cum să apară una ca asta-n vis, neatenţia?! – se miră Erica.

- Nu neapărat aşa ceva, ci starea personală, faptul că nevăzând, poţi să fii şi neglijent şi să te ciocneşti de una, de alta. De ce să nu visez că dai cu capu-ntr-un toc de uşă şi să te trezeşti brusc?

- Dacă li se-ntâmplă des, de ce să mai viseze oamenii ăia, nu?

Am liniştit-o, explicându-i că un orb, în viaţa de zi cu zi, nu se loveşte de obstacole decât dacă nu e cu băgare de seamă sau dacă e împiedicat să fie atent din cauza unui zgomot de fond puternic ori a vreunui sunet subit perturbator. În apropierea barierei, el se opreşte sau deviază ca orice om spre dreapta sau spre stânga. Dar nu şi în faţa stropitorii verzi din grădină în care mi-am rănit genunchiul. Nu, fiindcă sesizabilă cu adevărat este reflectarea sunetului aproximativ la înălţimea timpanelor. Nevăzătorul nu percepe ecoul ca ecou, descompus în unde, în reverberaţii. Are parte pesemne şi de un timpan subliminal care preia automat răsfrângerile sonore, le predă instantaneu conştiinţei, iar aceasta produce senzaţia de energie densă cât un obstacol cam până la nivelul inimii. Obiectele mai scunde sunt greu detectabile. În schimb, cele înalte, masive, apăsătoare întorc un semnal consistent, inconfundabil. Acest semnal însă, deşi este produs în regim sonor, prin ecolocaţie, nu e recepţionat auditiv, ci ca impresie subtil tactilă sau fals vizuală. Pentru cei fără vedere din naştere, apare senzaţia de corp compact şi atât. Dar pentru cei cu memorie vizuală ca mine, pe pseudoretina formată tot la nivelul ochilor, se încheagă prompt o imagine schematică şi ceţoasă a masei materiale ivite în cale. Ochiul pustiu de afară se deschide înăuntru. Asta-i diferenţa dintre mine şi nevăzătorii congenitali: ei visează iluzia spaţiului deschis sau radiaţia defensivă a pereţilor din jur. Iar proximitatea zidului, a dulapului, a uşii închise dintr-o încăpere, a stâlpilor de la marginea trotuarului, a maşinilor parcate, a copacilor, ei o simt ca pe un fel de apăsare pe dosul palmei, de-a lungul mâinilor ori în piept dacă în preajmă e o masă copleşitoare. Eu însă ataşez acestei senzaţii şi un rudiment de imagine nu atât nebuloasă, cât înnourată.

Erica m-a rugat să mă opresc din vorbit şi să păstrez tăcerea. A comentat apoi, aveam să înţeleg că gândise îndelung formularea:

- Să te ajute simţul tactil fără să atingi obiectul... Trebuie că se ascunde aici bătaia unei aripi de înger!

Mă mai întrerupsese de câteva ori, rugându-mă să reiau explicaţiile. Exclama uimită din când în când.

- Să nu vrei să vii tu în Germania şi să scrii toate astea acolo ?... Te-ar asculta toată lumea, sunt chestii ciudate şi necunoscute!

- Acolo cred că au fost spuse demult. Au centre de cercetare în ambele Germanii, un institut de studii superioare la Marburg, o bibliotecă braille uriaşă la Leipzig, au investigat şi ochii, şi creierul de la un capăt la altul. Se ştie că, dacă încetează acţiunea principalului câmp vizual din creier, ăsta poartă numărul 17, sporeşte cea a câmpului 18, responsabil cu memoria vizuală, şi a numărului 19, cel cu orientarea în spaţiu. Se mai zice şi că de la ariile

astea vizuale, la orbi, unele funcţii se transferă spre cele auditive, e aşa, un circuit în cap din zona occipitală în părţile temporale într-o veselie... Iar aia că orbii se orientează prin ecolocaţie, da, da, exact ca liliecii, o spune într-un fel şi Evanghelia...

- Pe asta n-o cred. Am fost dusă des la biserica noastră romano-catolică şi m-am dus şi eu de bună voie, acolo se citeşte mult din Evanghelii, dar aşa ceva n-am auzit.

N-am insistat s-o conving. M-am ridicat şi i-am făcut o demonstraţie, numărând destul de exact arborii pe care-i lăsam în urmă pe partea stângă a aleii.

- Uite, i-am spus, ecolocaţie! Paşii mei fac zgomot, se lovesc de copaci, iar în dreptul trunchiului, zumzetul ambiental e ecranat pentru o fracţiune de secundă. Eu văd o dungă neagră verticală sub pleoape, apare brusc şi dispare de cum am trecut de pom. Unu, doi, trei arbori, uite-l şi pe al patrulea.

- Păi, tu nu vrei să înţelegi, reluă ea, că toate astea,chiar dacă se ştiu, ai putea să le descrii ca pe o trăire personală, cu întâmplări, cu oameni şi locuri, cu descrierile alea ale tale, chiar nu pricepi?

- Pot să le scriu şi aici şi să le public oricând.

– Şi cine o să te creadă?

Am traversat dintr-o margine în alta cartierul Vatra Luminoasă, cu străduţele lui pline de case, de grădini şi de duplexuri construite de Malaxa pentru muncitorii lui în anii ’30, înainte de război. Erica le sorbea din ochi.

- Aşa trebuie să fie şi în Germania, oare o să mă repartizeze la Weingarten?...

A fost „repatriată” în orăşelul Kempten din Bavaria unde nu s-a simţit deloc la largul ei. Măruntă fiind, aşezarea se umplea pe zi ce trece de şvabi sătmăreni. Aceleaşi văicăreli de acasă, aceleaşi obsesii, bârfele şi chiar mutrele de altădată. Se săturase. Îmi scria că cel mai frumos an din viaţa ei fusese 1990, când ştia că va lăsa totul în urmă şi când noutăţile pentru ea începuseră cu drumurile sub orice pretext, la Bucureşti. Acum, în Bavaria, dădea de vechile marote ale unor săteni încă năuciţi de schimbarea din viaţa lor. Se cramponau de aceea de istorii din trecut, cu preşedinţi de c.a.p.-uri care-i nedreptăţiseră, cu preoţi care nu-şi meritaseră parohiile şi tot aşa până seara. Neavând cunoştinţe suficiente de germană, şvabii se căutau unii pe alţii ca să poată vorbi ungureşte. Gazdele lor rămâneau uimite, nu înţelegeau ce se întâmplă, de unde să-i ia. Organizau pentru ei tot felul de întâlniri (de la Erica am auzit pentru prima oară folosit la propriu termenul de „socializare”, dar îi vedeau pe noiii lor compatrioţi cum se strigă pe nume, Pista sau János, cum se retrag într-un colţ şi se pun pe şuşoteală. A izbutit după vreun an şi jumătate să se stabilească la Opfenbach, cu lucrul la un azil de bătrâni ca, nici ea nu înţelegea ce, infirmieră sau soră de caritate. În niciun caz asistentă medicală ca la Baia Mare. Era mulţumită însă. Se găsea printre nemţii ei, se scuturase de zgura trecutului. Dădea din când în când câte un telefon:

- Dacă spui că faţa mea de copil o împrumută şi alte femei pe care le cunoşti, corpurile ălora cum arată?

- Ştiu eu, dacă nu le ating...

- Vrei să spui,dacă nu le strângi în braţe...

- Să zicem... Până atunci, aşa, de la distanţă, îmi apar ca... ca nişte umbre, ceva neclar, „al Evei trunchi de fum”.

I-am lămurit citatul.

- Trupul de fum al Evei... Indiferent cine a spus-o, tu, în felul tău, chiar vezi aşa ceva... Şi încă n-ai scris nicio pagină?

- Parcă cineva se lăuda că are să noteze totul într-un carnet, m-am grăbit şi eu cu reproşul.

- Da, şi o să te îndemne să scrii. Dar dacă tu nu faci nimic...

Satul cu minunea

Ce-ar fi dacă o inteligenţă de sus mi-ar cerceta creierul?

Nu mă gândesc la îngeri, ei au alt rost în univers: s-aducă veşti care să mute lumea din loc, să ocrotească mutarea, mutându-le oamenilor cărările plănuite. Ei le vorbesc Mariei şi lui Iosif în somn, ei îl pun la încercare pe Iacob, nelăsându-l să treacă, ei mută, la sfârşitul sfârşitului, planeta într-o altă dimensiune. Umblă şi ei cu precădere noaptea, ca demonii, se arată în visele oamenilor ori le taie calea la adăpostul întunericului, cu sabia în mână. Numai în Ziua Judecăţii se ivesc pe lumină. Îngerii nu sunt ţinuţi să-şi pună mintea cu parohieni de rând ca noi.

Dar să admitem că o inteligenţă de pe Syrius... De ce tocmai Syrius? Pentru că ascensiunea lui pe cer dă semnul revărsării Nilului. Se şi credea de fapt că steaua atrage spre sine apele ce ies astfel din albie şi dau să se înalţe. De groaza distanţei, nu apucă decât să se reverse. Picătura asta de lumină poate fi cauza belşugului. Vine aşadar o raţiune de pe Syrius, aşa, ca o rază ce dezlănţuie Nilul, mă ia de bărbie şi mi se uită înăuntrul ţestei. Nu o interesează materia, masa cerebrală. E o inteligenţă de sus, prin urmare, o ia pe firul gândurilor, al imaginilor împletite una într-alta până la capăt, în spate, sub occipital, pe câmpul vizual. Bunul meu prieten, regretatul, de neuitatul poet Cristian Popescu, declama că visul zace înăuntrul craniului ca un cristal, iar pentru a-l citi, trebuie să-l scoţi de acolo. La fel şi înţelepciunea syriotă: va constata mai întâi că, pe câmpurile cerebrale 17, 18 şi 19 ale lui Ruby, ale mele adică, e o dezordine de cristale ce refuză să se înlănţuie, dau îndărăt de la legarea lor într-o structură. Dar cleştarurile sunt acolo şi închid în ele crâmpeie de lume. Privelişti care au fost şi nu mai sunt, însă de care el leagă anume identităţi. Peisajele nu sunt tocmai cele de altădată, s-au alterat cu timpul, au căpătat patine şi scânteieri proprii de la regimul lor recluzionar, alimentat numai de intensitatea amintirii, nu de contactul cu modelul. Lanţurile de cristale rupte, împrăştiate, aşchiile, pulberile, lăcrămările lor rănite, oglindind un cer de demult, conţin nu tocmai culori, ci emit nuanţe şi penumbre cromatice care nu mai există sub soare, s-au format la faţa locului prin amestecuri endogene haotice, în absenţa luminii. Dar imaginile despre care Ruby vorbeşte pot fi recunoscute până la urmă, iar dacă nu recunoscute, măcar reconstituite.

El afirmă, iar eu confirm că am întâlnit lumina acestei lumi doar prin vreo nouă aşezări, între care cinci sate din Ţinutul Sătmarului. Din trei dintre acestea am zărit doar frânturi. Răteştii însă îi cunosc pe toate cusăturile şi cred că mă descurc destul de bine şi cu Pişcarii.

Syrioţii ar putea observa, cercetând cristalele din capul meu, că de Răteşti e legată culoarea verde, iar de Pişcari cea galbenă. E satul părinţilor mei care mă trimiteau aici vara, pe câte o săptămână-două, la mama Maria şi moşu' Ştefan Ruba, la altă mamă Mărie şi la moşu' Ioan Costin, adică la cele două perechi de bunici. Ajungeam uneori şi iarna la ei în sania trasă de cai, bine ascuns sub dune pufoase, cu cărămizi încălzite la picioare. Cocişul mâna cu băgare de seamă prin Pădurea Cerhatului. Luneca o vreme încet. În sanie se tăcea mâlc de frica lupilor, iar dintr-o dată, omul dădea bici, iar caii ţâşneau înainte ieşind din pădure în latura dinspre Ghirişa. De aici până la Pişcari, nu ne mai pândea nicio primejdie.

Dar să te ferească Dumnezeu să fi ajuns la Pişcari vara, după ploaie! Te înfundai într-un noroi preistoric, galben şi lipicios, care nu te-ar fi lăsat să răzbaţi mai departe nici în ruptul capului. Erai al lui, numai al lui. Tocmai de aceea oamenii îşi duraseră poteci de scândură prin mijlocul trotuarelor ca să se ştie deasupra nămolului, iar sub soarele aprig, deasupra pulberii. Cărările astea de lemn, precum şi uliţele erau drepte, trase cu aţa, o însuşire îngăduită pesemne de câmpia netedă ca tabla mesei. Ieşind din sat în lunca Crasnei, simţeai că privirea nu se mai sprijină pe nimic, niciun obstacol s-o odihnească o clipă. Nu vedeai la propriu până în Ungaria, dar nimic nu oprea un ochi mai năzdrăvan să bată până dincolo. Pornită întins de aici, pusta nu se oprea decât în Poarta cea Mare a Vienei.

Pe oameni, alături de noroi, cel mai mult îi necăjea apa. Fântânile lor erau de folos numai pentru vite. În anume locuri, săpaseră câte o „fântână bună". Cea mai curată şi mai rece apă de băut venea însă de la curgătoare. În mijlocul satului, la o răspântie încăpătoare, dintr-o ţeavă de metal, apa curgea continuu într-un bazinet, iar de acolo, dispărea pe sub pământ poate până în râu. Locul era amenajat cu grijă: se cobora pe câteva trepte într-o cuvă săpată în sol şi placată cu piatră. Ţeava ieşea din peretele falezei diferenţei de nivel. Apa se păstra rece în oluri şi în oluţuri, amfore mari, pântecoase, cu gât îngust şi lung, terminat printr-un ciur în partea de sus, pentru aerisire. Pântecele olului se lega de gâtul subţire şi printr-o toartă înzestrată cu un canal interior şi un gurgui, „o ţâţă", cum îi ziceau sătenii, pentru turnat apa ori pentru băut direct din sfârc. Ulciorul era împodobit de jur împrejur cu desene din linii şerpuite şi flori stilizate. În fiecare primăvară, trecea prin sat un ţigan cu o căruţă plină de vase:

- O vinit Mihai Ţîganu cu oale şi cu ulcele, cu ulcioare şi cu oluri cu ţurgălăi, haidaţi, măi!, striga el, adunând lume în jurul carului încărcat de vase. Hai la oluţuri, îi dădea înainte Mihai, iaca, mă sui pe ele şi nu se sparg!

- Scoboară, omule, de pe oluţ că t-ii sparge tu, râdeau "pişcăranii", cum obişnuiau ei să-şi zică.

Numele satului venea de la ţipari. Erau pline bălţile Crasnei de vietăţile astea lungi, subţiri şi cafenii semănând cu şerpii. Unii le spuneau „cici", alţii „pişcari" fiindcă ciupeau rău mâna pescarului prin glanda lor electrică. Prăjiţi pe jăratec, se pare că erau tare buni la gust. Afară de aceste delicatese la vreme de vară, pişcăranii se hrăneau, ca toţi sătenii din Câmpia Tisei, cu ce dădeau pământurile, grădinile, curtea şi poiata, mai puţin cu poame. Era într-adevăr o aşezare săracă în fructe. Câţiva pomiţari, adică duzi, şi aceia răsăriţi din întâmplare, nu pentru că i-ar fi sădit cineva, se chinuiau să salveze satul de lipsa absolută a arborilor roditori. Iar viţa-de-vie, afară de câteva bolţi pe lângă case, n-o întâlneai nicăieri în câmp pe butuci. În lipsa strugurilor şi a prunelor, vinul şi ţuica se arătau rar, iar băutura de căpătâi stoarsă la faţa locului era pălinca de napi, altfel zicând, samahoanca de sfeclă, grea, dulceagă şi puturoasă, dătătoare de dureri de cap o zi întreagă şi încă o noapte fără somn, de-ţi venea să-ţi cufunzi tâmplele pe veci în apă rece. Localnicii, cine ştie din pricina căror

păcate, aveau greutăţi cu darurile lăsate de Dumnezeu omului să le soarbă de nevoie ori de plăcere, precum apa, vinul şi rachiurile. Fără îndoială, băuturile le găseau ei la cârciumă, dar parcă nu trăiau mulţumirea celui care se ştie cu butoaiele lui în beci şi cu clondirele pe rafturi. Cârciuma, casa naţională, biserica, şcoala, crucea din piatră cu basorelieful Fecioarei, ce ţinuse în vânt tricolorul când cu răzvrătirea din aprilie ‘44, se găseau toate în răspântia cea mare a satului, în preajma curgătorii. Mândria obştii era, fără îndoială, biserica. De cum intrai, pe dreapta te întâmpina o icoană mare a Sfântului Anton de Padova cu braţele încărcate de crini albi şi cu capul aureolat de bucuria de a-L purta, tot în braţe, pe Iisus. Apoi, pe pereţi, picturi alese, iar în faţă, un iconostas aurit, ticsit de alte icoane. Pacea interiorului era sporită de lumina filtrată prin vitralii. În timpul liturghiei, lumini mai numeroase şi mai puternice scânteiau din maiestuosul candelabru de mare preţ. Între războaie, îl comandase la Viena, pe banii lui, străbunicul meu Ştefan Ruba, participantul la Marea Adunare de la Alba-Iulia. Fiul lui, tot Ştefan, moşul meu care rar bea un pahar de vin, cumpărase cârciuma satului de la nişte evrei. Fiul său, Silviu, a gestionat-o la începutul democraţiei populare.

Biserica aparţinea cultului greco-catolic. În 1969, am asistat aici la o cununie. La peste douăzeci de ani de la desfiinţarea sa oficială, se mai păstra limbajul ritului catolic oriental. Preotul a spus: „Se cunună servul lui Dumnezeu, Sabin, cu serva lui Dumnezeu, Eugenia”. Lăsând la o parte sfinţii obişnuiţi din calendar, numele localnicilor coborau, pe filiera bisericii Romei, din latină, unele fiind chiar căutate: Septimiu, Pulcheria, Onoriu, Tiberia. Dar când un părinte şi-a botezat fiica Salustia, pişcăranilor li s-a părut că e prea de tot, iar femeia a trăit toată viaţa cu porecla Zalustra.

Tocmai în curtea acestei biserici unite cu Roma, atrăgea atenţia un mormânt fără nume în care zăcea cu siguranţă un străin de sat, după toate probabilităţile, un ortodox, poate din Muntenia, poate din Moldova. Era un soldat necunoscut. În octombrie 1944, frontul ajunsese în zonă. Câţiva militari germani ocupaseră răscrucea pieţii satului, hotărîţi să întârzie înaintarea trupelor române pentru ca grosul contingentelor lor să se poată retrage spre vest. Îşi instalaseră mitralierele pe snopi de paie şi pe capre de lemn. După felul în care s-au desfăşurat evenimentele, a devenit limpede că formau o patrulă de ariergardă şi că ţinta lor o reprezenta începutul înaintării frontului. Le-au cerut scurt şi imperativ sătenilor să se adăpostească în case. Când au început să tragă, s-a văzut că gloanţele zburau de-a lungul Uliţei Luncii, de unde românii porniseră atacul. Cel mai periculos ţintaş neamţ trăgea din turla bisericii. Camarazii săi s-au retras după câteva ceasuri, dar el a rămas să-i mai încurce pe atacatori. Atunci, un soldat a primit ordin să urce în turlă şi să-l anihileze. Era o misiune de linia întâi, cu puţine şanse de scăpare. Băiatul a pornit să urce trăgând în susul scării. Neamţul însă a lansat şi el o grenadă rănindu-şi adversarul la cap. Se pare că şi el era convins că nu mai poate rezista mult timp la postul lui oricât avantaj îi oferea înălţimea. Ar fi urmat luarea cu asalt a turlei. Aşa că l-a bandajat pe celălalt la repezeală cum a putut, l-a cărat în cârcă până jos şi l-a depus în casa unui ţăran din vecinătate, ca îndată să se grăbească şi el pe urmele camarazilor săi. Contingentele româneşti n-au zăbovit mult la Pişcari, văzându-şi mai departe de front în Ungaria, iar soldatul rănit a murit după câteva zile. Nu mai apucase să rostească vreun cuvânt coerent, acte asupra lui nu s-au găsit, iar de la ofiţerii trupei, sătenii nu-i reţinuseră numele. Drept care l-au îngropat în locul în care îşi dăduse sufletul, adică în curtea bisericii, aşezându-i casca pe cruce. Încă un mormânt al eroului necunoscut, poate ultimul din campania de eliberare a Ardealului.

Ei bine, lângă mormântul acestui necunoscut, trecând razant cu casca lui de soldat, la miezul nopţii de 5 spre 6 august 1953, a căzut o lumină mare.

- Ce-a fost asta? – tresări Silviu Ruba, gestionarul magazinului şi al întregului complex alimentar, deci, şi al bufetului pe care-l închisese cu vreo oră în urmă.

- Trebuie să fie ceva rachete de recunoaştere, de-astea luminoase aici pe graniţă, s-o fi aprins una mai târziu şi a căzut la noi, nu-i nimic, răspunse speriat miliţianul cu care stătea de vorbă pe laviţa din faţa casei.

Casa lui Silviu Ruba se afla în dreptul zidului dinspre apus al bisericii, despărţită de aceasta de Uliţa cea Mare şi de platoul larg cu curgătoarea.

- Cum să cadă rachetele astea tocmai la noi, le trag de regulă în sus?...

- Ei, zise miliţianul, e târziu, mă duc şi eu spre casă, noapte bună, tovarăşu' Silviu, şi nicio grijă, aicea suntem noi!

Poliţaiul era de fapt ajutor de miliţian, trimis aici din centrul de comună şi încartiruit în casa unor localnici. Venise de vreo trei luni de prin Banat, se dădea atoateştiutor şi nu admitea să fie contrazis în nimic. Acum însă, gestionarul înţelesese că omul în uniformă luase frica a ceva misterios şi părăsea frontul onorabil, cât încă putea s-o mai facă. Silviu Ruba se retrase în curte, dar nu pătrunse în casă. La scurt timp după plecarea miliţianului, i se păru că zăreşte o lumină în biserică. Vitraliile nu îngăduiau vederea din exterior, dar în întunericul de după miezul nopţii, orice lumină dinăuntru devenea sesizabilă. Iar pe deasupra, lumina aceea se mişca, dispărea într-un loc şi apărea într-altul. Nu trecu mult şi auzi un glas înalt de femeie cântând. Îi luase până atunci peste picior pe toţi bisericoşii, dar acum porni să tremure fără voie. Se strecură în casă şi rosti în gând *Născătoarea*… Pe măsură ce se apropia de sfârşitul scurtei rugăciuni, i se părea că aude tot mai tare glasul acela de femeie. Ieşi din nou în grădină... Îl auzea cu adevărat. Îl auzeau şi alţii, zărise lămpi aprinse la două case de pe Uliţa Mare şi poate că şi de cealaltă parte a bisericii s-or fi trezit alţi creştini la înălţimea glasului. Să se ducă până acolo? La gândul de a trece la acel ceas prin faţa uşii bisericii, îl luă cu fiori. Dădu să înjure, dar se opri în ultima clipă. Nu lătra niciun câine. Norii lunecau spre sud mai mult ascunzând decât dezvelind stelele. O tăcere de început de lume, o necuvântare de cer în aşteptare se boltea peste fire.

Nu Silviu Ruba fu cel ce dădu vestea, ci fătul. Intrase înainte de şase dimineaţa, ca de obicei în sărbători, să măture biserica în aşteptarea slujbei de Ziua Schimbării la Faţă... Şi o văzuse pe Sfânta Fecioară cu Pruncul în braţe, tocmai înfăţişarea din icoană, „umblând, spunea el, pe dinaintea altarului". Scăpase mătura din mână şi o luase la fugă spre casa parohială.

- Părinte, Maica Sfântă…! – apucă el să strige.

- Am auzit-o, răspunse părintele Oros. Mă rugam să mă-ndrume Dumnezeu cum să pătrund în biserică.

Noutatea a izbucnit ca o flacără îndelung înăbuşită şi s-a răspândit cu iuţeala focului purtat de vânt prin şire de paie uscate. Era o împrejurare în care seceta bolşevică ajuta pălălaia să se întindă. Într-o săptămână, aproape întreaga ţară vorbea, în şoaptă ce-i drept, nu ca înainte de război prin toate ziarele, de un nou Maglavit. Pişcăranii s-au înghesuit cu toţii în biserica lor încă din acea sfântă zi a Schimbării la Faţă. La fel şi-n zilele următoare, plecau acasă după miezul nopţii. Se rugau, cântau pricesne, iar din când în când, auzeai câte o femeie că strigă... Vedea icoana lăcrămând, zărea chipul Maicii Domnului pe unul dintre vitralii, i se părea că dă să coboare din icoană. Satul începea să se umple de nou-veniţi. Intrau cu de la ei putere în curţi, dădeau bineţe, deshămau caii sau vacile de la car şi

mărturiseau că au venit să vadă Minunea şi să se vindece, fie ei, fie vreun copil de-al lor ori vreo rudă. Nişte moroşeni s-au rugat cu glas tare la icoană să-i sloboadă Maica Domnului pe fraţii lor din temniţă şi să-i bage în locul lor pe cei ce-i osândiseră. Fiecare ştia pe câte cineva care se îndreptase de vreo strâmbăciune de cioante, i se oprise vreo sângerare ori altă scurgere, i se ridicase din pat vreo rubedenie stoarsă de mult de snagă sau prinsese a-i învia cuiva vreo mână uscată ori sucită.

- Nu vreau să-l mânii pe Dumnezeu, minuni poate s-o făcut, dar io nu le-am văzut, îmi mărturisea bunica Maria Costin, născută în 1907, la Hegewisch, Illinois. Aveam atunci cote de dat la stat, necazuri mari pe cap, mai spunea ea, nu ne ardea nouă de minuni!

- Ori de câte ori şi-o arătat faţa în biserică şi o scoborît din icoană, o am văzut pe Maica Sfântă, mărturisea bunica Maria Ruba, născută la Pişcari în 1895. Iară când o tunat şi o fulgerat de la altar şi Măicuţa Sfântă s-o înălţat şi s-o uitat la credincioşi de sus, din aer, am gândit că nu m-oi mai rădica în veci de acolo!...

Scena aceasta cu tunetele şi cu fulgerele au descris-o mulţi. Puhoi de lume se adunase într-o seară în biserică. Dintr-odată, s-au pornit nişte zigzaguri de lumini puternice şi s-au auzit detunături dinspre altar. Mulţi s-au prăbuşit cu fruntea la pământ, ţipând şi acoperindu-şi faţa. Alţii au rupt-o la fugă. După care, Fecioara, cu Pruncul în braţe, precum o ştiau cu toţii din icoană, dar învăluită într-un nor de ceaţă translucidă, a plutit o vreme pe deasupra capetelor lunecând spre ieşire. Li se uita de sus drept în ochi celor ce cutezaseră a ridica privirea. Încet-încet după aceea, s-a retras prin aer neîntorcându-şi însă faţa de la oameni, a lunecat înapoi şi s-a topit în icoană.

A doua zi dimineaţa, o mamă străină de sat şi-a adus cele două fete gemene de vreo doisprezece ani la icoana minunată. Nu scoseseră o vorbă până atunci, dar surde pare-se că nu erau. Doar limbile le rămăseseră legate. Uneia dintre ele Precista i-a dezlegat-o, dar nu şi celeilalte. Oamenii îşi amintesc nervozitatea şi agitaţia surorii nelecuite când a auzit-o pe cealaltă silabisind. Grăia greu, dar dădea glas cuvintelor şi se făcea înţeleasă. „Are mai multă credinţă”, au hotărât cei de faţă, privind-o cam chiorâş pe fata netămăduită, care ascundea, după ei, cine ştie ce păcate negre la cei doisprezece ani ai ei, pentru că, după cum predica o cumătră, „diavolu’ se strecoară şi-n dosu’ icoanelor din casă, dacă nu le pui pe peretele de la răsărit!”

Căruţele, bicicletele şi perechile de picioare tefere continuau să aducă pelerini în „satul cu Minunea”. Ar fi făcut şi trenurile acelaşi lucru, dacă n-ar fi fost trase pe linie moartă în gările de şină largă şi în gările decovilurilor. Lumea începuse să sosească de pe la alte margini ale ţării, iar vuietul creştea... Se vorbea cum că-n anul acela, moartea lui Stalin fusese un semn mare, că la cinci ani de la desfiinţarea Bisericii Unite cu Roma şi mai cu seamă după moartea Bolşevicului, Sfântul Părinte Papa o va repune în drepturi şi onoruri, iar un alt înţeles al semnelor ar fi acela că oamenii e bine să nu mai dea cote la stat, ci să păstreze roadele tocmai pentru nevoile reînvierii bisericii. Poate că nu tocmai de la acest freamăt, poate de la altele, Partidul începu să reacţioneze. Nu o făcuse în prima fază tocmai din cauza dispreţului faţă de superstiţii şi misticism. Cum să se compromită organele ocupându-se de asemenea manifestări de obscurantism?... Era un cuvânt greu de pronunţat acesta, „obscurantism”, mulţi tovarăşi împiedicându-se în el prin şedinţe şi înroşindu-se de aceea de o sinceră enervare. Mânie care-i făcu într-o bună zi pe tovarăşi să ordone încercuirea satului cu trupe. Soldaţii legitimau şi percheziţionau pe toată lumea care ieşea şi mai ales pe cei ce încercau să intre. Securitatea a întins peste câmpie încă o horă, un al doilea cerc mai larg, fiindcă, pesemne, unul singur se vădise a avea ascunse fisuri. Veneau

locuitori de prin satele apropiate, pregătiţi cu ploştile cu pălincă pentru soldaţi, dar li se spunea că, de s-ar întâmpla să treacă de ei, prin împrejmuirea interioară nu vor izbuti să răzbată. Partidul a adus în sat şi ceea ce mai târziu avea să fie aşteptat cu mare bucurie, anume un camion cu instalaţii de proiectat filme la bord, va să zică, o caravană cinematografică. Proţăpind maşina în faţa peretelui de apus al bisericii, s-au apucat să proiecteze seara, pe zidul alb, ideal ca ecran, filme documentare despre creşterea ştiinţifică a animalelor, pentru ca imaginile în mişcare să le dovedească ţăranilor că oricine poate să producă vedenii din cele pe care ei pretind că le-au întâlnit în biserică.

- Pui tu, mă, vacile şi porcii pă păretele sfintei biserici?! Apoi, mânce-vă beteşigu' şi fută-vă Hector pă voi şi pă tăt neamu' vost, sări un pişcăran, iar după el alţii cu ciomegele, spărgând toată maşinăria de fabricat iluzii, vedenii şi arătări.

Vreo câteva capete sparte s-au adăugat aparaturii făcute ţăndări, dar din ascunzătorile camionului au ieşit şi nişte cătuşe, iar turbulenţii au dispărut şi ei ca prin minune pentru mai mulţi ani. L-au ridicat şi pe părintele Oros, fiindcă a refuzat să explice în predica lui caracterul iluzoriu al viziunii şi să adauge că li se întâmplă multor oameni să aibă astfel de năzăriri colective şi să li se arate cai verzi pe pereţi. Au vrut să-l aresteze şi pe un bătrân ce obişnuia să treacă pe la rândurile de soldaţi şi de civili, poftindu-i părinteşte, dacă tot au bătut atâta cale până acolo, să facă bine şi să intre în biserică unde Fecioara să-i poată binecuvânta. De cinci ori l-au urcat în maşină şi tot de atâtea ori s-a oprit motorul. De cum îl coborau, ăla pornea. Îl suiau la loc, motorul tuşea din nou şi se bloca.

- Lăsaţi-mă, feciori, făcea bătrânul, că iaca, am ajuns pricină de stricăciune, mă fac de ruşine înaintea creştinilor. Am, bag samă, păcate multe, nici io nu le ştiu, îndură-te, Măicuţă Sfântă, şi de unul ca mine!...

Minunea a slăbit în intensitate abia când sătenii au început să-i alunge chiar ei pe cei veniţi dinafară, fiindcă, de atâta lume într-un sat cu apă puţină, secaseră toate fântânile, iar la curgătoare, rândul nu se sfârşea niciodată. Un pişcăran chiar a apelat la miliţieni să evacueze de la el din şură o familie de amărîţi sosiţi de pe Crişul Alb, dar care nici nu se gândeau să plece. Îi omenise cum îi dăduse mâna şi lui, îi înţelesese, numai că venise ziua când nu mai avea cu ce să-i ţină. Potera i-a luat pe străini pe sus, îmbrâncindu-i şi suduindu-i. Gazda, uimit peste poate, s-a băgat la mijloc:

- Nu-i îngăduit a da în ei, că lor li s-o arătat Maica Sfântă, iară vouă nu!

- Gura, chiaburule!

- Apoi, dacă asta ni-i cinstea... zise omul şi se întoarse din grajd cu furca. Pe poliţai îi alungă, iar pe oaspeţi îi reîntoarse în şură. I-au ridicat pe toţi trei. Scăpat din temniţă după patru ani, ţăranul arăta aproape neschimbat pentru că, susţinea el, Sfânta Fecioară se îngrijise de el şi de toţi nevinovaţii din preajma lui.

Organele au mai săltat şi dintre pelerinii recalcitranţi vreo câţiva, iar pe la mijlocul lui septembrie, raportau că „situaţia a fost normalizată prin lichidarea focarului de misticism".

Se spune că Maica Domnului s-a arătat în aceeaşi biserică şi-n anii următori, până în 1956, dar numai între sărbătoarea Schimbării la Faţă şi cea a Adormirii, de la 6 până la 15 august. Localnicii se mulţumeau să vorbească numai între ei despre asta. În fiecare an, se întâmpla să fie văzută de mai mulţi oameni, mai ales lăcrămând din icoană sau umblând noaptea prin naos cu o lumânare aprinsă în mână, dar fără să-şi mai înalţe glasul în cântec. Aflau de pogorîrea ei şi cei ce se despărţiseră de sat. Astfel, purtat în braţe de mama, am ajuns şi eu la icoană când împlineam vreo zece luni, în 1955. Boala mea fusese sesizată şi confirmată de medici, globul ochiului stâng, din cauza tensiunii sale interne produse de

glaucom, era mai mare decât dreptul. Ochii se mişcau însă destul de vioi după lumină. Stângul avea să înceteze curând cursa de urmărire, înlocuit fiind, peste vreo şapte ani, cu unul de sticlă. Dreptul însă avea să nu înceteze a fremăta încă zece ani, tresărind pentru ultima oară la raza răsfrântă de apa mării de la Carmen Sylva.

O căţea albă

Dar de ce s-a arătat Maica Domnului tocmai la Pişcari?... Era un sat mic, trudit şi sărac, unul dintre puţinele din ţinut fără amestecuri etnice şi confesionale. Amestecul, atâta cât fusese, se risipise, căci Horthy secerase zdravăn cu Auschwitz-ul prin cele două familii de evrei, iar supravieţuitorii lor se topiseră în toate vânturile. De ce nu pogorîse Ea la Cluj, la Oradea ori la vreo mină de aur din Maramureş?

Se înţelesese că la mijloc lucra o taină adâncă, dar se încercau fel de fel de răspunsuri: că la Pişcari era multă credinţă, că i se arătase astfel dreptate Bisericii Unite cu Roma care se va ridica din nou într-o bună zi, că Sfânta Fecioară îşi căutase un lăcaş aproape de întâlnirea a trei graniţe roşii - a României, a Ungariei şi a Sovietelor -, că tocmai întrucât satul era mărunt, harnic, credincios şi sărman, aproape neştiut pe faţa lumii, se bucurase de alegerea Cerului. Eu însă am un cu totul alt răspuns: la Pişcari, trăia singură în 1953 şi Floarea Pomeanului, fostă a Nodului, adică mama Floare. Bărbatul îi murise. Se întorseseră împreună cu bani din America în 1912. Ea plecase singură înapoi la Chicago să câştige alţi dolari şi revenise cu punga destul de plină, după război, în România întregită. După câţiva ani, fusese silită să se ducă la Bucureşti la altă muncă şi se întorsese din nou acasă cu bani noi. În 1953, ştia de undeva din cer ori din adâncul mării, că pământul pentru care se chinuise atâta i-l vor lua roşiii cu mână netremurătoare, cum iei un măr de pe creangă. Fiica ei, Maria, spunea că nu o văzuse pe Vergura cea Sfântă. Nici de la mama Floare nu-mi amintesc vreo întâmplare cu Minunea. Numai miliţianului din Răteşti, ca să-l mai pună un pic la fiert, i-o întorsese că o văzuse de bună seamă pe Precista, dar nouă nu ne pomenise niciodată de asta. Dacă i s-ar fi înfăţişat aievea, să tot asculţi la poveşti! Cum s-a uitat Maria numai la ea, cum i-a încredinţat nişte taine, şoptindu-i că va veni o vreme când... Că se va şti despre un loc unde... Că va umbla o veste despre...

Preacurata, aşadar, a coborât atunci şi acolo printre acei oameni şi nu sub ochii altora, pentru ca mama Floare să ştie şi de chipuri de ale Raiului, nu numai de duhuri de-ale pământului şi de-ale nopţii. Iar lumina aceea de sus se întrupase ca să mai spulbere din scânteile şi lucirile ce i se arătau Floarei la orice drum şi la orice înserare.

- Că vedeţi voi, ne povestea ea în odaia despărţită doar de un perete de postul de miliţie din Răteşti, în America, n-am pomenit de strâgă nici geană, nici sprânceană, da' p-aci, îi plin de tălpile lor în tăt locu'...

- Şi pe la noi prin grădină? – întreba Lia.

- Şi p-acolo.

Iar hierofania din 1953 nu putea fi decât una feminină, cu o lumină dintr-o zare într-alta a feminităţii, din apus la răsărit, căci Floare nu pomenea niciodată de strigoi, ci doar de strigi. Numai muierile erau în stare de tot felul de prefaceri şi de rătăciri pe faţa lumii noaptea ori pe scăpătat, când tărâmul de jos suie prea mult, până unde nu-i e îngăduit, încercând să soarbă din razele soarelui.

Pe strigi însă, Floare ba le zărea, ba le simţea prin preajmă. Le vedea noaptea în chip de luminiţe chinuite, şovăitoare, lunecând prin aer la înălţimea ochilor omului, osândite să bată nouă hotare până la vărsatul de ziuă. Lumânăruca aia era bobul de jar al sufletului lor atâta cât să-şi vadă drumul şi să atingă ţărâna cu tălpile lor de ceaţă. Într-o asemenea urmă de strigă călcase Floare după cea de a doua întoarcere a ei din America. Îşi amintea şi ne povestea cum se pornise singură, atunci, într-o noapte de vară din primii ani ai României Mari, cu o straiţă burduşită cu tutun. Era monopol de stat pe iarba asta, oamenii aveau voie să o cultive, câştigau destul de bine de pe urma ei, dar erau opriţi să o vândă altcuiva decât agentului statului. Se înţelesese însă cu nişte creştini dintr-un sat vecin să ajungă la adăpostul nopţii până la ei şi să ia un ban frumos pe o traistă de foi bine uscate. S-a aşternut la drum pe la vreo trei ceasuri după miezul nopţii, sub secera lunii, dar crede că a călcat într-o urmă de strigă, numai asta putea fi, căci, fără a zări nimic în jur, s-a simţit luată pe sus, săltată ca pe un fel de butoi pe care blestemata aia îl căra în spinare şi purtată astfel cu iuţeală prin păduri, prin hăţişuri pline de spini, peste punţi şi peste rîuri. Şedea ca pe o saltea de vânt pe butoiul ăla zburător şi se temea, nu că va pica de acolo, ci că i se vor amesteca drumurile, că nu le va mai putea despleti ori că necurata o va înturna de unde pornise. Nu recunoştea niciun crâmpei de cale, de vreme ce striga o învârtea numai prin desişuri. Degeaba se ruga în gând. Nu se mai lipea rugăciunea de făptura ei dacă se spurcase nimerind cu piciorul drept în călcătura unui suflet rătăcitor cu chip, sub ochiul zilei, de muiere. Şi a plutit ea tot aşa, cale lungă şi negândită, până când, deodată, a auzit că bate clopotul de ziuă. Atunci, aşa, o putere a făcut zdup! cu ea într-un şanţ cu apă şi ia-o pe strigă de unde nu-i! Nu o văzuse Floare nici până în acea clipă, o bănuise doar că-i dedesubt şi ştiuse că de mânat cu atâta iuţeală numai dracul o mână.

A ieşit îndată din şanţ, necăjită mai mult pentru tutunul umezit decât pentru haine. S-a frecat la ochi şi a înţeles că se găsea taman la marginea satului căutat. Apropiindu-se de case, a adulmecat că, nu departe, se cocea pâine. A intrat, dând bineţe unei femei şi rugând-o să-i pună la uscat în cuptorul golit de pâine foile de tutun şi hainele ude.

- Apoi, nană, io gândesc că dumneta ai călcat, Doamne feri, într-o urmă blăstămată de strâgă, i-a spus gazda după ce a ascultat istorisirea călătoarei.

- Zău, nănucă dragă, doară n-am fost păţâtă una ca asta!

- Ba drept aşe ai păţât că, ia, fă bine şi şezi aci la căldură, lângă cuptor, că ţi-oi spune ce mi s-o arătat odată şi mie!...

Şi-i povesti cum într-o dimineaţă, tot aşa, înainte de a scoate pâinea din cuptor, făcuse şapte plăcinte mari, fără umplutură, să aibă bărbatul de pus din ele în straiţă înainte de a scoate ea pâinea, că omul tocmai se gătea s-o pornească la coasă. Plăcintele aburinde stăteau aşezate una peste alta într-un vas încăpător de lut. Când să iasă în curte, iaca, dă să intre o căţea mare, albă, necunoscută.

- Numa’ ce o văd, nană dragă, că deschide gura şi o aud grăind: Bună demineaţa, nană! Hie-ţi milă şi dă-mi şi mie o plăcintă că tare-s flămândă!

- Doamne, Măicuţă Sfântă! făcu fata Nodului.

Aşa strigase la ceasul întâmplării şi gazda, scăpând vasul din mână şi fugind în casa dinainte după bărbat:

- Sai, Mitrule, că ia căţaua dracului!

Mitru a sărit cu furca, dar n-a mai apucat să facă mare lucru pentru că şi căţeaua, cu o singură plăcintă în gură, tocmai sărea gardul şi se pierdea în pădure.

Până s-au zvântat foile tutunului, gazda a mai apucat să-şi mai amintească de ziua în care venea de la târg cu două coşuri tare grele, pline cu pui de găină. A ajuns-o din urmă o femeie înaltă care i-a cerut îngăduința s-o ajute. I-a lăsat un coş, dar străina l-a luat şi pe al doilea fără nicio opinteală. Le purta cu uşurinţă, ca un bărbat zdravăn, şi făcea nişte paşi lungi că cealaltă, acum fără poveri, abia se ţinea după ea.

- Da' cum le poţi duce atâta de lesne şi cum poţi fuji atâta de tare, nană dragă?

- Am io, nană, puteri la care alţii nici nu cutează a cujeta. Te ajut că şi dumneta m-ai ajutat o dată când am fost tare flămândă şi mi-ai lăsat o plăcintă mare şi rotilată cât un lovor.

N-au mai scos nicio vorbă tot drumul. Binevoitoarea cu puteri necuprinse i-a aşezat coşurile la poartă şi nevăzută s-a făcut. Floare şi gazda ei au mai depănat firul unor asemenea istorii, l-au despicat în patru şi în paisprezece şi au ajuns la încheierea că trăiesc pe lume oameni cu blestemul de a se preface noaptea, după ce se dau de trei ori peste cap, în câte o jivină. Dacă în aceeaşi noapte nu apucă să bată nouă hotare, aşa rămân vreme de trei ani... Ori de şapte ori de nouă. Afară de atunci când le atingi cu fierul. Dar dacă recunoşti sub înfăţişarea unui câine ori a vreunei mâţe un suflet de om, adică un pricolici, trebuie să treci dinţii furcii prin foc şi să-i înfigi în piciorul vietăţii. Îndată se preschimbă la loc în făptură omenească, începe să plângă şi e gata să-ţi slujească atâta vreme cât îi mai rămâne din ispăşirea vrăjii.

- Bag samă, zise Floare, că bărbatu' muierii care ţi-o mâncat plăcinta o ştiut de ea că-i pricolice şi i-o împlântat bine furcoiu' că altminteri nu mai apuca ea să-ţi ducă dumitale coşercile cu pui.

- Socot şi io că numa' în aiest fel o lăsat Dumnezău să hie, încuviință gazda, cerându-i totodată musafirei să-i vândă ei tutunul ca să nu fie musai să mai iasă cu straiţa la vedere prin sat. Cei ce-l porunciseră vor gândi că n-a putut purcede la drum.

- De bună samă, se învoi fosta locuitoare a statului Illinois.

Jos de pe Pământ

Se întorsese de acolo, din Illinois, prima oară în 1912, după vreo opt ani de Americă ai lui Gheorghe şi vreo şase ai ei. Mr. George, după stabilirea lui la Chicago, nu se despărţise câţiva ani buni de fabrica irlandezului. Ba la rându-i, şi Mrs. Flory lucrase într-un fel pentru „basul iriş" (the irish boss). Acesta îşi adăpostea muncitorii imigranţi într-un şir de case de lemn, mai bune decât multe dintre cele pe care le lăsaseră ei prin locurile de obârşie. Pomean izbuti cumva să vorbească cu el, cerându-i să-i închirieze una dintre acele barăci ca nevasta lui să poată deschide o cantină pentru lucrătorii din Ardeal şi Ungaria învăţaţi cu mâncarea de pe la ei. Oamenii vor plăti, „deal"-ul va merge. Prevăzător, patronul trecu pe la locuinţele muncitorilor ca să-i întrebe personal dacă există într-adevăr o astfel de nevoie. Când dădu de St. Patrick la loc de cinste în casa lui Flory, făcu ochii cât lămpile:

- Şi voi vă închinaţi la... şi arătă spre statuetă.

- Of course, răspunse Gheorghe gândindu-se la Sânpetru cel Mic.

Basul nici nu mai stătu pe gânduri, le împrumută şi bani, numai să pună pe roate afacerea. Cantina, devenită până la urmă pensiune, fu deschisă. Floare şi două fete din Făgăraş găteau, serveau, un bucovinean alerga după cele de trebuinţă. Nu lipseau de pe masă tăiţeii şi lăştile cu brânză, guiaşul, plăcintele cu curechi şi cu cartofi, popricaşul de pui cu smântână, cârnaţii făcuţi ca la şvabi, zupa cu găluşte, zama cu groscior pe poame ca vişinele ori cireşele, iar la sărbători, fiert îndelung, câte un bograci, un laboş de gomboţi cu prune bine tăvăliţi prin pesmet şi o tavă de haioşe. Greu a fost numai cu varza acră. Până n-a bătut bucovineanul întregul Chicago de la o margine la alta ca să dea de nişte sârbi la care a găsit marfa, nu s-a lăsat. Atunci a putut apărea şi curechiul umplut, altfel vorbind, sarmalele. Pomeanului şi nevestii-si nu le-a fost uşor să se despartă de obştea lucrătorilor de la basul cel iriş. Au plecat până la urmă, la fel făceau şi alţii după ce prindeau ceva cheag. Bani aveau şi ei acum atâţia cât să-şi cumpere o „farmă" la Hegewisch, un „town" la sud-vest de Chicago. L-au luat cu ei şi pe flăcăul din Cernăuţi.

- Nu că n-am răbdat a şedea la Hegewish, povestea mama Floare, că doară am produs farma şi bani faini am scos după ea. Da' o aveam pe Măriuca de trei ani când mi s-o născut un prunc. Tare era mândru, da' n-o avut zile şi l-am îngropat acolo. Apoi, când o fost odată într-o noapte, o dat hoţii. Atâta am bătut în obloanele de la fereşti şi io, şi Gyuri, şi moldovanu' nost', până s-o temut că-i plină casa de oameni şi s-o dus.

Cumpăraseră ferma cu gândul de a se stabili pentru toată viaţa în Illinois. Hotărîrea le-o dăduse peste cap băieţelul mort şi îngropat în acele locuri, se temeau că n-o să le poarte

noroc pământul Americii. Drept acestea, Pomean i-a scris învăţătorului din Pişcari, întrebându-l dacă este în sat de vânzare o casă mai acătării şi atâtea iugăre de pământ că, dacă se află, el, cu nevasta şi cu fătuca, se întoarnă acasă. De vânzare era chiar casa arătoasă a învăţătorului, iar loturi şi vite s-au găsit destule. Cu bani, gospodăria a sporit repede. Erau tineri,viitorul lor, iaca, nu putea fi acuma decât acasă. Cu toate că nostalgia după America nu şi-o putea stinge niciunul dintre cei ce se lipiseră de dolari peste ocean. Duminica, după slujbă, femeile îşi puneau pălăriile şi se adunau la vorbă. Meliţau englezeşte la curgătoare nu din trufie, ci pentru că limba asta se potrivea mai bine cu clopurile mici şi cu hainele domneşti de pe ele.

Toate bune şi în rânduială până în primăvara anului următor, când portăreii şi-au adus din nou aminte de Pomean. Bătrânul, primarul prăpădit de inimă rea, ar mai fi avut destul de plătit, casa şi bunurile lui scoase la mezat n-ar fi acoperit toate datoriile către bănci. Curtea fiului său s-a umplut iarăşi de oameni de-ai legii, de jandarmi de la oraş, de slujbaşi cu genţi şi cu ochelari. Satul însă n-a mai stat cu gura căscată ca înainte. Pişcăranii s-au adunat la casa Pomeanului şi n-au lăsat să se pună popreală pe nimic.

- Ne judecăm până la Dumnezeu, dar nu dăm nimic din casă, a proclamat învăţătorul, cerându-le conţopiştilor să vorbească în limba locului ca să se facă înţeleşi, nu ungureşte. Văzând că nu era chip să-i convingă şi că o ţineau pe a lor citând în maghiară tot felul de dispoziţii din nişte hârtii, Floare s-a înfipt înaintea lor cu statueta lui Sânpătruc în braţe şi s-a pornit să le turuie englezeşte. S-a lăsat o tăcere pătrunsă de respect. Bărbatul ei însă înţelegea că-i blastămă şi-i suduie în felul negreselor de la hanul „Ceapa Roşie” din Hegewisch.

S-au judecat, au câştigat, dar au şi pierdut. Nu datorau atâta cât pretinseseră portăreii, dar nici cu gospodăria întreagă nu puteau rămâne. Au vândut caii, vitele şi au cerut din nou paşaport.

- La ce ne-am întors noi aci, Florică, la ce? La tină, la baligi, la trudă, la datorii şi la judecăţi! Cât am stat la America, lemne am crăpat numa’ la căldarea ta de guiaş, apa ne-o curs pă ţavă şi ghezu’ pîn paipuri, lampa s-o aprins sîngură, ce ne-o trăbuit? De asudat, am asudat lucrând cu focu’ şi cu heru’, da’ am putut a mă spăla când am vrut! Acolo ajungea la noi negru’ cela cu câte un hurdău de bere la săptămână, tăţi beam şi petreceam cu voie bună! Aci, aflu numa pălincă de napi care pute de zîci că-i din cufuritură de prune albe! Numa’ beserică pă graiu’ nost’ n-aveam acolo, da’ bună era şi a tălienilor... Merem, Floare, înapoi la America şi nu ne mai înturnăm în veci!

- Merem, Gyuri, ţucu-te, merem şi om produce iară o farmă.

- Io la pământ nu mă mai leg. Mă fac blecşmit şi tu îi deschide iară bordingu’...

Dar când e să te ia dracul, se spune că te smulge şi din uşa bisericii... Lui Gheorghe Pomean i-a venit ordin urgent de recrutare, însoţit de o somaţie de prezentare imediată, fiindcă era dator de câţiva ani cu slujba la împăratul. Paşaportul de familie valabil pentru amândoi îl căpătaseră. Puteau să plece fie împreună, fie numai unul dintre ei. S-au resemnat prin urmare ca Gheorghe să meargă la garnizoană, iar Floare, cu dolarii pe care-i mai aveau, să ia drumul Adriaticii. Pornea tot singură, dar de data asta, cu ştirea şi la îndemnul tuturor.

Pe Pomean în schimb, l-au trimis mai întâi la o garnizoană din Budapesta, apoi la alta din Gratz şi la o a treia, la Leibach. Aici l-a prins răsunetul gloanţelor de la Sarajevo. Lumea începea să se clatine din temelii asupra oamenilor.

Din acea clipă, soarta lui, ca și pe a soldaţilor din toate timpurile, a târît-o după sine, înainte şi înapoi, carul războiului. Cei de acasă i-au pierdut urma pentru câţiva ani.

În vara dinainte, în 1913 adică, nevastă-sa răzbise până la mare, iar acolo, aducându-şi aminte că, până la America, atâta apă este că-i numa' apă, după cum şi de la America până la Fiume tot atâta apă fusese că fusese numa' apă, se îmbarcă pe vaporul Caronia, drept care, a doua oară în viaţă, văzu cum sclipeşte la capătul mării şi la începutul Americii, Femeia. Inima ei nu se împăca defel cu uriaşa statuie, cu ea ca semn în toată zarea. Bine măcar că nu era vie, căci dintre vii, cei dintâi ce i-au ieşit în cale pe pământ nou au fost bărbaţii de la vamă. Nu s-a mai oprit la New York, ci a luat-o pe calea bătută până la Chicago. Vechea pensiune aproape că se risipise. Fără energia şi hotărârile ei trăsnite, nu mai avea viaţă. Aşa că cea dintâi întrevedere de afaceri a avut-o cu basul.

- De ce te-ai întors? – o întrebă O'Leary.
- Nu mai plec, rămân aici. Vine şi bărbatu-meu.
- Dar Saint Patrick unde-i?
- Ocroteşte casa din sat şi pe omul meu care-i luat la oaste de împăratul.

Patronul se bucura de întoarcerea lui Mrs. Flory. Acea „boardinghouse" a ei îi strânsese laolaltă pe muncitori, ştiai unde să întrebi de fiecare, de unde să-i iei, aveau unde să se întâlnească cu alţii de neamul lor angajaţi pe la alte ateliere. Fără vadul acela, tindeau a se împrăştia, a se muta de la un stăpân la altul nu numai după câştig, dar şi de urît. O'Leary o ajută şi de data asta pe Flory să urnească „deal"-ul. Pensiunea fu redeschisă şi, după cum prevăzuse irlandezul, oamenii formară din nou ciorchini în jurul ei. Până în vara următoare, Floare primi trei scrisori de la Gyuri din garnizoanele pe unde se perinda. De fapt, îi erau retrimise de părinţi, numai prin ei puteau să ţină legătura. Mai căpătă un plic după aprinderea războiului. Pomean se arăta tare necăjit, temător de viitor şi cu încrederea în soartă mult slăbită. Nu-şi dădea seama încotro îl va mâna focul. Nădăjduia, ca toţi ceilalţi, că-i vor frânge iute pe sârbi şi pe muscali şi că nenorocirea nu va ţine mult. În încheierea fiecărei scrisori, până şi-n cea de război, spunea că are să vină şi el din nou la America.

La două-trei luni de la primele bubuituri de tun asupra Europei, imigranţii de la pensiune prinseră a se grupa mai strâns în jurul viselor naţionale şi în funcţie de alianţe.

Multe s-au schimbat însă. Parcă nu mai era aceeaşi veselie la sfârşit de săptămână, când, odată cu dolarii, venea şi butoiul cu bere. Domnul O'Leary umbla tot timpul întunecat la faţă. O singură dată a trecut pe la pensiune, cerându-i insistent lui Flory să-i raporteze dacă nu cumva clienţii ei polonezi meşteresc arme pentru Anglia. Estimp, de la Pomean nicio veste. Părinţii căutau s-o încurajeze în scrisorile lor cum că trăieşte ori se bate pe undeva că, dacă ar fi mort, familia ar fi căpătat carte cu pecete roşie şi chenar negru de la împărăţie. Poate-i prins, poate-i fugit în Regatul României asemenea altor bărbaţi tineri. Se teme să scrie de acolo ca să nu le facă lor vreun rău.

La mai bine de doi ani de la sosirea ei la Chicago, Floare a primit de acasă o scrisoare unde se spunea că venise veste de la omul ei, căzut prins la ruşi şi dus tare departe, în ţara Sibir. Trăieşte, lucră şi-i sănătos. Întreabă de ea. I-au scris tot ce ştiau.

Altă bătaie de cap acum pentru stăpâna pensiunii: să caute Siberia. Când i-au arătat-o polonezii mergând cu băţul pe hartă tot spre vest, a spus doar atât: „Până acolo-i şi mai multă apă!"

În 1917, la intrarea Statelor Unite în război, guvernatorul din Illinois şi ziarele au început să caute vorbitori ai tuturor graiurilor imigranţilor în vederea propagandei pentru înrolarea în armata americană şi trecerea oceanului în Europa. Au dat şi de Mrs. Flory, au dus-o la întâlniri publice unde ea, de pe o scenă, „o bină", cum obişnuia să spună, îi îndemna pe români să se înroleze şi să meargă la bătaie pentru America, pentru Regatul

României şi pentru atâţia dolari. Nu-i prea pria ei totuşi amestecul Statelor Unite în războaiele Europei, o dată din pricina capetelor încoronate: pe regele României l-au arătat de vreo două ori prin ziare, viteaz şi călare pe un cal alb, iar într-o miercuri au vorbit despre regină ca despre o zână. În schimb, pe împăratul de la Viena îl zugrăveau pe ziduri ca pe un porc cu mustăţi şi, pe deasupra, atârnat cu capul în jos. În al doilea rând, basul iriş, adică domnul O'Leary, era tot mai mânios. Nu-i plăcea că veneau ziariştii să o ia pe Flory la propagandă pentru înrolare, îi cerea să nu se mai ducă şi să nu-i trimită pe oameni la moarte, dacă tot ţine la ei şi le face de mâncare. Vorbea totodată urât despre regele Angliei. Ar fi vrut ca Anglia să piardă războiul, iar Irlanda lui să se elibereze.

Din noutăţile de acasă, Floare înţelegea că Gyuri Pomeanului e în viaţă, că scrie câte o carte pe an, dar se pare că nu primeşte nimic din ce i se trimite.

S-a sfârşit până la urmă şi războiul, iar soldaţii americani au prins a se întoarce unul câte unul. Mulţi din flăcăii români înrolaţi la apelurile Floarei Nodului nu au mai trecut oceanul înapoi în America, ci s-au îndreptat spre casă. Ea însă a chibzuit că e bine să mai stea pe acolo până va fi aflat mai multe despre bărbatu-său. În primăvara lui 1920, Pomean încă nu scăpase de la ruşi. Femeia lui de la Chicago a bănuit că, de fapt, el a pierit demult şi că scriu ruşii în locul lui ca să nu-i necăjească prea tare pe cei de acasă. S-a gândit la viaţa ei printre străini, cu bani, dar fără bărbat, fără copii alături de ea, fără părinţi. Într-o dimineaţă, şi-a făcut bagajele şi s-a îmbarcat pe un vas de pe marele lac din nordul oraşului Chicago. A schimbat de mai multe ori vaporul spre Europa şi s-a regăsit la Fiume. Pe la hanurile cunoscute a aflat de destrămarea împărăţiilor şi de noile stăpâniri. Au sfătuit-o să ia peste munte drumul Zagrebului, iar de acolo, prin Novi Sad şi Kikinda, să intre în Banatul Românesc pe la noua graniţă. Când a ajuns acasă, pe la începutul verii, bărbatul tot nu şi l-a găsit.

Omul s-a întors peste un an, în Sâmbăta de Rusalii din 1921. Îl eliberaseră gărzile roşii. Ajunseseră cu mitralierele suite pe spinarea cailor în satul siberian în care fusese azvârlit el şi începuseră a urla la oameni*:* „Sunteţi slobozi! Tot pământul Siberiei e al vostru!"

Al lor fusese şi până atunci. Lumea era atât de rară, la fel şi satele, că oamenii semănau în fiecare an în altă parte. Nu-i întreba nimeni, nu dădeau socoteală niciunui vătaf, nu ştiau de vreun stăpân. Îl duseseră acolo ruşii. Se dăduse prins la ei în ziua de Crăciun a anului 1914. Regimentul lui se împrăştiase prin Galiţia, iar el, cu o mână de ardeleni, se ascunsese într-un sat părăsit în care nu mai supravieţuiau decât câinii, sălbăticiţi şi aceia. Împreună cu un alt soldat, stătuse ascuns în clăile de fân, prin şuri, mâncând din pesmeţii uscaţi şi din morcovii găsiţi în grămezile de nisip de prin beciuri. Pomeanului nu-i umbla prin cap decât un plan: fuga spre România şi spre Marea Neagră, iar de acolo, pe vapor, spre America. Îşi convinsese de asta şi camaradul. Dar când muscalii s-au apucat să dea foc satului, au ieşit amândoi din ascunzătoare şi s-au predat. Ruşii i-au înghesuit în nişte vagoane de marfă, împingându-i spre răsărit. I-au tot târât aşa din gară în gară, până când, deodată, pe o tablă, într-o haltă, Gheorghe a putut citi cuvântul „Europa*"*. La un minut de mers hodorogit, pe dinaintea ferestrei vagonului s-a scurs o altă tablă cu inscripţia „Asia*"*. „Am gândit atunci, mărturisea el, am gândit că ne-or duce jos de pe pământ."

N-au făcut ruşii întocmai, dar nici mult mai altminteri. Coborându-i din tren, i-au legat cu lanţuri unul de altul şi i-au îmbarcat pe nişte şlepuri cărora le-au dat drumul în josul apei. Era la vreme de primăvară, apele se umflaseră şi se vărsau vijelios unele într-altele, râuri din ce în ce mai late până când s-au topit toate într-o singură curgere, aceea a marelui Obi. Vasul cu prizonieri străini şi cu deţinuţi ruşi plutea la vale escortat de sloiuri, lovindu-se de

ele şi legănându-se a scufundare. La Novosibirsk, pe soldatul austro-ungar Gheorghe Pomean l-au dezlegat de camaradul său şi l-au înlănţuit de alţi doi deportaţi. Au schimbat şi corabia, îngrămădindu-i pe una mai mică. Unor prizonieri li s-a făcut vânt pe apă mai spre nord, iar alţii s-au văzut descătuşaţi. Între ei şi Gheorghe pe care l-au dat jos în micul port Surgut şi aşa, dezlegat, l-au predat unei obşti săteşti din apropiere, preţăluindu-l ca fiind numai bun de argat pe la curţile gospodarilor. Cu ţăranii siberieni s-a înţeles de minune.

- N-ai unde să fugi, îi spuneau ei. Dacă o iei spre miazănoapte, îngheţi pe drum ori te sfâşie lupii. Spre răsărit, ţara-i atât de mare, că dă în America. Cunoaştem noi vânători care bat pământurile astea până acolo. Pe drumuri însă, nu-i de trăit.

Pomean s-a tulburat tare când a auzit de America. Visa mereu de atunci să poată scăpa spre răsărit, să treacă altă mare şi să vadă dacă nevastă-sa mai trăieşte au ba la Chicago. De când se dăduse prins, nu mai avea nicio ştire despre ea. De acasă nu primea nicio scrisoare. Încercase să-i scrie Floarei folosindu-se de numele domnului O'Leary, dar nici dinspre partea asta nu căpătase vreun semn. Lucra împreună cu bărbaţii locului atunci când se putea, fiindcă iarna, dacă lovind o rangă de o piatră, vedeai că fierul se frânge, însemna că e atât de frig încât nu se poate face nimic. Dormea toată familia siberianului împreună cu slugile şi cu prizonierii, îngrămădită pe un cuptor lung. Se înţelegeau bine pentru că nu puteau vieţui unii fără ceilalţi. Ba le erau date şi bucurii de neîntâlnit în alte părţi. La începutul iernii, bunăoară, când gheaţa de pe Obi ajungea destul de groasă, iar stratul de omăt era încă puţin adânc, oamenii locului se luau la întrecere cu săniile pe întinderea înţepenită a fluviului. Să fi văzut atunci nouri de zăpadă spulberată, să fi auzit chiote şi focuri de flintă în aer de dragul avântului fără piedici prin albia uriaşă!...

Până la urmă, lui Gheorghe i s-a dat o muncă primejdioasă: ducea poşta la cel mai apropiat oficiu, la o cale ferată, vreo 40 de kilome tri spre sud. Pleca dimineaţa şi se întorcea în aceeaşi zi. Patru cai cu părul des şi stufos ca lâna trăgeau sania la vreme de iarnă. L-au atacat lupii în mai multe rânduri, dar a scăpat cu focuri de armă şi mulţumită cutezanţei cailor. O singură dată era să nu mai vadă lumina soarelui. Iarna, ziua siberiană nu ţinea mai mult de trei, patru ceasuri. Izbucnea ca o văpaie şi se stingea cu aceeaşi repeziciune. Pomean lua de fiecare dată cu sine câte un mujic din cătunul prizonieratului său, pare-se că asta era regula, iar de la o vreme, îl prefera pe Zahar, un tânăr bălai şi gros, puternic ca un taur, ajutor potrivit la scosul căruţei sau al saniei din câte o capcană ori la oblojitul cailor, dacă se întâmpla să se rănească vreunul. Se întorceau într-un octombrie de la staţia de poştă unde zăboviseră mai mult din pricina nevoii de a înlocui un cal cu unul de împrumut şi a-l lăsa pe cel beteag în grija unui om priceput până la următoarea lor misiune. Îi prinsese întunericul pe drumul spre casă. După câteva pahare de vodcă, pe rus îl luase somnul şi sforăia sub blănuri. Pomean se ţinea cu băgare de seamă la pasul cailor ca nu cumva să piardă şirul urmelor pe care veniseră în aceeaşi dimineaţă.

I se păru într-o clipită că neaua prinde a bate în albăstrui şi simţi că ceva se petrece în aer. Ridicând privirea, zări pe cer o rază verde, îndată încă una, urmate de o izvorîre de lumină întinzându-se cu repeziciune, boltindu-se asupra cuprinsului, învăpăindu-se apoi auriu şi scăzând în unde tulburi de amurg prelung. Slăbi fără voie hăţurile şi rămase cu ochii la cer. Niciun nor, doar unduirile de lumină lunecând şi amestecându-se într-o necurmată revărsare. Urzeala de raze ba se destrăma, ba se închega în falduri curgătoare de albastru din ce în ce mai întunecat, în perdele şi flamuri.

- Scoală, Zahar, îl înghionti pe tânăr, văd o minune!

Rusul se frecă temeinic la ochi, tresări, îşi făcu de trei ori semnul crucii, mormăi o rugăciune, apoi încă una:

- Ochiul lui Dumnezeu, Iuri, soarele nopţii, ochiul Domnului asupra noastră, nu te spăimânta, uite!

Şi ţinti cu degetul spre un colţ de cer unde verdele se făcea mai palid plouând de sus cu raze, apoi spre alt petec unde părea că se înjgheabă un vârtej trandafiriu. Caii, odată cu încetarea imboldurilor, o luaseră la pas. Cei doi bărbaţi nu-şi puteau lua ochii de la înalturi.

- Nu s-a mai uitat Domnul la mine în felul ăsta de când eram copil, se mai închină o dată Zahar.

Luând seama şi la vorbele rusului, Pomean, cu toate că-i era ruşine şi frică de gândul său, aştepta să vadă poarta Raiului deschizându-se.

Auzi în schimb, iar rusul tresări din nou, auzi urletul lupilor. Scoaseră puştile. Caii se opriseră şi nici în ruptul capului nu mai voiau ori nu mai îndrăzneau să înainteze. Pierduţi cu ochii în cer, pe pământ îi înconjuraseră sălbăticiunile. Era un cerc larg, nu-l vedeau, dar îl simţeau cum se strânge. În cizmele lui căptuşite cu pâslă, Gheorghe se înfipsese în omăt înaintea cailor şi trăgea la răstimpuri câte un foc în aşa fel încât lupii să nu cuteze a înainta. Ştia că în cele din urmă, lăsând câteva leşuri pe zăpadă, vor răzbi până la ei. Se gândeau să jertfească doi cai slobozindu-i pe întinderea zăpezii ca lupii să se ia după ei, iar cu ceilalţi doi prinşi la sanie, să încerce a scăpa cu fuga. Lumina de sus îi ajuta. Dar cu toată geana lui Dumnezeu asupra lor, cu toate fiarele doborîte, acolo le-ar fi rămas oasele, dacă n-ar fi răsunat din faţă, nu la mare depărtare, nişte detunături de puşcă. Plesneau de trei ori, apoi se lăsa tăcere şi iar se auzeau de alte trei ori. Era un semnal, un răspuns la împuşcăturile lor. Trase şi Zahar trei gloanţe la acelaşi răstimp. Răspunsul nu întârzie. Oamenii aceia parcă se apropiau. Curând le auziră chiotele şi zăriră nişte torţe în vîrfuri de prăjini. Era obiceiul nomazilor de a hălădui în nopţile lungi de iarnă cu ghemotoace de cârpe şi resturi de blană muiate în seu şi aprinse la capătul unor pari spre a-şi lumina calea. Fumegau îndelung şi gros. Lupii destrămaseră încercuirea, se depărtau, dar se aţineau la pândă. Raiul de culori şi de luciri din cer nu-i înfricoşase. Atâta doar că parcă nu se jeluiau la fel de tare ca-n alte împrejurări. Săniile trase de reni ale celor ce le veneau în întâmpinare, îi înconjurară. Zahar schimbă câteva vorbe cu noii veniţi. Puţini dintre ei vorbeau ruseşte, celorlalţi li se tălmăcea. Înţeleseră de la ei că-şi aşezaseră tabăra nu departe de acel loc. Cum nimeni dintre ei nu dormea, căci ieşiseră din corturi să privească minunea de sus, auziseră limpede focurile de armă şi urletele fiarelor. Erau crescători de reni coborâţi mai spre sud din calea gerului cumplit al nordului sub zăpada îngheţată a căruia renii nu mai puteau găsi hrană. Aici în schimb, ei se pricepeau să scormonească cu botul în stratul oricât de gros, dând acolo de urme de iarbă şi muşchi din belşug. Mujicii din împrejurimile Surgutului nu conteneau să se minuneze cum de izbutesc animalele să răzbată prin depunerile sănătoase de nea şi cum ştiu ele taman locul unde a rămas iarba cea mai bună. Îşi făceau o cruce largă la fiecare ispravă de acest fel a câte unui ren, spre hazul stăpânilor vitei.

Lui Gheorghe Pomean, Iuri cum îi spuneau ruşii, graiul acestui neam de păstori de reni îi suna oarecum cunoscut. Rosteau cuvintele tare şi apăsat, parcă ar fi rostogolit la vale fiecare zicere. Deodată, începu să priceapă: un bărbat spusese „hó” [16], după care „nap”[17]. Alte vorbe nu înţelese, până când o femeie prinse a se văieta că-i îng heţaseră degetele de la picioarele uitate în zăpadă şi nasul şi mâinile şi faţa şi urechile (pe toate şi le atingea cu arătătorul

[16] zăpadă (magh.)
[17] soare, ziuă (magh.)

înfăşurat în blană), ba şi degetele de la mâini erau să-i înţepenească în timp ce căsca ochii la „ég”[18].

Fiul Pomeanului se închină şi îndrăzni: „Én is beszélek magyarul!”[19]

Nu-l înţelese nimeni şi, cu toate astea, toate cuvintele care numeau mădulare ale trupului sunau la fel ca-n limba ungurească. Descoperiră uimiţi că se pot înţelege. Păstorii foloseau aceleaşi vorbe ca şi ungurii pentru cap, dinte, obraz, limbă, mână, frunte, os, sânge, inimă, bărbat, prunc şi altele. Pomean îi numea „hanţi”[20] şi povestea că în fiecare iarnă se lăsau la vale spre miazăzi, iar primăvara, se întorceau în ţinuturile lor de dincolo de vărsarea Irtîşului în Obi. A petrecut printre ei stingerea prelungită a soarelui nopţii asupra lumii şi nu ştia să spună dacă luminile acelui cer de rai ori întâlnirea cu cei care-l scăpaseră de lupi şi cu graiul lor care-i amintea de casă şi era cât pe ce să-i stoarcă lacrimi, îl zdruncinaseră mai mult. Fusese, oricum, cea mai însemnată noapte ori zi din viaţa lui, mai cu tâlc decât ziua morţii fulgerătoare a tatălui său, decât cea a debarcării în America, cea a regăsirii nevestei venite după el peste ocean şi cea a căderii în prizonierat.

Urmară pentru el şi alte zile pe cât de neaşteptate, pe atât de ciudate. Cu siberienii, va să zică, se avea de minune. Dar Zahar, auzindu-l că vorbeşte graiul hanţilor, îl bănui că nu ar fi ceea ce se dă că este, că ar veni nu dinspre apus, ci din miazănoapte, că e neam cu păstorii de reni şi-i adus de stăpânire printre creştinii din sat ca să-i tragă de limbă şi să-i prindă cu vreo vorbă proastă despre ţar şi împărăţie. Bănuiala s-a răspândit şi ruşii nu s-au mai arătat la fel de prietenoşi cu dânsul. Îi puneau întrebări ciudate despre zăpadă şi despre jivine necunoscute ori despre unele pe care chiar ei i le arătaseră pentru întâia oară. Nu ştia ce să le răspundă, iar ei păreau că nu-l cred că nu ştie. Ba i-au luat şi robota de curier şi i-au dat-o ca slujbă cu o brumă de simbrie numai lui Zahar. Bănuielile s-au mai domolit după vreo lună, iar în primăvară, odată cu plecarea hanţilor spre nord, văzându-l că nu se duce cu ei, s-au stins de tot. Şi-a reluat robota de poştaş pentru toate cătunele din acel cot al rîului Obi şi s-a ţinut de ea până la sfârşit. De fiecare dată când ajungea la oficiu, lăsa câte o scrisoare pentru ai lui.

La eliberare, împreună cu roşii, a ţinut să dea şi pe la centrul poştal. Au căutat, au răscolit. A găsit acolo multe din plicurile lui marcate, nedesfăcute, neexpediate nici spre Pişcari, nici spre Chicago. Le-a luat cu sine pe toate, în drum spre casă, şi vreme de vreo trei luni, când cu trenul, când pe jos, mai lucrând pe la câte un gospodar, mai odihnindu-se, a tot venit. Greu i-a fost să se hotărască să o ia spre asfinţit. Gardiştii roşii îl îndemnau să meargă cu ei spre soare-răsare: „Tot pământul e al nostru!” - proclamau ei, trăgând cu pistoalele în aer. Numai că aşa fusese la Sibir pământul de când lumea, al cui voia şi al cui nu-l răbda, neted, gras, nesfârşit, sorbindu-te în întinderea lui, mai mult depărtare decât geană de zare.

Iar Pomean, ajungând acasă în Sâmbăta de Rusalii a anului 1921, a adus în sat o tulburare mare: le-a predicat oamenilor că pământul era ca o roată, după cum înţelesese el nesmintit, de vreme ce mergând dintr-un loc, fie spre apus, fie spre răsărit, ajungi tot în America... Mai povestea apoi ce aflase el de la siberieni, şi anume că împăratul ruşilor şi împărăteasa erau cu totul şi cu totul de aur fiindcă se hrăneau numai cu miere. Iar bolşevicii

---

[18] cer (magh.)

[19] „Și eu vorbesc ungurește!” (magh.)

[20] Este vorba, foarte probabil, de populația hanti sau hantî, de limbă ugrică de pe Obi (ob ugrică). Pe acest fluviu, aproape de Cercul Polar, se găsește orașul Hantî-Mansiisk și districtul autonom Hantî-Mansi din Federația Rusă. (n.a.)

tocmai din această pricină îi uciseseră, ca să poată să-i taie şi să vadă dacă mădularele lor străluceau la fel şi pe dinăuntru.

Pişcăranii mai degrabă au dat crezare primei istorii, cea cu pământul rotund, fiindcă mulţi umblaseră la America, iar acolo întâlniseră oameni ce plutiseră pe mări în jurul planetei. A doua poveste însă ţinură s-o preschimbe neapărat, pentru că împăratul, cât era el de împărat, nu putea fi de aur greu, dar aur avea din belşug şi pentru acea comoară îl omorâseră roşii.

Nu le venea la socoteală însă deloc istoria cu cerul cuprins de luminile şi culorile Raiului în plină noapte. Susţineau, gata să se sfădească rău, că una ca asta nu poate fi cât îi lumea lume. Că soarele nopţii e o vedenie precum focurile tot noaptea pe comorile niciodată găsite în pământ şi că de ce s-ar uita ochiul lui Dumnezeu taman la el, Gyuri Pomeanului, şi nu la Iustinu' Petrii Muri, la Terezia Şoimului ori la Ioan al Izvoranului?!... Degeaba îi aduna mereu laolaltă învăţătorul, căutând să-i convingă că Gheorghe văzuse aurora boreală care e în firea înălţimilor aerului din cauza soarelui din miazănoapte, că dacă ei, oameni cu înţelepciune, văd că se poate crede că pământul e ca o roată ori ca un măr, apoi tocmai din pricina formei de măr, razele soarelui ajung în anumite locuri de pe glob în felul acesta şi-n felul acela....

Pişcăranii nu şi nu. Că de ce să se uite fereastra Raiului la Gheorghe, şi nu la ei, că şi ei au bătut lumea în lung şi-n lat, şi ei au fost la America, şi ei s-au bătut în Franţia şi-n Rusia, dar de năzdrăvănii ca ale Pomeanului n-au auzit şi nici nu le-au văzut. În schimb, nimeni nu-i tăgăduia istoria cu întâlnirea cu ungurii zăpezilor şi grăitul pe limba lor, că doar neamul ăsta umpluse Pământul, dăduseră de ei şi la New York, şi la Cleveland, şi la Chicago ori la Halifax, de ce nu i-ar afla şi la Sibir?... Să fie sănătoşi, că pe la marginile Ardealului, se mai răriseră de când cu unirea cu Vechiul Regat şi cu războiul purtat de armata română până la Budapesta.

Braga şi petrolul

S-au stins cu timpul toate tulburările, precum şi noutatea întoarcerii prizonierilor. Gheorghe fusese ultimul dintre prinşii ajunşi acasă.

Cu dolarii aduşi de la Chicago, femeia lui refăcuse mare parte din averea prădată a doua oară de tribunal. Aşteptau acum reforma agrară făgăduită de regele Ferdinand, iar până atunci, cultivau mai ales tutun pentru că Floare, de îndată ce se întorsese, mirosise că cu iarba asta se poate lega o afacere, drept care, de una singură, în cea dintâi primăvară, s-a apucat de noul „deal". Se câştiga bine cu tutunul, numai că munca era şi ea pe măsură: trebuia să te apleci până la pământ, zile de vară la rând, ca să-i rupi de mai multe ori poala, frunzuliţele din josul tulpinei adică, să-l sortezi pe calităţi, să-l întinzi pe sfori deosebite, să-l ţii la umbră uscată, să ai de el toată grija. Fără o şură mare prin care aerul să se scurgă întruna luând cu sine umezeala frunzelor rânduite pe funii de cânepă, nu puteai să te apuci de o îndeletnicire ca asta. Producţia de ţigări în România Mare era monopol de stat şi numai Regiei Tutunului aveai voie să-i vinzi foile. Vechiul Regat trimisese în părţile Câmpiei Sătmarului un agent fiscal, pe unul Truşcă. Oamenii îi spuneau „finanţ*"*. Venea de percepea toate taxele. Cultivatorul de tutun nu avea dreptul să păstreze foi decât pentru pipa lui. Dar codrenii, cu satele lor pierdute în pădurile Silvaniei, ori moroşenii de prin munţi unde să meargă ei să-şi cumpere tabac şi cu ce? Se iveau prin satele de la câmpie şi se înţelegeau cu oamenii să le vândă câte o păpuşă de foi în schimbul fructelor ori al oalelor de lut. Avea şi Gyuri printre codreni prieteni vechi şi de neuitat din cătănie şi din răhzboi, aşa că le-a pus deoparte câteva mănunchiuri de frunze bine ascunse sub grinzile de la şură. S-a trezit însă într-o după-amiază cu finanţul în curte:

- Unde ai ascuns tutunul?

- Care?

- Las' că-ţi arăt eu care, făcu regăţeanul şi se duse întins la grinzile cu pricina.

Negru de mânie şi dându-şi seama că cineva din sat îl vânduse, gândindu-se că iar îşi va pierde agoniseala, Gheorghe a apucat un topor care stătea din întâmplare uitat pe jos. L-a ridicat deasupra capului. Noroc de la Dumnezeu că Truşcă a zbierat cât l-au ţinut plămânii.

Pomean a azvârlit unealta cât colo şi s-a luat cu mâinile de cap.

La proces, a avut atâta minte încât să declare că, văzând ce neghiobie făcuse ascunzând o mână de tutun, a vrut să-şi dea lui însuşi în cap. Agentul susţinea contrariul şi se întreba

mereu cum de el, un ţăran român, a putut să ridice toporul asupra autorităţii României Întregite. Din fericire, judecătorul, bărbat venit tot de peste munţi şi având mai multă înţelegere în ale vieţii, l-a făcut scăpat pe Pomean cu numai zece mii de lei amendă

Zece mii de lei! O avere! Din ce s-o plătească?... Nu era însă pe lume om mai fericit ca el că a scăpat de temniţă. A vândut tot ce cumpărase Floare la a doua întoarcere de la Chicago, şi-a luat desagii la spinare şi nevasta de mână, a lăsat iar casa în seama soacrei şi, cum la America nu se mai putea merge că erau pe acolo, zicea lumea, tare multe „ştraicuri", va să zică „strikes" (greve), s-a suit în tren şi a coborît din el în Gara de Nord.

La Bucureşti, şi-a găsit degrabă de lucru ca paznic al şantierului unui arhitect, pe la Foişorul de Foc. Floare s-a apucat şi ea să vândă bragă, îngheţată şi turtă dulce la tarabele unui evreu de pe Calea Moşilor. A făcut şi pe servitoarea, pe dădaca, pe curiera şi, ca în America, pe şefa bucătăreselor.

Cinci imagini îmi mai stăruie în minte din poveştile ei bucureştene: iarna atât de grea încât îngheaţă şi crapă pompa de apă din curte; lampa care se leagănă în plafon când începe să se cutremure pământul; dulăul fugărit de hingheri, atât de mare încât, dând năvală prin tarabele de pe Calea Moşilor, răstoarnă toate găleţile cu bragă; tramvaiul tras de patru cai zdraveni, versurile şi melodia cu „Un' te duci tu, mielule?..."

Recomandat de arhitectul său, Pomean, cu englezeasca lui, a lucrat o vreme pentru o societate româno-americană, la puţurile de petrol de pe lângă Câmpina. A avansat repede, căci era unul dintre puţinii care ştiau să transmită scurt şi corect comenzile inginerilor americani către meşterii de la sonde. A câştigat foarte bine şi s-a întors la Bucureşti să-şi ia nevasta.

- Hai acasă, Floare, că se împărţeşte pământu' la Ardeal!

- Nu pleca, Pomeanule, îi spunea şeful lui, stai aici, îţi găsesc îndată o casă în Câmpina ori în Breaza, stai că o sută de ani de acu' încolo, lumea va trăi mai mult cu ţiţei decât cu pâine!

- D-apoi, Dumnezeu ştie, că io, domn inginer, îs făcut să fiu cu ce-i deasupra pământului, nu cu ce-i sub el!

Au fost împroprietăriţi şi Pomenii în satul lor în 1924, au mai cumpărat câte ceva din câştigurile de la Bucureşti şi din petrol, iar după altă chiverniseală n-au mai alergat. Se apropiau de acum de patruzeci de ani. Copiii lor , născuţi pe două continente, îi crescuseră mai mult rudele.

Viaţa împreună o începuseră în bunăstare. Averea aceea a întregii familii o pierduse bătrânul primar din prea mare generozitate, prea multă siguranţă de sine şi zece hectare de naivitate. Fiul şi nora lui o recâştigaseră, în America şi, tot din pricina încurcăturilor bătrânului, le fusese luată mare parte dintrînsa. Floare o redobândise cu dolarii ei făcuţi a doua oară la Chicago, iar Gheorghe o risipise din nou dintr-o nesăbuinţă. Au reîntregit-o a treia oară la Bucureşti şi la sonde. Bogaţi ştiau că n-o să mai ajungă niciodată, dar nici nu se mai temeau de nimic. Avea să mai vină un război, iar după el, o holeră roşie. Gheorghe va muri încă în putere, iar văduva lui va fi prădată de toate, afară de casă, de curte şi de grădină. Odată cu comunismul, aveau să vină şi bătrâneţea, stingerea viselor şi atârnarea de alţii. Împreună ori fiecare cu norocul lui, bătuseră pământurile a nouă ţări şi a trei continente. Vorbeau româneşte, ungureşte, englezeşte, iar Gheorghe şi ruseşte. Nu-i mâncaseră nici peştii Atlanticului, nici lupii Cercului Polar. Floare mai avea la socoteală faţă de bărbatu-său două traversări ale oceanului şi cinci ani de Americă, iar el faţă de ea, un an de militărie, patru luni de război şi şapte ani de Siberie. Trăiseră spulberarea a două

împărăţii şi întregirea unui regat. Trecuseră peste ei cinci stăpâniri lumeşti. Le supravieţuiseră. Aveau să îndure încă două. Se bătuseră cu toată puterea şi cutezanţa tinereţii ca să se elibereze de sărăcie şi să ajungă stăpâni pe soarta lor şi a copiilor lor. Nu putuseră face nimic în Austro-Ungaria, dar în Statele Unite şi-n România Mare izbutiseră. Câtă vreme încleştarea asta cu destinul, ei de o parte şi el de alta, fusese dreaptă, biruiseră. N-au căzut decât odată cu continentul, când cineva, ascuns şi neştiut până atunci, a tras de sub oameni pământul jumătăţii de răsărit a Europei. Era cel de al doilea prizonierat pentru Gheorghe Pomean şi acestuia nu i-a mai supravieţuit.

A mai trăit în schimb mama Floare. De ce tocmai ea?... Ca să se poată revărsa cu totul în poveste, iar cineva s-o asculte şi să nu-i uite vorbele. Iar urechile care au auzit, care au mai rătăcit din istorii, dar au şi reţinut destule din ele, s-a întâmplat să nu fie ale fiicei sau ale fiului ei, nici ale celor treisprezece nepoţi, ci ale unui strănepot, cel mai firav şi mai puţin înzestrat pentru viaţă dintre toţi, slab de amândoi ochii, purtat din spital în spital ca să nu-i piară prea devreme darul luminii, tăiat şi şubrezit de doctori, ţinându-şi tot neamul cu sufletul la gură că nu cumva, din nestatornicie ori din nebăgare de seamă, să se lovească ori să fie lovit, pierzând şi ce-i mai rămăsese.

Mama Floare n-a apucat să mă vadă orb. Deşi nu era beteagă, simţea că nu poate să mai aibă mult şi a cerut să fie dusă de la Răteşti la fiica ei Maria, la Pişcari. Au rămas de pe urma ei poveştile născocite şi cele trăite din care am înşirat câteva în aceste pagini. Pe una dintre ele însă n-am putut s-o captez în câmpul de atracţie al confesiunilor mele de acum. Are de a face cu dorul de măritiş al unei tinere trufaşe, apar acolo o vrăjitoare bătrână, un pumn de guldeni, adică bani de aur adevărat, un diavol în carne şi oase, fără coarne, dar cu copită la un picior, apoi un călugăr din munte plin de har, o sanie doldora de zurgălăi în susul Tisei Mari şi al Tisei Negre în ziua de Crăciun, un ţintirim şi un mormânt căscat, oricum, imagini care nu se pot întreţese, de intense ce sunt, nici cu profilurile limpezi ale Americii, nici cu strigile jucăuşe care te poartă prin văzduh noaptea până aproape de liman ori cu pricolicile de treabă cărora le dai de mâncare, iar ele-ţi cară coşurile cu cumpărături. Eu trebuie să fi avut între şase şi nouă ani când le-am ascultat şi când s-au sălăşluit în mine aceste istorii. Mama Floare a mai apucat un singur an după plecarea din Răteşti. Înseamnă că patru sau cinci din ultimii ei ani de viaţă au dat la timp de primii patru sau cinci ani ai curiozităţii mele conştiente şi violent absorbante de lumi văzute ori închipuite, potrivite în cuvinte care să le facă a străluci. Nu e mai puţin adevărat că, dacă mintea mea s-ar fi deschis către cifre, către matematici până la urmă, pasionându-se de dezlegarea unor enigme invizibile, nu de contemplarea unor ciudăţenii ce pâlpâie neîncetat sub pleoape, dacă aş fi fost înclinat spre socotit, nu spre citit, poveştile bătrânei, ca o muzică îndepărtată, cel mult m-ar fi adormit. M-au ţinut însă treaz şi păcat că unele dintre ele mi-au scăpat. Iar povestea cu care tot ea m-a ademenit departe de casa lui Geiger când împlineam trei ani, trei luni, trei săptămâni şi trei zile, n-am cum s-o mai ţin minte şi bine că am uitat-o.

Înainte de a trece dincolo

Mama Floare s-a stins în martie 1964 în casa de pe uliţa Luncii din Pişcari, la fiica ei Maria, născută la Hegewisch, Illinois, în 1907. Zăcea în pat de câteva săptămâni de la o mare slăbiciune a oaselor. A murit povestind. Nici nu se putea altfel. S-a ridicat în coate, şi-a aşezat o pernă sub umeri şi a început să macine, nu despre America, nici despre diavolii mărunţi ori uriaşi, cu atât mai puţin despre strigile cu luminiţe în creştetul capului sau despre dănţuielile Frumoaselor ca nişte vârtejuri de raze în asfinţit, toate făpturi văzute şi întâlnite, chipurile, ci despre cea mai primejdioasă peripeţie, una la care nu asistase, a strănepotului crescut de ea. Nu izbutise niciodată să rostească numele lui Zoli. Îi spunea Doli. Care o fi fost piedica rostirii negreşite, nu ştiu.

- Mamă, spune Zoli, o îndemnam eu.

- Voi spuneţi-i cum vreţi că io tăt cum ştiu îi zîc!

De mine, va să zică, şi-a amintit în acea ultimă povestire de martie, cum m-am dus cu Doli cu căruţa şi cu bătrânul Schimpf după lut şi cum a căzut Doli frângându-şi piciorul şi cum „bine că n-o păţit nimica Radu, oare cum de n-o păţit, că el săracu'...”

Cu aceste vorbe, s-a lăsat pe spate peste perne şi dusă a fost.

Eram în internatul şcolii din Cluj. Am aflat de moartea ei odată cu începutul vacanţei de primăvară. Nu ţin minte să fi lăcrămat. Viaţa mea se schimbase atât de mult din clipa intrării în regimul de elev intern, cunoscusem atât de multă lume nouă, atenţia îmi fusese răpită, vorba lui Truman Capote, de *alte glasuri, alte încăperi*. Întoarcerea acasă în vacanţă, după trei luni de şcolire în altă lume, umbrea, ca sărbătoare a regăsirii, chiar şi dispariţia străbunicii uscăţive, adusă de spate, întotdeauna în negru, cu istorisirile ei năucitoare şi cu englezeasca sa poruncitoare:

- Cum spui când păşeşti în casă? mă interpela din pragul uşii.

- Good evening, Mrs. Flory!

- Come in, Son!

Tuturor băieţilor le spunea Son, iar fetelor Kitty. Pare-se că numai în adresarea directă îl folosea pe ”Son”, ca şi cum orice băiat ar fi fost fiul ori nepotul ei. Am învăţat însă de la ea şi cuvântul „boy”. Substantivul „girl” nu ţin minte să-l fi auzit din gura ei. Când i se reaprindea dorul de America, iar asta putea să i se-ntâmple oricând, ţinând-o cam două zile, pe toate fetele le striga Kitty. Oricum, nu-şi bătea ea capul să le ţină minte numele: „Kitty, tu de-acolo, lasă mâţa-n pace!”

„Good evening” al meu din acele vremuri nu era unul curat lacrimă, parcă rosteam „gut evning”, dar era oricum mare lucru faţă de ce ştiau ortacii de joacă în altă limbă străină decât ungurească, iar ungurii în alta decât româna. Încercând să fac un inventar a ceea ce am învăţat de la Mrs. Flory, am adunat, cu numeralele până-n douăzeci cu tot, vreo sută zece cuvinte. Un grai întreg, ce mai!, pentru uliţele copilăriei... Faţă de îmbăţoşările cumetrelor de azi din Bucureşti care, dacă apucă să sloboadă trei saluturi bălmăjite în spaniola din telenovele, pretind că o ştiu la perfecţie, cele o sută de cuvinte americane ale mele alcătuiau cel puţin o limbă în faza ei preculturală.

- Măi Vasile, tu ştii cum i se spune pe englezeşte la măr?

- Nu.

Îl luam apoi în primire, cu aceeași întrebare, pe prietenul ungur, Duczi:

- Tudod hogy mongyák angolul alma?

- Nem.

Scoteam din buzunar mărul încet, încet şi-l etalam în palma stângă. Cu arătătorul de la dreapta, ţinteam spre el:

- Apple! Apple, silabiseam eu încântat. Acuma, la găină, ştiţi cum i se spune?... Vedeţi că nu ştiţi? Dar la câine?

Târziu am înţeles pe deplin că tot ce am izbutit eu în viaţă cu meseriile pe care le-am deprins în virtutea unor chemări adevărate, a unor pasiuni, le datorez mamei Floare. Ba mi-a mai transmis şi darul acelor îndeletniciri: uşurinţa de a învăţa şi a vorbi limbi străine, plăcerea conversaţiei şi a povestitului şi, inevitabil, dragostea faţă de literatură şi de călătorii. Regăsesc mai puţin înrîurirea ei în impulsul de a scrie poezie. Şi totuşi, un anume lirism licărea ca produs secundar al fabulaţiilor sale. În raza acestor îndeletniciri, ceea ce nu am învăţat de la ea este scrisul. Nu scrisul literar încorporat adânc în arta povestitului, ci uzul mijloacelor de scriere. Floare şi ştia, şi nu ştia să scrie. Când ajunsese pentru prima oară la New York, la nouăsprezece ani, habar n-avea de scris şi de citit, ca dovadă că nu înţelesese rostul adresei bărbatului însemnată pe un petec de hârtie. Văzuse numai utilitatea hârtiei, nu şi a cernelii. Numai că nevoia pornirii şi sporirii afacerii cu pensiunea, o silise să ţină socoteli, aşa că-şi însuşise mai întâi cifrele, apoi şi literele. Scria însă extrem de greu ori îi punea pe alţii s-o facă în locul ei. Sigur e că citea, cel puţin etichetele de pe mărfuri. Evoca apoi scrisorile primite de acasă la Chicago, în timpul celei de a doua şederi în Illinois. Pe mine mă verifica la scris în clasa întâi şi-mi atrăgea atenţia că beţele de la b-urile şi de la d-urile mele mici de mână sunt prea lungi, atingând literele din rândul de deasupra. Putea să fie o observaţie strict vizuală, nu una de cunoscător al scrisului, cu toate că, dacă ar fi fost complet străină de meşteşugul ăsta, bănuiesc că nu şi-ar fi băgat nasul. Misterul era însă în altă parte. A rămas de la ea o scrisoare, neexpediată din Răteşti, către fiica sa Maria. Cred că e din toamna lui 1963. Mama a găsit-o şi a aruncat-o la vremea aceea între nişte hârtii şi noroc că, la descotorosirea de ele, după vreo douăzeci de ani, i-a sărit în ochi o coală cu un scris ciudat cu litere mari de tipar. Iată-i conţinutul: „MĂRYE VYNĂ SHY DUMĂ LA THYNE LA PISHKAR KĂ MYS BETHYAGĂ VYNĂ KU JOHAN KĂ SYNGURĂ NU POTS YO...” E clar! Floare învăţase să scrie atâta cât avusese nevoie la Chicago şi folosise regulile care-i veniseră la îndemână, cele cu k, cu y, cu sh şi th întâlnite în reclamele şi-n inscripţiile americanilor, cu Johan sau John în loc de Ioan şi fără semne de punctuaţie. Le adaptase la ardelenească ei, dovadă că îl folosea pe ă. Nimerită între grafiile celor două limbi, nu se chinuise cu scrisul, nici nu avusese motive s-o facă decât la Chicago în calitate

de business woman: „Good morning, Mrs. Flory!" „Good morning, boss, what would you like to have today?"

Cam aşa trebuie să fi sunat prinderea-n vorbă cu patronul irlandez, totul prin viu grai, totul întemeiat pe cuvântul dat. Lumea se construia prin strângeri de mână, nimeni nu avea nevoie de cereri scrise ori de corespondenţă. Nu o văd pe Floare trimiţându-i scrisori de afaceri lui O'Leary. În America şi-o fi scrijelit numele şi preţurile mărfurilor, numele câte unui client nou, întotdeauna cu litere limpezi, mari şi de tipar ca pe frontispiciile firmelor. Am credinţa că cele două propoziţii, dintre care ultima neterminată, din fragmentul de misivă către fiica sa, constituie singura ei strădanie epistolară, poate că singura încercare de a însăila un text pe hârtie. Scrisorile către ai săi, în timpul primului război mondial, nu era nevoie să le scrie cu mâna ei, ar fi putut să le dicteze vreunui client al pensiunii. Pusese însă propria mână pe condei în clipa în care simţise neechivoc răsuflarea slabă, rece şi sigură a tărâmului de dincolo.

Sărăcia asta grafică, limitată şi ea la schematismul semnelor tiparului, a fost fabulos compensată de meşteşugul ei de povestitoare şi transferată spre transfigurare tot asupra mea, nu atât prin numărul cărţilor scrise de mine, ci prin multitudinea tehnicilor de scriere folosite până astăzi. Am ajuns să dau formă textului în scriere de mână, cu tocul şi cu cerneala, cu creioanele de diferite mine, apoi în braille-ul manual, în braille la maşina de scris, în sistemele lui Klein şi Hebold (alte două metode ale orbilor), pe urmă la maşina dactilografică, prin înregistrare vocală pe suport magnetic, la ordinator fără asistenţa vorbirii artificiale şi, ca acum, tot la calculator, cu sprijinul acestei voci electronice care vede textul şi-l preschimbă în cuvinte la fel cum şi mama Floare a prefăcut lumea văzută şi închipuită de ea în vorbe şi în poveste de neuitat. Iar în clipa morţii, nu la altcineva, ci la mine s-a gândit. Zoli şi cu mine i-am apărut înaintea ochilor. Eu, cel care acum lunec în ispita de a pune semnul egalităţii între Şeherezada, Fiica Cetăţii pe numele ei în araba Coranului, şi glăsuirea de fabricaţie, fireşte, americană, a unei maşini de citit orice poveste scrisă.

Floarea Nodului nu a fost singurul suflet care, înainte de a trece dincolo, şi-a amintit tocmai de mine şi m-a ţinut o clipă între gene. Fiica ei, mama Maria, a plecat cu gândul tot la mine. Asemenea maică-sii, bărbat de la care să-şi ia rămas bun nu mai avea demult. Moşu' Ioan Costin se frânsese dintr-odată cu douăzeci şi cinci de ani înaintea ei. Am apucat să-l mai întâlnesc atunci, în vara lui '73. Părea teafăr şi netemător ca întotdeauna. Îl sâcâia doar o curvă de tensiune cam ridicată, iar pentru a se căuta şi a se trata un pic, îi dăduse ascultare doctorului şi venise să se interneze oleacă în spital. Numai că nu putea să se lase pe mâna doctorilor, fără a da înainte pe la băieţii şi pe la fetele lui, prin urmare, şi pe la noi, în strada Pionierilor. S-a întins îndată la vorbă cu moşu' Ştefan. Subiectul de căpătâi nu putea fi altul decât Războiul cel Mare, cu Ştefan luptând în Serbia, Muntenegru şi Galiţia, cu Ioan bătându-se de asemenea cu sârbii, dar mai cu seamă în Italia. Iar Costin avea, faţă de moşu' Ştefan, o poveste şi cu cel de al doilea război unde fusese recrutat în 1943, la patruzeci şi şapte de ani, ca auxiliar al trupelor germane. Îl trimisese într-acolo administraţia lui Horthy pentru buna cunoaştere a limbii nemţeşti încă din vremea focului din '14-'18, când el fusese înrolat de austrieci, nu de unguri, selectat direct din regimentele de gardă imperială de la Viena unde-şi făcea cătănia. Am stat prea puţin în preajma lui ca să-mi fi rămas mai mult de două-trei frânturi de peliculă din istorisirile sale. Astfel, ştiu că în Germania unde a ajuns în '43, s-a ocupat de aprovizionarea trupelor. Avea la dispoziţie un atelaj cu care transporta alimente, muniţii, combustibil, efecte militare. În ţara lor, nemţii recurgeau deja curent la transportul cu căruţele, ţinte mai greu de nimerit de avioane.

Primăvara lui ’45 l-a găsit mereu pe fugă. Alerga dintr-un land într-altul, ferindu-se de bombe şi de ruşi. Prin aprilie, când se chinuia să ţină drumul spre vest, a dat peste o bătrână într-o fermă pustie.

- Eu nu mă mişc de aici, le-a spus ea. Voi, băieţi, fugiţi către soare-apune, ţineţi-o tot spre apus, nu rătăciţi drumul şi predaţi-vă americanilor că de dincolo, vin în haită ruşii. Am un radio, îl ascult mereu şi ştiu prea bine ce se întâmplă! Nu, nu mă duc cu voi, lăsaţi-mă pe loc. Aici am crescut, aici vreau să mor, oricine ar fi să mă omoare!

- Ţine icoana asta, Muthi, i-am zis io. Da’ m-o întrebat ce-i aia! Poate că era nebună de la atâta război...

Nu era nebună, ci poate lutherană, nefamiliarizată cu icoanele. Era încredinţat că-i salvase viaţa bătrâna aceea, convingându-l să nu rămână peste noapte la fermă cum ar fi dat să facă de multă osteneală, ci să fugă cât i-or ţine pe cai puterile până când o da de americani. De atunci, se ruga pentru sufletul acelei femei în fiecare seară de miercuri, ziua din săptămână în care o întâlnise. S-a predat până la urmă englezilor lângă Hamburg. Negermanii au fost separaţi îndată de germani, iar în curând, Ioan Costin se găsea în sudul Suediei într-un lagăr de refacere. Cea mai apologetică frază pe care am auzit-o din gura lui evoca tocmai cele trei luni scandinave: „Atâta bere câtă am băut la şvezii ăia, n-oi mai bea io în veci!”

Dar tot în ziua când a depănat întâmplări de război şi când i-a mai plouat o dată în gură de la berea suedezilor, într-o clipă când moşu’ Ştefan ieşise, s-a întors spre mine şi m-a întrebat:

- Tu eşti fără vedere. Ştiu că umbli la şcoală, da’ după ce-i găta, ce-i face?

Nimeni nu mă luase până atunci aşa, din scurt şi de-a dreptul, cu privire la ce-aş fi în stare să fac în viaţă, din ce-aş putea, cum se zice, să-mi câştig pâinea.

- Să vezi, vreau să merg la facultate...

- Bine, bine, nu de carte te-ntreb io... Ce-i şti a face după atâta şcoală? Că pă carte, dacă ai cine să te ţină,

poţi a sta şi o sută de ani...

Toată lumea mă menajase până atunci în privinţa viitorului, a carierei, la urma urmei, în privinţa capacităţii mele de a sta pe propriile-mi picioare. Atacul frontal al bătrânului mă descumpănise de tot. Am bălmăjit ceva tot în legătură cu studiile, cu nişte examene de admitere, că om vedea dup-aia...

- Io mă gândeam, reluă moşu’ Ioan, oare de ce folos ai putea fi tu. Şi cui?...

Explicaţiile mele cu ce pot orbii să facă şi cum îl plictisiră. Pe el îl interesa la ce anume ar fi bun nepotul lui, nu al altora, şi dacă va apuca vreodată să se poată mândri că-l are. Mai zise:

- Că oamenii din sat ştiu că fata mea Linca are un prunc orb. Io nu m-am ferit, le-am spus de mult, de când umbla mă-ta cu tine pă la doctori, că-i şi asta o cruce, musai s-o ducem, şi dacă o picat în neamu’ nost’, la ce s-o ascundem, duce-o-om până la capăt. Iară acuma, de când îi tată-tău primar la noi, mă tăt întreabă lumea: ce-ţi face nepotu’, îl poartă statu’ la şcoală, cât îl mai poartă? Dacă vi-l dă-napoi, adă-l aici, în sat că, dacă ne ţinem pă noi, ţine-l-om şi pă el oarecum şi ni s-a mai ierta din păcate...

Indignarea mă sufocase. Cum adică să vadă ei în mine o cruce de dus, o ispăşire de îndurat? Cum? Nu eram altceva decât un infirm pe care să-l suporte din milă?! Nişte... nişte... N-am zis nimic şi multă vreme mi-a părut rău că n-am zis. Auzi, acolo! Să mă ţină ei ca şi cum ar fi ştiut de ce aveam eu nevoie şi de ce eram în stare!... Nişte ţărani proşti, habar

n-aveau pe ce lume trăiesc, credeau că se află tot la 1900... Ba, se prostiseră rău faţă de ăia de atunci!

- Bunicule, am reluat cu un apelativ pe care nu-l foloseam de obicei şi cu obrajii arzând de indignare, ascultă, bunicule, astăzi, noi...

- Bine, bine, m-a expediat bătrânul. Îi trecuse. Ba tocmai atunci se întorcea şi moşu' Ştefan cu nişte pere din grădină, iar taclaua lor se reluă firesc cu întrebări despre oameni cunoscuţi, cu istoriile ălora, cu amintirea câte unei porecle a unuia sau altuia.

Moşu' Costin avea reputaţia unui om aspru. Pare-se că instrucţia de cazarmă îl modelase definitiv. Pe când se aflau în gospodăria lui, obişnuia să-şi trezească cei şase copii cu comenzi militare nemţeşti, tot aşa îi mâna la lucru, îi chema la masă ori îi trimitea la biserică. Nu-i certa, ci-i plesnea de-a dreptul cu un scorbanci, la urma urmei, tot un soi de bici. Ridicat să plece, mi-a mai spus:

- Dacă nu-i izbândi, vii în sat şi-i putea trăi şi tu acolo. Bagă de samă! Nu calcă-n biserică omu' care nu grijeşte de un nenorocit.

- Ascultă-mă, am izbucnit, la Cluj, eu...

- Du-te cu Dumnezău.

Mă dăduse de ruşine bătrânul ăsta. Oare cine-l adusese tocmai atunci? Altfel credeam că apar eu în ochii familiei. Ceilalţi bunici, Ştefan şi Maria, sesizându-mi neobişnuita obidă, au încercat să mă mângâie. Să-l îngădui pe moşu' Ioan că era beteag, iaca, se dusese drept la spital, dar avea dreptate: nu era lăsat să intre în biserică omul care nu-i purta de grijă unuia din familie asupra căruia se abătuse vreo neputinţă.

Auzi acolo, eu neputincios?!... Am retezat discuţia şi cu ei, cu toate că se sileau să mă consoleze. Şi cine să mă fi ţinut pe mine în Pişcari, moşu' Ioan cu felul lui necruţător de a fi?... Sau poate alte rude mai tinere care să nu priceapă nimic din ce eram eu pe lumea asta, ci să accepte doar că Dumnezeu le-a trimis pe cap o încercare pe care trebuie s-o ducă până la capăt? Nu înţelegeam resortul gândirii bătrânului. Îi eliminase dintru început pe părinţii mei, propunându-mi azilul la ţară, fie la bătrâneţe când ai mei vor fi dispărut, fie mai devreme pentru că, o fi socotit el fără să apuce s-o spună, în sat mi s-ar putea găsi vreo întrebuinţare. Cel dintâi folos pe care aş fi putut să-l aduc ca „orb nenorocit", ar fi constat în asigurarea mântuirii sufletului celor ce mi-ar fi purtat de grijă, dându-mi adică de mâncare, ţinându-mă în casă şi-n curte, scoţându-mă numai la biserică, dar lăsându-mă s-ascult toată ziua radioul. Aici mai întrevăd eu un posibil profit al comunităţii de pe urma mea, asta dacă satul s-ar fi încumetat să treacă peste un anume prag de neîncredere. Le-aş fi putut lămuri informaţiile politice de la Radio Europa Liberă şi Vocea Americii, jucând rolul duminical al lui Moromete în curtea vreunui Iocan local. Idealizez fără-ndoială şi-n acest punct. Bătrânul sergent austro-german Johann Costin o fi avut în vedere numai o soluţie de ultimă instanţă, dacă nu m-ar fi ajutat statul, dacă alor mei li s-ar fi întâmplat vreo nenorocire, dacă, dacă, dacă... Presupun că o asemenea ipoteză o fi fiert în mintea lui. Sigur e că l-am înjurat o dată, l-am suduit de zece ori, l-am băgat în mă-sa în o sută de feluri. Şi totuşi, nimeni din familie nu reuşise până atunci să mă pună pe gânduri aruncându-mi în faţă sperietoarea viitorului. Mai aveam un an până la bacalaureat, nimeni nu mă întrebase ce aveam de gând să fac după aceea, ba subiectul era ocolit cu grijă. Astăzi ştiu de ce: ca nu cumva să apară în discuţie vreo referire la cecitatea mea şi dificultăţile pe care ea le antrena, cu atât mai numeroase cu cât voiam să ies de pe traseul umil, dar bine protejat, prestabilit pentru orbi de către stat. Părinţii sperau că am eu deja o soluţie sau că regimul are obligaţia să mă cocoloşească, aşezându-mă într-o firidă netulburată pentru tot restul vieţii.

O singură dată am asistat la o şuetă despre viitorul meu, dar ea se petrecuse demult, în copilărie, într-un cerc de mătuşi cu mama la mijloc. Venisem acasă în vacanţă, de la şcoala aia a mea din Cluj, orb şi limbut. Nu-mi tăcea gura o clipă, povesteam verzi şi uscate, le înfloream de zor, mai ales istorii cu dascălii mei, pe unii îi şi imitam. Tocmai ce terminasem clasa a cincea. Soseau neamurile în vizită să mă vadă şi să mă audă. Dispariţia de vreun an de zile a luminii mele îi năucise pe toţi. Închideau ochii, dând să facă doi paşi, după care îi deschideau suspinând: „N-aş putea trăi, Doamne, Măicuţă Sfântă!...” Aflaseră că, totuşi, copilul funcţionează, i-au umblat la Cluj, dacă nu la ochi, la cap, povesteşte din cartea de istorie, din cea de geografie, citeşte cu mâna şi recită din gură, singur, de la un capăt la altul *Nunta Zamfirei*, iar dacă-l înveseleşti, şi *Nunta în codru*. Atâta doar că e tare nervos, are el ceva ciudat, nu e bine să-l sâcâi cu întrebări, ci să-l laşi. Până la urmă, tot îţi turuie ceva din ale lui. O mătuşă i-a arătat maică-mii calea:

- Pe Radu, popă să-l faci, ai înţeles? Îl auzi ce frumos vorbeşte, nimeni nu pronunţă aşa de mândru ca el, dac-ar avea şi voce...

- O să aibă, se îmbărbăta mama, ca taică-său, numai să mai crească, o să i se schimbe vocea, o să cânte...

- Da, reluă mătuşa, că mă şi gândeam: oare ce meserie poate face el care-i aşa...

- Înţeleg, înţeleg, făcea mama.

- Că o să-i găsim o preoteasă şi o parohie undeva aici, aproape de Satu Mare, ca să nu mai stea departe de noi şi e rezolvat! Dumnezeu mi-a trimis gândul ăsta, ce bine-mi pare că am venit pe la voi!

Şi pe tata voiseră părinţii să-l facă popă. Se interpusese însă istoria lumii. E limpede că nu el îşi alesese viitorul, ci timpurile îl înhăţaseră de guler şi-l trăseseră după ele. Eu aveam să mă arăt mai neatârnat de timpuri, căci găleata cu apă îngheţată a moşului Costin, oricât aş fi înjurat-o, nimerise în plin şi mă trezise din visare. M-am pus cu burta pe carte. Mi-am activat franceza pe care o stăpâneam destul de bine şi am învăţat singur engleza. La şcoală nu o studiam. Refăceam astfel punţile cu instructajele mamei Floare şi am putut să mă prezint la examene la franceză şi engleză.

Moşu’ Ioan n-a apucat să mă vadă. La câteva zile după ce mă scuturase, a căzut ca secerat pe coridor, sub o fereastră a spitalului. N-aş putea să spun că m-am bucurat. Dar am resimţit întâmplarea ca pe o pedeapsă cuvenită pentru felul în care mă pusese pe jăratic. În mai puţin de o lună însă, fiindcă mă învinovăţeam într-un fel de moartea lui şi nu conteneam a frământa cele auzite de la dânsul, aveam să-mi dau seama câtă dreptate avusese.

După ce el s-a dus, mama Maria nu şi-a mai văzut rostul în sat. A vândut casa aceea frumoasă, cu terasă acoperită, tencuită într-un albastru bun la suflet, şi s-a mutat la oraş, în strada Engels, la fiica ei Viorica şi la ginerele Alexandru Ţinca. Ăştia aveau o casă lungă, după cum spunea unchiul Sandu care fără ironie nu putea respira. Muşca de predilecţie din bizareriile insolente, din automatismele şi din capcanele de limbaj. Adora calamburile: „Auzi, dom’le! Sadat la Golda Meir! Păi, de ce să se dea la ea?”[21] Casa se întindea într-adevăr de-a latul curţii, deşi, dacă analizai inginereşte, putea fi situată şi de-a lungul ei. Curtea aducea cu harta Italiei fără insule şi cu Padania aşezată invers. Intrai va să zică din stradă pe un culoar între garduri de uluci şi pe sub coroanele reunite ale arborilor din cele două vecinătăţi. Înaintai îndelung în susul acestei cizme italice, linie dreaptă faţă de cea geografică (aia, se vede, are genunchiul uşor îndoit), şi dădeai în curtea propriu-zisă, largă

[21] Joc de cuvinte bazat pe numele lui Muhammad Anwar Al-Sadat, președinte al Egiptului între 1970-1981. Acesta s-a aflat la originea atacării, în 1973, a Israelului, care o avea ca prim-ministru pe Golda Meir. (n.a.)

cât un izlaz. Pe latura din fund, se înşirau încăperile locuinţei adăugate parcă una câte una la corpul principal din stânga, cu toate că istoria construcţiei mărturisea altceva. De impresia asta te convingea mica bucătărie de vară, improvizată în aripa din dreapta după cum te uitai la clădire şi, în continuarea bucătărioarei, atelierul de croitorie al lui Sandu, locul din care au ieşit multe dintre fustele, pantalonii şi şepcile noastre tricotate. Mama Maria s-a simţit la largul ei aici. Ale ei erau grădina şi curtea, deosebit de generoase pentru oraş. Dădea o mână de ajutor la bucătărie, iar uneori, şi la atelier. A descoperit, înainte de şaptezeci de ani, bucuria cititului. Nu-i scăpa ziarul. Ziarul, nu ziarele! Pentru că ce scria în „Scânteia", răsuna şi-n celelalte. Dar îi plăceau mai cu seamă biografiile oamenilor celebri şi se ataşase de cea a compatriotului ei Thomas Edison. Pentru că, într-adevăr, Maria Pomean, ivită pe lume la Hegewisch, Illinois, foarte probabil la 29 iulie 1907, dată indicată de actul ei de identitate românesc, care e de presupus că-l reproducea în acest punct pe cel american, era cetăţean al Statelor Unite, ca fiind născută indubitabil pe teritoriul acestora. Venise adusă de părinţi în Austro-Ungaria la câţiva anişori. Cuvintele englezeşti, mai cu seamă cele cu înţelesuri tehnice, încă nu-i deveniseră străine. Ţeava, de pildă, era „ţavă", dar cea prin care venea gazul metan, se chema „paip de ghez". Coşului îi spunea, ca toţi ai locului, „coşarcă", dar cel de pâine, de aşezat pe masă, era „besket de pită". Îşi amintea de cartea americană de identitate, descriind-o ca pe o bucată mare de carton cu poza ei color şi cu slove englezeşti dedesubt despre care vorbea (termenul e pe toate buzele astăzi, dar suna insolit pe atunci), ca despre un „card". „Drept în colori mi-o făcut cardu' de cum am fost io născută la America", obişnuia să spună. Când s-a măritat, la şaptesprezece ani, a trebuit să-l depună la un birou din Sătmar, nu ştia al cui, iar de acolo, i-a fost eliberat un buletin românesc ce menţiona că titulara s-a născut în satul Pişcari, la data cutare. Bănuia că funcţionarul o fi trimis cu documentul originar în America vreo fiică ori vreo nepoată de a lui. Era în 1924, anul întoarcerii Pomenilor de la Bucureşti şi al reformei agrare ajunsă în ţinutul Sătmarului. Odată cu cardul de identitate dispărut al Mariei, se tăia şi ultima punte de legătură cu America. Cetăţeana statului Illinois se dizolva în masa ţăranilor României Mari, cale de întoarcere nu se mai arăta cu putinţă. Era asemenea captivităţii pe altă planetă, când navele cu care ai ajuns acolo ţi se defectează la aterizare, nu mai poţi să le dregi şi te vezi nevoit să trăieşti, nu cu sprijinul tehnicii tale luminice, ci pe seama meşteşugului elementar de supravieţuire al fiinţelor locului, ca păstor sau agricultor. Prin Himalaya, pare-se că trăiesc fiinţe care au păţit-o întocmai.

Numele oficial al Mariei, acela de cetăţeană a statului Illinois, trebuie să fi fost Mary Pomjan, asta dacă transcrierea nu deviase de la modelul înregistrat la Ellis. Am acum o temă de cercetare: a se vedea dacă a reapărut în Statele Unite, prin 1924, o persoană de sex feminin cu numele de mai sus ori cu altul asemănător... E o enigmă de dezlegat aici, nu glumă.

S-au adaptat ei, nişte nepământeni, în Himalaya, darmite Maria Americana în Regatul României Mari, pe urmă în Republica Populară şi în cea socialistă. În primăvara lui '77, când citea în ziar articole despre efectele cutremurului din 4 martie amestecate cu altele de aniversare a Răscoalei din 1907, văzându-mă expediat acasă de la universitate din cauza seismului, m-a luat deoparte şi mi-a spus:

- L-ai văzut pe cânele de Ceauşescu?... O ştiut de cutremur dinainte, de-asta s-o dus în Africa... S-o dus să nu steie aci când s-a scutura pământu' ca să nu-l scuture jos şi pă el oamenii ca-n 1907!... Da, da, ascultă-mă! O ştiut cânele şi n-o spus la nime şi ia, o murit atâţia oameni nevinovaţi.

- N-avea cum să ştie, am dat eu s-o lămuresc, numai cu câteva minute înainte se poate şti şi asta cu aparatură foarte specială, doar japonezii au aşa ceva...

- Nu-i drept. Are oameni deştepţi pă lângă el. I-o spus ăia: du-te, tovarăşu' Neculae, că poate a pica pă dumneta casa asta cât îi de mare! Fă-te că nu ştii, du-te departe că dacă-i rămâne aici, cum ai tăt vorbit că le ştii pe tăte, oamenii te-or întreba: da' nouă de ce nu ne-ai spus că s-a zdruncina pământu' cu case cu tăt peste noi? Şi te-or îmburda de la putere, domnu' ori tovarăşu'. Aşa i-o spus oamenii de ştiinţă, iară el s-o dus fără gând, ne-o lăsat aci cu năcazu' pă noi... Şi dacă el n-o fost, oamenii ce-o spus? N-o ştiut nime de cutremur, hai să ne strângem morţii, să-i îngropăm, să ne rugăm, să ne facem casa la loc. Că el după ce s-o întors, ca nime să nu şopotească, o pus armata să facă la loc casele. Asta o făcut, iaca!

Cel puţin ea, spre deosebire de majoritatea noastră din acele timpuri, intuia că Ceauşescu, oricât de imuabil părea, putea fi răsturnat de o răscoală ca lumea. Avea şi în legătură cu revoluţiile o teorie:

- Ascultă ce te întreb: ai auzit că mai demult, o trăit oameni ca-n poveste, mari cât casa şi tari ca piatra. Oare astăzi de ce nu se mai arată aiesta fel de oameni?

- Chiar că nu ştiu.

- Iaca, ţi-oi spune: oameni ca aceia se nasc şi ar putea creşte. Da' nu-i lasă să crească. Tăţi se nasc acuma la spital, doctorii îi văd pă prunci cu cuşmuţă roşie pă cap, sămnu' lor anume de oameni năzdrăvani, le fac o injecţie şi-i omoară...

- Cum adică să-i omoare?

- Îi omoară ca să nu crească şi să se aleagă din ei vreun Gruia ori vreun Novac să îmboarde comunismu'!...

O teorie mai completă privind forţa, spaima şi viclenia comunismului nu am mai întâlnit nici în filosofie, nici în religie, nici în magie. După Revoluţie, am întrebat-o dacă văzuse în confruntările televizate vreun Gruia ori vreun Novac.

- Niciunul, nici nu puteau să s-arate, doară ţi-am spus ce fac doctorii cu ei, da' n-o fost nevoie de ala fel de oameni că s-o rădicat mulţi, ca-n 1907. Am dreptate?

Acolo, în casa din strada Engels, a trăit discretă, măruntă, slabă, lucidă, binevoitoare, până în primăvara lui 1998. În anii din urmă, cât de puţintică era, nu o mai ţineau picioarele, puterile lor slăbiseră mult. Îmi spunea:

- Îs prea mulţi, dragu' mamii, nouăzeci de ani, tare-s mulţi. N-are omu' nevoie de atâţia. Iaca, moşu-tău o trăit şaptezeci şi şapte. Nu-mi ajungeau şi mie anii lui?...

S-a stins încet, cu o încetineală care sunt sigur că a chinuit-o. Zăcea la pat, iar în ultimele zile, ba îşi pierdea cunoştinţa, ba o recâştiga. Treceau pe la ea rudele şi consătenii. Găsind-o cu faţa la perete şi văzând că nu se întoarce la auzul glasurilor, un unchi a întrebat-o:

- Mă cunoşti, nană Mărie?

- Da.

- Cine-s io?

- Radu.

Nu s-a întors nici când a răspuns convinsă că eu eram cel ce venise de la Bucureşti să-şi ia rămas bun.

Nu venisem. A luat-o Dumnezeu a doua zi, în lunea din Săptămâna Mare.

Îl luase şi pe tata cu aproape opt luni mai devreme. Îl prinsese din urmă la Satu Mare, la Tribul Ruba, cum îmi plăcea mie să proclam. Sosise aici de la Cluj unde se mutase încă din 1990. Nicole şi cu mine tocmai ne întorseserăm de la mare la Bucureşti. Şi tata, şi eu înaintam dinspre sud înspre nord, parcă dorind să păstrăm între noi aceeaşi distanţă. Fusese

o vacanţă fără griji, cu adevărat confortabilă, cu plajă la Popasul Mamaia, dincolo de Hanul Piraţilor, loc aflat pe atunci în deplină libertate, puteai să intri cu maşina pe nisip. Trecuserăm într-o zi pe la vestigiile antice din Constanţa şi parcă la Mozaic, Nicole a zărit o piatră tombală cu un epitaf curios în elină, tradus alături. Mi l-a citit şi l-am înregistrat pe o casetă. Întors la Bucureşti, în dimineaţa de luni, 25 august, pe la şase şi jumătate, căutam de zor caseta. O strecurasem între celelalte pline de tot felul de notiţe şi nu mai dădeam de ea. Nici azi nu înţeleg de ce mă muncea dorinţa recitirii epitafului tocmai atunci, mă chinuia vreo curiozitate stilistică, voiam să-mi confirm anume presupuneri, nu ştiu. Cert e că nu aveam nevoie de text pentru vreun scop practic, spre a-l cita în vreun articol şi nici măcar în vreo conversaţie. Nicole trebăluia prin bucătărie în starea aceea de spirit incertă, între nemulţumirea că vacanţa s-a terminat şi efortul de a acorda o minimă atenţie şirului lung de zile cu obligaţii ce tocmai porniseră la drum. Mă foiam prin camera mea, scotoceam, nu găseam, mă duceam până-n bucătărie să întreb vreun fleac, ea răspundea dezarticulat, agasată deja de apariţia nemiloasă a urgenţelor. M-am dus din nou spre camera cu casetele, dar când am dat să mă întorc, am auzit... Am auzit-o limpede, puternică şi zgâriată cum îi era timbrul: vocea tatălui meu. Nu venea dinafară, n-am captat-o cu timpanele, ci am simţit-o izbucnind înăuntru, drept în creier. Mă strigase pe nume. Strigătul s-a gâtuit ca şi cum ar fi vrut să mai spună ceva, dar nu i s-a mai îngăduit. M-am oprit locului trăgând inevitabil cu urechea. Bătrânul se afla într-o mare primejdie şi-mi cerea ajutorul. Am mai auzit o dată strigătul: „Radu!”, dar mai slab, în stingere, în dispariţie, fără ecou, ca într-o scufundare, ca într-un înec.

N-am scos o vorbă, azi mă mir cum de n-am făcut-o. Înțelesul celor două strigăte era inconfundabil: Valeriu Ruba murise ori suferise un atac de cord aproape fatal. Mai trecuse peste vreo două preinfarcturi în ultimii ani, fără să le bage în seamă. I se descoperiseră abia la nişte analize mai serioase. Am tăcut ca să nu devin incredibil. O simţeam pe Nicole cu gândul în altă parte, preocupată de ale ei, răzvrătită împotriva scurtimii verii, mă temeam că nu va avea răbdare să m-asculte. Apoi, nici mie nu-mi venea pe deplin să cred că auzisem ce auzisem şi cum auzisem acea voce. Nu fusese o vibraţie a corzilor vocale, ci glasul întregii lui fiinţe, toată energia de ultimă clipă concentrată în numele fiului său aflat la şase sute de kilometri.

O oră şi jumătate mai târziu, aveam confirmarea. Murise. Se dusese cu un cumnat, cu maşina, la o moară de la marginea Sătmarului să-şi macine grâul de pe pământul moştenit la Pişcarii în care se născuse, de unde îl deportaseră jandarmii lui Horthy şi unde-şi exercitase ultima oară atribuţiunile de primar. Predase sacii şi aştepta făina. Se rezemase de un perete, înăuntrul morii. Fără nicio îndoială, infarct. Iar pe acea piatră tombală de la Tomis a unui grec de acum două mii de ani, stătea scris: „Bărbat însemnat am fost în viaţă, iar casa mea a avut nume. Am ajuns arhonte în cetate şi am ţinut mulţi ani fără şovăire cumpăna dreptăţii. Faptele mele vor şti să vorbească şi fără mine. Căci ajungând la vârsta de 50 de ani, cum îi este rânduit omului, am murit. Călătorule, salutare!”

Zânele lui Zarathustra

Valeriu Ruba s-a petrecut în dimineaţa de luni, 25 august 1997. Maria Costin s-a stins în prima zi a Săptămânii Mari, luni, 13 aprilie 1998. Floarea Nodului şi a Pomeanului s-a topit în martie 1964, bănuiesc că tot într-o zi de luni. Şi toţi trei au plecat cu gândul la mine. Pesemne că şi eu, tot în cea dintâi zi a săptămânii, voi trece linia orizontului, singura linie perfectă din univers câtă vreme se află pretutindeni şi nicăieri în acelaşi timp. Iar, odată traversată această linie, ce voi face? Cred acum, în chiar clipa când scriu, că voi privi spontan înapoi şi, îndată, de jur împrejur. Cum adică, să privesc? Cum şi cu care retină?...

Răspunsul mi l-am dat mai demult, iar acum, prin cărţile sale, vine şi mă confirmă mai puţin obişnuitul cărturar Dumitru Constantin-Dulcan. Întrebat dacă studiul morţii clinice aduce argumente concrete în favoarea realităţii lumii celeilalte, neuropsihiatrul afirmă: „Unul din cele mai puternice argumente este faptul că în timpul morţii clinice, nevăzătorii din naştere văd prima oară ce se întâmplă în jur. Ei văd cu ochii spiritului, ai corpului de energie. Este o dovadă că nu avem doar corp fizic, ci şi corp subtil, care este însoţit de o conştiinţă detaşată de creierul nostru anatomic şi care are o altă percepţie asupra timpului şi a spaţiului. Experienţa este a acestei conştiinţe, nu a creierului. Vederea se face într-un unghi de 360 de grade şi poate explora instantaneu la orice distanţă."

Înseamnă că fiecare făptură omenească este dublată în plan energetic de una perfectă în corporalitatea sa subtilă. Odată trecută dincolo, fiinţa e restabilită în idealitatea sa, cu toate mădularele complete şi toate simţurile tefere. Fostul nevăzător poate să contemple îndelung de deasupra, cu noul organ al mirării, cadavrul trupului cu care a împărţit viaţa tocmai încheiată. Rezultă din ipoteza citată mai sus că există o conştiinţă independentă de creierul anatomic, ea însoţeşte corpul subtil şi ajută noul eu să înţeleagă ceea ce tocmai percepe cu un simţ pe care nu l-a folosit niciodată în viaţa terestră. *Evanghelia după Marcu*, în capitolul 8, 22-25, prezintă un astfel de caz pământesc de iniţiere în simţul vizual nou dobândit. După ce Iisus îi dăruieşte vederea orbului din naştere, scoţându-l pentru asta înafara satului Betsaida şi ocrotindu-l astfel de gura căscată a mlţimii, tămăduitul spune că vede oamenii umblând, dar i se par a aduce cu nişte copaci. Adică, fără vedere fiind, omul sesizase poziţia verticală atât a făpturilor omeneşti, cât şi a arborilor pe lângă care trecea,fiindcă,în dreptul lor, zgomotul de fond al mediului se întrerupea pentru o clipă ca să revină îndată la rumoarea dinainte. Dar faţă de statul de om, statura copacilor fiind mai înaltă, mai dominatoare, pentru orb, datorită bunei funcţionări a simţului său de ecolocaţie, ea a devenit o reprezentare generală a verticalităţii. Drept care, bărbatul din Betsaida, la prima deschidere a ochilor asupra lumii, înţelegând pesemne mulţumită glasurilor că zăreşte nişte oameni, nu

altceva, a dedus, din deplasarea lor, doar lunecarea înainte a unor profiluri erecte asimilabile trunchiurilor de arbori. Abia când Iisus i-a aşezat a doua oară mâinile pe ochi îndemnându-l să privească ţintă, el a văzut desluşit, înţelegând pe deplin ceea ce vedea, aşadar, inclusiv rostul gesturilor unui om în mişcare pe care, la primele priviri, nu-l pătrunsese.

Din existenţa de dincoace, fiinţa energetică îşi conservă probabil doar imaginea. Dar dacă subtilitatea corpului se traduce prin perfecţiune imagistică, în lumea cealaltă ar trebui să dobândim chipul din finalul devenirii noastre fizice, adică din tinereţe, o icoană. Cei care s-au întors din moarte clinică nu ne-au spus în ce măsură eliberarea de învelişul terestru ne vindecă şi de sluţenie, de dizarmonii precum un nas prea lung, un gât cam strâmb, o talie prea adipoasă. Corpul nostru post mortem nu poate fi atât de subtil încât să nu semene cu originalul, de vreme ce dincolo ne recunoaştem rudele şi prietenii. Îi identificăm oare după înfăţişare sau după chipul şi asemănarea morală cu eul ce a sălăşluit în carcasa de carne, oase, nervi şi sânge?... De un lucru sunt sigur: că ochiul meu stâng eviscerat în urmă cu mai bine de o jumătate de secol, îşi va recăpăta funcţiunea şi de asemenea imaginea virtuală. A fost înlocuit atunci cu unul de sticlă, albastru în aparenţă, care a rezistat şi el puţin peste jumătatea de veac. La începutul lui august 2013, când scriam încet,dar cu încredere la această carte, am hotărît cu Nicole să străbatem ţara de la sud la nord, pe un traseu pe care nu-l mai parcurseserăm. Am plecat de la Tisa de Prahova spre Cislău, am făcut la stânga pe Valea Buzăului spre Covasna şi, prin Sfântu Gheorghe şi Miercurea Ciuc, am ajuns la Gheorghieni şi Lacul Roşu, iar de acolo, prin tunel, în părţile Bicazului. Am urcat spre nord pe lângă barajul Izvorul Muntelui, iar mai sus, pe malul Bistriţei, ne-am oprit ca să coborâm la râu. Povesteam în maşină de toate când, înainte de Vatra Dornei, am simţit că din proteza de sticlă se desprinde o aşchie. În scurt timp, ochiul acela decorativ s-a destrămat în mici fâşii, ceea ce nu credeam că e cu putinţă cu sticla. Ea m-a liniştit:

- Nu putea să reziste o veşnicie. Nu-i nimic, n-ai să-ţi scoţi ochelarii de soare decât noaptea, iar după ce ne întoarcem la Bucureşti, ai să-ţi faci una nouă.

- Şi cu cioburile astea ce facem?

- Sper că nu vrei să le păstrezi ca amintire, le aruncăm. Pune-le în şerveţelul ăsta!

Am înţeles încă o dată, dacă mai era nevoie, că minunea asta de femeie, orice mi s-ar întâmpla, nu se va desprinde de mine. Ochiul de sticlă a ajuns în pubelă, aşa cum globul ocular originar sfârşise în urmă cu vreo cincizeci de ani la canal. Nu pot să uit din anii aceia de demult brazii imenşi din curtea clinicii de oftalmologie din Cluj, terasa colinei pe care e situată, dealul ce urcă în continuare spre neurologie şi pneumologie, micul munte medical cu tot felul de clădiri spitaliceşti căţărate pe spinarea sa, izolate de oraş, dar şi aproape de inima lui, ridicate acolo parcă pentru tihna şi consolarea pacienţilor, dar şi pentru calmul bisturielor. De atunci şi de acolo nu mă pot despărţi de lumina de miere a toamnelor Clujului, de liniştea cu care soarele îşi desena geometriile prin reţeaua de umbre întinse pe sol de vergelele gardurilor de fier forjat. Mama s-a internat pentru un timp în spital împreună cu mine. Într-o după-amiază, când m-am trezit de-a binelea dintr-un somn greu, mi-a spus:

-Astăzi ţi-au scos ochiul stâng. Te-au adormit la operaţie, dar ai plâns tot timpul tare, foarte tare, se auzea pe coridor!...

Cât de mic eram, am înţeles că-n viaţa mea intervenise o schimbare neobişnuită. Vocea de soprană a mamei e clară şi puternică, sigură pe sine, o ajută de minune să fie iute la vorbă, nu i s-a alterat nici astăzi, la optzeci şi opt de ani. În ziua aceea însă timbrul îi coborâse mult, vorbea rar. Mi se adresa cu seriozitate, ca unui om în toată firea, în stare să

înţeleagă şi să reziste la un pumn al destinului. Mai degrabă vocea ei încetinită, rărită şi înnegurată decât sensul cuvintelor m-a făcut să pătrund gravitatea noutăţii. Era în octombrie 1962, împlineam opt ani, iar asupra planetei, stătea să se năpustească războiul nuclear.

La sfârşitul verii lui 2013 însă, după ce traversasem Carpaţii Orientali, urcasem în Apuseni şi mă învârtisem prin nordul Ardealului cu orbita pustie mascată de ochelarii fumurii, am revenit la Bucureşti unde un medic mi-a confecţionat o proteză din acrilat. La sfatul lui, am renunţat la artificiul cu irisul albastru şi am acceptat unul căprui, mai potrivit cu nuanţa incertă a scleroticii globului din dreapta. Şi astfel, după un răstimp pe care tocmai l-am pomenit de trei ori, jocul de-a ochii albaştri cu Eva, Lia şi Erica, s-a încheiat. Aştept acum ca, dincolo de linia orizontului, vederea mea să devină ideală, iar irişii să capete culoarea cerului înalt de vară din lumea asta pe care n-au avut-o ei niciodată.

E limpede că nu toate funcţiile trupului pământesc au nevoie să fie transferate în organismul energetic: foamea şi setea nu au motive să existe dincolo, deci nici gustul nu ar trebui să rămână un simţ necesar. Iar atingerea, pipăitul nu are ce să mai descopere. La rândul lui, nasul n-ar avea ce să mai adulmece pe la corpurile subtile ale altora, cu toate că exuberanţa floral a paradisului clasic nu e de lepădat. „Un holocaust de miresme", cum ar spune Flaubert contemplându-l. Dar bine că veni vorba de flori: ce se alege de natură de cealaltă parte a liniei orizontului, e şi ea tot materie vie... N-or fi având plantele tocmai suflet, dar s-ar cădea ca întreaga natură să se refacă în starea ei genuină. Poate însă că acolo pulsează alte privelişti, la alt nivel de eflorescenţă. Prin urmare, simţul olfactiv are şanse să-şi găsească rostul. Văzul şi auzul, în schimb, devin cu siguranţă omnidirecţionale, global receptoare şi atotînţelegătoare. Corpul subtil s-ar cuveni să fie interesat de a reţine numai simţurile cu mare putere de cunoaştere, văzul şi auzul, pentru că ele pot asigura lectura pătrunzătoare a universului. Iar acest corp de aleasă subtilitate, cu funcţiile sale nobile în expansiune, cu cele plebeene lăsate în surdină, e alcătuit, ne spune doctorul Constantin-Dulcan, „din lumină de înaltă frecvenţă". Cu ochii fizici, nu vom ajunge niciodată până la această radiaţie superioară, aşa cum cu urechea de fiecare zi, nu răzbatem mai jos de 16 şi mai sus de 20.000 de herzi, spre deosebire de alte vietăţi, ca liliecii şi delfinii care se simt la largul lor mult dincolo de această barieră.

Dar cum ar putea să arate în univers imaginea săracilor de tot cu duhul, a idioţilor în sensul propriu al termenului? Logic, aceste fiinţe ar trebui să renască dincolo întru spiritul pe care creierul lor nedezvoltat din lumea aceasta l-a înăbuşit de tot. Firesc ar fi să devină conştienţi de ei înşişi pentru întâia oară, conştienţi şi de învelişul de legumă umană lăsat în urmă. În cealaltă dimensiune ar vibra la prima lor veritabilă vieţuire. Asta dacă ipoteza lui Rupert Sheldrake, citat de autorul *Inteligenţei materiei* se adevereşte cum că nu creierul generează conştiinţa, ci ea, conştiinţa, are un creier de care raspunde, pe care-l activează, îl ţine în letargie sau, horribile dictu, în idioţie.

Dar obiectul acestei mărturii nu este creierul sau lipsa lui, ci lumina cu prezenţa, absenţa şi reîncarnarea ei. În anul 2003, am publicat volumul de poeme *Graţia Disgraţia*, cel mai fericit şi mai potrivit, pentru conţinutul său, titlu de carte pe care am fost în stare să-l născocesc. Am mai evocat volumul la începutul acestei călătorii, dar iată că, spre sfârşit, mă văd nevoit a reveni la paginile sale. Părţii a doua a acestui opuscul i-am spus *Epistolar – Schimb feminin de scrisori între iniţialele onomastice E şi A*. Reunite, cele două iniţiale dau genericul pronominal şi personal al feminităţii, o dau pe EA divizată în două personaje: o funcţionară publică, E, arogantă, volubilă, irascibilă, altitudinară, dar vulnerabilă, şi o voluntară, A, curioasă, blândă, meticuloasă, senzuală, cooperantă, dar sceptică.

Corespondenţa lor e amorsată de apariţia neaşteptată şi absurdă în sine, în raza lor de confort existenţial, a unuia Ruba, episod care o determină pe E ca, pe lângă înaltă birocrată, să devină şi tânără epistolieră:

„A venit, dragă, la mine unul Ruba
îl ştii pe ăsta?
E ceva şef pe acolo
pe la ei
la orbi
pe-ntreaga ţară
ba chiar şi prin Europa
că îi adună cineva pe toţi din când în când
lăsându-i ca-ntre ei
să flecărească în voie.
Iar Ruba ăsta e unul mai cu moţ:
e pus să vorbească la radio
îl mai dau unii şi pe la televizor
în fine
şi ce crezi că-mi cere ăsta, dragă,
înainte de toate?!
Nici mai mult nici mai puţin decât femei!
adică voci feminine spune el
dar asta înseamnă până la urmă tot femei
pentru nu ştiu ce fel de studio de al lor unde se-nregistrează cărţi,
te pui la microfon şi le citeşti cu voce tare.
Nu-i trebuiau decât femei şi pe deasupra nefumătoare.
Vârsta contează? – l-am întrebat eu.
Le trebuiau mai ales tinere
şi încă din astea cu literele
cu limbile străine…
mă rog
am crezut că nu sesizase ironia
dar mi-a răspuns că
dacă vârsta era importantă
lungimea picioarelor totuşi nu conta.
De ce nu vor voci de bărbaţi
nu pricep.
Cartea e tot carte.
Nu sună mai bine *Mizerabilii* citită de un bărbat
sau un Mark Twain acolo?
Acum
n-am stat să-l întreb ce fel de literatură vor ei
dar oricum nu mă slăbea cu vocile feminine
clare
dulci
catifelate
nu ştiu ce dracu’ fac cu ele

că doar nu le-or fi luând pentru sex oral!”

Adresanta A tresare, conştientă că tocmai ea este posesoarea unei voci precum cea visată şi dorită de solicitant. Coincidenţa o flatează, dar ea nu se opreşte aici: intrigată de iritarea prietenei sale, se deplasează la sursă să vadă cu ochii ei cum se produce o carte audio. Îi scrie lui E:

„Ei bine
nu ştiu dacă înaintea sau în urma ta
pe Ruba l-am întâlnit şi eu.
M-a-mpins ispita
ce să-i faci
de m-am dus până la aşezământul orbilor.
Insul mi se pare că nu e chiar tâmpit.
De cum am ajuns
mi-a arătat cărţi care se rotesc.
Am sesizat intenţia de seducţie
dar într-adevăr
nu se vedeau însă se auzeau
trecând prin faţa mea
Maestrul iar apoi Margareta
cu buchetul ei de flori galbene
într-o primăvară moscovită.
Îmi pusese o bandă magnetică mare cât un sombrero.
Se descolăcea înainte iar textul cărţii odată cu ea
nevăzut
dar pretutindeni auzit
pretutindeni simţit.
Asemănător veţi proceda şi dumneavoastră
mi-a spus
vocea este tocmai ce ne trebuie:
miere limpede
floare de salcâm
adiere de mai.
Mă-nnebunise cu metaforele
fremătam.
Simţeam că mă soarbe cu privirea aceea a lui
interioară
că-mi umblă cu ceva de-a lungul corpului
mi-l scanează de la glezne spre creştet:
Sunteţi înaltă, domnişoară
şi foarte frumoasă!
Cum vă-nchipuiţi că arăt?
Mi-a răspuns cu totul altceva
cum că literele cărţilor sunt nişte mumii
învie doar cât aleargă ochii pe deasupra lor
dar o carte însufleţită de voce
preface literele-n sonorităţi

iar sonoritatea în ecouri
cartea poate să ardă
inflexiunile ei însă merg mai departe
iar vocea mea devine aură a lui Faust
a lui Ulise
a Căutării timpului pierdut
halou se face de răsfrângeri
ocrotind-o pe Francesca da Rimini
de când e lumea lume singura femeie
ce s-a îndrăgostit în timp ce citea."

Schimbul epistolar dintre fete se inflamează, se contrazic, îşi fac reproşuri, se acuză, şi-l aruncă una alteia în cap pe acel Ruba, sunt pe cale să-și dea palme că s-au luat după smintelile ăluia, dar nu se pot abţine să nu speculeze asupra modului lui de a recepta lumea şi de a încerca să o capteze în cărţi prin glasurile altora.

Iată ce dezvăluie, în ultima sa scrisoare, de această dată în proză, domnişoara A: „Mi-e greu să te urmăresc. Nu mi-l pot reprezenta pe Ruba decât fluid, îmi curge printre degete, îl pierd. M-a luat de mână şi m-a dus undeva, într-o cută a Bucureştilor, nici nu bănuiam că există, în nişte săli de aşteptare, naosuri, laboratoare. Mi s-a luat acolo amprenta vocală. Iar cu picătura asta de voce, voi învia eu mumiile bibliotecii Alexandriei şi toate fantomele ei. Fără de mine şi dincolo de voinţa mea, amprenta glasului meu va trece din ordinator în ordinator, se va aşeza asupra textelor şi le va face să vorbească: înjurături, rugăciuni, blesteme, onomatopee, verdicte, condamnări la moarte, denunţuri, căinţe în public, romane fluviu, poezii tâmpite, predici, comutări de pedepse.

Glasul meu pretutindeni, iar eu nicăieri. Corpul meu astralo-vocal tolănit peste toate vorbele goale, respirând cu ele gură la gură şi ajutându-le să mişte, să ne lovească. Ruba mi-a cerut pentru isprava asta un Curriculum Vitae. Mai în glumă, mai în joacă, i-am cerut şi eu unul. Uită-te şi tu ce mi-a trântit pe masă":

Redau în continuare mostra de curriculum vitae inserat în *Graţia Disgraţia,* la solicitarea prezumtivei cititoare de cărţi audio A. Textul se aşază între ghilimele întrucât personajul Ruba din *Epistolar* şi autorul mărturiei de faţă nu sunt întocmai una şi aceeaşi încarnare:

„Vederea mi s-a-mprăştiat la timp, n-am mai apucat să dau cu ochii de Ceauşescu. Nici pe predecesorul lui nu l-am văzut, cu toate că în martie '65, când tocmai sosisem de departe acasă, într-o vacanţă şcolară, mama m-a săltat şi m-a dus într-o sală publică, aproape un templu. Mulţi erau mânaţi într-acolo, se tăcea. Înghesuiţi erau, se suspina. Golul dimprejur îl domina din faţă şi mai dinspre plafon un cub puternic. Lumina abia-mi mai pâlpâia la doi centimetri în preajma nasului, dar senzaţia de cub atotstăpânitor n-am s-o uit niciodată: o fanfară se împingea peste noi, cu muchiile ei cu tot, afară din acel televizor.

Murise… Da, murise un suprem şi-l îngropau, iar acel martie când mama m-a dus cu sine într-o sală imensă, plină de batiste şi unde m-am întâlnit cu televizorul, a fost, ca pentru colonelul Aureliano Buendía copil, după-amiaza în care tatăl său l-a luat de mână şi l-a dus să-i facă cunoştinţă cu gheaţa. Mult mai târziu mi-am dat seama şi mi-am adus aminte, precum acelaşi colonel în faţa plutonului de execuţie, că în toată viaţa mea, eu nu am văzut niciun mort. Dar dacă viaţa după viaţă există şi dacă omul se reface acolo cu toate simţurile tefere, înseamnă că primul mort pe care am să-l văd, voi fi chiar eu… Da, bineînţeles eu, aşa după cum şi alţii, care pretind că au fost pe punctul de a trece dincolo, povestesc că, desprinzându-se din ei înşişi, înainte de toate, şi-au contemplat speriaţi propriul lor corp. Eu

nu m-am mai contemplat de pe la oglinzile vârstei de zece ani: o faţă de var, păr negru, capul uşor înclinat într-o parte ca la orice copil care vede mai bine cu un ochi decât cu celălalt. Apoi oglinda ca şi mobilierul din jur, de o culoare imposibilă, abia astăzi îmi dau seama de asta, mobile roz, s-au năruit în memorie şi continuă acolo, ca toate celelalte imagini, să plutească. Ca, bunăoară, prietenele mele de aceeaşi vârstă de pe la opt, nouă ani, le-am întâlnit douăzeci de ani mai târziu: funcţionare, surori medicale prin ţările noastre mărunte din nord: Marmaţia, Sylvania, Biharia. Cu una din ele am făcut dragoste, neputându-mi şterge din minte, nici în acele clipe, chipul ei din clasa a doua sau a treia.

N-am văzut niciun mort, niciun tiran. Ultimul crâmpei de lume pe care cred că l-am zărit a fost marea. Nu întinderea ei, nu valurile, ci reflectarea soarelui din oglinda apei. Stăteam mai tot timpul cu faţa aproape lipită de faţa liniştită a mării doar cât să prind câteva resturi de răsfrângeri. Întâlneam marea pentru întâia oară. Ne luase mama, pe mine şi pe sora mea, şi ne dusese la Eforie-Sud în vara aceluiaşi ’65. Din nou mult mai târziu, aveam să aflu că aşezarea se chemase înainte de război Carmen Sylva. Purtase numele reginei poete care deschisese prima şcoală şi primul aşezământ pentru orbi în Vechiul Regat al României. La şcoala aceea aveam să dau şi eu de primele Munci şi primele Zile, din aşezământul Vetrei Luminoase aveam să încerc a rândui şi eu în ţara asta soarta orbilor.

Se spune, prin urmare, că atunci când pătrunzi în moarte clinică, ţi se arată de undeva o lumină ori o fiinţă de lumină ademenitoare care te tot îndeamnă să treci dincolo… Persia lui Zarathustra pretinde că lumina aia e de fapt o fată de o frumuseţe răpitoare, cu toate florile seducţiei în floare, chemându-te la ea peste o punte cât tăişul de sabie ce despică aerul de deasupra abisului.

Iar lumina aceea încarnată în femeie te ispiteşte, o simţi că te aşteaptă, te iubeşte.

Pe unii lama spadei nu-i taie şi, cu tălpile zdrenţe, ajung de cealaltă parte. Pe mine însă, un tactil, care şi fulgii de nea îi încearcă cu buzele, m-ar tăia numai noua vedere a lamei, darmite atingerea ei.

Aş vâsli înapoi cu toată puterea braţelor, aş trage îndărăt cu dinţii şi cu ghearele, spre mocirla acestei lumi, caldă, plină de miasme şi miresme, dar unde orbii nu trăiesc în întuneric după cum îşi închipuie tembelo-mulţimea, ci într-o „ceaţă luminoasă”, cum nu conteneşte de a spune fratele Borges, dar nu-l aude nimeni.

M-aş târî înapoi din faţa acelei lumini până în mlaştina zilei de azi unde n-am văzut niciun mort, niciun tiran, singurii oameni pe care i-am auzit murind, şi tot la televizor, au fost Ceauşeştii.

M-aş întoarce cu orice preţ înapoi, în smârcurile ceţoase ale prezentului, cu singură memoria mea destul de rău prevestitoare, amintindu-şi de acum totul şi purtându-se pe deasupra apelor.”

Epilog

Pe la mijlocul lui 1990, am rezistat cum am putut câtorva atacuri de nostalgie. Maică-mea suferise şi ea comoţia unei mari revelaţii şi, ca-ntotdeauna în atari ipostaze, nimic nu i-a mai putut sta în cale. A vândut intempestiv şi cu preţ bun, casa din Satu Mare şi, punând banii laolaltă cu arhitecţii, cu fiica ei adică şi cu ginerele, care voiau să scape de slujba la stat şi de apartamentul la bloc din Reşiţa, a cumpărat împreună cu ei trei case în Cluj. Aşa i s-a arătat ei, că-i va merge mai bine acolo şi, până astăzi, nu se poate spune că n-a avut dreptate. Dar, în timp ce şogorul se întorcea acasă lângă ai lui, ai mei se despărţeau definitiv de Ţinutul Sătmarului. Mă sileau şi pe mine într-un fel să mă desprind de acele locuri, fiindcă era de presupus că numai evenimente deosebite şi interese aparte mă vor mai abate pe acolo. Unchii, mătuşile şi verii nu aveau şansa de a forma un magnet suficient de puternic. Rămânea fără-ndoială astrul de lumină al copilăriei. Numai că acela, urmându-mă pretutindeni, se cufunda sau urca la suprafaţă din adâncul meu şi, cine ştie, întorcându-mă eu de acum înainte doar întâmplător la izvoare, poate că şi razele sale aveau să se ofilească. Mutarea familiei în Cluj îmi încurca totodată proiectele retorice. Visam de multă vreme că, la libertate, (iar asta făcuse cum făcuse şi venise), voi ajunge în nord şi voi da glas, în public, vexaţiunilor îndurate de sensibilitatea mea filologică: nu mă puteam împăca deloc cu lipsa de inspiraţie a administraţiei româneşti de după 1918 care masacrase străvechea onomastică a oraşului, supunând-o unei rebotezări, credea ea, mai neaoşe. Mă imaginam la tribună asemenea mamei Floare la Chicago când cu campania de recrutare în armata americană, demonstrând la rândul meu, în faţa unei săli pline, că noul nume al oraşului, acela de „Satu Mare", nu avea nimic de a face nici cu istoria, nici cu adevărul. Românii locului îi spuseseră de când lumea Sătmar şi aşa-l preluase de la ei şi *Doina* lui Eminescu. După o pauză de efect, plănuiam să mă revărs în argumente şi să plonjez în detalii: la mijloc nu se afla vreun sat mai mare, ci o importantă aşezare întărită încă dinainte de anul 972 când, istoriseşte Anonymus, ducele Menumorut a rezistat trei zile şi trei nopţi în cetatea de pământ Zotmar asalturilor cetelor de unguri. Lucru puţin ştiut este că aici s-a ridicat cea mai veche urbe germană de pe cuprinsul românesc, cu cele dintâi contingente militare nemţeşti colonizate puţin după anul 1000 de către regina Gisela, sora împăratului romano-german Henric şi soţia lui Ştefan, primul rege creştinat al Ungariei. Două secole mai târziu, aşa-zişii teutoni se găseau tot la faţa locului, bucurându-se de preţuirea regelui Andrei al II-lea într-o diplomă emisă în latina cancelariillor vremii la anul 1224. Populaţia locuia în două oraşe, pe un mal şi pe celălalt al rîului Someş (în original, „fluvius Zamos"), târguri ce aveau să se unifice până la urmă într-unul singur, cunoscut ungureşte ca Szatmárnémeti, în germană Sathmar, iar româneşte Sătmar. Limba maghiară atestă şi astăzi caracterul nemţesc (Németi) al uneia din jumătăţile ce compun întregul. Mai aveam de gând să evoc poziţia deloc

oarecare a ţinutului pe harta Europei, reamintind că, la vreo 30 de kilometri nord-est de Sătmar, pe malul drept al Tisei, Franz Joseph plantase o bornă de piatră care să marcheze, bine calculat nemţeşte, centrul geografic al continentului. Piatra aceea era pe atunci capătul vizibil al axei în jurul căreia se rotea Europa. Între cele două războaie, osia avea să scoată capul în Cehoslovacia, apoi în Uniunea Sovietică. Astăzi, acest sîmbure de spaţiu cât un miez de lume se cufundă în uitare undeva în Ucraina.

Dar toate proiectele de toponimie ideală şi atacurile (aş zice că erau doar nişte ciupituri ale nostalgiei) s-au destrămat odată cu miracolul din iulie. Era în 1991. Câştigasem un loc într-o tabără internaţionnală de vacanţă undeva, între Barcelona şi Tarragona. Două săptămâni pe Costa Dorada, altminteri spus, atâta cât să mă poată cutreiera, de la începuturile vântului în pânze, toate corăbiile Mediteranei. Lăsasem apartamentul din Bucureşti în grija mamei care, profitând de absenţa mea, s-a apucat de zugrăvit. La întoarcere, am găsit alături de ea o domnişoară. Stătea cocoţată deasupra, pe bibliotecă, râcâia perete le cu nu ştiu ce fel de sculă şi-mi vorbea de acolo cu „dumneavoastră". Voce de copil mare, sprinţară şi pusă pe şotii, fără umbră de accent regional ceea ce la nordiştii noştri transilvani ţine aproape de convertirea la altă credinţă. Era fiica unei consătene de a părinţilor venită în Bucureşti cu hotărîrea de a lua admiterea la facultatea pe care şi-o dorea mai demult. Potrivit planului iniţial, n-ar fi avut ce să caute la mine, ar fi trebuit s-o găzduiască o soră a mamei, dar casa ăleia se umpluse de musafiri de prin Statele Unite. Aşa că, din soră în soră, a ajuns în Canion, după cum botezasem eu străduţa pe care locuiam, scurtă, îngustă şi flancată de blocuri de zece etaje. Candidata aştepta rezultatele şi dădea o mână de ajutor la schimbarea la faţă a casei. Tot cu „dumneavoastră", cu „domnul Radu" uneori, alteori cu „domnul Sergiu", mi se adresa şi de la sol, din labirintul ăla de mobile dislocate şi împrăştiate pe te miri unde. Avea un fel nemaiîntâlnit de a înviora tot ce atingea, împrospăta ceea ce întreprindea prin plăcerea de a aspira totul în poveste: de la examenele susţinute la cărţile negăsite, de la îngheţata cumpărată la colţul străzii la sandalele noi care o roseseră, mai ales la piciorul stâng, „uitaţi aici, deasupra călcâiului, simţiţi?"

Fata asta era în stare să exorcizeze de-a binelea banalitatea vieţuirii. Arcul voltaic dintre noi nu l-a sesizat nimeni. Peste un an, cei din jur încă nu se arătau în stare să-şi închipuie că am putea rămâne pentru totdeauna împreună.

- I-a venit mintea la cap, ţie-ţi mulţumesc, Măicuţă Sfântă! – se închina mama cu gândul, fireşte, la mine..

- Era şi timpul, punctă liniştitor şi bătrânul.

Aveam treizeci şi opt de ani în 1992, iar Nicole douăzeci şi patru. Minionă, cu vocea aceea de Alice în Ţara Minunilor, imaginea ei impregnată în mine, ca să irizeze, nu mai avea nevoie de ajutorul figurilor fetiţelor de altădată. Intrase la facultatea dorită, aşa că descinderile ei în Bucureşti se înmulţiseră. Şi eu mă reapucasem să bat vechiul drum al Sătmarului. Era un fel de a călca din nou pe ţărmurile luminii.

Despre mama, ce să zic?... Cu un simţ uneori agresiv al realităţii, mă tem că i-a venit greu să creadă că, după ce începusem să mă învârt prin Europa, se nimerise să mă iau cu o fată de a cărei existenţă habar nu avusesem până mai ieri, dar care îşi avea obârşia tot în Pişcari de unde se trăgeau trei dintre părinţii noştri. Singur tatăl ei venea de peste pădure, adică de undeva, de lângă Răteşti, dintr-o aşezarre pe la ale cărei margini bântuisem şi eu şi-n bălţile căreia, tot de-a lungul Văii Mării, mă scăldasem. Dacă e să sintetizez, văd trăsăturile de căpătâi ale mamei ca ţinând de pragmatismul primar al vieţii. E

întreprinzătoare, aflată mereu în treabă, plină de idei din care doar vârful icebergului rămâne vizibil în pofida unei volubilităţi cât o inundaţie, ia decizii rapide, nu se teme de situaţiile inedite, iar între fraţii şi surorile ei în număr de şase, chiar dacă e a doua în ordinea vârstei, a fost tratată întotdeauna ca şefă de trib. A avut o singură preocupare majoră: ca familia şi mai cu seamă odraslele ei să răzbată. Marea îngrijorare a încercat-o în legătură cu mine, fără îndoială, dar după primii vreo doisprezece ani ai mei, când şi-a dat seama că vederea mi s-a dus pentru totdeauna, dar că străluceam la şcoală şi mă descurcam bine de unul singur prin toate împrejurimile, i-a venit inima la loc, a luat viaţa aşa cum era , recăpătându-şi încrederea şi reluând cursa înainte cu altă energie şi pe altă pistă. Cele mai firave relaţii le-a întreţinut cu religia. La biserică a ajuns numai pentru ceremonii de familie şi obligaţii sociale. După moartea tatii, lucrurile s-au mai schimbat, însă nu decisiv. Bag mâna-n foc pentru o singură împrejurare în care a păşit din proprie iniţiativă în biserică şi anume, când aveam eu zece luni şi când m-a ridicat la Icoana din care pogorîse Fecioara la Pişcari. A doua oară (nu am date certe, dar simt că nu poate fi altfel) a intrat în vreo biserică din Cluj, spre a mulţumi că, în sfârşit, băiatul ei care e... în fine, aşa, dar e şi deştept, cu multe cărţi şi tot atâtea aiureli la cap, a dat Dmumnezeu să-şi găsească perechea şi să intre şi el pe deplin în rândul lumii.

Şi uite aşa, când nu te mai aştepţi, cărţile ce nu se termină cu moartea personajelor sau care nu continuă cu eterna căutare a Graalului, se încheie cu o nuntă ca dovadă că, şi dacă vrem, nu scăpăm atât de uşor de amprenta genetică a basmului. Drept care o evoc aici şi pe a noastră fiindcă nu vreau să las în uitare o scenă aparte. Procesiunea se îndrepta de la blocul meu din Micul Canion spre Biserica Capra din Pantelimon, ale cărei clopote au fost făcute să răsune atât de viu de Nicolae Steinhardt în *Jurnalul fericirii*. Un vecin rămas mai la urmă se aude chemat conspirativ:

- Pssst! Vino-ncoa, frăţioare!

Îl sâsâia un ţigan cu căruţa cu sticle goale oprită la marginea trotuarului.

- Ce e, bre? Întreabă vecinul.

- Păi, ce fel de nuntă e asta cu patru lumânări? Ce, are ăştia două perechi de naşi?

- Păi da, explică amicul, că ăştia-s din Ardeal, de acolo, din nord, unde se agaţă harta-n cui.

- Adică de acolo, ştiu, făcu ţiganul lămurit, arătând cu mâna spre nori.

- Da, da, chiar aşa, frăţioare, sănătate!

Prin nori avea să ne poarte a doua zi un avion Rombac spre Orly. Era în ziua de 25 octombrie 1992. Călătoria de nuntă la Paris se desprinde direct din poveştile cu boierii şi domniţele secolului XIX. De data asta era vorba de un cadou din partea unui înger protector cu numele de Yvonne, o evreică născută în Egipt, cu cetăţennie elveţiană,dar luccrând în Franţa la o importantă federaţie socială. Iubea profund limba arabă, iar dintre oraşele Europei, se dădea în vânt după Moscova, Salonic şi Bucureşti. Şi-a cumpărat de altfel şi o casă într-un sat din Bărăganul dinspre Giurgiu. De la Yvonne am aflat de organizarea unui concurs continental pentru ocuparea postului de director al nou înfiinţatului birou permanent al Uniunii Europene a Nevăzătorilor. Mi-am depus candidatura, am trecut prin mai multe probe şi am ajunss în finală. Cum aceasta urma să aibă loc în oraşul de reşedinţă al biroului permanent, adică la Paris, pe 26 octombrie şi ştiind că tocmai ne căsătoriserăm, Yvonne ne-a oferit un borcan cu miere de şapte zile.

Finala am pierdut-o pe bună dreptate, dar nu atât pe mâna mea cât pe cea a comunismului. Examenul consta în probe de engleză şi franceză precum şi într-o verificare a

deprinderilor de utilizare a ordinatorului cu program de voce electronică, un predecesor al celui pe care-l folosesc eu acum pentru a scrie pagina de faţă. Băteam la maşină de la treisprezece ani, câte ceva învăţasem la repezeală şi în legătură cu operaţiunile pe tastatura calculatorului, dar vocea sintetică aveam s-o întâlnesc abia în 1997. Până atunci, am redactat la ordinator tot felul de texte chiar fără asistenţa vocii, ceea ce e al dracului de complicat. Orbii din Occident şi de prin ţările din jur lucrau cu ajutorul vocii artificiale în MS-DOS încă de pe la începutul anilor, 80. Comunismul lui Ceauşescu, dacă m-ar fi prins cu un computer vorbitor pe masă, m-ar fi arestat cu siguranţă ca pe un partizan paraşutat în Carpaţi şi surprins cu echipamentul de emisie-recepţie în braţe.

Finala a câştigat-o un parizian de provenienţă algeriană, cu origini în Munţii Atlas. E unul din tot mai puţinii vorbitori de limbă berberă. Am devenit cu timpul buni prieteni. Nu am resimţit eşecul prea tare, eram trântit pentru prima oară la un examen, dar o aveam alături pe Nicole, iar străzile, grădinile şi bistrourile Parisului ne stăteau la îndemână şi aveam, vorba lui Romain Gary, *toată viaţa înainte*. Tocmai o inauguram împreună această viaţă şi stăteam, în zorii numitului început, adică într-o după-amiază, pe o bancă din părculeţul de la Sévres Babylone. Mă uitam la ea în felul meu neobişnuit, trans-ocular. Simţea că o privesc, dar nu îndrăznea să îndrepte chiar într-acolo întrebarea. Zise:

- La ce te gândeşti?

- La... la nimic special.

- Nu mă duci, te gândeşti la ceva în legătură cu mine...

Avea dreptate. Mă uitam la ea şi mă preocupa felul destinului de a-şi face jocul: de ce adică ea şi nu, să zicem, o fată din Bucureşti, din Spania sau din Moldova?... Nicole venea chiar din mijlocul priveliştilor străbătute de mine şi care-mi dăruiseră imaginea lumii în verde, galben, albastru, în purpuriu, vânăt sau violaceu, sub regimul înalt al soarelui unei veri fără sfârşit. Nu puteam respira fără a extinde amintirea acelor peisaje asupra întregii realităţi cu care ajungeam în atingere. Aveam nevoie de culorile şi umbrele copilăriei şi pentru recompunerea Parisului meu de sub pleoape. Mă ajuta şi Nicole nu numai cu explicaţiile sale, ci prin însuşi faptul că venea de pe ţărmurile luminii, ce mai, ea însăşi, în totalitate, o epifanie... Era un semn că nu numai eu mă cufundam în memorie în căutarea ei, ci şi lumina aceea mă căuta stăruitor pe mine.

Tisa – Bucureşti – Tisa, ianuarie 2013 – iunie 2014.

Sfârşit

Borges însuşi n-ar fi putut s-o spună mai frumos: „Nu există paradis în absenţa luminii”. După cum nu există întreprindere mai delicată – şi totodată aventură mai palpitantă – decât întoarcerea pe urmele propriilor paşi. Radu Sergiu Ruba face acest lucru sprijinindu-se mai mult pe retina memoriei decât pe memoria retinei. Prozele lui deschid cărări spre o lume populată de personaje asupra cărora timpul şi-a făcut lucrarea după cum a poftit. Ruba extrage amintiri din mâlul trecutului, le spală în soarele unei zile de toamnă şi le aşează pe catifea, sub ochii noştri, ca pe nişte ţăndări de pietre preţioase.

Forţa evocatoare şi talentul confesiv fac din O vară ce nu mai apune paşaportul spre ţinuturi şi oameni din alt loc şi din alt secol. Radu Sergiu Ruba scrie despre şaradele vieţii, despre farsele, descompunerile şi recompuunerile ei. Prozele lui stau la confluenţa dintre istorie, geografie şi biografie. Le citeşti cu emoţia elevului care, pe vremuri, aştepta ca soarele să prindă în raza lui picătura de cerneală suspendată în vârful peniţei. Apoi îţi vine să mângâi paginile şi să mulţumeşti celui ce răstoarnă miere peste creştetele noastre. Fiindcă tocmai ai avut parte de ceva frumos şi sfâşietor.

Radu Paraschivescu